Könyvvizsgálók kötelező szakmai továbbképzése, 2026

Barsi - Zsoldos-Horváth - Bohus Zoltánné - Gábor - Madarasiné - Zsigmond

KÖNYVVIZSGÁLATI BIZONYÍTÉKOK

A VÁLLALKOZÁS FOLYTATÁSA AZ ISA 570 FELÜLVIZSGÁLT STANDARD ALAPJÁN

AZ ISA 240 R ALKALMAZÁSI KÉRDÉSEI

A PÉNZMOSÁS FELISMERÉSÉNEK GYAKORLATI KÉRDÉSEI

KÖNYVVIZSGÁLÓK KÖTELEZŐ SZAKMAI TOVÁBBKÉPZÉSE

2026

MAGYAR KÖNYVVIZSGÁLÓI KAMARA
Budapest, 2026

Könyvvizsgálók kötelező szakmai továbbképzése, 2026

Szerzők:

Barsi Éva (I. fejezet)

Zsoldos-Horváth Andrea (I. fejezet)

Bohus Zoltánné (II. fejezet)

Gábor Gabriella (II. fejezet)

Madarasiné dr. Szirmai Andrea (III. fejezet)

Mosonyi Ádám (III. fejezet)

dr. Zsigmond Csaba (IV. fejezet)

Lektorok:

Fazekas Erika

Szalai Edit

Szabó Pál

Szerkesztette:

Dr. Hegedűs Mihály

Kézirat lezárva: 2026. október 26.

ISBN 978-615-5832-16-1

Kiadja a

Magyar Könyvvizsgálói Kamara

Budapest, 2026

Felelős kiadó: Agócs Gábor

ELŐSZÓ

A könyvvizsgálói hivatás alapvető feladata a pénzügyi beszámolók megbízhatóságának erősítése, a gazdasági információk hitelességének biztosítása és ezáltal a közbizalom fenntartása. A folyamatosan változó gazdasági, szabályozási és technológiai környezet egyre összetettebb szakmai kihívások elé állítja a könyvvizsgálókat. Mindez szükségessé teszi a szakmai ismeretek rendszeres megújítását, a nemzetközi könyvvizsgálati standardok változásainak megismerését és azok következetes gyakorlati alkalmazását.

A Magyar Könyvvizsgálói Kamara 2026. évi kötelező szakmai továbbképzésének tananyaga négy, egymással szorosan összefüggő témakör feldolgozásával kíván hozzájárulni a könyvvizsgálói munka minőségének fejlesztéséhez, a szakmai kockázatok tudatosabb kezeléséhez és a könyvvizsgálói felelősség megfelelő érvényesítéséhez.

Az 5. témakör a mesterséges intelligencia az AI kockázatai és korlátai, valamint a generatív AI használatával foglalkozik.

Az első témakör a **könyvvizsgálati bizonyítékok megszerzésének, értékelésének és dokumentálásának** gyakorlati kérdéseit tárgyalja. Rámutat arra, hogy a megalapozott könyvvizsgálói vélemény feltétele az azonosított kockázatokhoz igazodó, elegendő és megfelelő bizonyíték megszerzése. Kiemelt figyelmet fordít a mintavételezésre, a külső megerősítésekre, a készletek vizsgálatára, valamint a könyvvizsgálati dokumentáció minőségére és visszakövethetőségére. A tananyag hangsúlyozza, hogy a könyvvizsgálat eredményességét nem önmagában az elvégzett eljárások száma, hanem azok célszerűsége és a levont következtetések bizonyítékokkal való alátámasztottsága határozza meg.

A második témakör **a vállalkozás folytatásának elvével kapcsolatos, 2024-ben felülvizsgált ISA 570 standard** alkalmazását mutatja be. A gazdasági bizonytalanságok, a finanszírozási nehézségek és a vállalkozások működőképességét befolyásoló kockázatok felértékelik a vezetői értékelések, üzleti tervek és jövőbeni pénzáramok kritikus vizsgálatának jelentőségét. A tananyag részletesen foglalkozik a könyvvizsgáló feladataival, a vezetés feltételezéseinek értékelésével, a lényeges bizonytalanságok megítélésével, valamint a könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt hatásokkal.

A harmadik témakör **a felülvizsgált ISA 240 standard alapján a csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak felismerésére és kezelésére** összpontosít. Középpontjában a szakmai szkepticizmus következetes érvényesítése, a vezetés általi kontrollfelülírás, az árbevétel elszámolásához kapcsolódó kockázatok, valamint a feltárt vagy feltételezett csalások esetén szükséges könyvvizsgálói intézkedések állnak. A bemutatott gyakorlati példák elősegítik a kockázatérzékeny könyvvizsgálói szemlélet erősítését és a szakmai mérlegelés tudatos alkalmazását.

A negyedik témakör **a pénzmosás megelőzésével és felismerésével kapcsolatos könyvvizsgálói kötelezettségeket** tekinti át. Bemutatja a pénzmosás jellemző megvalósulási formáit, az ügyfél-átvilágítás, a tényleges tulajdonos azonosítása, a folyamatos figyelemmel kísérés és a bejelentési kötelezettség gyakorlati kérdéseit.

Külön hangsúlyt kap a könyvvizsgáló felelősségének és feladatainak elhatárolása, valamint a jogszabályi megfelelés és a dokumentált, kockázatalapú eljárások jelentősége.

A négy témakört összekapcsoló alapvető szakmai követelmény **a kockázatalapú megközelítés, a szakmai szkepticizmus, az elegendő és megfelelő bizonyítékok megszerzése, valamint a következtetések átlátható dokumentálása**. A tananyag célja ezért nem csupán a standardok és jogszabályi előírások ismertetése, hanem azok gyakorlati értelmezésének elősegítése, a könyvvizsgálói döntések megalapozottságának erősítése és a szakmai munka minőségének folyamatos fejlesztése.

Az 5. tananyag a mesterséges intelligencia az AI kockázatai és korlátai, valamint a generatív AI használatával foglalkozik, amelyhez nem készül írásos tananyag. A tananyag célja kettős: egyrészt bevezető a mesterséges intelligencia használatához, másrészt a jövő oktatási módszertanát mutatja be.

Bízom abban, hogy a továbbképzés során megszerzett ismeretek és a bemutatott gyakorlati példák érdemi segítséget nyújtanak a könyvvizsgálók mindennapi munkájához, hozzájárulnak a szakmai felelősség tudatos vállalásához, és tovább erősítik a könyvvizsgálat társadalmi és gazdasági szerepét.

Budapest, 2026. október 26.

Dr. Hegedűs Mihály
oktatási alelnök

TARTALOMJEGYZÉK

I Könyvvizsgálati bizonyítékok 8
1 Bevezetés 8
2 Kockázatfelmérés – eljárások – bizonyítékszerzés – jelentés 9
2.1 Elegendő és megfelelő bizonyíték 11
2.2 A bizonyítékszerzési eljárások eszköztára 12
2.3 Dokumentáció – a bizonyíték láthatóvá tétele 13
2.4 Kockázatokat célzó könyvvizsgálói eljárások 13
2.5 Könyvvizsgálati módszertan – a standardok lefordítása a gyakorlatunkra 14
2.6 Készletek - bizonyítékok az ISA 501 alapján 15
2.7 Külső megerősítések és egyenleg-visszaigazoltatás az ISA 505 alapján 16
2.8 Csalásból eredő kockázatok kezelése az ISA 240 alapján 18
2.9 Kulcsüzenetek 21
2.10 Mintavételezés alkalmazása a bizonyítékszerzésben 21
2.11 Mintavételezés folyamata, gyakorlati kivitelezése 23
2.12 Vállalkozás folytatásának elve (VFE) megítélése és hatásai 25
2.13 Könyvvizsgáló dokumentált eljárásai, bizonyíték gyűjtése 26
2.14 Fordulónap utáni események bizonyítékai és hatásaik 27
2.15 Teljességi nyilatkozat és a vezetés nyilatkozatai 29
2.16 Vezetés szakértője által előállított dokumentumok 30
2.17 Információ-technológiai aspektusok a könyvvizsgálat során 32
II ISA 570. témaszámú, „A vállalkozás folytatása” című (2024-ben felülvizsgált) nemzetközi könyvvizsgálati standard alkalmazási kérdései 36
1 BEVEZETÉS 36
1.1 Az oktatás célja és annak ismertetése, hogy miért volt szükség a standard felülvizsgálatára 36
2 A fogalmak és az alapelvek megértése 37
2.1 IAS 1, számviteli törvény, ISA 570 és a vállalkozás folytatásának elve 37
2.2 Az ISA 570 (R2024) főbb változásai 38
2.3 Méretre szabhatóság 40
2.4 Kulcsfogalmak 40
2.5 A vállalkozás folytatásával kapcsolatos audit eljárások időzítése és az értékelési időszak 43
2.6 Kockázatfelmérési eljárások 44
2.7 Példák olyan azonosított eseményekre vagy körülményekre, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban 56
2.8 Az eredendő kockázat szintje 57
3 a vállalkozás folytatására való képesség felmérése a vezetés által és a könyvvizsgáló értékelése 58
3.1 A vezetés felmérésének értékelése 58
3.2 A vezetés jövőbeli intézkedésekre vonatkozó terveinek értékelése – A megbízhatóság és a támogatási hajlandóság vizsgálata 69
3.3 Harmadik felek vagy kapcsolt felek, beleértve a gazdálkodó egység tulajdonos-vezetőjét, általi pénzügyi támogatás 72
3.4 A megszerzett könyvvizsgálati bizonyíték értékelése és következtetés levonása 75
3.5 A közzétételek megfelelősége 78
4 A könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt hatások 78
4.1 A könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt hatások bemutatása 79
5 Szemléltető példák a vállalkozás folytatásával kapcsolatos szakaszra 82
5.1 A vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása nem helyénvaló 84
5.2 A vezetőség írásbeli nyilatkozata 85
5.3 Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel 85
5.4 Kommunikációs kötelezettség külső hatóságokkal (amennyiben alkalmazandó) 86

5.5 Dokumentálás 86
5.6 Komplex esettanulmány 87
5.7 Összefoglaló konklúzió – A vállalkozás folytatására való képesség értékelése – Lehetséges szcenáriók 95
III ISA 240 (felülvizsgált) - A könyvvizsgáló csalással összefüggő felelősségei a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatánál 103
1 Bevezetés 103
1.1 Az oktatás célja 103
1.2 A standard felülvizsgálatának okai és hatálya 104
2 Fokozott követelmények és változások az ISA 240R standardban 105
2.1 Az ISA 240R standard kulcsterületei és a változások irányai 105
2.2 Kiegészítő módosítások 107
3 A csalás alapfogalmai és felelősségek (ISA 240R, 2-11, 18.) 108
3.1 A csalás jellemzői és megnyilvánulásai 108
3.2 Csalási kockázati tényezők 109
3.3 A csalás lehetséges megnyilvánulásai 111
3.4 A könyvvizsgáló felelőssége a csalás kapcsán 112
3.5 A könyvvizsgáló felelősségét behatároló tényezők 114
4 Szakmai szkepticizmus fokozott követelménye a csalásból eredő hibák feltárásában (ISA 240R, 19-24.) 118
4.1 A szakmai szkepticizmus követelményei 118
4.2 A szakmai szkepticizmus a gyakorlatban - a csalás lehetőségét jelző körülmények felismerése 121
4.3 A megbízás erőforrásai és végrehajtása 123
5 Kockázatfelmérési eljárások a csalási kockázatok azonosításában és felmérésében (ISA 240R, 26-38) 124
5.1 A megbízásért felelős munkacsoport megbeszélése 124
5.2 A gazdálkodó egység és környezete, valamint a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek megismerése 125
5.3 A gazdálkodó egység belső kontrollrendszere komponenseinek megismerése 127
5.4 A gazdálkodó egység kockázatfelmérési folyamatának megismerése 131
5.5 A gazdálkodó egységnek a belső kontrollrendszer figyelemmel kísérésére szolgáló folyamatának felmérése 133
5.6 Az információs rendszer és kommunikáció megismerése 134
5.7 A naplótételek kiválasztása és vizsgálata csalási szempontból 134
5.8 Kontrolltevékenységek vizsgálata és kontrollhiányosságok a gazdálkodó egység belső kontrollrendszerén belül 138
5.9 A csalási kockázati tényezők értékelése 140
6 Kiemelt csalási területek (ISA 240R, 39-41.) 142
6.1 Csalási kockázatok a pénzügyi kimutatások és az állítások szintjén 142
6.2 A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata 143
6.3 Csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatai az árbevétel megjelenítésében 145
6.4 Az eszközök elsikkasztására utaló körülmények a pénzügyi kimutatások szintjén 147
7 Válaszok a csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázataira (ISA 240R 42-54.) 148
7.1 Átfogó válaszok a felmért csalási kockázatokra 148
7.2 Az állítások szintjén felmért csalási kockázatokra adott válaszok 150
7.3 A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázatára adott válaszok 152
8 Teendők csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén (ISA 240R, 55-59.) 158
9 Írásbeli nyilatkozatok (ISA 240R, 63.) 165
10 A könyvvizsgálói jelentés (ISA 240R, 60-62.) 166
10.1 A könyvvizsgálói jelentés módosulása 166
10.2 A csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések meghatározása 167
10.3 A csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések kommunikálása 168
11 A csalással kapcsolatos kommunikáció a gazdálkodó egységen belül és kívül (ISA 240R, 64-67.) 171

11.1 Kommunikáció a vezetéssel és az irányítással megbízott személyekkel 171
11.2 Jelentés a gazdálkodó egységen kívül álló megfelelő hatóságnak 172
12 Dokumentációs követelmények (ISA 240R, 68.) 173
13 Gyakorlati tapasztalatok és tanulságok a csalási kockázatok könyvvizsgálata során 175
13.1 Amikor a csalási kockázatot a könyvvizsgáló nem tárta fel – tipikus könyvvizsgálati hiányosságok 175
13.2 Amikor a könyvvizsgálati eljárások feltártak csalásokat – miben segítettek az eljárások? 179
13.3 Amikor látszólag minden rendben van – a mögöttes tartalom vizsgálatának jelentősége 180
14 Összefoglalás és alkalmazási fókusz 181
IV A pénzmosás gyakorlati kérdései – a könyvvizsgálói tevékenység szemszögéből 184
1 Bevezetés 184
1.1 A pénzmosás jelentősége a gazdasági életben 184
1.2 A könyvvizsgáló szerepe a pénzmosás megelőzésében és felismerésében 185
2 A pénzmosás büntetőjogi háttere és gyakorlati megvalósulási formái 186
2.1 A pénzmosás büntetőjogi szabályozása és a törvényi tényállás főbb elemei 186
2.2 A pénzmosás gyakorlati megvalósulása 192
2.3 A pénzmosás klasszikus szakaszai 193
2.4 A pénzmosást megelőző tipikus bűncselekmények 194
2.5 A pénzmosás legfontosabb gyakorlati módszerei 195
2.6 A szakmai közreműködők és „kapuőrök” szerepe 197
3 A könyvvizsgáló gyakorlati kötelezettségei a Pmt. alapján 198
3.1 Ügyfél-átvilágítás és kockázati szemlélet 199
3.2 A tényleges tulajdonos azonosítása 199
3.3 Folyamatos figyelemmel kísérés és fokozott ügyfél-átvilágítás 200
3.4 A bejelentési kötelezettség 201
3.5 Az ügylet teljesítésének korlátozása és felfüggesztése 202
3.6 A felfedés tilalma 202
3.7 Dokumentálás, belső szabályozás és a döntések visszakövethetősége 203
4 Összegzés - A könyvvizsgáló feladatának határai 203

I KÖNYVVIZSGÁLATI BIZONYÍTÉKOK

1 BEVEZETÉS

Könyvvizsgálókként mindannyian nap mint nap bizonyítékokat gyűjtünk, értékelünk, dokumentálunk és ezek alapján jutunk el a könyvvizsgálói véleményig. A gyakorlatban mégis nagyon sok minőségi probléma, vitás helyzet, minőségellenőrzési megállapítás végső soron visszavezethető arra az egyszerű kérdésre: valóban elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték állt-e rendelkezésre? Ha pedig rendelkezésre állt, annak dokumentálása alkalmas volt-e arra, hogy utólag egy külső fél – minőségellenőr, társellenőr, követő könyvvizsgáló, vagy akár bíróság – számára is bizonyítsa a könyvvizsgálói következtetés megalapozottságát?

Miért központi kérdés a bizonyíték?

A könyvvizsgálati bizonyíték kérdése azért is központi, mert valójában ez képezi a teljes könyvvizsgálati folyamat gerincét. A könyvvizsgálói vélemény nem az intuícióból, nem a tapasztalatból és nem a józan észből születik meg önmagában, hanem abból a strukturált és standardok által szabályozott folyamatból, amelynek eredménye az elegendő és megfelelő bizonyítékok összessége. Sajnos a standardok által megkövetelt bizonyítékszerzés logikája a gyakorlatban sokszor torzul. Különösen KKV-knál, családi vállalkozásoknál, erősen személyfüggő kontrollkörnyezetben találkozunk azzal, hogy a könyvvizsgáló túl nagy mértékben hagyatkozik az ügyfél által szolgáltatott információra, és kevésbé hangsúlyosan érvényesíti a bizonyítékok relevanciájának és megbízhatóságának vizsgálatát.

A könyvvizsgálat végső célja az, hogy a könyvvizsgáló kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz lényeges hibás állítást. A kellő bizonyosság nem jelent abszolút bizonyosságot, de nem is jelent laza, megérzésen alapuló meggyőződést. Olyan magas fokú bizonyosságot jelent, amely a könyvvizsgálat eredendő korlátai mellett elérhető, de csak akkor, ha a könyvvizsgáló a megfelelő kérdésekben megfelelő bizonyítékot szerez.

A könyvvizsgálói vélemény tehát nem a megszokásból következik, és nem abból, hogy az ügyfél korábban „rendben volt”. Még kevésbé abból, hogy a könyvvizsgáló „nagyjából érzi”, hogy a számok nem lehetnek rosszak. A könyvvizsgálói vélemény szakmai alapja minden esetben a bizonyítékok összessége. Ha ez az alap gyenge, a vélemény megalapozatlan lesz. Ha a bizonyítékhiányokat a könyvvizsgáló nem ismeri fel, vagy felismeri, de nem kezeli, akkor a könyvvizsgálati kockázat valójában magasabb marad annál, mint amit a jelentés sugall.

Gyakorlati eset – amikor a rutin felváltja a bizonyítékalapú gondolkodást

Egy könyvvizsgáló évek óta ugyanazt a kis kereskedő céget auditálja. A tulajdonos és a pénzügyi vezető régi ismerős, a könyvelés minden évben rendezettnek tűnik, a beszámoló szerkezete alig változik. A könyvvizsgáló egy ponton azt veszi észre, hogy sok kérdésre már nem is kér külön bizonyítékot, mert „úgyis tudja”, hogy rendben lesz. Ez az a helyzet, amikor a rutin elkezdi felváltani a bizonyítékalapú gondolkodást. A beszámoló lehet, hogy számvitelileg valóban helyes, de ez nem jelent semmit a könyvvizsgálat minőségére nézve. Ha a könyvvizsgálat nem a bizonyítékokra, hanem a megszokásra épül, az szakmailag veszélyes állapot és bizonyítékokkal nem megfelelően alátámasztott könyvvizsgálói jelentés kibocsátásához vezethet.

A továbbiakban először a bevezetés és alapfogalmak körét tekintjük át, ezen belül a főbb standardokat, a bizonyíték fogalmát, az elegendő és megfelelő bizonyíték jelentését, a bizonyítékszerzési eljárásokat, a kockázatfelmérést és az állításokat, a könyvvizsgálati módszertant, valamint a dokumentáció szerepét. Ezt követően rátérünk a készletekhez kapcsolódó bizonyítékokra, a leltármegfigyelésre és a készletekkel kapcsolatos állítások vizsgálatára. Ezután a külső megerősítések, különösen az egyenleg-visszaigazoltatás gyakorlati kérdéseit vizsgáljuk meg, majd végül a csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázatainak kezelésére irányuló főbb eljárásokat tekintjük át.

2 KOCKÁZATFELMÉRÉS – ELJÁRÁSOK – BIZONYÍTÉKSZERZÉS – JELENTÉS

A kiindulópontunk az ISA 200, ami rögzíti, hogy a könyvvizsgáló célja **kellő bizonyosság** megszerzése arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítást. A kellő bizonyosság azonban nem abszolút bizonyosság. Ezt a standard nagyon világosan kimondja: a könyvvizsgálat eredendő korlátai miatt a könyvvizsgálói következtetés alapjául szolgáló **bizonyítékok többsége meggyőző, de nem bizonyító erejű.** Ez rendkívül fontos kiindulási pont, mert a gyakorlatban sok konfliktus abból fakad, hogy vagy az ügyfél, vagy néha maga a könyvvizsgáló is abszolút bizonyosságot várna a könyvvizsgálattól. Ilyet a könyvvizsgálat nem tud nyújtani. De az is nagyon fontos, amit ugyanitt az ISA 200 hangsúlyoz: az eredendő korlátok nem szolgálhatnak mentségül arra, hogy a könyvvizsgáló megelégedjen nem meggyőző bizonyítékokkal.

Ez utóbbi mondat különösen fontos a mindennapi gyakorlatban. Mert nagyon könnyű azt mondani, hogy „ennél az ügyfélnél ez így szokott lenni", „ennél a cégnél nincs jobb dokumentáció", „ez egy családi cég, itt minden a tulajdonos fejében van", „ezt a készletet úgysem lehet jobban vizsgálni", vagy „nem küldenek vissza egyenlegközlőt, ez van". A standard logikája azonban az, hogy ha a megszerzett bizonyíték nem elegendő és nem megfelelő, akkor vagy további eljárásokat kell végrehajtani, vagy – ha ez nem lehetséges – meg kell határozni ennek hatását a jelentésre. Ez azt jelenti, hogy akár korlátozott vélemény vagy a véleménynyilvánítás visszautasítása válhat szükségessé. A bizonyíték hiánya nem maradhat következmény nélkül.

A könyvvizsgáló azért méri fel a lényeges hibás állítások előfordulásának kockázatait mind a beszámoló, mind az ügyletcsoportokra, számlaegyenlegekre és közzétételekre vonatkozó állítások szintjén, hogy a felmérése alapján meghatározza az **elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték** megszerzéséhez szükséges könyvvizsgálati eljárások jellegét, ütemezését és terjedelmét. Vagyis a feladatunk nem egy ellenőrző lista végigpipálása, hanem a könyvvizsgálat teljes folyamata során alkalmazott, célorientált szakmai mérlegelés. A kérdés nem az, hogy elvégeztünk-e bizonyos eljárásokat, hanem az, hogy a konkrét célhoz – adott állítás, adott kockázat, adott ügyletcsoport, számlaegyenleg vagy közzététel – ténylegesen megszereztük-e azt a bizonyítékot, amelyre a következtetésünk ráépíthető.

Mi minősül könyvvizsgálati bizonyítéknak?

A könyvvizsgálati bizonyíték - legegyszerűbb szakmai definíciója szerint - minden olyan információ, amelyet a könyvvizsgáló a következtetéseihez felhasznál. Ez a meghatározás szándékosan tág, mert a bizonyítékok köre valóban széles.

Könyvvizsgálati bizonyíték lehet például:

- a számviteli nyilvántartás,
- az analitika,
- a szerződés,
- a számla,
- a szállítólevél,
- a banki megerősítés,
- az ügyvédi levél,
- a vezetői nyilatkozat,
- a szakértői vélemény,
- a leltáron szerzett saját megfigyelés,
- az újraszámítás eredménye,
- egy fordulónap utáni pénzbeérkezés,
- könyvvizsgálói interjú dokumentált tartalma.

A gyakorlat szempontjából azonban a lényeg nem az, hogy mi fér bele a bizonyíték fogalmába, hanem az, hogy egy adott információ mennyire alkalmas valódi könyvvizsgálói következtetés alátámasztására.

Itt tegyünk rögtön különbséget a „rendelkezésre álló információ” és a „felhasználható bizonyíték” között. Az ügyfél által átadott Excel-táblázat rendelkezésre álló információ. Ha azonban a könyvvizsgáló nem tudja megállapítani, hogy a táblázat milyen forrásból származik, manuálisan módosították-e, teljeskörű-e, és összhangban van-e más információval, akkor önmagában ez még nem feltétlenül erős bizonyíték.

Ugyanez igaz például egy vezetői kijelentésre. A vezetés állítása fontos input lehet, de a könyvvizsgáló feladata az, hogy eldöntse, ez elegendő-e, vagy további alátámasztás kell.

Az ISA 580 külön is hangsúlyozza, hogy az írásbeli nyilatkozatok könyvvizsgálati bizonyítékok, de önmagukban nem nyújtanak elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot egyetlen kérdésről sem, amellyel foglalkoznak. Ez a megállapítás kulcsfontosságú. A gyakorlatban sokszor látjuk, hogy ott, ahol az ügyfél nem tud érdemi dokumentumot átadni, hajlamosak vagyunk a vezetői nyilatkozattal „lezárni” a kérdést. A standard szerint ez nem helyes megközelítés. Az írásbeli nyilatkozat szerepe alapvetően megerősítő, alátámasztó jellegű. Nem helyettesíti a többi bizonyítékot.

A standardok általános logikája szerint megbízhatóbb a **gazdálkodó egységen kívüli független forrásból** származó bizonyíték, megbízhatóbb **a könyvvizsgáló által közvetlenül szerzett** bizonyíték, és megbízhatóbb a **dokumentum formájában létező** információ. Ezt a hármas szempontrendszert a gyakorlatban nagyon tudatosan kell alkalmaznunk.

Például egy vevőkövetelés létezésére vonatkozóan a könyvvizsgáló szempontjából erősebb bizonyíték a közvetlenül a vevőtől kapott pozitív egyenleg-visszaigazolás, mint az ügyfél által átadott főkönyvi karton. Ugyanakkor egy beérkezett egyenlegközlő sem mindenható. Ha a vevő és az ügyfél között összejátszás gyanúja merül fel, vagy ha a válasz nem a könyvvizsgáló kontrollja alatt, nem közvetlenül a könyvvizsgálóhoz érkezik vissza, annak megbízhatósága gyengülhet. Ez azt mutatja, hogy nincs automatikusan „jó" bizonyíték: minden bizonyítékot az adott körülmények között kell értékelni.

Gyakorlati eset – vezetői nyilatkozat és utólagos pénzbefolyások

A könyvvizsgáló a december 31-i követelésállományt vizsgálja. Az ügyfél elküld egy december 31-es vevőkorosítási listát, amin látszik, hogy a nagyobb vevők többsége 30 napon belül fizet. A pénzügyi vezető szerint nincs behajthatósági probléma. A könyvvizsgáló azonban megnézi a fordulónapot követő januári és februári pénzbeérkezéseket, és azt látja, hogy több jelentős követelés továbbra is nyitott. E ponton világossá válik, hogy a kapott lista és a vezetői magyarázat önmagában nem elegendő bizonyíték. További vizsgálat szükséges a behajthatóság megítéléséhez.

2.1 Elegendő és megfelelő bizonyíték

Az egyik legalapvetőbb könyvvizsgálati fogalompár az „elegendő" és „megfelelő" bizonyíték. Az elegendőség a mennyiségre, a megfelelőség a minőségre utal. E két fogalmat gyakran leegyszerűsítve használjuk, de a standardok logikája sokkal gazdagabb ennél.

Az **elegendőség** kérdése alapvetően a **kockázat és a bizonyíték minősége** függvényében értelmezhető. Minél magasabb a felmért lényeges hibás állítás kockázata, annál több bizonyítékra van szükség. Ugyanakkor minél jobb minőségű a bizonyíték, annál kevesebb is elegendő lehet. A gyenge minőségű bizonyítékot nem lehet pusztán nagy mennyiséggel pótolni. Egy mappányi ügyféldokumentum sem fog felérni egy jól kontrollált külső megerősítés bizonyító erejével, ha a kérdés természete külső bizonyítékot kíván.

Gyakorlati eset – követelés behajthatósága

Az ügyfél azt állítja, hogy a fordulónapon fennálló nagy összegű követelés biztosan be fog folyni, mert a partner „mindig késve, de fizet". A könyvvizsgáló ezt nem fogadhatja el önmagában. A megbízható bizonyíték itt inkább a korábbi fizetési szokások dokumentált elemzése, a tényleges utólagos pénzbefolyás vagy más alátámasztó információ lehet.

A **megfelelőség** két fő dimenziója a **relevancia és a megbízhatóság**. A relevancia azt jelenti, hogy a bizonyíték valóban az adott állításra, az adott célra vonatkozik. A megbízhatóság pedig azt, hogy mennyire hihetünk neki a forrás, a megszerzés módja és a körülmények alapján.

Különösen fontos hangsúlyoznunk az állításokon alapuló könyvvizsgálói gondolkodást. A bizonyíték nem „általában jó", hanem valamilyen állításra jó. Készleteknél például a fizikai leltármegfigyelés nagyon erős bizonyíték a létezés állításra. Ugyanez a bizonyíték azonban önmagában nem támasztja alá a készletek értékelését, különösen nem a lassan mozgó vagy elavult készletek értékvesztését. A fordulónap utáni értékesítési árak vizsgálata, a korosító lista elemzése, a készletek állapotának szemrevételezése már sokkal relevánsabb az értékelés állításra.

A relevancia tehát mindig attól függ, hogy melyik állításról beszélünk. Ez különösen fontos ott, ahol egy bizonyíték látszólag „mindent bizonyít”. Például egy aláírt szállítólevél releváns bizonyíték lehet arra, hogy az árut kiszállították, de nem feltétlenül bizonyítja, hogy az árbevételt helyesen számolták el a megfelelő időszakra, vagy hogy a vevővel szembeni követelés behajtható.

Gyakorlati eset – értékesítési számla

A könyvvizsgáló egy nagyösszegű értékesítési számlát lát december 30-i teljesítési dátummal. A szerződés szerint a teljesítés feltétele a vevő által aláírt teljesítésigazolás, amely január 5-i. Itt a számla és a könyvelés megléte nem releváns bizonyíték arra, hogy az árbevétel decemberben helyesen került-e elszámolásra. A releváns bizonyíték a vevő által aláírt teljesítésigazolás.

2.2 A bizonyítékszerzési eljárások eszköztára

Az ISA 500 a könyvvizsgálati eljárások klasszikus eszköztárát sorolja fel. Ezek: interjú, szemrevételezés, megfigyelés, egyeztetés, külső megerősítés, újraszámítás, ismételt végrehajtás és elemző eljárások. A gyakorlatban ezek ritkán jelennek meg tiszta formában; többnyire valamilyen kombinációjuk szolgáltat meggyőző bizonyítékot.

Az **interjú** tipikusan kiindulópont. Segít megérteni a folyamatokat, azonosítani a kockázatokat, feltárni a vezetés és a kulcsszereplők gondolkodását. Ugyanakkor önmagában az interjú gyenge bizonyíték. Ha például a pénzügyi vezető azt mondja, hogy „nincs peres ügy”, ez önmagában nem elegendő bizonyíték. Szükséges lehet például ügyvédi levél beszerzése, vezetőségi ülések jegyzőkönyveinek áttekintése, a „jogi tanácsadás” vagy hasonló megnevezésű főkönyvi kartonok vizsgálata.

A **szemrevételezés** lehet dokumentumok elolvasása vagy fizikai eszközök megtekintése. Egy szerződés elolvasása segíthet az ügylet gazdasági tartalmának megértésében. Egy készlet fizikai megtekintése segíthet a létezés és az értékelés állításokra vonatkozó következtetésünk levonásában (ott volt? használható állapotban volt?).

A **megfigyelés** tipikusan folyamatokra vonatkozik. A leltármegfigyelés klasszikus példa. Fontos azonban felismerni a korlátját: a megfigyelés a megfigyelés időpontjában történő végrehajtást mutatja, de nem feltétlenül bizonyítja, hogy a folyamat minden esetben ugyanígy működik.

A **külső megerősítés** az egyik legerősebb bizonyítékszerző eljárás, de csak akkor, ha a könyvvizsgáló kontrollja alatt marad. Ezt később részletesen tárgyaljuk.

Az **újraszámítás** és **ismételt végrehajtás** különösen erős bizonyítékok lehetnek, mert a könyvvizsgáló maga állítja elő őket. Ha például újraszámoljuk egy értékcsökkenési leírás összegét, vagy ismételten végrehajtjuk egy banki egyeztetés lépéseit, az közvetlen bizonyítékot ad.

Az **elemző eljárások** is rendkívül hatékonyak lehetnek. Nemcsak a tervezéskor és a könyvvizsgálati munka lezárásakor van jelentőségük, hanem sok esetben alapvető vizsgálati eljárásként is használhatók, ha az alapadatok megbízhatók és az elvárt kapcsolatok kellően erősek. Ugyanakkor itt is fontos a szkepticizmus: egy jól hangzó arányszám vagy trend önmagában nem helyettesíti az adatok tesztelését, ha magas a kockázat.

Gyakorlati példa – elemző eljárások bérköltségre

Azokban az esetekben, amikor a gazdálkodó egység ismert számú, fix fizetésű alkalmazottal rendelkezik az időszakban, a könyvvizsgáló számára lehetséges lehet, hogy ezt az adatot felhasználja ahhoz, hogy az időszakra vonatkozó bérekkel kapcsolatos összes költséget nagy pontossággal megbecsülje, ezáltal könyvvizsgálati bizonyítékot biztosítson egy, a pénzügyi kimutatásokban szereplő jelentős tételre és csökkentse a bérelszámolásra vonatkozó adattesztelések végrehajtásának a szükségességét.

2.3 Dokumentáció – a bizonyíték láthatóvá tétele

Az információ formája lehet szóbeli vagy írásbeli. Ez a dokumentáció szempontjából különösen lényeges. Ha a könyvvizsgáló lényeges információt szóbeli interjúban kap meg, arról munkapapírt kell készítenie. A gyakorlatban ez sokszor alulértékelt terület. Pedig, ha később vita merül fel, a könyvvizsgáló nem fog tudni arra hivatkozni, hogy „ezt a pénzügyi vezető mondta", ha annak nincs nyoma a dokumentációban.

A munkapapír formai és tartalmi követelményei tehát nem adminisztratív kérdések. Egy jó munkapapír bemutatja az eljárás célját, a vizsgált sokaságot vagy tételeket, a végrehajtott eljárásokat, az eredményt és a következtetést. Az sem elegendő, ha csak „bedobjuk" a dokumentációba az ügyfél által átadott számlákat, egyenlegközlőket vagy listákat. A dokumentációnak demonstrálnia kell a könyvvizsgáló által elvégzett eljárásokat is. Nem elég az információ birtoklása; láthatóvá kell tenni, hogy mit kezdtünk vele.

A dokumentációnak azt is meg kell mutatnia, hogy a beszámoló adatai levezethetők a számviteli nyilvántartásokból. Ez a „beszámoló – főkönyv – analitika – egyéb nyilvántartások – alapbizonylatok – külső bizonyítékok" lánc alapvető fontosságú. Ezt a levezethetőséget nem elég „tudni", azt dokumentálni kell.

Gyakorlati oldalról ennek nagy jelentősége van már a megbízás díjának megtervezésénél is. Árajánlat adása előtt végig kell gondolni, milyen bizonyítékszerző eljárásokra lesz előreláthatóan szükség, ez hány munkaórát fog igénybe venni, és ezen becsült óraszámot, valamint a könyvvizsgáló által elvárt óradíjat figyelembevéve lehet kialakítani a könyvvizsgálati díj ajánlatot.

Gyakorlati példa – komplexitás és díjkalkuláció

Egy jelentős készletállományú, több telephellyel rendelkező ügyfélnél várható, hogy többszöri leltárellenőrzésre, külső helyen tárolt készletek megerősítésére, készlet elvágólagossági (cut-off) tesztre, készletek értékelésének a vizsgálatára és ezek dokumentálására lesz szükség. Ennek az erőforrás-igénye teljesen más, mint egy egyszerű szolgáltató társaságé, ahol nincs készlet.

2.4 Kockázatokat célzó könyvvizsgálói eljárások

A bizonyítékok megfelelőségét abból a szempontból is vizsgálni kell, hogy melyik állításra milyen bizonyíték alkalmas. A bizonyítékok ugyanis nem önmagukban „megfelelőek", hanem csak valamely állítás szempontjából.

Az ISA 315 (2019-ben felülvizsgált) standard logikáját követve a könyvvizsgáló a pénzügyi kimutatások szintjén és az állítások szintjén azonosít és mér fel kockázatokat. Ezt követően az ISA 330 alapján olyan könyvvizsgálati válaszokat kell tervezni, amelyek kifejezetten e kockázatokra reagálnak. Ebből következik, hogy a bizonyítékok szerzése sem lehet mechanikus. Ha

például a készleteknél a létezést és az értékelést tekintjük releváns állításnak, akkor egészen más eljárásokat kell elvégezni, mintha a teljesség vagy a tulajdonjog lenne releváns állítás.

Itt kapcsolódik be a kontrollokra vagy az alapvető vizsgálati eljárásokra építő (szubsztantív) megközelítés kérdése is. Mindkettő lehet hatékony, de mindig az adott ügyfél körülményei között kell mérlegelni, hogy melyik megközelítés működhet jobban. Ehhez valóban szükséges a folyamatfelmérés, aminek során azt is feltérképezi a könyvvizsgáló, hogy vannak-e megfelelően kialakított kontrollok. Ha vannak, és azok dokumentáltak is, akkor el lehet gondolkozni azon, hogy tesztelje a könyvvizsgáló egyes kontrollok működési hatékonyságát, és ezáltal csökkentse az alapvető vizsgálati eljárások során megszerzendő bizonyíték mennyiségét.

Nincs tehát olyan, hogy „standard munkaprogram", vagy olyan eljáráslista, amit mindig minden körülmények között végre kell hajtani. A könyvvizsgáló az adott megbízás körülményeit és a saját kockázatfelmérését figyelembe véve alakítja ki a munkaprogramot, az elvégezni tervezett eljárások listáját. Egy kis családi vállalkozásnál, ahol a tulajdonos-ügyvezető mindent kézben tart, és a kontrollkörnyezet erősen informális, jellemzően az alapvető/szubsztantív eljárások kapnak nagyobb hangsúlyt. Egy jobban szervezett, informatikailag támogatott folyamatokkal működő társaságnál egyes kontrollok tesztelése valódi könyvvizsgálói hatékonyságot hozhat.

Gyakorlati példa – árbevétel kontrollok

Egy közepes méretű cégnél a tervezés során folytatott interjúk során az árbevétel elszámolás folyamatában két kontrollt azonosított a könyvvizsgáló. A kiállított számlát egyeztetik a megrendeléshez és a szállítólevélhez, és csak akkor könyvelik le, ha megvan ez a hármas egyezés. A számlában lévő ár az ügyvezető által jóváhagyott árlistából jön, attól való eltérés csak külön engedéllyel lehetséges. A könyvvizsgáló egy kiválasztott tranzakciót végigkövet a folyamaton. Ezt követően dönthet úgy, hogy mivel ezek jól dokumentált és utólag ellenőrizhető kontrollok, a saját módszertanában leírt mintaszámon és kiválasztási módszerrel teszteli a működési hatékonyságukat, és ezzel bizonyítékot szerez az árbevétel előfordulása (1. kontroll) és pontossága (2. kontroll) tekintetében. Ha a kontrollok hatékonynak bizonyulnak, akkor még kell ugyan alapvető eljárásokat végeznie, de kisebb elemszámmal, mintha nem végzett volna kontrolltesztet. De dönthet úgy is, hogy pl. mivel kevés számú, nagy összegű árbevétel tranzakciók jellemzőek a cégre, csak alapvető vizsgálati eljárásokat végez, kontrollokat nem tesztel, mert így kevesebb munkaóra alatt tudja az elegendő és megfelelő bizonyítékot összegyűjteni.

2.5 Könyvvizsgálati módszertan – a standardok lefordítása a gyakorlatunkra

A könyvvizsgálati módszertan a könyvvizsgálati standardoknak megfelelő, dokumentált szakmai eljárásrendszer, amely meghatározza a könyvvizsgálat tervezésének, végrehajtásának, és lezárásának folyamatát annak érdekében, hogy a könyvvizsgáló elegendő és megfelelő bizonyíték alapján alakíthassa ki véleményét.

Minden könyvvizsgálónak van valamilyen módszertana, hiszen mindenki használ a saját ügyfeleinél ellenőrző listákat, formanyomtatványokat, standardizált munkapapírokat – az is, aki egyedül dolgozik, az is, aki asszisztenssel vagy több könyvvizsgálóval egy cégben dolgozik. Az egy könyvvizsgáló cégben dolgozók azonos könyvvizsgálati módszertant alkalmaznak.

A kérdés ezért nem is az, hogy van-e mindenkinek módszertana, hanem inkább az, hogy menynyire dokumentált ez a módszertan, és hogy mennyire felel meg a standardoknak. A kamara

által a honlapján közzétett Minőségirányítási kézikönyvben[1] a végrehajtási komponensen belül „A megbízás végrehajtására vonatkozó politikák és eljárások” részben szerepel a könyvvizsgáló által használt módszertan leírása.

Érdemes a MIR szabályzatban külön mellékletként leírni a saját módszertanunkat – vagyis például azt, hogy a lényegesség számításánál milyen referencia értékhez milyen százalékot alkalmazunk, milyen formanyomtatványokat használunk banki, vevői, szállítói, stb. egyenlegközléshez, milyen levélformátumot küldünk az ügyfél jogászának, milyen módszerrel választunk mintákat a sokaságból, milyen mintaszámokat alkalmazunk a különböző könyvvizsgálati eljárások során, pl. kontrollok vagy alapadatok tesztelésénél, stb. Ezeket a témákat a standardok nem szabályozzák tételesen, csak általános előírásokat adnak, és minden könyvvizsgáló maga „fordítja le” a standardokat a saját gyakorlatára, módszertanára.

2.6 Készletek - bizonyítékok az ISA 501 alapján

Az ISA 501 speciális szempontokat tartalmaz bizonyos tételekre, köztük a készletekre vonatkozóan. Ha a készletek jelentősek a pénzügyi kimutatások szempontjából, a könyvvizsgálónak a standard szerint elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot kell szereznie a fizikai leltározáson való részvétellel, kivéve, ha ez nem megvalósítható. Ha valamilyen oknál fogva nem lehetséges a leltárfelvételen való részvétel, akkor más módot kell keresni a készletek létezésének alátámasztására.

Gyakorlati példa – alternatív megoldások

Emlékezzünk a COVID alatti megoldásokra, amikor az ügyfél esetenként élő videóközvetítést készített a leltárról, és a könyvvizsgáló ez alapján tudott meggyőződni a készletek létezéséről. Vagy amennyiben van állandó mennyiségbeni és értékbeni nyilvántartás, és egy későbbi dátumra elvégezhető a leltár és annak a megfigyelése, akkor a könyvvizsgáló a leltár időpontja és a fordulónap közötti ki- és bemenő készlet mozgások mintavételes vizsgálatával tud bizonyítékot szerezni a készletek fordulónapi mennyiségéről.

A gyakorlatban a leltáron való részvétel körül sok félreértés van. A könyvvizsgáló nem leltározó. Az ő feladata nem a készlet megszámolása, hanem a vezetés leltározási eljárásainak értékelése, a végrehajtás megfigyelése és tesztszámolások végzése. A cél az, hogy bizonyítékot szerezzen a készletek létezéséről és állapotáról, valamint arról, hogy a leltározás eredménye megbízható és felhasználható a pénzügyi kimutatások alátámasztására.

A létezés állítására az egyik legerősebb bizonyíték a fizikai leltármegfigyelés és a tesztszámolás. Ha a könyvvizsgáló kiválaszt tételeket a leltárívről és fizikailag megtalálja őket a raktárban, az erősíti a létezést. Ugyanígy, ha a raktárban kiválasztott tételeket visszakeresi a leltáríven, az a teljesség állítását támasztja alá.

Az értékelés állítására azonban más típusú bizonyítékok szükségesek. Ha a könyvvizsgáló a leltármegfigyelés során sérült, poros, avult, hosszú ideje nem mozgó készleteket lát, ez önmagában fontos jelzés, de nem elegendő az értékelés állítás tekintetében. Milyen áron történnek fordulónap után az értékesítések, mit mutat a készlet korosító lista, vannak-e tervek a

[1] https://mkvk.hu/hu/szervezet/bizottsagok/szakertoi/kozlemenyek/megjelent-az-asszisztens-nelkul-egyedul-dolgozo-konyvvizsgalok-belso-minosegiranyitasi-rendszerenek-kidolgozasat-segito-kezikonyv

termékportfólió változtatására és emiatt csökkenhet-e az értéke a fordulónapi készleteknek – ezek mind további vizsgálatot igénylő kérdések.

Gyakorlati példa – könyv szerinti érték alatt értékesített készlet

Előfordulhat, hogy a készlet egy adott termékből megvan fizikailag, erről a könyvvizsgáló a leltármegfigyelés során meggyőződik, tehát a létezés állítás alátámasztott. De ettől még az értékelés kérdéses lehet, például, ha az adott termék helyett egy hasonló árú, de jobb minőségű termék értékesítését kezdi meg a cég következő január 1-től, és az eredeti termék fordulónap utáni értékesítése mélyen a könyv szerinti érték alatt történik.

A jogok és kötelmek állítás szintén külön figyelmet igényel. Attól, hogy a készlet fizikailag ott van az ügyfélnél, nem biztos, hogy az ügyfélé a készlet tulajdonjoga. Bizományosi készletek, konszignációs raktárkészlet, külső helyen tárolt saját készlet egyaránt előfordulhat. Ezekben az esetekben szerződések, szállítási feltételek, külső megerősítések és esetenként jogi dokumentumok szolgáltatják a bizonyítékot.

A leltár folyamatának megfigyelését és a tesztszámolások elvégzését követően a leltár helyes feldolgozásáról is meg kell győződnie a könyvvizsgálónak. Lekönyvelték-e a leltárkülönbözeteket, teljeskörűen figyelembe vették-e a leltáríveket, nem tettek-e hozzá a leltár során használt leltárívekhez, megtörtént-e a leltár és a főkönyvi/analitikus nyilvántartások egyeztetése?

Itt különösen fontos a szakmai szkepticizmus. Mi történik akkor, ha a könyvvizsgáló egymásnak ellentmondó információkat kap a leltár megfigyelése és a helyszíni vizsgálat során? Például a leltár megfigyelése során a raktárvezető azt mondja, hogy egy adott készlet eladhatatlan, a pénzügyi vezető szerint viszont nincs szükség értékvesztésre. Ilyenkor a könyvvizsgáló nem választhatja a kényelmes utat. További bizonyítékokat kell szereznie annak érdekében, hogy a két egymásnak ellentmondó információ közül el tudja dönteni, hogy melyik a tényszerű. Ilyen bizonyítékok lehetnek az értékesítési adatok, jövőbeli megrendelések, piaci információk, selejtezési jegyzőkönyvek, esetleg műszaki szakértő bevonása.

2.7 Külső megerősítések és egyenleg-visszaigazoltatás az ISA 505 alapján

Következő nagy témánk a külső megerősítések, köztük az egyenleg-visszaigazoltatás. Ez a terület tipikusan olyan, ahol a standardok által lefektetett logika és a gyakorlat között jelentős eltérések tapasztalhatók.

Az ISA 505 standard szól releváns és megbízható könyvvizsgálati bizonyíték szerzéséről külső megerősítési eljárások megtervezésével és végrehajtásával. A standard definíciója szerint a külső megerősítés harmadik fél által közvetlenül a könyvvizsgálónak adott írásbeli válaszként megszerzett könyvvizsgálati bizonyíték.

Két alapformát különböztetünk meg: a pozitív és a negatív megerősítést. Pozitív megerősítés esetén a megerősítő félnek mindig válaszolnia kell, akár egyetért, akár nem. Negatív megerősítésnél csak akkor kell válaszolnia, ha nem ért egyet a kérésben szereplő információval. A gyakorlatban a negatív megerősítés alkalmazása szűkebb körben indokolt, tipikusan alacsony kockázat, nagy elemszámú és kis egyedi értékű sokaság esetén, amikor a könyvvizsgáló elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerzett az állítás szempontjából releváns kontrollok működési hatékonyságára vonatkozóan.

A folyamat helyes lebonyolítása kulcskérdés a bizonyíték megfelelősége és elegendősége szempontjából. A könyvvizsgáló jellemzően nem küld minden vevőnek egyenlegközlőt, csak az általa kiválasztott mintának. A mintaválasztás módszere az adott ügyfél sajátosságaitól függ. Ha néhány nagyösszegű követelésből áll össze az év végi vevőegyenleg, akkor valószínűleg néhány egyenlegközlő kiküldésével beszerezhetők a szükséges visszaigazolások. Ahol sok kisösszegű követelés van, ott valószínűleg több egyenlegközlőt fog a könyvvizsgáló kiküldeni és több időt fog tölteni a válaszok feldolgozásával.

Az egyenlegközlők kiküldését a standard alapján a könyvvizsgálónak kell kontroll alatt tartania, tehát:

- ő választja ki a vevőanalitikából az egyenlegközlésre a saját módszertana alapján a mintát,
- meggyőződik arról, hogy az általa szövegezett vagy általa jóváhagyott formanyomtatványt küldi ki az ügyfél a vevőknek,
- a formanyomtatványon szerepel az a kérés, hogy a vevő közvetlenül a könyvvizsgálónak (is) küldje meg a választ,
- a válasz közvetlenül a könyvvizsgálóhoz érkezik (az is elfogadható, ha az egyenleget visszaigazoló emailben másolatban szerepel a könyvvizsgáló),
- ha valamelyik egyenlegközlésre kiválasztott vevőtől nem érkezik válasz, akkor alternatív eljárásokat kell végeznie a könyvvizsgálónak az adott vevő egyenlegének alátámasztására. Ilyen lehet például a fordulónap utáni pénzbefolyások ellenőrzése, illetve, ha nem, vagy csak részben történt meg a követelések fordulónap utáni kiegyenlítése, akkor a vevőnek kiállított számla és az azt alátámasztó dokumentumok, pl. szállítólevél, megrendelés, szerződés, teljesítésigazolás ellenőrzése,
- ha eltérés van a kiküldött és visszaigazolt egyenleg, vagy a kiküldött és alternatív eljárással lefedett egyenleg között, annak minden kiválasztott vevőegyenleg esetén tételesen utána kell járnia a könyvvizsgálónak,
- az eltéréseket ki kell értékelni, szükség esetén a hibalistán rögzíteni, és meg kell ítélni, hogy szükséges-e a hiba kivetítése a teljes sokaságra (statisztikai mintavételezésnél igen).

A visszaigazoltatás teljes folyamatáról munkapapírt készít a könyvvizsgáló. Önmagában az, hogy a dokumentációban ott van x db egyenlegközlő minden magyarázat nélkül, nem elegendő könyvvizsgálati bizonyíték a vevőkövetelések létezését illetően.

Gyakorlati példa – vevő egyenlegközlés dokumentációja

Tegyük fel, hogy az ügyfélnek 300 vevője van, a vevőkövetelések állománya lényeges, és a követelések között több lejárt tétel is van. A könyvvizsgáló a saját módszertana alapján kiválaszt egy kockázatalapú mintát: a legnagyobb egyenlegeket, az összes kapcsolt követelést, a 180 napnál régebben lejárt vevőket és véletlenszerűen kiválasztott egyéb partnereket. A pozitív megerősítésre vonatkozó kéréseket saját ellenőrzése alatt küldi ki. Több vevő visszaigazolja az egyenleget, néhány vevő eltérést jelez, néhány pedig nem válaszol.

Az eltérések tételes ellenőrzése során kiderül, hogy két vevő azért igazolt vissza kisebb egyenleget, mert a fordulónap után kifizetett néhány számlát. Erről a könyvvizsgáló a bankkivonatok

szemrevételezésével meggyőződik és ezt ledokumentálja. Egy vevő azt válaszolja, hogy az év végi egyenleget kiadó számlát vitatja és ezért nem könyvelte le. Ebben az esetben a könyvvizsgálónak meg kell értenie, hogy mi a vita oka, és mérlegelnie kell az értékvesztés szükségességét, azt, hogy helyes-e árbevételként kimutatni ezt a számlát, sőt a csalási kockázatot is. A könyvvizsgáló a vezetéssel folytatott megbeszélés és a megtekintett dokumentumok alapján hibalistára teszi ezt a követelést, mert úgy gondolja, hogy nem vehető fel a fordulónapon a mérlegbe. Az ügyfél a végleges főkönyvben lemódosítja ezt a tételt.

A nem válaszoló vevők esetében alternatív eljárásokat végez a könyvvizsgáló. Két kisebb hibát azonosít, amelyek sem együtt, sem külön-külön nem haladják meg az egyértelműen elhanyagolható hiba mértékét.

Az egyenlegközlés során felmerülhet a gyanú, hogy a vevő összejátszik az ügyféllel. Ilyen eset lehet például, ha a válaszok gyanúsan gyorsan, azonos formátumban és aláírással, vagy azonos email címről érkeznek, vagy ha a visszaigazolások nem ellenőrizhető e-mail címekről jönnek (pl. cicamica@gmail.com). Ilyenkor a könyvvizsgáló nem fogadhatja el kritikátlanul a megerősítést, hanem további eljárásokat végez, pl. a vevő internetes honlapján lévő telefonszámot felhívja és megerősítteti, hogy valóban ők küldték az emailt, vagy vizsgálja a fordulónap utáni pénzbefolyásokat, a szállítóleveleket vagy más teljesítési igazolásokat. Ha a csalás gyanúja felmerül az egyenlegközlés kapcsán, akkor a könyvvizsgáló újraértékeli mind a beszámoló szintjén, mind az állítások szintjén a csalás kockázatára vonatkozó kockázatfelmérését.

A külső megerősítés természetesen nemcsak vevőkre alkalmazható, hanem pl. banki egyenlegekre, külső helyen tárolt készletekre, letétkezelőkre, szállítókra, forgalmi adatokra is. Szállítóknál a könyvvizsgáló döntése, hogy a teljesség állításról egyenlegközléssel győződik-e meg, vagy inkább a nem rögzített kötelezettségek tesztjét végzi el a fordulónap utáni kifizetések és beérkezett szállítói számlák vizsgálatával. A gyakorlatban ez utóbbi sokszor hatékonyabb és relevánsabb eljárás.

2.8 Csalásból eredő kockázatok kezelése az ISA 240 alapján

Az ISA 240 célja röviden az, hogy a könyvvizsgáló azonosítsa és felmérje a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatait; elegendő és megfelelő bizonyítékot szerezzen az ezekre adott megfelelő válaszok megtervezésével és végrehajtásával; valamint megfelelően reagáljon az azonosított vagy gyanított csalásra.

A csalással kapcsolatban minden könyvvizsgálaton jelentős kockázatként kell kezelnünk azt, hogy a vezetés felülírja, nem tartja be az általa kialakított és működtetett kontrollokat.

A kontrollok vezetés általi felülírása kapcsán a standard kötelező eljárásként írja elő a könyvelési tételek és a beszámoló szintű módosítások (pl. egyéb követelések-kötelezettségek közötti átsorolás) tesztelését.

Gyakorlati példa – „vegyes” könyvelések

A könyvvizsgáló nem elégszik meg azzal, hogy néhány „érzésre kiválasztott” vegyes könyvelési tételre rákérdez a könyvelőnél. Azonosítja és dokumentálja, hogy milyen könyvelési tételeket tekint a csalás szempontjából kockázatosnak, és ezeket részletesen vizsgálja. Ilyen kockázatosnak tekintett tételek lehetnek pl. a nem rendszerből jövő, „vegyes” típusú, eredményt javító vagy éppen rontó könyvelések, vagy az év végi, a nagy összegű, a kerek összegű, az ismétlődő, a szokatlan számlakapcsolatokat tartalmazó, a beosztásuknál fogva könyvelést indokolatlanul

végző személyek által könyvelt tételek. Ezeket alátámasztó dokumentációhoz kell egyeztetni. A digitális eszközök ma már lehetővé teszik, hogy a teljes könyvelési állományt vizsgáljuk adott szempontok, mintázatok alapján. Ez különösen erős bizonyítékot adhat a kontrollok vezetés általi felülírása kockázatának kezelésére.

Jellemzően az eredményt javító vegyes könyvelési tételeket tartjuk kockázatosnak, de elképzelhetők olyan esetek is, amikor az eredmény csökkentése lehet a vezetés célja. Például olyan cégnél, ahol erős eredményérdekeltség van és vezetőváltás történik tárgyév során, az új vezetőnek érdeke lehet, hogy pesszimista alapon készítsék el a tárgyévi becsléseket. Legyen elszámolva minél több értékvesztés, céltartalék, hiszen ezt az évet még az előző vezető „nyakába lehet varrni", és a következő évben az új vezető tiszta lappal tud indulni, sőt esetleg a visszaírható értékvesztések, céltartalékok összege a következő év eredményét növelheti majd.

A standard előírja, hogy **interjút kell készíteni** a pénzügyi beszámolási folyamatban részt vevő személyekkel a könyvelési tételek feldolgozásával és a beszámoló szintű módosításokkal kapcsolatos nem megfelelő vagy szokatlan tevékenységről, **ki kell választani a beszámolási időszak végén rögzített könyvelési tételeket és beszámoló szintű módosításokat**, valamint **mérlegelni kell az egész időszakra vonatkozó tesztelé**s szükségességét.

Gyakorlati példa – ki könyvelte?

A vegyes könyvelési tételekre vonatkozóan az ügyfélnél az a kontroll működik, hogy a könyvelő lekönyveli ezeket az informatikai rendszerben, a főkönyvelő pedig jóváhagyja. A banki hitelszerződésben szereplő pénzügyi kovenánsok elérése érdekében az ügyvezető utasítja a főkönyvelőt, hogy vegyen ki egy nagyobb költségelhatárolást a könyvekből. A könyvvizsgáló interjút folytat a könyvelővel, aki megemlíti, hogy a zárás során ezt az elhatárolásokat csökkentő tételt nem ő könyvelte, hanem a főkönyvelő, és ő is hagyta jóvá. A könyvvizsgáló megnézi az előző évi elhatárolásokat, és egyértelműen látja, hogy az idei elhatárolások közül hiányzik ez a tétel. A továbbiakban rákérdez erre a tételre a főkönyvelőnél és az ügyvezetőnél, és újraértékeli a csalás kockázatát, további eredményt javító könyvelések, esetleges számviteli politika változások, elfogult becslések azonosítására végez eljárásokat.

A kontrollok vezetés általi felülírása kapcsán a másik kötelező fókuszterület a számviteli becslésekben megjelenő részrehajlás vizsgálata. Ide kapcsolódik a felülvizsgált ISA 540 standard is. A könyvvizsgálónak elegendő és megfelelő bizonyítékot kell szereznie arról, hogy a számviteli becslések és a beszámolóban megjelenő kapcsolódó közzétételek észszerűek. Ehhez meg kell értenie a becslések elkészítésének folyamatát, a módszert, az adatokat, a feltételezéseket, vizsgálnia kell ezek konzisztenciáját, az esetleges elfogultság, pl. túlzott optimizmus vagy pesszimizmus jeleit, az adatok relevanciáját és megbízhatóságát, valamint a számítások matematikai pontosságát.

Gyakorlati példa - TFÉCS

Az ügyfél különböző autóipari alkatrészeket gyárt. Az autóipar visszaesése kapcsán a könyvvizsgáló vizsgálja, hogy mennyire vannak kihasználva a gépsorok, milyen a megrendelés állomány a fordulónapot követő hónapokra, szükséges lehet-e terven felüli értékcsökkenést elszámolni. Kiderül, hogy az egyik nagy vevő még decemberben jelentősen csökkentette a következő évre eredetileg rendelt mennyiségeket, és januárban visszamondta a teljes első féléves megrendelését. Mivel ez egy speciális termék, azon a gépsoron mást nem tud az ügyfél gyártani. Az

ügyfél nem számolt el terven felüli értékcsökkenést az adott gépsorra, mondván, hogy ő bízik az autóipar gyors felépülésében és a megrendelések szintjének visszaállásában. A könyvvizsgáló kérésére ezt nem tudta adatokkal, megrendelésekkel, a vevővel folytatott e-mailezéssel alátámasztani, tehát az a vezetői becslés, hogy nulla terven felüli értékcsökkenést kell elszámolni, nem volt tényekkel alátámasztott.

A harmadik fontos terület a jelentős, szokásos üzletmeneten kívüli tranzakciók vizsgálata. Ezeknek a tranzakcióknak a valódi üzleti célját kell megérteni. Ha egy ügylet struktúrája túl bonyolult, ha kapcsolt fél érintett, ha az időzítés gyanús, vagy ha a vezetés magyarázata homályos, akkor ez a csalási kockázat erős indikátora lehet. A vezetéssel folytatott megbeszélés ilyen esetben sem elegendő, a szerződés, számla, teljesítésigazolás szolgálhat megfelelő bizonyítékkal.

A csalás kockázatának csökkentése érdekében minden könyvvizsgálatba be kell építeni egy kiszámíthatatlansági elemet – a korábbi évekhez képest más, máskor vagy másképp elvégzett könyvvizsgálati eljárást.

A másik, csalással összefüggő kötelezően mérlegelendő kockázat a csalás kockázata az árbevétel elszámolásában. Mivel a legtöbb cégnél az árbevétel a teljesítmény egyik fő mutatószáma, ezért annak manipulálása jelentős csalási kockázat. A kivételek közé tartoznak

- azok a cégek, amelyeknél az árbevétel egyszerűségéből adódóan nincs érdemi kockázata az árbevételben elkövetett csalásnak, ilyen például egy egyetlen épület bérbeadásával foglalkozó cég, ahol a szerződés alapján újraszámolható az árbevétel,
- azok a cégek, amelyeknek az árbevétele a költségek szerződésben meghatározott körének adott árréssel történő továbbszámlázásából áll,
- és azok a cégek, amelyeknél nem az árbevétel vagy az eredmény a fő teljesítménymutató, hanem például a közszolgáltatás megfelelő minőségű nyújtása.

Ezen körbe tartozó cégek esetében a könyvvizsgálati dokumentációnak tartalmaznia kell annak az indoklását, hogy a könyvvizsgáló miért jut arra a következtetésre, hogy az árbevétel elszámoláshoz nem kapcsolódik csalási kockázat.

Az összes többi ügyfélnél azonosítania kell a könyvvizsgálónak, hogy az árbevétel tekintetében melyik állítások kockázatosak a csalás szempontjából, és ezekre megfelelő eljárásokat kell megterveznie és elvégeznie.

Gyakorlati példa - prémium

A csalás kockázatának felmérésekor a könyvvizsgáló megállapította, hogy az árbevétel terv elérése az értékesítési vezető legfontosabb teljesítménymutatója, ettől függ az, hogy kap-e prémiumot. A főkönyvi kivonat alapján éppen, hogy teljesült az árbevétel terv. A könyvvizsgáló kockázatot lát abban, hogy a negyedik negyedévben nem valós árbevételeket számolt el a cég, ezért úgy dönt, hogy ebben az évben a legnagyobb öt vevő mellett még a negyedik negyedévben megjelent új vevők közül is egyenlegközöltet néhányat. Ezen felül a teljes könyvelési listából rászűr az árbevételt növelő vegyes könyvelési tételek listájára, és ezekhez bekéri az alapbizonylatokat.

2.9 Kulcsüzenetek

Összefoglalásként azt emelném ki, hogy a könyvvizsgálati bizonyítékokról való gondolkodásunknak vissza kell térnie a standardok eredeti logikájához. A könyvvizsgálati dokumentáció célja nem a dokumentumok halmozása, hanem az, hogy a könyvvizsgáló világosan mutassa be a kapcsolatot a kockázatok, az állítások, az eljárások, a megszerzett bizonyítékok és a levont következtetések között.

A könyvvizsgálat során elegendő és megfelelő bizonyítékot keresünk az állításokhoz.

A bizonyítékok mennyisége és minősége együtt értelmezendő – sok gyenge bizonyíték nem biztos, hogy felér kevés, de jó minőségű bizonyítékkal.

Az, hogy mi minősül megfelelő bizonyítéknak, attól is függ, hogy melyik állításhoz keresünk bizonyítékot. A vezetői teljességi nyilatkozat megfelelő bizonyíték lehet sok állításhoz, de önmagában nem elegendő. A leltármegfigyelés erős bizonyíték lehet a készletek létezésének állítására, de önmagában gyenge a készletek értékelésére. Az egyenleg visszaigazoltatása akkor erős bizonyíték a vevőkövetelések létezésére, ha az a könyvvizsgáló kontrollja alatt történik.

A csalás kockázatának csökkentésére többek között kockázati alapon kiválasztott könyvelési tételeket ellenőrzünk alapbizonylathoz és a bizonyítékszerzési eljárásainkba beépítünk valami olyan elemet, ami eltér az előző évtől.

És talán a legfontosabb: ami nincs dokumentálva, az a könyvvizsgálat szempontjából nem létezik. Ez nem formalitás, hanem a szakmai felelősségvállalás lényege. A véleményünket végső soron az fogja alátámasztani és megvédeni, hogy a könyvvizsgálati dokumentációból egyértelműen kiolvasható-e: mit, miért, hogyan vizsgáltunk, milyen bizonyítékot szereztünk, és abból milyen következtetésre jutottunk.

2.10 Mintavételezés alkalmazása a bizonyítékszerzésben

A könyvvizsgálati munka során számos területen és alkalommal alkalmazzuk a mintavételezést, amellyel időt és pénzt tudunk megtakarítani, hiszen nem a teljes sokaságot teszteljük, hanem annak egy bizonyos körét. Nézzük meg hogyan tudjuk az elméleti hátteret hatékonyan alkalmazni a gyakorlatban és a kapcsolódó eljárásokat megfelelően dokumentálni, hogy a szükséges evidenciák rendelkezésre álljanak a könyvvizsgálati dossziéban.

Az ISA 530 alapján a mintavételezés célja, hogy a mintából szerzett bizonyíték alapján a könyvvizsgáló a teljes sokaságra következtessen. A standard továbbá azt is kimondja, hogy a

- kiválasztás
- végrehajtás és
- értékelés

egyaránt a bizonyíték elegendőségéhez és megfelelőségéhez kapcsolódik, tehát mindhárom lépést dokumentálni kell - gyakorlatilag a kiválasztás módját, módszertanát és magát a kiválasztást is a tesztelés eredményeivel és következtetésével együtt – annak érdekében, hogy megfeleljünk egyrészt a standard elvárásainak, másrészt később, utólag lekövethető legyen mit és miért csináltunk, milyen eredményre jutottunk, hogyan és milyen bizonyítékok alapozzák meg a könyvvizsgálati következtetésünket. A következtetésünk lényege pedig az kell legyen, hogy a teljes sokaság ellenőrzése helyett a tesztelésünk során szerzett könyvvizsgálati bizonyítékok

alapján tudunk-e arra a következtetésre jutni, hogy ezek a bizonyítékok elegendőek és megfelelőek a sokaság egészére vonatkozó következtetésünk meghozatalához.

A mintavételezés könyvvizsgálat-módszertani kérdés, számos kivitelezési lehetősége van, **ezért a minőségirányítási-rendszer dokumentáció része**, így ki kell alakítsuk dokumentált formában a saját mintavételezi eljárásainkat mind a kontrollok tesztelésére, mind pedig az adatok tesztelése tekintetében, így pl.

- tisztázni szükséges milyen (elő)feltételek mellett tudunk egyáltalán mintavételezést végezni – pl. csak homogén sokaságon tudunk megfelelően tesztelni, ezt a homogén sokaságot hogyan hozzuk létre, milyen szempontokat kell figyelembe venni stb.
    - pl. ha egy cég kiskereskedelemmel és nagykereskedelemmel is foglalkozik, akkor az ezekkel kapcsolatos árbevételt külön szükséges tesztelni
- a végrehajtási lényegességünk figyelembevételével hogyan határozzuk meg az egyedileg lényeges tételeket, amely egyedileg lényeges tételek tesztelését 100%-os lefedettséggel el kell végeznünk (ettől egyedileg lényegesek ezek a tételek), a fennmaradó, egyedi tételekkel nem tesztelt sokaság lesz az, amelyből a későbbiekben mintát fogunk választani
    - pl. eszközök esetében közepes kockázatértékelés mellett a könyvvizsgáló MIR szabályzata/döntése alapján a végrehajtási lényegesség 25%-a lesz az egyedileg lényeges tétel, így minden ezt az értéket elérő tételt egyesével ellenőrizni szükséges
- milyen egyéb, már elvégzett könyvvizsgálati eljárásokat tudunk figyelembe venni – pl. átfogó elemző eljárások vagy bizonyos mértékű racionalizáció, újraszámolás – amely növeli a bizonyosságunkat, ezáltal csökkenthető a tesztelés által elérendő bizonyosság
- hogyan határozzuk meg azt az elemszámot, amellyel szükséges tesztelni az egyedileg lényeges tételek tesztjével nem fedett sokaságot
    - szoftverrel vagy szoftver használata nélkül
    - amennyiben nem szoftvert használunk, úgy szükséges kimunkálnunk a saját megalapozott módszertanunkat, amelyhez segítséget adnak a korábbi időszakok MKVK kötelező oktatási anyagai, amelyből egy példát kiemelek, nevezetesen a megbízhatósági tényező alkalmazását.

	megbízhatósági szint	**megbízhatósági tényező**
magas	95%	3,0
közepes	80 - 90%	1,6 - 2,3
alacsony	65 - 75%	1,1 - 1,4

- milyen módszertannal szükséges meghatározni a még nem tesztelt populációból veendő minta elemszámát
    - *nem statisztikai* - saját szakmai megítélés alapján történő kiválasztás, amely ezáltal nem vetíthető ki a teljes sokaságra hiba esetén (azaz, ha hibát azonosítunk akkor további eljárások válnak szükségessé)

- *statisztikai* (MUS, random (pl. excel random)) – hiba esetén kivetíthető, extrapolálható a teljes sokaságra, így viszonylag gyorsan láthatjuk a hiba nagyságát a teljes populáció tekintetében, mely által a végső következtetésünket is gyorsan és megalapozottan hozhatjuk meg pl. könyvvizsgálati módosító tétel formájában (gyakorlatilag a könyvvizsgáló becslése alapján), amelyet az ügyféllel egyeztetni szükséges a többi könyvvizsgálati módosító tételhez hasonló módon. Amennyiben az ügyfél egyetért az azonosított hibával és meghatározza annak pontos könyvelendő összeget és könyveli is azt, akkor a módosított sokaságon elvégezzük az újabb tesztelésünket (azaz a végleges adatállományon tesztelést végzünk annak érdekében, hogy megállapítsuk annak megfelelőségét). Amennyiben nem fogadja el az ügyfél, úgy a teljességi nyilatkozat részét kell képezze, ha nem éri el a lényegességi küszöbértékünket. Ha az el nem fogadott becslésünk mértéke meghaladja a lényegességi szintünket, úgy további egyeztetéseket és eljárásokat kell végeznünk annak érdekében, hogy a feltárt hiányosságról, problémáról megalapozott, pontos következtetést tudjunk levonni.

2.11 Mintavételezés folyamata, gyakorlati kivitelezése

1. A munka megkezdése előtt definiáljuk a tesztelés célját, ehhez határozzuk meg a bekérendő adatok, anyagok körét.
2. A tesztelendő adatbázis ügyfél által készített adat, anyag, így először a kapott listát szükséges átnéznünk és dokumentálnunk, hogy az megfelelő-e.
    - pl. az árbevétel analitika egyezik-e a főkönyvvel vagy a teljes könyvelési állománnyal, illetve megfelelően állították-e be a szűrési feltételeket stb.
    - teljeskörű-e az adott időszak/periódus vonatkozásában
        - nem hatékony IT környezet esetén ez különösen fontos, hiszen ezen lépés nélkül nem lehetünk biztosak abban, hogy minden tranzakció szerepel a könyvvizsgálat tárgyát képező sokaságban/analitikában
            - pl. a könyvelési rendszerből származó értékesítési analitikát, mint sokaságot célszerű összevetni a számlázó rendszerben lévő kimenő számlák sokaságával, vagy ellenőrizzük, hogy a listában lévő kimenő számlák sorszáma folytonos-e stb.
        - hatékony IT környezet esetén – erről külön eljárás(ok)ban győződik meg a könyvvizsgáló rendszerint IT szakemberek bevonásával – nem szükséges külön eljárás erre, mivel az IT szakértők munkája és dokumentációja kiterjed azokra a szoftverekre (pl. számlázó, könyvelő), amelyekből az adatok származnak, így a teljeskörűség biztosított

3. A sokaságot tekintsük át és ellenőrizzük, hogy homogén-e a sokaság. Amennyiben nem, úgy képezzük meg a céljainknak megfelelő homogén sokaságokat (pl. kiskereskedelmi értékesítés, nagykereskedelmi értékesítés, egyedi projektekből származó árbevételek). Ehhez természetesen ismerni kell az ügyfél adatát, az adatok mögött húzódó gazdasági tranzakciókat, eseményeket. Ez feltételezi, hogy az ügyfél megértésén túl vagyunk, sőt 1-1 példán keresztül ellenőriztük is a megértésünket az egyes gazdasági típustranzakciók vonatkozásában.
4. Ha már homogén a sokaságunk, akkor határozzuk meg, számoljuk ki az egyedileg lényeges tételek értékhatárát, pl:
    - Átfogó lényegesség 100 millió Ft, végrehajtási lényegességünk 50%, mivel első éves ügyfélről van szó, tehát a végrehajtási lényegesség 50 millió Ft.
    - Minőségirányítási rendszerben rögzítettük, hogy az eszközök és bevételek esetén az egyedi lényegességi szint magas kockázat esetén a végrehajtási lényegességünk 25%-a, közepes kockázat esetén 50%, alacsony kockázat esetén 75%. Mivel az árbevétel magas kockázatú SZÜK a teljesség és pontosság állítások tekintetében (ezek az információk jönnek a tervezési dokumentációnkból), ezért az egyedileg lényeges tételek határértéke az 50 millió Ft 25%-a lesz, azaz 12,5 millió Ft.
5. Tekintsük át a nagykereskedelmi értékesítés analitikáját és válasszuk ki az összes 12,5 millió Ft feletti számlát, majd ezekhez kérjük be a szükséges háttérdokumentációt, így pl. szerződéseket, szállító leveleket és teljesítési igazolásokat (továbbiakban ”TIG”) számlákat és bankkivonatokat, majd ezeket dolgozzuk fel és dokumentáljuk a tesztelést magát.
6. Határozzuk meg, hogy az egyedileg lényeges tételek a teljes sokaságból mennyit fednek le és nézzük meg, hogy ez a nem tesztelt sokaság hogyan aránylik a végrehajtási lényegességünkhöz. Amennyiben a nem tesztelt sokaság összértéke kisebb, mint a végrehajtási lényegességünk további tesztelésre nincs szükség, de ha magasabb akkor – mintavételezés segítségével – további tesztelést kell végezzünk, hogy a könyvvizsgálati kockázatunkat az elfogadható szintre csökkentsük.
    - Az alfejezet alján látható példában 761 millió Ft-ot fedünk le az egyedileg lényeges tételek tesztjével, a fennmaradó (nem tesztelt) populáció 2 376 millió Ft, amely jóval felette van a végrehajtási lényegességnek, így további tesztelés szükséges.
7. Mintaelemszám meghatározása a saját módszertanunk alapján
    - Folytatva az alfejezet alján látható példát először ki kell számolnunk a végrehajtási lényegesség és megbízhatósági szint segítségével az együtthatósági tényezőnket, amely segítségével az elemszámot meg tudjuk határozni. A példában 75%-os megbízhatósági szintre törekszünk, mivel a tesztelésen kívül vannak további eljárásaink is, így pl. harmadik feles egyenleg és forgalomegyeztetés, így az együtthatósági tényezőnk 1,4 lesz.

- A végrehajtási lényegességet elosztva az együtthatósági tényezővel megkapjuk a mintavételezési intervallumot (131 millió Ft), amellyel, ha elosztjuk a nem tesztelt sokaságot megkapjuk a tesztelendő elemszámot. (2 376 millió Ft / 131 millió Ft = 18)

8. A 18 db elemet statisztikai mintavétellel -pl. excel randommal – kiválasztjuk és bekérjük hozzá a szükséges mögöttes dokumentumokat (számla, TIG, szerződés, bank, stb), majd elvégezzük és ledokumentáljuk a tesztelésünket, annak eredményét és a levont következtetést.
9. Ahogy említésre került korábban, mind a kiválasztás módját, mind pedig annak eredményét szintén dokumentáljuk, nem csak a tesztelést magát!
10. Megfontolandó továbbá az is, ha és amennyiben az egyedi tételek száma olyan magas (pl. nagyértékű tételek alkotják szinte a teljes sokaságot – pl. kamionokat ad el az ügyfelünk), hogy irreálisan sok feladat lenne ezek tesztelése, hogy egyedileg lényeges tételek figyelembevétele nélkül tekintünk a teljes sokaságra. Ebben az esetben a teljes sokaságot nem csökkentik az egyedileg lényeges (tesztelt) tételek, tehát a mintavételezési intervallummal a teljes sokaságot kell elosztani.

Populáció	3 137 196 THUF
Key itemek (egyedi treshold feletti)	761 104 THUF
Fennmaradó populáció	2 376 092 THUF
Végrehajtási lényegesség	183 750 THUF
Megbízhatósági szint	1,4
Mintavételezési intervallum	131 250
Mintaszám	18

	megbízhatósági szint	**megbízhatósági tényező**
magas	95%	3,0
közepes	80 - 90%	1,6 - 2,3
alacsony	65 - 75%	1,1 - 1,4

2.12 Vállalkozás folytatásának elve (VFE) megítélése és hatásai

A vállalkozás folytatásának elve vizsgálata minden könyvvizsgálatot érint, mivel kötelező eljárásokkal kell kiértékelnünk és alátámasztanunk azt, hogy az ügyfelünk helyesen és jogosan alkalmazta a zárás és beszámolókészítés során ezt a kulcsfontosságú alapelvet.

A vállalkozás folytatásának elve azt jelenti, hogy a vezetésnek a pénzügyi kimutatásokat azt feltételezve kell elkészíteni, hogy a társaság a belátható jövőben folytatja, folytatni tudja üzletszerű tevékenységét, nem várható a működés beszüntetése. Azaz az eszközöket és a kötelezettségeket arra alapozva tartják nyilván, hogy a gazdálkodó egység képes lesz a szokásos üzletmenet során realizálni eszközeit és rendezni kötelezettségeit.

A belátható jövő legalább a mérleg fordulónapjától számított 12 hónapos időtartam jelenleg, de 2027.01.01-jével induló üzleti évek vonatkozásában nem a fordulónaphoz, hanem a beszámoló elfogadásának dátumához viszonyított következő 12 hónapra kell kiterjedjen ez a megítélés!

Ezen túlmenően külön kiemelendők a PTK által előírt és elvárt saját tőke (vállalkozás folytatása elvet támogató) feltételek, illetve a feltételek megsértése esetén az ügyvezetés, tulajdonosok és a könyvvizsgálók feladatai és teendői, amelyekkel a SZAKMA 2026. májusi-i számában megjelent *„A saját tőke hiánya és a könyvvizsgáló szerepe”* című Mészáros László, a

Pénzügyminisztérium Számviteli és Közfelügyeleti Főosztályának főosztályvezetője által írt cikk is foglalkozik.

Az ISA 570 alapján a vállalkozás folytatására vonatkozó következtetés alapja a vezetés értékelésére, a jövőbeni eseményekre és feltételekre, valamint az ezekkel kapcsolatos tervek realitására szerzett könyvvizsgálati bizonyíték. Amennyiben lényeges bizonytalanság áll fenn ezen kérdések vonatkozásában, úgy a standard a bizonyíték gyűjtés mélységét, illetve a kommunikáció/megítélés követelményeit is fokozza.

A könyvvizsgáló kockázata - amelyet a könyvvizsgálat során kezelnie kell – az, hogy a vezetés helyesen ítélte-e meg a vállalkozás folytatásának képességét, azaz az általa használt feltételezések, jövőbeni várakozások megalapozottak és megbízhatóak-e.

2.13 Könyvvizsgáló dokumentált eljárásai, bizonyíték gyűjtése

A vonatkozó standard alapján a könyvvizsgálónak dokumentáltan elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot kell szereznie és dokumentáltan következtetést kell levonnia arra vonatkozóan, hogy

1) helyénvaló a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása,
2) fennáll-e lényeges bizonytalanság a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban,
3) a beszámoló megfelelően mutatja-e be a vállalkozás folytatására vonatkozó információkat.

Az előző pontokban jelzett következtetésekhez szükséges, hogy a könyvvizsgáló megszerezze és áttekintse a vezetés saját helyzetértékelését, jövőbeni kitekintését, üzleti terveit és megvizsgálja, hogy

- a vezetés által alkalmazott feltételezések helytállóak-e (pl. várható árbevételek, költségek, CAPEX értékek vonatkozásában, növekedési várakozások és diszkont faktorok tekintetében, stb),
- tartalmaz-e minden releváns információt, döntést, amelyről a könyvvizsgáló már szerzett bizonyítékokat, illetve azokkal ellentétesek-e a vezetés feltételezései *(pl. vezetés, vezetőség, Igazgatóság döntései, határozatainak áttekintése során milyen információk, jövőbeni tervek, döntéselőkészítő lépések jutottak a tudomására és azok szinkronban vannak-e az üzleti tervvel),*
- mikor készült a vezetés becslése, szükséges-e azon módosítani, frissíteni,
- milyen intézkedési terve van a vezetésnek, hogy a tervben lévő célokat (célértékeket), pénzáramokat elérje, illetve azok megvalósíthatók-e,
- a vezetés korábbi tervei hogyan teljesültek, azaz mennyire megfelelő becsléseket készített a múltban a vezetés, illetve hogyan képes azokat megvalósítani,
- fennállnak-e a PTK által elvárt minimumfeltételek a saját tőke vonatkozásában, és ha nem, milyen lépéseket tesz a vezetés és a tulajdonosok a nem megfelelő helyzet megszüntetése érdekében.

Fontos, hogy a könyvvizsgáló mindent megtegyen annak érdekében, hogy ezeket az információkat írásos formában megkapja, megszerezze a felelős vezető(k)től. Amennyiben ez nem lehetséges, úgy interjúk keretében kell megszereznie a számára szükséges információkat, majd azok alátámasztottságát megvizsgálni és dokumentálni. A legkisebb cégek esetében is ritka az, ha a vezetés - aki gyakran tulajdonos is - nem rendelkezik üzleti tervvel, jövőbeni várakozásokkal. A legtöbb esetben ezek nem kerülnek dokumentált formában rögzítésre, de a vezetés/tulajdonos ismeri a társaság jövőbeni lehetőségeit, vannak jövőbeni várakozásai, hiszen ezek az információk a társaság normál működése során is szükségesek a külső-belső üzleti kapcsolatok, tárgyalások során.

A következő lépés, hogy a megfelelő mélységű megszerzett és dokumentált információkat a könyvvizsgáló elemzi és kiértékeli. Lényeges bizonytalanság esetén célszerű már magához az információ szerzéshez is, de a kiértékeléshez mindenképp megfelelő szakértő segítségét kérni. A jövőbeni pénzáramok és a mögöttes feltételezések, becslések nagy kihívást jelenthetnek a vállalatértékelésben nem jártas könyvvizsgáló számára. Az ISQM 1 standard elvárja a könyvvizsgálóktól, hogy a saját tudásukat, képességeiket felmérjék, az esetleges hiányosságokat megfelelő minőségi válaszokkal orvosolják, így pl. felsorolják azokat az eseteket a saját belső minőségirányítási rendszerükben, amely során külső-belső szakértők bevonására lehet szükség.

A végső, a beszámolóra és a könyvvizsgálói jelentésre is kiható kiértékelésben és a helyes következtetés meghozatalában segíthet a Kamara honlapján elérhető döntési fa.

2.14 Fordulónap utáni események bizonyítékai és hatásaik

Az ISA 560 alapján a fordulónap (FN) utáni eseményekre vonatkozóan a könyvvizsgálónak a könyvvizsgálói jelentés dátumáig kell bizonyítékot szereznie arról, hogy az ilyen események megfelelően vannak tükröztetve a tárgyévi mérlegben és eredménykimutatásban, vagy megfelelően kerültek közzétételre a kiegészítő mellékletben.

Következésképp a kapcsolódó **könyvvizsgálati kockázat** az, hogy a vezetés helyesen ítélte-e meg, hogy az adott FN utáni gazdasági esemény a tárgyévi beszámolóra módosító hatással bír-e vagy sem, továbbá von-e maga után közzétételi kötelezettséget. Számos SZÜK állítása érintett lehet, de kiemelt kockázatot jelenthet a

- kötelezettségek teljeskörűsége és pontossága, beleértve a céltartalékokat is,
- árbevétel létezése és pontossága,
- költségek és ráfordítások teljeskörűsége és pontossága,
- közzétételek teljeskörűsége és pontossága.

Könyvvizsgáló dokumentált eljárásai, bizonyíték gyűjtése

Az eljárásainkat úgy kell megterveznünk és végrehajtanunk, hogy a fent említett kockázatokat megfelelően minimális szintre csökkentsék, azaz dokumentált könyvvizsgálati bizonyítékokkal rendelkezzünk a következtetésünk, következtetéseink alátámasztására. Az alábbiakban ismertetett eljárások megfelelő kombinációit felhasználva alapozhatjuk meg saját szakmai következtetésünket:

- interjú készítése a vezetéssel a FN utáni gazdasági eseményekről, jelentősebb döntésekről, új szerződésekről, piaci körülményekről és a kapcsolódó változásokról,

- fordulónap utáni igazgatósági, felügyelő bizottsági, tulajdonosi határozatok bekérése és azok dokumentált módon történő áttekintése mérlegelve a hatásukat a tárgyévi beszámolóra,
- jelentősnek ítélt új szerződések, szándéknyilatkozatok áttekintése a tárgyévi beszámolóra gyakorolt hatások mérlegelésével együtt,
- peres ügyek áttekintése, valamint a jogi teljességi nyilatkozatok (frissített) bekérése,
- főkönyvet/teljes könyvelési állományt elkérni és áttekinteni (FN után lehetőleg a könyvvizsgálói jelentés dátumáig) és a szükséges eljárások elvégezni, mint pl. furcsa, szokatlan mozgások áttekintése vagy nem a várakozásoknak megfelelően alakuló egyenlegek megértése,
    - ennek a segítségével például ki lehet szűrni jelentős storno tételeket, amelyek FN előtti értékesítésekhez kapcsolódhatnak
- storno vagy szokatlan vegyes könyvelési tételek áttekintése (célirányosan egy-egy állításra vonatkozóan, kiterjesztve a tesztet egészen a könyvvizsgálói jelentés dátumáig),
- bankkivonatokat teljeskörűen elkérni, majd a mozgásokat az általunk meghatározott limit felett tesztelni
    - dokumentálható a le nem könyvelt kötelezettségek (ún. „search”teszt) keretében is, a lényeg, hogy a potenciális könyvvizsgálati kockázatot fedjük,
    - kérdés, hogy listát kapunk a teljes könyvelésből vagy a tényleges bankkivonat állomány áll a rendelkezésünkre,
        - ha az előbbi, akkor IPE teszt szükséges nem hatékony IT környezet esetén,
- bejövő számlákat teljeskörűen elkérni és limit felett tesztelni – szintén a search keretében dokumentálható,
    - Belföldi számlák esetében a NAV adatbázis használata megfelelő lehet IPE teszt nélkül, ha mi kérjük le a listát vagy általunk kontrollált az adatlekérés (azaz biztosított az adatok teljeskörűsége),
    - Külföldi számlák nincsenek a NAV adatbázisban, így iktatórendszerre kell hagyatkozni
        - Hatékony az IT környezet vagy sem? – ha nem, akkor további eljárásra van szükség annak érdekében, hogy a teljeskörűségről meg tudjunk győződni,
- ha vannak közzétételek (negyedéves riportok, egyéb közzétételek) vagy vezetőségi riportok azok áttekintése is hozzájárulhat a kockázatunk csökkentéséhez,
- FN utáni események kérdőívét elkészíteni és kitöltetni az ügyfél vezetésével *(Kamara honlapján elérhető minta)*
    - fontos, hogy a könyvvizsgálói jelentés dátumával egyezzen meg ez a dokumentum, vagy a könyvvizsgálói jelentéshez a lehető legközelebb eső dátummal kerüljön elkészítésre, azaz semmi esetre sem a jelentés kiadása után álljon rendelkezésre.

2.15 Teljességi nyilatkozat és a vezetés nyilatkozatai

Az ISA 240, ISA 260 és ISA 580 alapján a vezetés írásbeli nyilatkozatai könyvvizsgálati bizonyítékok, amelyek önmagukban nem nyújtanak elegendő és megfelelő bizonyítékot, tehát szükségesek, de nem elégségesek a következtetéseink megalapozásához és a könyvvizsgálói jelentésünk kiadásához.

Ezeknek a nyilatkozatoknak – amely lehet maga a teljességi nyilatkozat vagy egyéb más vezetői nyilatkozat pl. a vezetőség becsléseiről, becslési eljárásairól - a célja, hogy

- megerősítsék a vezetés felelősségét a vonatkozó kérdésekben,
- egyéb könyvvizsgálati bizonyítékokat támasszanak alá (pl. egy alsóbb szintű döntést megerősítsen)
  - Pl. Üzleti tervet, vállalkozás folytatásának elve érvényesülésének kiértékelését, becsléseket, amelyeket pl. a kontrolling terület kivitelezett és adott át a könyvvizsgálónak, de nincs evidencia arra, hogy a benne foglalt input adatokkal vagy feltételezésekkel a társaság vezetése egyetért,
- az esetleges eltéréseket kezelje
  - Pl. a vezetés nyilatkozzon arról, hogy a könyvvizsgálat során feltárt és nem könyvelt módosítások egyedi és együttes hatásai nem lényegesek meglátása szerint a beszámoló egészének vonatkozásában.

Könyvvizsgálati kockázatunk az, ha nem születnek meg, vagy nem megfelelő tartalommal születnek meg a vezetés nyilatkozatai. Tehát megfelelő körültekintéssel kell eljárjunk akkor, amikor ezeknek a nyilatkozatoknak a tartalmát meghatározzuk vagy pontosítjuk.

Vegyük sorra, hogy az egyes nyilatkozat típusok esetén a **könyvvizsgáló dokumentált eljárásai, bizonyíték gyűjtése** milyen megfontolások mellett történhet, illetve milyen minimum feltételeknek kell megfelelnie:

- Teljességi nyilatkozaton kívüli egyéb nyilatkozatok sajátossága, hogy a könyvvizsgáló saját szakmai meggyőződése alapján kéri az általa meghatározott területek kapcsán az általa meghatározott tartalommal.
- Fontos annak meghatározása, hogy kitől, milyen vezetőtől vagy vezető testülettől kérjük a nyilatkozatot.
  - Az adott téma súlyától és fontosságától függően az egyéb nyilatkozat tartalmát beemelhetjük a teljességi nyilatkozatba is, ha pl. nem azonos az aláírók köre, vagy indokoltnak látjuk egyéb más okokból.
- Tartalma szempontjából fontos, hogy milyen dokumentumot vagy esetleg belső szabályzatot helyettesít.
  - Pl. Egy társaságnál nincsen bónusz politika, nincsen kommunikáció a dolgozók irányába, hogy milyen feltételek megléte esetén kaphatnak bónuszt, továbbá a munkavállalói szerződések sem rendelkeznek arról, hogy milyen feltételek mellett mekkora bónusz adható. Ugyanakkor az év végi könyvvizsgálat során azonosítjuk, hogy jelentős bónuszkifizetések történtek december vége előtt, amelyek kifizethetőségét a személyzetis kolléga utasítására számfejtette a külső könyvelő. A kifizetés jogszerűségének igazolására, a költség vállalkozás érdekében történő felmerülésére és

egyéb további kérdések, kockázatok tisztázásra megfelelő tartalom mellett alkalmas lehet egy vezetői nyilatkozat.

- Teljességi nyilatkozat az a kulcsfontosságú könyvvizsgálati bizonyítékunk, amelyben a vezetés kijelenti, hogy
  - eleget tett a pénzügyi kimutatások elkészítésével kapcsolatos felelősségének,
  - minden releváns információt rendelkezésre bocsátott,
  - minden gazdasági eseményt, ügyletet megfelelően rögzített.

Aláírt teljességi nyilatkozat nélkül nem adható ki könyvvizsgálói jelentés az ISA 700 alapján, emiatt fontos, hogy a teljességi nyilatkozat dátuma és a könyvvizsgálói jelentés dátuma megegyezzen.

Az ISA 580 továbbá kimondja: *„A vezetés felelősségével kapcsolatos írásbeli nyilatkozatok*

20. A könyvvizsgálónak vissza kell utasítania a véleménynyilvánítást a pénzügyi kimutatásokra vonatkozóan a 705. témaszámú (felülvizsgált) nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban, ha:

(a) arra a következtetésre jut, hogy a vezetés tisztességével kapcsolatos kétely elegendő mértékű ahhoz, hogy a 10. és 11. bekezdés által előírt írásbeli nyilatkozatok ne legyenek megbízhatóak, vagy

(b) a vezetés nem adja meg a 10. és 11. bekezdés által előírt írásbeli nyilatkozatokat. (Hiv.: A26–A27. bekezdés)

Segítve a könyvvizsgálók munkáját a Szakértői Bizottság frissítette, aktualizálta a Kamara honlapján elérhető teljességi nyilatkozat minta tartalmát, amelyben például már szerepel a mesterséges intelligenciával kapcsolatos tartalom is.

2.16 Vezetés szakértője által előállított dokumentumok

A gazdasági környezet komplexitása, az egyre növekvő igényeket támasztó jogszabályi előírások, vagy egyszerűen a kapacitások hiánya sok esetben szükségessé teszik, hogy egy adott vállalkozás vezetése külső szakértő bevonásával hajtson végre egy-egy feladatot, kötelezettséget azzal, hogy a felelősség továbbra is a vezetésnél marad.

A könyvvizsgálatok során leginkább érintett területek az alábbiak lehetnek:

- Piaci értékelések, ezen belül is vállalatértékelések, ingatlan értékelések
- Jogi problémák kezelése, peres eljárások
- Adózási kérdések és/vagy adózási dokumentációk (pl. adóbevallások, transzferár dokumentum)

A kockázatértékelések alapján a kapcsolódó kockázatokat általában magas kockázatúnak kell minősítsük több releváns állítás vonatkozásában is, hiszen a szakértői anyaggal érintett területek természetüknél fogva komplexek és magas kockázatúak (pl. adózási kérdések, eszközök megtérülése (értékelése), saját tőke kitettsége stb.). Könyvvizsgálati kockázatunk kiterjed arra is – ezért vizsgálni szükséges -, hogy a vezetés szakértői által készített dokumentumok nem kellően megalapozottak, nem teljeskörűek vagy éppen hibásak, így téves következtetésekhez vezethetnek.

Ezeket a többnyire magas kockázatokat **az ISA 500 alapján a könyvvizsgáló dokumentált eljárásaival** az alábbi módokon tudjuk megfelelően kezelni:

1) Mérlegelni szükséges a felhasznált információ relevanciáját és megbízhatóságát, azaz dokumentálunk kell az információk forrását és a forrás megbízhatóságát, valamint azt, hogy valóban ezekre az információkra volt ahhoz szükség, hogy megfelelő következtetésre jusson a szakértő, ezáltal az ügyfelünk vezetősége.
   - pl. ingatlanértékelés esetén megfelelően választották ki az összehasonlító árakat megalapozó tranzakciókat
2) Értékelni kell a vezetés szakértőjének kompetenciáját, képességeit és tárgyilagosságát (beleértve a függetlenségét is).
   - pl. javasolt áttekinteni, hogy az ügyfelünk milyen információk alapján döntött a szakértő kiválasztásáról, milyen háttérdokumentáció állt a rendelkezésre
   - rendelkezik-e a szakértő megfelelő tudással, tapasztalattal – ehhez mi is bekérhetjük a szakértők engedélyét, önéletrajzát, vagy ehhez hasonló alátámasztó dokumentumokat
   - meg kell vizsgálnunk dokumentált formában, hogy miért tekintjük függetlennek a szakértőt, vagy ha nem független, akkor miért felel meg a tárgyilagosság kritériumának a szakértői anyag
     - pl. saját munkavállaló készíti a transzferár dokumentációt – kérdés, hogy a saját szakmai álláspontját képviseli-e az általa készített anyag, vagy formális/informális elvárásnak felel meg; továbbá rendelkezik-e pl. a megfelelő adatbázisokhoz hozzáféréssel, amely a piaci összehasonlító adatok alapját képezheti, stb..
     - pl. legyünk megfelelően szkeptikusak, ha az ügyfelünk által fizetett ellenérték a külső szakértő éves bevételének jelentős vagy egész részét képezi
3) El kell olvasni és fel kell dolgozni a szakértői anyagban leírtakat, ehhez a végleges változatból szükséges dolgozni
   - pl. előfordulhat, hogy a könyvvizsgálat időpontjában nem áll rendelkezésre aláírt, végleges változat – ilyen esetben szükséges dokumentálni az okot és mérlegelni a nem végleges szakértői anyag hatását az ügyfelünk vezetésének bevonásával
4) Értékelni kell, hogy a vezetés által elfogadott szakértői dokumentum megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték –e
   - Ennek az elvárásnak a teljesítéséhez az adott terület (jog, adózás, ingatlan vagy vállalatértékelés) nagyon mély ismeretére van szükség, amely mély ismeret csak egy másik hasonló területen dolgozó szakértőnél van meg. Következésképp, ha nem vagyunk pl. transzferár szakértők, akik napi szinten készítenek transzferár nyilvántartásokat, akkor a tudásbéli hiányosságainkat pótlandó saját szakértő bevonásával tudjuk ezt a standard által megkövetelt elvárást teljesíteni hitelt érdemlő módon.

5) Ha a saját ellenőrző eljárásaink alapján (pl. a jelentősebb input adatok vonatkozásában - yield, WACC, diszkontlábak, jövőbeni cash-flow – vagy maga a kalkulációs modell vonatkozásában) úgy látjuk, hogy a szakértői anyag ellentmondásos, vagy nem megbízható, akkor
   - további eljárásokat szükséges végezni az ellentmondások feloldására
   - mérlegelni kell ezek hatását a könyvvizsgálatra és a könyvvizsgálói jelentésre

Az esetek többségében ezt az elvárást sem tudjuk teljesíteni a megfelelő külső vagy belső szakértő bevonása nélkül, részben tudásbéli, részben a technikai feltételek hiányosságai miatt. PL. a szakértők számos olyan adatbázishoz férnek hozzá díjazás ellenében, amelyek nélkül a szakértői anyagban lévő ellentmondások vagy téves inputok nem detektálhatók vagy dokumentálhatók.

Következtetés: Az előző oldalon ismertetett feladatok komplexitása ÉS általában az adózási, piaci értékelési vagy jogi kérdésekkel kapcsolatos szakértői anyagok összetettsége és specialitása **szükségessé teszi**, teheti **saját szakértő bevonását** a kellően megalapozott könyvvizsgálói következtetés elérése céljából.

Fontos megjegyezni, hogy az ISQM 1 alapján a minőségirányítási rendszer dokumentációnkban szükséges rögzíteni, hogy mikor, milyen körülmények esetén indokolt szakértő bevonása, illetve milyen módon, milyen feltételek figyelembevételével kerül kiválasztásra a saját bevonandó szakértőnk.

Saját szakértő bevonása esetén (ISA 620)

- dokumentált formában értékelni kell a saját szakértőnk kompetenciáját, tapasztalatát és függetlenségét, gyakorlatilag ugyanúgy, ahogy tettük az ügyfelünk szakértője esetén
- dokumentálni szükséges az általa végzett eljárásokat és az általa készített szakértői véleményt
- ki kell értékelni a szakértő véleményét (azaz miért tekintjük megfelelőnek és elfogadhatónak a saját szakértőnk eljárásait és következtetéseit), illetve a saját szakértőnkkel közös véleményt szükséges kialakítani (egyet nem értés esetén további eljárásokat kell végezni és konszenzusra jutni annak érdekében, hogy a szakértői anyag felhasználható legyen könyvvizsgálatunk során).

2.17 Információ-technológiai aspektusok a könyvvizsgálat során

Az ISA 500 alapján az ügyféltől kapott, az ügyfél által előállított információk esetén az könyvvizsgálónak

- bizonyítékot kell szereznie a pontosságról és teljességről,
- értékelnie kell, hogy a kapott információk kellően pontosak és részletesek, teljeskörűek-e!

A standard által megfogalmazott elvárások alapján a **könyvvizsgálati kockázatunk** az, hogy a kapott, könyvvizsgálatra átadott információk, listák, adatok, dokumentumok nem teljeskörűek és nem pontosak. Ez a kockázatunk az informatika egyre erősebb térhódításával folyamatosan nő, hiszen az adatok, listák módosíthatósága számos eszközzel/szoftverrel megoldható. Tehát a standard által megfogalmazott elvárás teljesítése egyre nagyobb kihívást jelent a

könyvvizsgálók számára, amit a szkepticizmusunk megfelelően magas szinten tartásával tudunk kezelni.

Könyvvizsgáló feladatai, dokumentálandó eljárásai, amelyekkel a vonatkozó kockázatok csökkenthetők

- Informatikai környezet felmérése és ellenőrzése, valamint tesztelése után tudjuk megállapítani, hogy hatékony-e az IT környezet, azaz
  - hagyatkozhatunk-e a rendszerekből kinyert és rendelkezésünkre bocsátott anyagokra/listákra vagy sem,
    - automatikusan hagyatkozni csak hatékony IT környezet esetén lehetséges, amely konklúziót csak egy informatikai szakember tud hitelt érdemlően meghozni az általa elvégzett eljárások, tesztek alapján,
    - ha nem vagyunk informatikusok, akkor ezt informatikai szakember bevonásával szükséges megtenni, akire ugyanazok a szabályok és eljárások vonatkoznak, mint minden más típusú szakértőkre (függetlenség, megfelelő képzettség stb.)
    - egy IT környezet hatékonysága nagyon leegyszerűsítve azt jelenti, hogy az informatikai környezet megfelelően kontrollált és dokumentált a változásokat is beleértve, nincsenek superuser-ek, a hozzáférések precízen vezéreltek, a mentések megfelelő protokollok szerint történnek, az algoritmusok megfelelően működnek, stb.
  - amennyiben nem tudunk (nem hatékony IT környezet), vagy nem akarunk hagyatkozni az IT környezetre, akkor TESZTELNI szükséges az ügyféltől kapott adatokat, listákat azok pontosságára és teljeskörűségére vonatkozóan,
    - Pl. biztosan nem lehet egy olyan könyvelő szoftvert informatikai szempontból hatékonynak tekinteni, amiből nyom nélkül lehet könyvelési tételt törölni vagy felülírni adatokat (pl. árfolyamokat)

Lehetséges könyvvizsgálati eljárások, amelyekkel a kockázatainkat kezelni tudjuk:

1) **eljárásokat végzünk a teljeskörűségre**, pl. teljes könyvelési állomány ellenőrzése (Nyitó értékek, növekedések, csökkenések kiadják-e a záró értékeket); illetve ellenőrizzük a naplósorszámok folytonosságát,
2) ügyfél által készített riportokon validációt végzünk, mint pl.
   - analitika, főkönyv egyeztetés, illetve további egyeztetések (pl. készletek koros listája minden analitikában szereplő tételt tartalmaz-e),
   - teszteljük az adatállományban lévő információkat alapbizonylatokhoz (bankkivonathoz, számlához, TIG-hez, stb),
   - algoritmusokat ellenőrzünk, pl. vevő- vagy készletkorosítást újraszámolunk bizonylatok alapján.

Külső (harmadik feles) megerősítések az ISA 505 alapján vs informatika megoldások

Az ISA 505 alapján külső megerősítésnek csak az minősül, amelyre igaz az a kitétel, hogy harmadik fél által a könyvvizsgálónak adott közvetlen írásbeli válasz.

Ennek oka, hogy a könyvvizsgálati bizonyíték megbízhatóságára vonatkozó alapelvek alapján a külső feles megerősítések a legerősebb bizonyítékok lehetnek, tekintve

- ha független külső forrásból származik, akkor megbízhatóbb,
- ha közvetlenül a könyvvizsgáló kapja, szerzi meg, akkor megbízhatóbb,
- ha írásban, dokumentált formában létezik, akkor megbízhatóbb.

Az ezzel kapcsolatos legjelentősebb **könyvvizsgálati kockázatunk** az, ha külső megerősítésként fogadunk el és használunk fel olyan evidenciát, amely nem bír az előző pontnál felsorolt jellemzőkkel, illetve lehetőséget adunk arra, hogy a hozzánk érkező adatokat, információkat manipulálják, módosítsák.

Könyvvizsgáló feladatai és eljárásai, amellyel a kapcsolódó kockázatainkat minimálisra tudjuk csökkenteni:

- A könyvvizsgálónak ellenőrzése alatt kell tartania a teljes harmadik feles megerősítési folyamatot.
- Ezt úgy tudja megtenni, ha meghatározza:
  - milyen információ megerősítésre tart igényt (pl. vevői egyenleg és forgalom megerősítése),
  - kitől kéri az információ megerősítését (vevők, szállítók, bank, jogászok körének meghatározása, akiktől megerősítéseket szeretnénk kapni),
  - kontrollálja az ügyfélének kommunikációját:
    - ezeket a megerősítéseket csak az ügyfél kérheti be oly módon, ahogy azt a könyvvizsgáló korábban kérte, jelezte felé – tehát pontosan specifikáljuk, hogy milyen formában kérjük az adatokat, milyen tartalommal, milyen postai vagy email címet alkalmazzanak a könyvvizsgálónak közvetlenül történő válaszadás során stb.
    - az ügyfél levelezésébe – amely szinte kizárólag e-mailes formában történik – kerüljünk be másolatba, hogy lássuk az mikor és kinek lett kiküldve és milyen tartalommal a megerősítés megkérése,
    - minőségirányítási rendszerdokumentációnk részeként célszerű kialakítani az alkalmazandó formaleveleket a szükséges adattartalommal
  - kontrollálja a válaszadást, azaz a válaszok közvetlenül az könyvvizsgálóhoz érkezzenek az ügyfel közvetítésének beiktatása nélkül (kiiktatva azt a lehetőséget, hogy bárki az adatokba belenyúljon),
    - tehát az ügyfelünk partnerei a könyvvizsgálónak címzett e-mailben közvetlenül küldjék meg a megerősítéseiket, amely levél címzettjei között természetesen ott lehet az ügyfél felelős munkatársa is,
    - amennyiben nem a könyvvizsgálóhoz érkeznek vissza a válaszok (pl. a partner az ügyfelünknek küldi meg a választ úgy, hogy a könyvvizsgálót nem teszi rá címzettként, és ezt a levelet küldi tovább felénk az ügyfelünk) úgy nem tekinthető a kapott válasz harmadik feles megerősítésnek az alkalmazandó standard alapján!

- Confirmation.com alkalmazás esetén a könyvvizsgáló kapjon közvetlen hozzáférést és ellenőrizze az adattartalmat.
- Fontos, hogy a visszaérkezett válaszokat dokumentált formában ki kell értékelni. Eltérés esetén további eljárásokat kell végezni és bizonyítékokat kell szerezni, ahogy hiányzó, vissza nem érkező válaszok esetén is!
    - Tranzakciós teszteléseket kell végezni alapbizonylatokhoz (szerződés, számla, TIG, bank) annak érdekében, hogy megalapozottan el lehessen dönteni, hogy az ügyfelünk vagy az ügyfelünk partnerének adata felel meg a valóságnak.

II ISA 570. TÉMASZÁMÚ, „A VÁLLALKOZÁS FOLYTATÁSA” CÍMŰ (2024-BEN FELÜLVIZSGÁLT) NEMZETKÖZI KÖNYVVIZSGÁLATI STANDARD ALKALMAZÁSI KÉRDÉSEI

1 BEVEZETÉS

1.1 Az oktatás célja és annak ismertetése, hogy miért volt szükség a standard felülvizsgálatára

Jelen oktatási anyagnak elsődleges célja, hogy

- strukturált keretbe rendezze a vállalkozás folytatása témakör könyvvizsgálati alkalmazási kérdéseit,
- gyakorlati szemléletben mutassa be, miként kell az ISA 570 (R2024) követelményeit a mindennapi könyvvizsgálati munka során értelmezni és következetesen alkalmazni,
- valamint támogassa a könyvvizsgálói szakmai szkepticizmus kialakítását és megerősítését.

Ennek megfelelően az oktatási anyag kiemelt fókusza az alábbi területekre irányul:

- a vállalkozás folytatására való képesség értékelésének követelményei és a mögöttes megfontolások bemutatása,
- a releváns kockázati jelzések (indikátorok) azonosítása és értékelése,
- a szükséges könyvvizsgálati eljárások megfelelő megtervezése és végrehajtása,
- valamint a következtetések levonása és
- mindezek megfelelő dokumentálása.

Példáinkban arra törekedtünk, hogy elsősorban a kevésbé összetett, kisebb gazdálkodók könyvvizsgálatára fókuszáljunk, tekintettel arra, hogy az ilyen gazdálkodó egységeket ellenőrző könyvvizsgálók számára ezek a példák közvetlenebbül alkalmazható, gyakorlati iránymutatást nyújtanak. Az ilyen gazdálkodó egységek esetében a kockázatok gyakran egyszerűbb struktúrában jelennek meg, ugyanakkor megfelelően szemléltetik a standardok alkalmazásának lényegét.

Miért volt szükség a standard felülvizsgálatára?

A vállalkozás folytatásának elve (going concern) a pénzügyi beszámolás és a könyvvizsgálat egyik alapköve, amely meghatározza a beszámolók készítésének alapját és a beszámolókba vetett bizalmat.

A közelmúlt jelentős vállalati összeomlásai és pénzügyi botrányai (pl. Wirecard, Carillion, Thomas Cook), valamint a gazdasági környezet növekvő volatilitása rámutattak arra, hogy a vállalkozás folytatására való képesség megítélése mind a vállalatvezetés, mind a könyvvizsgálók részéről fokozott szakmai megítélést, mélyebb elemzést és nagyobb átláthatóságot igényel. E fejlemények következtében a Nemzetközi Könyvvizsgálati és Bizonyosságot Nyújtó Szolgáltatási Standardok Testület, az IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) ismételten átfogó felülvizsgálat alá vonta az ISA 570 „A vállalkozás folytatása” standardot annak érdekében, hogy az jobban megfeleljen a modern üzleti környezet kihívásainak

és a pénzügyi kimutatások felhasználói elvárásainak. Az előző jelentős felülvizsgálat 2016-ban volt, mely a globális pénzügyi válság utáni átláthatóság növelésére irányult.

A 2016-os standard egyértelművé tette, hogy a könyvvizsgálóknak meg kell állapítaniuk és jelenteniük kell, ha jelentős kétségek merülnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. A 2024-es felülvizsgálat középpontjában annak felismerése állt, hogy a korábbi szabályozási keret bár jelentős előrelépést hozott a könyvvizsgálók jelentéstételi kötelezettségeinek bővítése terén, kevésbé volt hangsúlyos az audit munka tartalmi mélységének és következetességének biztosítása. A gyakorlatban ez azt eredményezte, hogy a könyvvizsgálói megközelítés gyakran túlzottan a vezetés értékeléseire támaszkodott, miközben a bizonytalanságot hordozó feltételezések kritikus vizsgálata és a szakmai szkepticizmus alkalmazása nem minden esetben érvényesült megfelelően és nem nyújtott elegendő információt a beszámoló felhasználói számára a vállalkozás pénzügyi helyzetének tényleges kockázatairól.

Az IAASB célja ezért kettős volt: egyrészt szélesíteni a könyvvizsgálói eljárásokat annak érdekében, hogy azok robusztusabb és következetesebb értékelést biztosítsanak a vállalkozás folytatására való képességre vonatkozóan, másrészt a könyvvizsgálók kommunikációjának javítása, hogy az világosabb és informatívabb legyen. A felülvizsgálat egy további fontos célkitűzése az úgynevezett „elvárási rés” csökkentése volt, amely a pénzügyi kimutatások felhasználóinak elvárásai és a könyvvizsgálat tényleges tartalma között feszül.

2 A FOGALMAK ÉS AZ ALAPELVEK MEGÉRTÉSE

Mi a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel?

A vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel abból a feltételezésből indul ki, hogy a gazdálkodó egység a belátható jövőben tovább folytatja üzletszerű tevékenységét. Az általános célú pénzügyi kimutatások jellemzően ezen feltételezés alapján készülnek. Ez alól kivételt jelent, ha a vezetés a gazdálkodó egység megszüntetését vagy az üzletszerű tevékenység beszüntetését tervezi, illetve, ha ennek elkerülésére nincs más reális lehetőség.

Amikor a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása helyénvaló, az eszközöket és kötelezettségeket azon az alapon tartják nyilván, hogy a gazdálkodó egység képes lesz eszközeit realizálni és kötelezettségeit a szokásos üzletmenet során teljesíteni. A vállalkozás folytatásának elve alapjaiban határozza meg, hogy a beszámoló összeállítása során milyen értékelési elveket szükséges követnie a gazdálkodóknak.

2.1 IAS 1, számviteli törvény, ISA 570 és a vállalkozás folytatásának elve

Az IAS 1 Pénzügyi kimutatások prezentálása és a számviteli törvény egyaránt a vállalkozás folytatásának elvéből indul ki, vagyis feltételezik, hogy a vállalkozás a belátható jövőben működni fog. Az IAS 1 azonban részletesebb szabályozást tartalmaz: kötelezővé teszi a vezetői értékelést legalább 12 hónapos előre tekintéssel, valamint hangsúlyosan kezeli a lényeges bizonytalanságok bemutatását a kiegészítő megjegyzésekben. Ezzel szemben a számviteli törvény inkább elv-alapú, kevésbé formalizált, és kevesebb közzétételi követelményt ír elő.

A számviteli törvényben meghatározottak szerint:

- *Sztv. 15. § (1) **A beszámoló elkészítésekor** és a könyvvezetés során abból kell kiindulni, hogy a gazdálkodó a belátható jövőben is fenn tudja tartani működését, folytatni tudja tevékenységét, nem várható a működés beszüntetése vagy bármilyen okból történő jelentős csökkenése (a vállalkozás folytatásának elve).*
- *Sztv. 46. § (1) **Az értékelésnél** a vállalkozás folytatásának elvéből kell kiindulni, ha ennek az elvnek az érvényesülését eltérő rendelkezés nem akadályozza, illetve a vállalkozási tevékenység folytatásának ellentmondó tényező, körülmény nem áll fenn.*

Amennyiben a vállalkozás folytatása feltételezés nem áll fenn és belátható időn belül – általában egy éves időszakon belül -, a tevékenység beszüntetése várható, akkor az eszközök (és források) piaci értéken történő értékelését szükséges a gazdálkodónak elvégeznie.

Az 570. témaszámú „A vállalkozás folytatása” (R2024) Nemzetközi Könyvvizsgálati Standard szintén megfogalmazza a fenti alapelveket, az általános célú pénzügyi kimutatásokra vonatkozólag.

- *ISA 570.2: A vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel keretében a pénzügyi kimutatásokat azzal a feltételezéssel készítik, hogy a gazdálkodó egység a belátható jövőben folytatja üzletszerű tevékenységét. Az általános célú pénzügyi kimutatásokat a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazásával készítik, kivéve, ha a vezetésnek szándékában áll megszüntetni a gazdálkodó egységet vagy beszüntetni az üzletszerű tevékenységet, vagy amikor nem áll előtte ezen kívül más reális lehetőség.*

Tekintve, hogy a vállalkozás folytatásának elve alapjaiban meghatározza az éves beszámoló elkészítésének alátámasztó feltételezéseit, értékelési elveit, annak vizsgálata és az arra vonatkozó könyvvizsgálói következtetés levonása a könyvvizsgálat lényeges elemét képezi. **A beszámoló egészét érintő, azaz átfogó könyvvizsgálati kockázatot jelent, ha lényeges bizonytalanság merül fel a gazdálkodónak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.**

2.2 Az ISA 570 (R2024) főbb változásai

Az ISA 570R 2024-es felülvizsgálata jelentősen átalakította a könyvvizsgálók feladatait, különös tekintettel az eljárások mélységére, a szakmai megítélés szerepére, valamint a dokumentáció és jelentéstétel szintjére.

- **Világosabb meghatározások és terminológia:** a felülvizsgált standard világos meghatározást ad a lényeges bizonytalanság („material uncertainty”) és a jelentős kétséget vethetnek fel („may cast significant doubt”) fogalmakra (lásd később „Kulcsfogalmak”).
- **Robusztus kockázatértékelés:** a standard egy átfogó, kockázatalapú megközelítést követel meg, amely a könyvvizsgálati folyamat teljes egészét áthatja. A könyvvizsgálóknak jobb időzítéssel, alapos kockázatértékelést kell végezniük annak megállapítására, hogy azonosítottak-e olyan eseményeket vagy feltételeket, amelyek jelentős kétségeket vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességét illetően.

- **A vezetés értékelésének vizsgálata:** A könyvvizsgáló elsődleges feladata annak értékelése, hogy a vezetés által alkalmazott vállalkozás folytatásán alapuló feltételezés megfelelő-e, és hogy fennáll-e lényeges bizonytalanság. Ennek keretében a standard megköveteli a vezetés által készített értékelés átfogó vizsgálatát, beleértve annak módszertanát, feltételezéseit, a vezetés becslésének kialakításakor használt adatokat, függetlenül attól, hogy azonosítottak-e releváns eseményeket vagy feltételeket. **Ez tehát azt jelenti, hogy a vállalkozás folytatására való képességének értékelése akkor sem hagyható el, ha nem azonosíthatók egyértelmű kockázati indikátorok.** Ez egy jelentős bővítés a 2016-os verzióhoz képest, amely gyakorlatilag ezt az értékelést elsősorban a problémák azonosításakor igényelte. A könyvvizsgálóknak továbbá értékelniük kell, hogy a vezetés megítélései és döntései nem utalnak-e potenciális elfogultságra.
- **Kiemelt hangsúlyt kap a szakmai szkepticizmus:** a könyvvizsgálónak aktívan meg kell kérdőjeleznie a vezetés feltételezéseit, különösen olyan területeken, ahol magas a bizonytalanság.
- **Az értékelési időszak kiterjesztése**: a könyvvizsgáló által a vállalkozás folytatására vonatkozóan végzett értékelés időszaka meghosszabbodik, és annak legalább a pénzügyi kimutatások jóváhagyásának időpontjától számított tizenkét hónapra ki kell terjednie, ami hozzájárul a relevánsabb, a döntések szempontjából hasznos információk értékeléséhez.

Ha a vezetés rövidebb horizontot használt (például csak 12 hónapot a fordulónaptól), a könyvvizsgálónak meg kell kérnie a vezetőséget, hogy terjessze ki az értékelést.

- **A vezetés terveinek mélyebb ellenőrzése és a bizonyítékok alátámasztása**: Amennyiben a vezetés a vállalkozás folytatásának elvére vonatkozó értékelését meghatározott jövőbeni intézkedésekre vagy intézkedési tervekre alapozza (ideértve különösen a költségcsökkentést, eszközök értékesítését, refinanszírozást vagy anyavállalati/tulajdonosi támogatást), a könyvvizsgáló köteles értékelni az ilyen intézkedések megalapozottságát, megvalósíthatóságát, valamint azok várható hatását a vállalkozás folytatására való képességére.

Az ISA 570 (R2024) kifejezetten előírja, hogy a könyvvizsgáló értékelje mind a vezetés szándékát, mind pedig annak képességét arra, hogy a tervezett jövőbeni intézkedéseket végre tudja hajtani. Például, ha a vezetés azt tervezi, hogy pénzügyi támogatást kap egy harmadik féltől vagy egy tulajdonos-vezetőtől, a könyvvizsgálónak elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot kell szereznie az adott fél szándékáról és támogatás nyújtására vonatkozó képességéről. Ez magában foglalhatja az írásbeli megerősítések vagy támogató levelek megszerzését, vagy a finanszírozási forrás közvetlen megerősítését.

- **Továbbfejlesztett jelentéstételi modell**, **fokozott átláthatóság**: a jelentéstétel tekintetében a könyvvizsgálónak egyértelmű következtetéseket kell megfogalmaznia, és megfelelő részletességgel kell bemutatnia az esetleges bizonytalanságokat, ezzel növelve az átláthatóságot és a felhasználói informáltságot. A felülvizsgált standard előírja továbbá, hogy a könyvvizsgálói jelentésben világosabban kell kommunikálnia a könyvvizsgálónak a vállalkozás folytatásával kapcsolatos felelősségét és munkáját, valamint

erőteljesebb kommunikációt kell folytatnia az irányítással megbízott személyekkel és a külső felekkel.

- **Dokumentáció és a teljességi nyilatkozat**

A felülvizsgált standard részletesebb dokumentációs követelményeket ír elő a vállalkozás folytatásának elvével kapcsolatban. A könyvvizsgálónak dokumentálnia kell az értékelés során figyelembe vett lényeges tényezőket („kulcselemek"), az azok alapján levont következtetéseit, beleértve a jelentős szakmai megítélések indokait is.

Emellett szigorodtak a vezetéstől beszerzendő teljességi nyilatkozatra vonatkozó előírások is. Ennek keretében a vezetésnek a nyilatkozatban kifejezetten meg kell erősítenie, hogy minden releváns eseményt és körülményt, valamint a kapcsolódó intézkedési terveit ismertette, továbbá, hogy megítélése szerint a vállalkozás folytatása elvének alkalmazása helytálló.

Ezek a változások biztosítják, hogy a könyvvizsgálati dokumentáció egyértelműen bemutassa, miként került értékelésre a vállalkozás folytatásának kérdése, és hogy a vezetés formálisan is megerősítse felelősségét és álláspontját e tekintetben.

2.3 Méretre szabhatóság

A standard kifejezetten elismeri, hogy a könyvvizsgálati eljárások jellegét és mértékét (a vezetés módszereinek, feltételezéseinek, adatainak stb. értékeléséhez) a körülményekhez kell igazítani, figyelembe véve az azonosított kockázati tényezőket és a szervezet méretét/komplexitását.

2.4 Kulcsfogalmak

Lényeges bizonytalanság

Olyan eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolatos bizonytalanság, amelyek önmagukban vagy együttesen jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Lényeges bizonytalanság áll fenn, ha a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok alapján arra a következtetésre jutunk, hogy:

- a vezetés jövőbeli terveinek eredménye valószínűleg nem lesz elegendő az azonosított események vagy körülmények hatásainak enyhítéséhez,
- a vezetés tervei a fennálló körülmények között nem megvalósíthatók,
- előfordulhat, hogy a vezetésnek nincs szándéka vagy képessége bizonyos intézkedések végrehajtására,
- előfordulhat, hogy harmadik felek vagy kapcsolt felek – ideértve a gazdálkodó egység tulajdonos-vezetőjét is – nem rendelkeznek a szükséges pénzügyi támogatás nyújtására irányuló szándékkal vagy képességgel.

Mit értünk azon, hogy „jelentős kétséget vethetnek fel"?

Olyan körülmények, amikor az azonosított események vagy körülmények potenciális hatásának mértéke és bekövetkezésének valószínűsége olyan mértékű, hogy amennyiben a vezetés jövőbeli intézkedései nem enyhítik azok hatását, a gazdálkodó egység a szokásos üzletmenet

során nem lesz képes eszközeit realizálni, kötelezettségeit teljesíteni és tevékenységét a belátható jövőben folytatni.

Close-call (határeset)

A close-call, avagy "határeset" kifejezés nem szerepel az ISA 570 (felülvizsgált) standardban. A nemzetközi szakirodalomban és szakmai publikációkban[2] ugyanakkor gyakran használják olyan helyzetek leírására, amikor a vállalkozás folytatásával kapcsolatban jelentős kockázatok vagy figyelmeztető jelek merülnek fel, azonban a rendelkezésre álló bizonyítékok és a vezetés által tervezett intézkedések értékelése alapján nem állapítható meg lényeges bizonytalanság.

A fogalom kizárólag szemléltetési célt szolgál, és nem a standard által meghatározott kategória.

Ebben az esetben kiemelten fontos a részletes közzététel, beleértve a vezetés fő megítéléseit is.

A szakirodalomban határesetként említett helyzetek:

A gyakorlatban a könyvvizsgálók gyakran találkoznak olyan esetekkel, amikor a vállalkozás folytatásával kapcsolatban jelentős kockázatok vagy figyelmeztető jelek (warning signs) állnak fenn, azonban a vezetés által végrehajtott intézkedések, illetve a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján végül arra a következtetésre jutnak, hogy nem áll fenn lényeges bizonytalanság („material uncertainty”).

A szakirodalomban nem került erre magyar fogalom bevezetésre, de a lényeges bizonytalanság küszöbéhez közeli helyzetet takar, így a „határeset” kifejezést használhatjuk rá.

Ezek az esetek **különös szakmai szkepticizmust és alapos dokumentálást igényelnek**, mivel a pénzügyi kimutatások felhasználói gyakran nem érzékelik, hogy a vállalkozás milyen közel állt a lényeges bizonytalanság fennállásához, és ezt a közvélemény számonkérné a könyvvizsgálón, ha utólag a legrosszabb következne be.

2 Például: https://viewpoint.pwc.com/dt/gx/en/pwc/auditing_in_briefs/ext/external-users/iaasb-approved-standard-international.html

Gyakorlati példa

Egy termelő vállalat több egymást követő évben veszteségesen működött.

A tárgyévi beszámoló fordulónapján:

- a saját tőke negatív;
- a társaság hitelszerződéseinek egyes mutatói sérültek (nem teljesítik a hitelezői elvárásokat);
- a finanszírozó bank ugyanakkor írásban megerősítette, hogy a szerződésszegés miatt nem él felmondási jogával (szándéknyilatkozat/waiver);
- a tulajdonos írásban vállalta a szükséges likviditási támogatás biztosítását;
- a vezetés részletes cash-flow előrejelzést készített;
- az előrejelzés ugyan szűk mozgástérrel, de a következő 12 hónapra pozitív likviditási pozíciót mutat.

A könyvvizsgáló értékeli:

- a banki szándéknyilatkozat jogi érvényességét;
- a tulajdonosi támogatás végrehajthatóságát;
- a tulajdonos pénzügyi képességét a támogatás biztosítására;
- az előrejelzések alapjául szolgáló feltételezések megalapozottságát;
- az érzékenységvizsgálatok eredményeit.

Az elvégzett eljárások alapján a könyvvizsgáló arra a következtetésre jut, hogy bár több jelentős, a vállalkozás folytatásával kapcsolatos kockázati tényező áll fenn, a vezetés intézkedései és a rendelkezésre álló bizonyítékok elegendőek annak alátámasztására, hogy a vállalkozás folytatása feltételezés alkalmazása megfelelő.

Következtetés

Ebben a helyzetben:

- a vállalkozás folytatása feltételezés alkalmazása megfelelő;
- lényeges bizonytalanság nem áll fenn;
- ugyanakkor az eset a könyvvizsgáló szakmai megítélése szerint tipikus close-call (határeset) helyzetnek tekinthető.

A close-call (határeset) esetek jelentősége abban áll, hogy a könyvvizsgálónak ilyenkor különösen alaposan kell dokumentálnia:

- a feltárt kockázatokat;
- a vezetés kockázatokat mérséklő intézkedéseit;
- az azokkal kapcsolatos könyvvizsgálati bizonyítékokat;
- valamint a végső szakmai következtetés indokait.

Az ISA 570 (R2024) egyik legfontosabb üzenete, hogy a vállalkozás folytatásával kapcsolatos megítélés nem kizárólag két végpont – „nincs probléma” vagy „lényeges bizonytalanság áll

fenn" – között értelmezhető. A gyakorlatban számos olyan helyzet fordul elő, amely a vállalkozás folytatását illető jelentős kétségek felmerülése mellett nem vezet ugyan lényeges bizonytalanság megállapításához, de mégis fokozott könyvvizsgálói figyelmet, jelentős szakmai megítélést és ezek miatt részletesebb dokumentációt igényel. Ezeket nevezzük tehát close-call (határeset) eseteknek.

2.5 A vállalkozás folytatásával kapcsolatos audit eljárások időzítése és az értékelési időszak

Milyen értékelési időszakot kell alkalmazni?

A vezetés értékelésének legalább tizenkét hónapos időszakra kell kiterjednie a pénzügyi kimutatások jóváhagyásától számítva, amely az a nap, amikor a pénzügyi kimutatásokat alkotó összes kimutatást, beleértve a kapcsolódó megjegyzéseket is, elkészítették, és az elismert hatáskörrel rendelkező személyek kijelentették, hogy felelősséget vállalnak ezekért a pénzügyi kimutatásokért (Kft. esetében a cég vezető tisztségviselője (ügyvezetője), Rt. esetében igazgatóság). A könyvvizsgáló köteles értékelni a vezetőségnek a vállalkozás folytatására való képességére vonatkozó értékelését, amely ugyanezt az időszakot fedi le.

A felülvizsgált standard kibővíti a vezetés által figyelembe veendő időszakot. Míg a gyakorlatban **korábban** gyakran **a fordulónaptól számított tizenkét hónap** állt az értékelés középpontjában, az ISA 570R szerint **az értékelési időszaknak legalább a pénzügyi kimutatások jóváhagyásának időpontjától számított tizenkét hónapot kell lefednie**.

Amikor a vezetőség értékelésének időtávján túlmutató eseményeket vagy körülményeket azonosítunk, az ilyen események vagy körülmények jellegétől függően fontolóra vehetjük, hogy felkérjük a vezetőséget az értékelési időszak felülvizsgálatára, például a pénzügyi kimutatások jóváhagyásától számított tizenkét hónapon túlra történő meghosszabbításával.

Amennyiben például a gazdálkodó egység jelentős összegű, meghatározott lejáratú hitelekkel rendelkezik, amelyek a pénzügyi kimutatások jóváhagyásának időpontjától számított tizennyolc hónapon belül esedékessé válnak, a könyvvizsgálónak mérlegelnie kell, hogy ezek a körülmények felvethetnek-e jelentős kétséget a vállalkozás folytatásának képességével kapcsolatban. Ennek értékeléséhez szükség lehet annak megértésére, hogy a vezetés milyen intézkedéseket tervez a kötelezettségek rendezése vagy refinanszírozása érdekében.

A vezetés felkérése arra, hogy terjessze ki a felmérését

Ha a vezetésnek a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességére vonatkozó felmérése a pénzügyi kimutatások jóváhagyásának dátumától számított tizenkét hónapnál rövidebb időszakot fed le, a könyvvizsgálónak fel kell kérnie a vezetést, hogy terjessze ki a felmérés időszakát legalább az említett dátumtól számított tizenkét hónapra.

Fontos hangsúlyozni, hogy a standard nem ír elő általános kötelezettséget a tizenkét hónapot meghaladó értékelési időszak alkalmazására. A könyvvizsgálónak ugyanakkor figyelembe kell vennie a vezetés értékelési időszakán túlmutató olyan eseményeket vagy körülményeket, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a vállalkozás folytatásának képességével kapcsolatban.

Mikor kell a folyamatos működéssel kapcsolatos eljárásokat elvégezni az audit során?

Fontos figyelemmel lenni arra, hogy a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességének értékelése a vezetéstől, nem pedig a könyvvizsgálótól származik.

A könyvvizsgálónak a vállalkozás folytatásával kapcsolatos eljárásokat az audit kezdeti szakaszában, a tervezési szakaszban kell elkezdenie (beleértve a kockázatfelmérési szakaszt).

Javasolt, hogy a könyvvizsgáló előre tájékoztassa a vezetést a vállalkozás folytatásával kapcsolatos értékelés elkészítésének szükségességéről, valamint annak időszakáról.

Ez lehetővé teszi a vezetéssel való időben történő megbeszéléseket is, beleértve a vezetés jövőbeli intézkedéseire vonatkozó terveinek megvitatását és az olyan azonosított problémák megoldását, amikor olyan eseményeket vagy körülményeket azonosítanak, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egység folyamatos működésére való képességével kapcsolatban.

A könyvvizsgálónak azonban a könyvvizsgálat során végig figyelnie kell az olyan eseményekre vagy körülményekre vonatkozó információkra, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Általános szabályként a vállalkozás folytatására vonatkozó értékelést frissíteni és értékelni kell a könyvvizsgálói jelentés dátumáig bekövetkezett események vagy körülmények tekintetében. Ennek a követelménynek a teljesítése érdekében a könyvvizsgálónak át kell tekintenie a pénzügyi kimutatások dátuma és a könyvvizsgálói jelentés dátuma között bekövetkezett eseményeket annak megítélésére, hogy azok erősítik-e vagy gyengítik-e a vállalkozás folytatására való képességét alátámasztó körülményeket, illetve felvetnek-e új kockázatokat.

2.6 Kockázatfelmérési eljárások

Az ISA 570 (R2024) standard értelmében a könyvvizsgálóknak a vállalkozás folytatásával kapcsolatos megfontolásokat szisztematikusan és mélyrehatóan be kell építeniük a könyvvizsgálat kockázatfelmérési szakaszába. Ez arra utal, hogy a kockázatfelmérés nem lehet felületes vagy puszta formalitás. A könyvvizsgálónak proaktívan és mélyrehatóan kell vizsgálnia a kapott adatokat.

A gazdálkodó egység és környezetének, az alkalmazandó pénzügyi beszámolási keretrendszernek és a gazdálkodó egység belső kontrollrendszerének megismerése egy dinamikus és iteratív folyamat, amely az információk gyűjtését, frissítését és elemzését foglalja magában, és az audit során, egészen a befejezési eljárásokig folytatódik, beleértve a későbbi eseményekkel kapcsolatos kérdéseket is.

A standard előírja a „robusztus kockázatfelmérési eljárások” kidolgozását és végrehajtását kifejezetten a vállalkozás folytatásával kapcsolatos jelentős kétségeket felvető események vagy körülmények azonosítására, és hangsúlyozza, hogy ezt a könyvvizsgálat korai szakaszában kell megtenni. A gyakorlatban a könyvvizsgálóknak már a tervezési szakaszban meg kell beszélniük a vállalkozás folytatásával kapcsolatos kérdést a vezetéssel, érdeklődniük kell az ismert problémákról vagy jövőbeli bizonytalanságokról, és esetleg előzetes elemző eljárásokat kell végezniük (például a cash flow-k trendjeiről vagy az adósság (hitelek, kölcsönök) lejáratának elemzéséről).

A 2016-os standard is megköveteli a vállalkozás folytatása elvének figyelembevételét, azonban a 2024-es módosítás ezt strukturáltabb és időben előrehozottabb értékeléssé emeli. Az időben történő kockázatazonosítás hangsúlyozásával a felülvizsgált standard biztosítja, hogy a vállalkozás folytatásával kapcsolatos lehetséges problémák már a kezdetektől a könyvvizsgáló fókuszában legyenek, így több idő jut a megfelelő könyvvizsgálói válaszok kidolgozására. **Az időben történő kockázatazonosítás elősegíti, hogy a könyvvizsgáló már a megbízás korábbi szakaszában elvégezze a szükséges könyvvizsgálói eljárásokat, megszerezze a szükséges információkat annak érdekében, hogy megfelelő idő álljon rendelkezésére a feltárt kockázatok értékelésére, valamint a szükséges könyvvizsgálati eljárások végrehajtására. A felülvizsgált standard erősíti a könyvvizsgáló szerepét a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazásának értékelésében, valamint a vállalkozás folytatásának képességével kapcsolatos lényeges bizonytalanság azonosításában és az arra vonatkozó következtetések levonásában.**

1. táblázat A könyvvizsgáló ismereteinek szükséges elemei

A gazdálkodó egység és környezete	A vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek	A gazdálkodó egység belső kontrollrendszere
• A gazdálkodó egység üzleti modellje, célkitűzései, stratégiái és a kapcsolódó üzleti kockázatok, amelyek olyan események vagy feltételek azonosítására vonatkoznak, amelyek jelentős kétségeket vethetnek fel a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. • Iparági feltételek, beleértve a versenykörnyezetet, a technológiai fejlődést és a gazdálkodó egység finanszírozását befolyásoló egyéb külső tényezőket. • A gazdálkodó egység pénzügyi teljesítményének felméréséhez használt mérőszámok, beleértve az előrejelzéseket, a jövőbeli cash flow-kat és a vezetés tervezési folyamatait. **Példák:** megfelelő munkatársakhoz vagy szakértelemhez való hozzáférés hiánya, finanszírozás elvesztése, a vezetésre irányuló ösztönzők vagy nyomások, amelyek a vezetés elfogultságát eredményezhetik, üzleti tevékenység bővülése, és olyan kereslet, amelyet nem pontosan becsültek meg.	• A vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek vállalkozás folytatásával kapcsolatos követelményei, valamint a kapcsolódó közzétételek, amelyeket a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásaiban szerepeltetni kell. • A gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességének felmérése a vezetés által.	• Hogyan felügyelik az irányítással megbízott személyek a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességének vezetés általi felmérését. • A gazdálkodó egység kockázatfelmérési folyamata olyan eseményekkel vagy feltételekkel kapcsolatos üzleti kockázatok azonosítására, értékelésére és kezelésére, amelyek jelentős kétségeket vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. • Hogyan azonosítja a vezetés a releváns módszert, a jelentős feltételezéseket és az adatokat, amelyek megfelelőek a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességének felmérése során. • Hogyan foglalkozik a gazdálkodó egység pénzügyi beszámolási folyamata a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatos közzétételekkel.

A kockázatfelmérési eljárásokból származó könyvvizsgálati bizonyítékok alapján a könyvvizsgálónak meg kell állapítania, hogy azonosított-e egy vagy több kontrollhiányosságot a vezetés vállalkozás folytatására való képességének felmérése kapcsán.

Ezenkívül a könyvvizsgálónak meg kell állapítania, hogy a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok olyan események vagy körülmények meglétét jelzik-e, amelyeket a vezetés korábban nem azonosított vagy nem hozott nyilvánosságra (ami szintén kontrollhiányosságra vagy csalási kockázatra utalhat).

2.6.1 Példák kockázatfelmérési eljárásokra

- Interjúk a vezetéssel a cash flow, eredmény- és más releváns előrejelzésekre vonatkozóan,
- Interjúk a gazdálkodó egység jogtanácsosával, vagy a vezetéssel a peres ügyek és jogi igények fennállásáról, valamint a vezetés ezek kimenetelére vonatkozó értékeléséről,
- Korábbi előrejelzések áttekintése (visszamérés) a vezetés vállalkozás folytatásának felmérésére vonatkozó folyamatának hatékonyságával kapcsolatos információk szerzése céljából,
- Kötelezvények és hitelszerződések feltételeinek szemrevételezése, és annak megállapítása, hogy megsértették-e bármelyiket,
- A tulajdonosok, az irányítással megbízott személyek és a releváns bizottságok üléseiről készült jegyzőkönyvek szemrevételezése abból a szempontból, tartalmaznak-e utalást finanszírozási nehézségekre.
- Elemző eljárások végrehajtása a kulcsfontosságú pénzügyi mutatók trendjeinek megértésére (pl. a gazdálkodó egység fő bevételi forrásai és azok kapcsolata a pénztermeléssel), vagy ellentmondások, vagy szokatlan események azonosítására.

2.6.2 Méretre szabhatóság

A kockázatfelmérési eljárásaink jellege és terjedelme a gazdálkodó egység jellegétől és körülményeitől függően változhat.[3]

Például a kevésbé összetett vagy kisebb gazdálkodó egységek valószínűleg egyszerűbb üzleti tevékenységet folytatnak, kevésbé szofisztikált pénzügyi teljesítménymutatókkal rendelkeznek, az irányítással megbízott személyek lehetnek a tulajdonosok, akik közvetlenül részt vesznek a belső ellenőrzési és kockázatfelmérési folyamatokban, és a gazdálkodó egységnek kevésbé bonyolult hitelfelvételi megállapodásai lehetnek.

Ugyanakkor egy gazdálkodó egység mérete befolyásolhatja a kedvezőtlen körülményekkel szembeni ellenállását, például a működés fenntartásához szükséges tartalékok meglétét, a

[3] Lásd részletesebben: Magyar Könyvvizsgálói Kamara, „A kisebb gazdálkodó egységek könyvvizsgálatáról szóló módszertani segédlet”, 2020 (a Kamara által később aktualizált és kiegészített segédanyagokkal együtt). https://mkvk.hu/hu/szervezet/bizottsagok/szakertoi/kozlemenyek/kisebb-gazdalkodo-egysegek-konyvvizsgalatarol-szolo-modszertani-segedletben-szereplo-munkalapok-elerhetok-szerkeszthetо-formaban

lehetőségek kiaknázásához való rugalmasságot, a bankok és más hitelezők támogatásának megszüntetését, valamint a fő beszállító, a fő ügyfél, a kulcsfontosságú alkalmazott vagy a licenc, franchise vagy más jogi megállapodás alapján történő működési jog esetleges elvesztését.

Amikor a gazdálkodó egység üzleti tevékenységét kisebb mértékben befolyásolják olyan eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolatos bizonytalanságok, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egység működőképességével kapcsolatban, a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásaiban szereplő kapcsolódó közzétételek egyszerűek lehetnek, és a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek alkalmazása egyszerűbb lehet. Ilyen körülmények között a könyvvizsgálónak a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel vezetés által szándékolt alkalmazása alapjának megismerését célzó eljárásai valószínűleg kevésbé kiterjedtek.

2.6.3 Esettanulmány: Megbeszélés a tulajdonos ügyvezetővel

Mint arra már az előzőekben felhívtuk a figyelmet, az ISA 570 (R2024) standard előírja, hogy a könyvvizsgáló már a könyvvizsgálat tervezési szakaszában köteles felmérni, fennáll-e lényeges bizonytalanság a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. Ennek érdekében a könyvvizsgáló információkat szerez a vezetéstől a vállalkozás pénzügyi helyzetéről, működéséről és jövőbeli kilátásairól.

Az alábbiakban bemutatjuk, hogy egy kevésbé összetett, kisebb vállalkozás (egyedi bútorokat gyártó és értékesítő kft.) *tulajdonos ügyvezetőjével folytatott megbeszélés során milyen kérdéseket tehetünk fel:*

A vállalat leírása

Vállalkozás típusa: kis családi tulajdonú bútorgyártó kft.

Vezetés és munkatársak: 1 tulajdonos-ügyvezető, 1 tervező mérnök, 6 szakipari munkás, 2 segédmunkás, 1 műszaki ellenőr, 1 pénzügyi munkatárs, 1 könyvelő, 1 titkárnő.

Tevékenység

- egyedi fa bútorok gyártása (konyhabútor, gardrób, irodabútor)
- saját műhelyben termel
- projektek jellemzően megrendelésre készülnek
- vevők: lakosság és kisebb cégek
- finanszírozás: bankszámla-hitel + szállítói hitelek

A megbeszélés célja: Az I-III negyedév eredménykimutatása alapján az üzletmenet értékelése, jövő évi kilátások, kockázatok, **különös tekintettel a vállalkozás folytatása elvének érvényesülésére**

A gazdálkodó egység és környezetének megismerésével kapcsolatban feltehető kérdések

Általános működés és üzleti kilátások

- Hogyan alakult a vállalkozás árbevétele az elmúlt 12 hónapban?
- Van-e jelentős változás a megrendelés állományban?
- Milyen trendeket tapasztalnak a piacon (kereslet csökkenése/növekedése)?
- Van-e függőség egy vagy néhány kulcsvevőtől?

a) Pénzügyi helyzet és likviditás

- Jelenleg rendelkeznek elegendő likvid pénzeszközzel a kötelezettségek teljesítésére?
- Késedelemben vannak-e bármely szállítói vagy hiteltörlesztési kötelezettséggel?
- Előfordult-e az elmúlt időszakban fizetési nehézség?
- Készítettek-e pénzügyi tervet vagy cash flow előrejelzést a jelenlegi üzleti évre?
- Mérik-e a tervtől való eltérést?
- Várható-e likviditási feszültség a közeljövőben?

b) Finanszírozás és hitelek

- Milyen hitelekkel rendelkezik a társaság (pl. folyószámlahitel, beruházási hitel)?
- Megfelelnek-e a hitelszerződések feltételeinek (kovenánsok)?
- Volt-e hitelszerződés módosítás az elmúlt időszakban?
- Tervezi-e a társaság új finanszírozás bevonását?
- Van-e kockázata annak, hogy nem felelnek meg a hitelszerződésben foglalt feltételeknek?

c) Kötelezettségek és költségek

- Vannak-e jelentős, rövid távon esedékes kötelezettségek?
- Növekedtek-e az alapanyag-költségek (pl. faanyag, energia)?
- Tudják-e érvényesíteni a költségnövekedést az árazásban?
- Van-e jelentős lejárt tartozásuk szállítók felé?
- Rendszeresen eleget tesznek-e adófizetési kötelezettségeiknek?
- Van-e folyamatban, vagy várható-e adóhatósági ellenőrzés? Milyen kimenetel valószínűsíthető?

d) Eszközök és működés

- Van-e kihasználatlan kapacitás a termelésben?
- Szükséges-e jelentős beruházás a működés fenntartásához?
- Volt-e gépleállás vagy termelési probléma?
- Van-e készlet leértékelődési kockázat (pl. lassan mozgó készletek)?

e) Jogviták és külső kockázatok

- Van-e jogi eljárás folyamatban a társaság ellen?
- Van-e olyan körülmény (pl. per, bírság), amely jelentős pénzügyi hatással lehet?
- Érinti-e a vállalkozást szabályozási változás?

f) Tulajdonosi és vezetői szándékok

- A tulajdonos-ügyvezető tervezi-e a tevékenység fenntartását a következő 12 hónapban? Ez a 12 hónap a beszámoló várható elfogadásától számított 12 hónapot ölel fel.
- Szükség esetén hajlandóak-e további forrást biztosítani?
- Van-e terv a működés átszervezésére vagy költségcsökkentésre?

- Van-e bármilyen ok, ami miatt kétség merülhet fel a vállalkozás folytatásával kapcsolatban, és ha igen, milyen intézkedéseket terveznek ezen kockázatok kezelésére?
- Felmerült-e szándék a tevékenység megszüntetése vagy értékesítése?

Belső kontrollrendszer – kockázatfelmérési komponenshez kapcsolódó kérdések

a) Kockázatok azonosítása

A vezetés milyen módon tárja fel a működési és pénzügyi kockázatokat?

A társaság által alkalmazható lehetséges eljárások:

- Rendszeres (pl. havi/negyedéves) vezetői megbeszélések
- Megrendelésállomány és piaci trendek figyelése
- Vevői koncentráció elemzése (kulcsvevők aránya)
- Beszállítói kockázatok áttekintése (pl. alapanyag-függőség)
- Makrogazdasági trendek figyelése
- Jogszabályi változások követése

Könyvvizsgáló által feltehető kérdések:

- Hogyan azonosítja a vállalkozást érintő fő kockázatokat?
- A jelenlegi gazdasági környezet hatással van–e a vállalkozás tevékenységére?
- Van-e olyan tényező, ami veszélyezteti a tervezett célok elérését?
- Figyelemmel kíséri-e a versenytársak tevékenységét, a piaci környezetet?
- Hogyan teljesít a vállalkozás a versenytársakhoz képest?

b) Kockázatok felmérése

Hogyan méri fel a tulajdonos-ügyvezető a kockázatok jelentőségét?

A társaság által alkalmazható lehetséges eljárások:

- Likviditási helyzet elemzése (cash flow fókusz)
- Kockázatok valószínűségének és hatásának becslése
- Legrosszabb eset (worst-case) forgatókönyv készítése
- Szenzitivitási elemzés (pl. árbevétel csökkenés hatása)
- Fedezeti pont (break-even) számítás

Könyvvizsgáló által feltehető kérdések:

- Folyamatosan elemzi-e a társaság tevékenységét a pénzügyi mutatószámokon keresztül?
- Várható–e a költségek növekedése?
- Készül-e pénzügyi előrejelzés több forgatókönyvvel?
- Milyen kockázatot tartanak a legjelentősebbnek?

c) Folyamatos monitoring

A tulajdonos ügyvezető hogyan követi nyomon a kockázatokat?

A társaság által alkalmazható lehetséges eljárások:

- Havi pénzügyi riportok (eredmény, cash flow)
- Terv-tény eltéréselemzés
- Likviditási helyzet rendszeres figyelése
- Követelések és késedelmes vevők rendszeres elemzése

Könyvvizsgáló által feltehető kérdések:

- Hogyan kísérik figyelemmel az üzleti kockázatokat?
- Használnak-e mutatószámokat (pl. likviditási ráta)?
- Elemzik-e a tervhez való eltérést?
- Hogyan reagálnak az eltérésekre?

d) Vállalkozás folytatásával kapcsolatos kérdések

Kifejezetten a vállalkozás folytatásához kapcsolódó kockázatfelmérés:

A társaság által alkalmazható lehetséges eljárások:

- Üzleti évre vonatkozó eredmény terv
- 12 havi cash flow előrejelzés
- Finanszírozási források felülvizsgálata
- Szcenáriók: megrendelések csökkenése, költségnövekedés

Könyvvizsgáló által feltehető kérdések:

- Készítettek-e elemzést a vállalkozás folytatására való képességre?
- Milyen időszakot fed le az elemzés?
- Milyen feltétekkel számoltak?
- Lát-e esetleg olyan eseményt, amely veszélyezteti a gazdálkodó egység tevékenységének folytatását?

e) Válaszintézkedések, ha a tulajdonos ügyvezető azonosított olyan tényezőket (indikátorokat), amelyek jelentős kétséget vetnek fel a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban

Mit tesz a vezetés a kockázatok kezelésére?

A társaság által alkalmazható lehetséges eljárások:

- Költségcsökkentési intézkedések (pl. létszám, energia)
- Árazás módosítása
- Új vevők keresése (diverzifikáció)
- Finanszírozás biztosítása (pl. hitelkeret növelése)
- Készletgazdálkodás optimalizálása

Könyvvizsgáló által feltehető kérdések:

- Milyen intézkedéseket hoznak a fő kockázatok kezelésére?
- Van-e konkrét akcióterv?
- Ki felel a végrehajtásért?

2.6.4 Esettanulmány: A könyvvizsgáló összefoglalója és a kockázatok azonosítása

Az alábbiakban bemutatunk egy munkalap mintát a tervezési szakaszban elvégzendő megbeszéléshez kapcsolódóan:

A vállalkozás folytatásának elvével kapcsolatos kockázatok felmérése

Cél

(a vállalkozás folytatásával kapcsolatos kockázatok felmérése (tervezési szakaszban))

Annak felmérése, hogy fennállnak-e olyan események vagy körülmények, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Módszer

Megbeszélés a tulajdonos-ügyvezetővel az üzletmenet értékeléséről, a piaci helyzetről és a jövő évi kilátásokról, a társaság vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatos kérdésekről és ezzel összefüggésben felmerülő kockázatokról, a rendelkezésre álló évközi pénzügyi- és egyéb információk áttekintését is beleértve.

Eredmény

A tulajdonos-ügyvezetővel folytatott megbeszélés részletes összefoglalóját lásd **Megbeszélés xy tulajdonos-ügyvezetővel (REF ….)** munkalapon.

A tulajdonos-ügyvezető tájékoztatása alapján a társaság jelenlegi helyzetének főbb jellemzői:

- a gazdálkodó egység az előző három üzleti évben veszteségesen működött;
- a tárgyévben a veszteség mérséklődött;
- a pénzeszközök állománya elegendő a rövid távú működés finanszírozására;
- a tulajdonos szükség esetén további forrás biztosítását tervezi;
- a gazdálkodó egység nem sértett meg hitelszerződésben előírt feltételeket.

Következtetés

A feltárt információk alapján a vállalkozás folytatásával kapcsolatban figyelmet igénylő körülmények azonosíthatók, ezért további könyvvizsgálati eljárások szükségesek a vállalkozás folytatására való képesség értékeléséhez.

Az alábbiakban bemutatunk egy lehetséges **összefoglaló mintát a megbeszélésről** – a fent hivatkozott REF…. munkalaphoz segítségül **-**, melyet a könyvvizsgáló folytatott le a tulajdonos ügyvezetővel az előzőekben felsorolt kérdésekre adott válaszok alapján.

Megbeszélés xy tulajdonos-ügyvezetővel

Megbeszélés összefoglalása és a kockázatok felmérése a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban

A megbeszélés célja

Az I-III negyedév eredménykimutatása alapján az üzletmenet értékelése, jövő évi kilátások, kockázatok, különös tekintettel a vállalkozás folytatása elvének érvényesülésére

A könyvvizsgálat tervezési szakaszában megbeszélést folytattunk a társaság tulajdonos-ügyvezetőjével az üzletmenetről, a piaci helyzetről, a tervek teljesítéséről és a társaság vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatos kérdésekről.

Árbevétel és piaci helyzet

A tulajdonos-ügyvezető tájékoztatása alapján a társaság I-III negyedéves árbevétele az előző év azonos időszakához képest 980.250 eFt-ról 890.510 eFt-ra 9%-kal csökkent. Ez a megrendelésállomány csökkenésével magyarázható, melynek oka a piaci kereslet kisebb mértékű visszaesése a fizetőképes kereslet csökkenésével összhangban. A vállalkozás több vevővel dolgozik, de az árbevételben egy nagyobb megrendelő aránya jelentős (28%).

Likviditási helyzet és cash flow

A likviditási helyzetet illetően a tulajdonos-ügyvezető jelezte, hogy a társaság jelenleg képes esedékes kötelezettségeit teljesíteni, azonban időszakonként feszített cash flow helyzet alakul ki. A működés fenntartását részben folyószámlahitel biztosítja. A tulajdonos-ügyvezető készített eredménytervet és egy egyszerű cash flow előrejelzést a következő üzleti évre, amely szerint a működés fenntartható, de érzékeny a bevételek alakulására.

Finanszírozási helyzet

A finanszírozás tekintetében a társaság banki hitellel rendelkezik, és a tulajdonos-ügyvezető elmondása alapján jelenleg megfelel a hitelfeltételeknek. Ugyanakkor a finanszírozás fenntartása a banki együttműködés folytonosságától függ.

Költségek és jövedelmezőség

A költségek vonatkozásában a tulajdonos-ügyvezető beszámolt az alapanyagárak és az energiaárak növekedéséről, amely nyomást gyakorol a jövedelmezőségre. A társaság törekszik a megnövekedett termelési és munkaerő költségeket áthárítani a vevőkre az árak módosításával, azonban ennek lehetősége korlátozott a vevők árérzékenysége miatt.

Munkaerő helyzet

A tulajdonos-ügyvezető tájékoztatása alapján a társaság működése jelentős mértékben függ a szakképzett munkaerő rendelkezésre állásától, különösen az egyedi bútorok gyártásához szükséges szakmunkásoktól. A tulajdonos-ügyvezető jelezte, hogy a munkaerőpiacon tapasztalható szűkösség miatt nehézséget okoz megfelelő szakemberek felvétele, különösen asztalos és gépkezelő pozíciókban. A meglévő állomány stabilnak tekinthető, ugyanakkor a pótlásuk nehézkes és időigényes. A fluktuáció jelenleg nem jelentős, azonban a tulajdonos-ügyvezető szerint fennáll annak kockázata, hogy a képzett munkavállalók versenytársakhoz távoznak magasabb bérezés reményében.

A motiváció fenntartása érdekében a társaság elsősorban bérezési és egyéb juttatási eszközöket alkalmaz, ugyanakkor a költségnövekedés korlátozza a béremelési lehetőségeket.

A tulajdonos-ügyvezető megítélése szerint rövid távon a munkaerőhelyzet nem veszélyezteti közvetlenül a működést, azonban középtávon korlátozhatja a termelési kapacitás bővítését és a megrendelések teljesítését.

Működési helyzet

A működés szempontjából nem merült fel jelentős termelési probléma, azonban a kapacitás kihasználtsága a megrendelések csökkenése miatt nem teljes.

Jogi és egyéb külső kockázatok

A vezetés tájékoztatása szerint nincs folyamatban olyan jogi eljárás, amely érdemben befolyásolná a működést.

Tulajdonosi támogatás

A tulajdonos-ügyvezető elkötelezett a vállalkozás fenntartása mellett, és szükség esetén hajlandó további forrásokat biztosítani.

A vállalkozás tevékenység folytatására való képességére vonatkozó könyvvizsgálói következtetés (tervezési szakasz)

A tulajdonos-ügyvezetővel folytatott megbeszélés és az eddig rendelkezésre álló információk alapján megállapítható, hogy a vállalkozás folytatására nézve jelenleg nincsenek jelentős kételyeket okozó körülmények, azonban több tényező fokozott figyelmet igényel.

A tulajdonos-ügyvezető elkészítette a következő üzleti évre vonatkozó előzetes, de csak részben megalapozott eredménytervet, valamint egy kezdetleges cash flow előrejelzést. A tulajdonos-ügyvezető értékelése alapján a vállalkozás a következő üzleti évben képes kötelezettségeinek teljesítésére. Ugyanakkor az előrejelzés jelentős mértékben függ olyan kulcsfontosságú feltételezések alakulásától, mint az árbevétel alakulása és a finanszírozási források rendelkezésre állása.

A fentiek alapján a társaság vállalkozás folytatására való képességének vizsgálatát fokozott kockázatú területként azonosítottuk, amely további könyvvizsgálati eljárásokat tesz szükségessé a vizsgálat későbbi szakaszaiban.

A tulajdonos-ügyvezetőt tájékoztattuk, hogy a 12 hónapos előrejelzést a beszámoló elfogadásától számított 12 hónapra kell elkészítenie a könyvvizsgálat számára, ezért a tulajdonos-ügyvezető ígéretet tett a tervek további egy negyedévvel történő kiterjesztésére.

Az azonosított kockázatok összefoglalása

1. <u>Árbevételi és piaci kockázat</u>

Megállapítás

A társaság I-III. negyedéves árbevétele az előző év azonos időszakához képest 9%-kal csökkent, amely elsősorban a megrendelésállomány visszaesésével magyarázható.

A társaság árbevételének hozzávetőleg 28%-a egy jelentős vevőhöz kapcsolódik. A vezetés tájékoztatása szerint a tárgyévi árbevételben szereplő jelentős megrendelés egyszeri jellegű volt, és a társaság jelenleg nem rendelkezik olyan több évre szóló szerződéssel, amely a hasonló volumenű jövőbeni megrendeléseket biztosítaná.

Kockázat értékelése

Bizonytalanságot jelent, hogy a következő tizenkét hónap során a jelenlegi megrendelési állomány fenntartható-e, illetve, hogy a jelentős vevőhöz kapcsolódó árbevétel a jövőben is realizálható lesz-e.

Következtetés

A vevői koncentráció és a kereslet csökkenése a vállalkozás folytatásának értékelése szempontjából figyelmet igénylő körülmény.

2. Alapanyagár- és költségkockázat

Megállapítás

A társaság működését érintően az alapanyag- és energiaárak növekedtek.

A vezetés tájékoztatása szerint a költségnövekedés csak részben hárítható át a vevőkre, mivel a vevők árérzékenyek.

Kockázat értékelése

Amennyiben az alapanyag- és energiaárak tovább emelkednek, vagy az értékesítési árak emelése nem lehetséges, a társaság jövedelmezősége tovább romolhat.

Következtetés

Az emelkedő költségek kedvezőtlenül befolyásolhatják a társaság eredménytermelő képességét és működési pénztermelő képességét.

3. Likviditási kockázat

Megállapítás

A társaság jelenleg képes esedékes kötelezettségei teljesítésére, ugyanakkor időszakonként feszes pénzügyi helyzet alakul ki.

A működés fenntartásához folyószámlahitel is igénybevételre kerül.

Kockázat értékelése

A pénzforgalom érzékeny az árbevétel alakulására és a vevői befizetések időzítésére.

Következtetés

A társaság rövid távú fizetőképessége megfelelő, ugyanakkor a likviditási tartalékok korlátozottak, ezért ezen terület fokozott figyelmet igényel.

4. Finanszírozási kockázat

Megállapítás

A társaság banki hitellel rendelkezik, és jelenleg megfelel a hitelszerződésben foglalt feltételeknek.

A működés finanszírozása részben a banki együttműködés folytonosságától függ.

Kockázat értékelése

A finanszírozási lehetőségek szűkülése vagy a hitelfeltételek jövőbeli megsértése kedvezőtlenül érintheti a társaság működését.

Következtetés

A hitelfeltételek jövőbeli teljesítésének monitorozása szükséges.

5. Munkaerő- és működési kockázat

Megállapítás

A társaság jelentős mértékben függ a szakképzett munkaerő rendelkezésre állásától.

Új munkatársak felvétele nehézkes, különösen szakmunkás és gépkezelő munkakörökben.

Kockázat értékelése

A kulcsfontosságú munkavállalók elvesztése vagy a munkaerőhiány korlátozhatja a termelési kapacitást és a megrendelések teljesítését.

Következtetés

A munkaerőpiaci környezet középtávon negatívan befolyásolhatja a társaság működését és növekedési lehetőségeit.

6. Működési és jövedelmezőségi kockázat

Megállapítás

A megrendelések csökkenése miatt a termelési kapacitások kihasználtsága nem teljes.

A fix költségek jelentős része a termelési volumen csökkenése esetén is felmerül.

Kockázat értékelése

A kapacitások alacsonyabb kihasználtsága a jövedelmezőség romlásához vezethet.

Következtetés

A termelési volumen csökkenése esetén a társaság eredménytermelő képessége kedvezőtlenül alakulhat.

Összefoglaló könyvvizsgálói következtetés

A tervezési szakaszban végzett eljárások alapján olyan körülményeket azonosítottunk, amelyek önmagukban nem utalnak a vállalkozás folytatásának elvével kapcsolatos lényeges bizonytalanság fennállására, ugyanakkor fokozott figyelmet igényelnek a könyvvizsgálat során.

Különösen az árbevétel csökkenése, a jelentős vevőhöz kapcsolódó kitettség, a szűk likviditási tartalékok, a külső finanszírozástól való függés, valamint a jövedelmezőséget érintő költségnövekedés indokolja további könyvvizsgálati eljárások végrehajtását.

A könyvvizsgálat későbbi szakaszaiban a vezetés által készített üzleti terv, eredményterv és pénzforgalmi előrejelzés részletes értékelése szükséges, valamint annak vizsgálata, hogy a vezetés feltételezései megfelelően alátámasztják-e a vállalkozás folytatására vonatkozó következtetéseket.

2.7 Példák olyan azonosított eseményekre vagy körülményekre, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban

Pénzügyi	• Nettó kötelezettség vagy nettó rövid lejáratú kötelezettség pozíció, • Ismétlődő negatív működési cash flow-k, • Kulcsfontosságú pénzügyi mutatók kedvezőtlen alakulása, jelentős működési veszteségek, • A hitelezőknek esedékességkor történő fizetésre való képtelenség, • Adósság-visszafizetési vagy más, adóssággal kapcsolatos kovenánsokra vonatkozó követelményeknek, vagy hitelmegállapodások feltételeinek való meg nem felelés, • A versenyképesség fenntartásához szükséges további adósság - vagy tőkefinanszírozás szerzésére való képtelenség, • A pénzügyi eszközök és kötelezettségek eltérő lejárata eredményeképpen fennálló likviditási kockázatnak való kitettség.
Működési	• A vezetés szándékai a gazdálkodó egység megszüntetésére vagy az üzletszerű tevékenység beszüntetésére, • Kulcsfontosságú munkatársak és vezetők elvesztése pótlás nélkül, • A vevői kereslet jelentős visszaesése, • Egy fő piac, jelentős vevő(k), franchise, licenc vagy fő szállító(k) elveszítése, • Szakképzett munkaerő megszerzésével és megtartásával kapcsolatos nehézségek és megoldatlan problémák, • Hiány fontos alapanyagokból, • Nagyon sikeres versenytárs felbukkanása.
Egyéb	• Az üzleti tevékenység jelentős vagy tartós fennakadása kibertámadás miatt, • Tőkekövetelményeknek vagy más, jogszabályi kötelezettségen alapuló vagy szabályozásban előírt követelményeknek való meg nem felelés, Olyan kérdésekből eredő le nem zárt peres ügyek és függő kötelezettségek, mint jótállások, pénzügyi garanciák és környezetvédelmi helyreállítás, vagy szabályozói eljárások a gazdálkodó egység ellen, amelyek sikerességük esetén olyan jogi igényeket eredményezhetnek, amelyeket a gazdálkodó egység valószínűleg nem tud teljesíteni.

2.8 Az eredendő kockázat szintje

Bár az eredendő kockázat felmérése szakmai megítélést igényel, az eredendő kockázat 3 szintje az alábbi lehet:

Eredendő kockázat szintje	Körülmények
Standard	Ahol nincsenek olyan események vagy körülmények, amelyek jelentős kétséget ébreszthetnek a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban
Fokozott	Az adott megbízás konkrét körülményeinek a megítéléséhez szakmai megítélés szükséges, azonban úgy ítéljük meg, hogy az alábbi esetekben fokozott szintű kockázatok lennének jellemzőek: • vannak olyan jelek vagy körülmények, amelyek kétséget vethetnek fel a társaságnak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban; • ugyanakkor a vezetés értékelése az, hogy nem áll fenn lényeges bizonytalanság; Például ilyen lehet egy olyan csoport, ahol egy negatív saját tőkével rendelkező leányvállalat működését az anyavállalat támogatja. Fontos azonban, hogy még ilyen esetben is el kell végezni a szükséges könyvvizsgálati eljárásokat annak alátámasztására, hogy az anyavállalatnak valóban megvan a szándéka és a képessége a szükséges pénzügyi támogatás biztosítására.
Jelentős	Amennyiben olyan események vagy körülmények merülnek fel, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egység működőképességével kapcsolatban, és úgy véljük, hogy ezek miatt egyértelműen lényeges bizonytalanság áll fenn.

FONTOS!

A vállalkozás folytatásával kapcsolatos kockázatfelmérés elvégzésekor a könyvvizsgálónak ebben a szakaszban nem szabad figyelembe vennie a vezetés tervezett intézkedéseit. Például, ha egy vállalatnak 9 hónap múlva lejáró jelentős hitele van, a könyvvizsgálónak ezt kockázati tényezőként kell megjelölnie anélkül, hogy még figyelembe venné a vezetőség refinanszírozási tervét.

A standard jelenleg hatályos verziója (R2016) nem fejtette ki pontosan ezt a koncepciót, ami néha oda vezetett, hogy a könyvvizsgálók túl gyorsan arra a következtetésre jutottak, hogy „a vezetőségnek van terve, tehát minden rendben van”, anélkül, hogy először teljes mértékben elemezték volna az eredendő kockázatot. Az új megközelítés kétlépéses gondolkodási folyamatot kényszerít ki: a könyvvizsgáló azonosítja a kockázatot, majd értékeli a vezetés válaszát, ezáltal megerősítve a szakmai szkepticizmust.

3 A VÁLLALKOZÁS FOLYTATÁSÁRA VALÓ KÉPESSÉG FELMÉRÉSE A VEZETÉS ÁLTAL ÉS A KÖNYVVIZSGÁLÓ ÉRTÉKELÉSE

3.1 A vezetés felmérésének értékelése

Az ISA 570 (R2024) standard 2024-es módosításának egyik legfontosabb változása, hogy a könyvvizsgáló minden esetben köteles értékelni a vezetésnek a társaság vállalkozás folytatására való képességére vonatkozó értékelését.

A jelenleg hatályos R2016-os standard alapján a könyvvizsgáló elsősorban akkor foglalkozik részletesen ezzel a kérdéssel, ha vannak arra utaló jelek, hogy a vállalkozás jövőbeni folyamatos működése bizonytalan lehet. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy pénzügyileg stabil vállalkozások esetében a könyvvizsgáló sokszor csak korlátozott mértékben vizsgálja a vállalkozás folytatásának elvét.

Ezzel szemben a 2024-es módosított standard megszünteti ezt a „könnyített megközelítést”. Az új előírás szerint a könyvvizsgáló minden körülmények között köteles beszerezni és részletesen megvizsgálni a vezetésnek a társaság vállalkozás folytatására vonatkozó értékelését, függetlenül attól, hogy látható-e bármilyen probléma vagy kockázat.

A könyvvizsgáló egyik legfontosabb feladata a társaság vállalkozás folytatására való képességre vonatkozóan a vezetés által készített és elvégzett értékelés (becslés) alapos és kritikus felülvizsgálata. Ez a felülvizsgálat az értékelés természetéből adódóan jövőbeli eseményekkel és feltételezésekkel kapcsolatos, ezért eredendően jelentős bizonytalanságot tartalmaz. Ennek következtében a könyvvizsgálói megközelítés hasonlít a számviteli becslések vizsgálatához, ahol a szakmai megítélés és a szakmai szkepticizmus alkalmazása kiemelt jelentőségű.

A könyvvizsgáló feladata annak megértése és értékelése, hogy

- a vezetés **milyen módszert,**
- **adatokat és**
- **feltételezéseket alkalmazott** annak érdekében, hogy megalapozottan alátámassza a vállalkozás folytatására vonatkozó következtetését.

A módszer értékelése során a könyvvizsgálónak meg kell vizsgálnia, hogy a vezetés által választott megközelítés (módszer) szakmailag indokolható-e, és megfelelő-e az adott körülmények között. A könyvvizsgálónak ellenőriznie kell a számítások matematikai pontosságát is, különösen olyan esetekben, ahol összetett modellek, többváltozós képletek vagy automatizált számítások kerülnek alkalmazásra. Ilyen helyzetekben akár szakértő bevonása is indokolt lehet.

MÓDSZER

Milyen módszereket használhat a vezetés a társaság vállalkozás folytatására való képességének felmérésére?

A „módszer” a vezetés által a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességének felméréséhez alkalmazott megközelítésre vonatkozik. Egy módszer alapulhat kvalitatív (minőségi) vagy kvantitatív (mennyiségi) információk felhasználásán, és magában foglalja feltételezések és adatok alkalmazását, valamint a közöttük lévő kapcsolatrendszerek figyelembevételét.

Ha a gazdálkodó egység tevékenysége összetett, vagy jelentős kételyek merülnek fel a vállalkozás folytatásával kapcsolatban, a vezetés több forrásból származó múltbeli és jövőbeli adatokat használ fel, és különböző feltételezésekkel él. Az elemzés ilyenkor kiterjedhet kedvezőtlen forgatókönyvek vizsgálatára, érzékenységi elemzésekre, valamint a jövedelmezőség, likviditás és finanszírozási lehetőségek különböző alakulásának értékelésére, figyelembe véve a kockázati tényezők közötti kapcsolatokat is.

Ezzel szemben egyszerűbb működés vagy kisebb bizonytalanság esetén a vezetés dönthet úgy, hogy elegendő egy egyszerűbb megközelítés, például egy megfelelő időszakra készített cash flow előrejelzés, költségvetés vagy egyéb alapszintű pénzügyi terv alkalmazása.

PÉLDA

3.1.1 A lehetséges módszerek áttekintése

Módszer	Leírás	Mikor célszerű alkalmazni	Könyvvizsgálat fókusz pontja
Eredményterv (profit & loss forecast / üzleti terv) *Megj. Az eredményterv önmagában nem elegendő a vállalkozás folytatására való képesség értékeléséhez, mivel nem mutatja a tényleges pénzmozgásokat és az előre jelzett likviditási helyzetet.*	A vezetés rövid és középtávú eredménytervet készít, amely bemutatja a várható árbevételt, költségeket és eredményt. Ez jellemzően a vállalkozás jövedelmezőségének alakulását mutatja.	Stratégiai tervezés és döntéshozatal során, középtávú (1–3 éves) kilátások értékeléséhez, befektetők, hitelezők számára történő bemutatáskor.	összhang a cash flow előrejelzéssel, bevételi- és költség adatokban alkalmazott feltételezések megalapozottsága, eltérések a múltbeli teljesítménytől, túlzottan optimista eredményvárakozások.
Cash flow előrejelzés	Részletes pénzáram-előrejelzés a be- és kiáramló pénzekről.	Rövid távú (≥12 hónap) likviditási helyzet értékelésére, különösen likviditási kockázat esetén.	Legalacsonyabb pénzeszközállomány (cash flow point), finanszírozási hiányok, feltételezések realitása.

Módszer	Leírás	Mikor célszerű alkalmazni	Könyvvizsgálat fókusz pontja
DCF (diszkontált cash flow) modell	Jövőbeni cash flow-k jelenértékre diszkontálása.	Hosszú távú értékeléshez, különösen beruházásigényes (tőkeintenzív) és komplex finanszírozású cégeknél.	Diszkontráta, növekedési index feltételezések, érzékenységi elemzések és tesztek.
Szenzitivitási elemzés	Kulcs feltételezések változásának hatását vizsgáló elemzések több forgatókönyv szerint.	Bizonytalan környezetben, jelentős becslési bizonytalanság esetén.	Kedvezőtlen forgatókönyvek realitása, auditor saját érzékenységi elemzései és tesztjei.
Finanszírozási terv	Meglévő és tervezett finanszírozási források bemutatása (hitelek, tőke, támogatás).	Likviditási hiány vagy külső finanszírozástól való függés esetén.	Finanszírozás tényleges elérhetősége, szerződéses alátámasztás.
Pénzügyi mutatók	Likviditási, jövedelmezőségi és adósságszolgálati mutatók értékelése.	Gyors helyzetértékeléshez, trendvizsgálathoz, kovenáns elemzéshez.	Romló trendek, mutatók és tervek összhangja, hitel kovenánsoknak való megfelelés.
Kovenáns elemzés	Hitelmegállapodások pénzügyi feltételeinek teljesítése.	Minden hitellel rendelkező vállalkozásnál, különösen feszült likviditási helyzetben.	Szerződésszegés kockázata waiver (szándéknyilatkozat) megléte (A hitelező által adott hivatalos felmentés, amely ideiglenesen elfogadja a kovenánsok megszegését, és nem él a szerződésben biztosított szankciókkal), szerződéses következmények.
Vezetői intézkedési tervek (Management plans)	Vezetői intézkedési tervek a pénzügyi helyzet javítására (pl. költségcsökkentés).	Likviditási vagy működési problémák esetén.	Intézkedések konkrétsága, megvalósíthatósága, dokumentáltsága.

3.1.2 Gyakorlati példák kisebb, kevésbé összetett vállalkozásokra a megfelelő módszer alkalmazására

Esettanulmány 1 – Egyszerű működésű vállalkozás

Egy kis családi pékség működése stabil és jól áttekinthető: a bevételek főként napi értékesítésből származnak, a költségek pedig jellemzően alapanyagokra, bérköltségekre és rezsire korlátozódnak. A vállalkozás nem végez összetett pénzügyi műveleteket, és finanszírozási szerkezete is egyszerű, hitelállomány nélkül működik.

A vezetés a következő üzleti évre üzleti tervet (eredménytervet) készít, amely figyelembe veszi a várható bevételeket és a rendszeres kiadásokat. A múltbeli adatok alapján a bevételek viszonylag kis ingadozást mutatnak, így az előrejelzés megbízhatóan elkészíthető komplex modellek alkalmazása nélkül. Az üzleti terv azt mutatja, hogy a vállalkozás továbbra is

jövedelmező, nincs bizonytalanság a jövőbeni működés tekintetében. A tulajdonos vezető szerint nincs szükség részletesebb, összetett elemzések készítésére.

Könyvvizsgáló: Ha az üzleti terv megbízhatóan tükrözi, hogy a bevételek stabilak és azonnal realizálódnak, a költségek rendszeresek és jól tervezhetők, nincs jelentős hitel vagy nagy összegű jövőbeni kifizetés, akkor a könyvvizsgáló elfogadhatja, hogy a vállalkozás nem készít külön cash flow tervet. **Azonban** az előrejelzés nem fedi le a legalább 12 hónapos időszakot a beszámoló jóváhagyásától számítva, ezért a könyvvizsgáló még ebben az egyszerű esetben is köteles kérni az előrejelzés kiegészítését.

Esettanulmány 2 – Egyszerű működés csökkenő bevételekkel

Egy kis helyi élelmiszerbolt működése alapvetően egyszerű: bevételei napi értékesítésből származnak, költségei pedig főként árubeszerzésből, bérköltségből, bérleti díjból és rezsiből állnak. **Az elmúlt évben azonban a bevételek csökkenni kezdtek egy közeli szupermarket megnyitása és a megváltozott vásárlói szokások miatt.**

A vezetés a vállalkozás folytatásának értékelésére eredménytervet és egy 12 hónapos cash flow előrejelzést készít, melyeket a könyvvizsgáló kérésére további 6 hónappal kiegészít, és amelyben óvatos bevételi becsléseket alkalmaz. Az előrejelzés szerint egyes hónapokban a működési cash flow negatív, különösen a gyengébb forgalmú időszakokban.

A vezetés ennek kezelésére egyszerű intézkedéseket tervez: a készletgazdálkodás optimalizálását, a nem létfontosságú költségek csökkentését, valamint akciók bevezetését a forgalom növelése érdekében. Szükség esetén rövid távon saját tartalékait is felhasználja a likviditás fenntartására.

Az elemzés azt mutatja, hogy megfelelő intézkedésekkel a vállalkozás likviditási helyzete kezelhető marad. Bár a csökkenő bevételek kockázatot jelentenek, azok egyszerű eszközökkel kezelhetők, így a vezetés arra a következtetésre jut, hogy a vállalkozás folytatása biztosított, és elegendő az üzleti terv (eredményterv) és az egyszerű cash flow alapú elemzés alkalmazása.

Könyvvizsgáló: A vezetés által alkalmazott módszer – amely a társaság esetében eredménytervre és cash flow alapú előrejelzésre épül – összhangban áll a vállalkozás méretével és tevékenységének jellegével. A cash flow előrejelzés figyelembe veszi a vezetés által tervezett intézkedéseket, ideértve a költségcsökkentést, a készletgazdálkodás optimalizálását, valamint a forgalomnövelő lépéseket.

A könyvvizsgáló megítélése szerint a módszer – különösen több lehetséges forgatókönyv figyelembevételével – alkalmas lehet a vállalkozás likviditási helyzetének értékelésére, valamint a működés fenntarthatóságával kapcsolatos kockázatok azonosítására.

Esettanulmány 3 – Egyszerű működés, jelentős bizonytalansággal

Egy kis építőipari alvállalkozó cég egyszerű üzleti modellel működik: bevételei néhány nagyobb megrendelőtől származnak, költségei pedig főként bérköltségből, anyagbeszerzésből és eszközfenntartásból adódnak. Az elmúlt időszakban azonban két kulcsmegrendelő szerződése lejárt, és az új megrendelések beáramlása bizonytalan. Emellett a vállalkozás rövid lejáratú hitellel rendelkezik, amelynek törlesztése a következő hónapokban esedékes.

A vezetés a vállalkozás folytatásának értékelésére egyszerű, 12 hónapos cash flow előrejelzést készít, melyet további 6 hónappal kiegészít a könyvvizsgáló kérésére. Az előrejelzés alapján több hónapban is likviditási hiány várható, különösen akkor, ha nem sikerül időben új

szerződéseket kötni. A rendelkezésre álló pénzeszközök csak korlátozott ideig fedezik a működési költségeket és a hiteltörlesztést.

A vezetés több intézkedési lehetőséget is mérlegel: új megrendelők keresése, a kiadások azonnali csökkentése, a hitel lejáratának meghosszabbítása, tulajdonosi támogatás igénybevétele. Bár ezek az intézkedések javíthatják a helyzetet, megvalósulásuk nem teljes mértékben biztosítható, és jelentős mértékben függ a külső piaci körülményektől.

Könyvvizsgáló: Az elemzés alapján a vállalkozás folytatása még lehetséges, azonban jelentős bizonytalanság áll fenn, amely kétséget vethet fel a működés fenntarthatóságával kapcsolatban. A vezetés által alkalmazott, cash flow alapú előrejelzésen alapuló módszer a vállalkozás méretéhez és tevékenységéhez igazodik, és alapvetően alkalmas a likviditási helyzet értékelésére. Ugyanakkor a könyvvizsgáló megítélése szerint a módszer megfelelő alkalmazásához szükséges, hogy az előrejelzés több, eltérő feltételezéseken alapuló forgatókönyvet is tartalmazzon. Különösen indokolt optimista, bázis (jelenlegi trendek folytatódnak) és pesszimista szcenáriók kidolgozása, figyelembe véve a megrendelések alakulásával, a bevételek bizonytalanságával, valamint a finanszírozási feltételek teljesíthetőségével kapcsolatos kockázatokat. Az ilyen többváltozós megközelítés lehetővé teszi annak értékelését, hogy a vállalkozás likviditási helyzete mennyiben érzékeny a kulcsfeltételezések változására, és hogy a vezetés által tervezett intézkedések különböző körülmények között is képesek-e kezelni az esetlegesen felmerülő finanszírozási hiányt.

A könyvvizsgáló véleménye szerint a módszer akkor tekinthető megfelelően alátámasztottnak, ha az előrejelzés nemcsak egyetlen várható kimenetelt mutat be, hanem a releváns kockázatok figyelembevételével több lehetséges kimenetet is számszerűsít.

FELTÉTELEZÉSEK

3.1.3 A vezetés felmérésében használt jelentős feltételezések vizsgálata

Az előzőekben láttuk, hogy a vezetés különböző pénzügyi modelleket és elemzési módszereket alkalmaz a vállalkozás folytatására való képességének a megítélése során. Ezek azonban önmagukban nem elegendők.

A könyvvizsgáló feladata a választott módszer megfelelőségének megítélése mellett, hogy

- **a feltételezések reálisak-e,**
- és a következtetések kellő megalapozottsággal alátámasztottak-e.

A jelentős feltételezések vizsgálata során a könyvvizsgáló

- értékeli a feltételezések észszerűségét és realitását,
- vizsgálja, hogy az alkalmazott feltételezések összhangban vannak-e a gazdálkodó egység üzleti tevékenységének más területein alkalmazott feltételezésekkel, például az üzleti kilátásokkal, a stratégiai dokumentumokban szereplő feltételezésekkel és a számviteli becslések készítésekor használt feltételezésekkel (például értékvesztések vagy goodwill értékelések),

- ellenőrzi, hogy az előző időszakban a vezetőség által alkalmazott feltételezések ésszerűek voltak-e, például azáltal, hogy összeveti a jelenlegi feltételezéseket a korábbi időszakokban alkalmazottakkal, és vizsgálja azok pontosságát a tényleges eredmények tükrében,
- továbbá ellenőrzi, hogy a vezetés végzett-e érzékenységvizsgálatot, amely feltárja, hogy a kulcsfeltételezések változása milyen hatással lenne a vállalkozás folytatására vonatkozó következtetésre.

ADATOK

3.1.4 A vezetés felmérésében használt adatok vizsgálata

Az adatokkal kapcsolatos könyvvizsgálati eljárások során a könyvvizsgáló

- megvizsgálja az adatok forrását, teljességét és megbízhatóságát,
- ellenőrzi, hogy a felhasznált adatok összhangban vannak-e a vezetés által a pénzügyi kimutatások készítése során máshol felhasznált adatokkal;
- kiemelt figyelmet fordít arra, hogy a vállalkozás hogyan őrizte meg az adatok integritását az információfeldolgozás minden szakaszában,
- értékeli, hogy a vezetés milyen módosításokat hajtott végre az adatokon, és ezek indokoltak és megalapozottak--e, azaz megfelelően alátámasztottak-e.

Mindhárom tényező (módszer, jelentős feltételezések, adatok) esetében azt is figyelembe kell venni, hogy történt-e változtatás az előző időszakhoz képest az adatforrásokban, a feltételezések kiválasztásában vagy a módszer használatában. Amennyiben történt változtatás, értékelnünk kell, hogy az az új körülményeken vagy új információkon alapul-e. Ha ez nem így van, a változtatás esetleg nem tekinthető észszerűnek, vagy a vezetőség esetleges elfogultságára utalhat, ami további vizsgálatot igényel a könyvvizsgáló részéről.

3.1.5 Méretre szabhatóság

A könyvvizsgáló eljárásainak jellege és terjedelme attól függ, hogy a vezetés milyen módszerekkel, feltételezésekkel és adatokkal értékeli a vállalkozás folytatására való képességét, valamint attól, hogy milyen események vagy körülmények vetnek fel ezzel kapcsolatban lényeges bizonytalanságot.

A könyvvizsgáló eljárásai kevésbé kiterjedtek lehetnek, amikor a vezetés módszere egyszerűbb, mint például, amikor az alkalmazott módszer egy egyszerű tervet, árbevétel- vagy cash flow előrejelzést, valamint a gazdálkodó egység hitelfelvételi lehetőségeire és feltételeire vonatkozó elemzést tartalmaz.

Az értékeléshez használt feltételezéseket és adatokat illetően elmondhatjuk, hogy

- minél szubjektívebbek a feltételezések és összetettebbek az adatok, annál részletesebb könyvvizsgálati munka szükséges, illetve

- minél objektívebbek a feltételezések és minél inkább külső forrásból származóak az adatok, annál egyszerűbb eljárásokkal elvégezhető azok könyvvizsgáló általi felülvizsgálata

a vezetés általi értékelés (becslés) megbízhatóságának a megítéléséhez (a becslés értékeléséhez).

PÉLDA

Feltételezések

Tipikus „piaci" feltételezések, amelyek általában külső, objektív referenciaadatokra (benchmarkokra) épülnek, pl. az alábbiak:

- Inflációs ráta: pl. MNB inflációs előrejelzés
- Kamatlábak: pl. BUBOR, jegybanki alapkamat
- Árfolyamok: pl. EUR/HUF előrejelzések (bankok, elemzőházak)
- GDP növekedés: EU, IMF, jegybank prognózisok
- Nyersanyagárak: pl. Brent olaj, gázár (tőzsdei határidős görbe – „forward curve")
- Iparági növekedési ütemek: piackutatások (pl. kamarák, tanácsadó cégek)

Adatok

„Megbízható külső adat" példák

- jegybanki statisztikák (MNB, ECB)
- KSH adatok
- piaci árjegyzések (Bloomberg, Reuters)
- tőzsdei árak
- hitelminősítői jelentések

Összetett / belső adatok (ellenpélda)

Ha a vezetés:

- CRM rendszerből gyűjt adatot
- több Excelből aggregál
- manuális korrekciók vannak

Esettanulmány 1 – gyakorlati példa

Eset leírása

Egy gyártó vállalat (ABC Kft.) vezetése elkészítette a vállalkozás folytatására vonatkozó cash flow előrejelzését 18 hónapra.

A modell az alábbiakat tartalmazza:

Feltételezések:

1. Árbevétel növekedés: évi 4%, az MNB inflációs előrejelzése alapján
2. Kamatköltség: változó kamat, a jelenlegi BUBOR + 2% alapján
3. Alapanyagárak: tőzsdei határidős („forward") árak szerint

Adatok:

1. Inflációs adat: MNB publikáció
2. Árfolyam: ECB (European Central Bank, azaz Európai Központi Bank) adat
3. Értékesítési volumen: belső ERP rendszerből (integrált vállalatirányítási rendszer)
4. Kintlévőségek: Folyószámlakivonatból gyűjtött Excel file

Feladat

Mutassa be, hogy a könyvvizsgáló milyen eljárásokat végezne:

1. a feltételezések vizsgálatára
2. az adatok megbízhatóságának ellenőrzésére

Külön térjen ki arra, hogy mely területeken szükséges **kiterjedtebb eljárásokat végezni**.

Lehetséges megoldás

1. Feltételezések vizsgálata

Széles körben használt feltételezések

A növekedési ráta, kamatláb és alapanyagárak **külső benchmarkokra épülnek**, ezért:

Könyvvizsgálói eljárások:

- Összehasonlítás külső forrásokkal
  - árbevétel növekedés vs. MNB infláció
  - kamat vs. aktuális BUBOR
  - alapanyagár vs. piaci határidős görbe
- Források megbízhatóságának ellenőrzése
  - hivatalos publikációk (MNB, tőzsde)
  - aktualitás vizsgálata
- Konzisztencia ellenőrzése
  - inflációs ráta következetesen jelenik-e meg a modellben
  - kamatfeltételezés összhangban van-e a hitelszerződéssel vagy szerződésekkel

Következtetés:

Nem szükséges további, kiterjedtebb könyvvizsgálati eljárásokat végezni a feltételezések észszerűségét illetően, mivel a **feltételezések** nyilvánosan publikált, megbízható piaci információkon és adatokon alapulnak, ezért megítélésem szerint észszerűek és szubjektivitástól mentesek.

2. Adatok megbízhatóságának vizsgálata

Külső forrásból származó adatok

Példák:

- infláció (MNB)
- árfolyam (Európai Központi Bank)

Könyvvizsgálói eljárások:

- adatok egyeztetése a banki hivatalosan publikált értékekkel
- forrás hitelességének ellenőrzése – amit jelen esetben már az első eljárással le tud fedni a könyvvizsgáló, de más, kevésbé nyilvánosan hozzáférhető adatok esetében ennek külön is van relevanciája
- időszak megfelelőségének vizsgálata

Következtetés:

Nem szükséges kiterjedtebb könyvvizsgálati eljárásokat végezni, mivel az adatok hivatalosan publikált, megbízható külső forrásból származnak.

Belső forrásból származó adatok

Példák:

- értékesítési volumen (integrált vállalatirányítási rendszer)
- kintlévőségek (Excel manuálisan)

Ezek az adatok magasabb kockázatot hordoznak, ezért kiterjedtebb könyvvizsgálói eljárásokat kell végeznünk a megbízhatóságuk megítéléséhez.

3. Adatpontosság és teljesség tesztelése

- mintavétel az ERP-ből → forrásdokumentumokig
- értékesítési adatok: a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata során már elvégzésre kerültek az egyes állításokra a vizsgálatok, itt csak az egyezőség vizsgálata szükséges
- Informatikai környezet szintén ellenőrzésre került (ITGC), az adatok integritása biztosított

4. Adattranszformáció vizsgálata

- Excel fájl: egyezőség ellenőrzése a főkönyvi kivonattal/analitikával
- képletek és manuális korrekciók tesztelése

Összegző következtetés

- Piaci feltételezések → alacsony kockázat → egyszerűbb eljárások
- Külső adatok → magas megbízhatóság → egyszerűbb eljárások
- Belső adatok → fokozott kockázat → kiterjedtebb könyvvizsgálati eljárások

Esettanulmány 2 – gyakorlati példa

Eset leírása

Egy kiskereskedelmi cég (XYZ Kft.) jelentős likviditási problémákkal küzd:

- 3 hónapon belül lejáró **nagy összegű hitel**
- folyamatos veszteséges működés
- negatív működési cash flow
- beszállítók rövidített fizetési határidővel szállítanak

A társaság vállalkozás folytatására való képességének igazolására a vezetés 18 hónapot lefedő **cash flow előrejelzést** készített.

Feltételezések (magas szubjektivitás)

1. Árbevétel: +25% növekedés
   indok: „új marketing stratégia”
2. Új finanszírozás: bankhitel biztosan meg lesz hosszabbítva
   NINCS még szerződés
3. Költségcsökkentés: 15%
   nincs részletes terv

Adatok

1. Értékesítési adatok:
   - manuálisan módosított Excel
   - nincs egyeztetve főkönyvvel
2. Cash flow modell:
   - hibás képletek
   - hiányzó tételek
3. Követelések:
   - jelentős rész **lejárt**
   - mégis teljes mértékben befolyónak feltételezik

Feladat

Mutassa be, hogy a könyvvizsgáló milyen eljárásokat végezne:

- a feltételezések vizsgálatára
- az adatok megbízhatóságának ellenőrzésére

<u>Lehetséges megoldás</u>

<u>1. Feltételezések vizsgálata</u>

Eljárások:

- összehasonlítás múltbeli teljesítménnyel
  - volt már valaha +25% növekedés? ❌
- külső adatokkal összevetés
  - iparág stagnál vagy csökken ❌
- vezetés megkérdezése + dokumentáció
  - marketing terv nincs alátámasztva ❌
- finanszírozás ellenőrzése
  - banki megerősítés kérése
  - nincs szerződés → bizonytalan ❌

Következtetés: irreális, nem észszerű feltételezések

2. Adatok vizsgálata (kiterjesztett)

Eljárások:

- Excel modell újraszámítása
- képletek ellenőrzése
- adat-egyeztetés főkönyvvel
- követelések realizálhatóságának vizsgálata

Eredmény:

- hibák a számításban ❌
- túl optimista cash in-flow ❌
- az Excel file több adata nem egyezett meg a főkönyvi adatokkal ❌

3. Kritikus pont – nincs elegendő audit bizonyíték

A könyvvizsgáló arra a következtetésre jut, hogy:

- a feltételezések **nem reálisak**
- az adatok nem megbízhatók
- a refinanszírozás **nem biztosított**

Összegezve: lényeges bizonytalanság áll fenn a vállalkozás folytatásával kapcsolatban

A vezetés által alkalmazott feltételezések rendkívül optimisták és észszerűségüket nem támasztják alá objektív bizonyítékok, továbbá, az alkalmazott adatok megbízhatósága megkérdőjelezhető, ezért a könyvvizsgáló kiterjesztett eljárásokat hajt végre, és valószínűleg lényeges bizonytalanságot állapít meg a vállalkozás folytatásával kapcsolatban.

3.2 A vezetés jövőbeli intézkedésekre vonatkozó terveinek értékelése – A megbízhatóság és a támogatási hajlandóság vizsgálata

A vállalkozás folytatására való képesség értékelése során a vezetés gyakran olyan intézkedéseket dolgoz ki, amelyek célja a feltárt kockázatok kezelése vagy azok hatásának csökkentése. Ilyen intézkedés lehet például új finanszírozási forrás bevonása, költségcsökkentő program végrehajtása, eszközök értékesítése vagy a tulajdonosok támogatásának biztosítása.

A felülvizsgált ISA 570 előírja, hogy a könyvvizsgálónak nem elegendő csupán megismernie a vezetés terveit. Értékelnie kell azok **megalapozottságát és végrehajthatóságát**, valamint **megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékokat kell szereznie** arra vonatkozóan, hogy **a vezetés rendelkezik-e a tervek megvalósításához szükséges szándékkal és képességgel**.

Ennek során a könyvvizsgálónak **mérlegelnie kell**, hogy a tervezett intézkedések reálisak-e, összhangban vannak-e a gazdálkodó egység helyzetével, és a vezetés megtette-e vagy megkezdte-e azokat a lépéseket, amelyek a tervek végrehajthatóságát alátámasztják. A megszerzett könyvvizsgálati **bizonyítékok származhatnak** például finanszírozókkal, tulajdonosokkal vagy befektetőkkel folytatott egyeztetésekből, a tervezett eszközértékesítések előkészítéséből, költségcsökkentési intézkedések dokumentálásából vagy egyéb, a vezetés szándékát és képességét alátámasztó körülményekből.

Ha azonosítottak olyan eseményeket vagy körülményeket, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban, a könyvvizsgálónak értékelnie kell a vezetés jövőbeli intézkedésekre vonatkozó terveit.

A vezetés intézkedési terveinek célja, hogy kezeljék a vállalkozás folytatásával kapcsolatban felmerült kockázatokat, illetve mérsékeljék azok kedvezőtlen hatásait. Az ilyen intézkedések magukban foglalhatják például eszközök értékesítését, új finanszírozási források bevonását, az adósság átstrukturálását, költségcsökkentési programok bevezetését vagy a tulajdonosi támogatás biztosítását.

A könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy a tervek kellően konkrétak és reálisak-e, összhangban vannak-e a gazdálkodó egység helyzetével, továbbá, hogy a várható hatásuk alkalmas-e az azonosított kockázatok kezelésére. Ennek során figyelembe kell vennie a vezetés által készített elemzéseket, számításokat és egyéb alátámasztó információkat.

A könyvvizsgáló feladata annak megítélése is, hogy a vezetés rendelkezik-e a tervek végrehajtásához szükséges szándékkal és képességgel. Ennek alátámasztására a könyvvizsgáló megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékokat szerezhet például finanszírozókkal, befektetőkkel vagy tulajdonosokkal folytatott tárgyalásokról, tervezett eszközértékesítések előkészítéséről, jóváhagyott intézkedési programokról vagy más, a terv végrehajthatóságát alátámasztó dokumentumokról.

Az értékelés során a könyvvizsgálónak folyamatosan alkalmaznia kell a szakmai szkepticizmust, különösen olyan területeken, ahol jelentős vezetői megítélés vagy becslési bizonytalanság áll fenn. A levont következtetéseket és az azokat alátámasztó bizonyítékokat megfelelően dokumentálni kell.

Megjegyezzük, hogy a vezetés szándékával és képességével kapcsolatban megszerzendő könyvvizsgálati bizonyíték jellege és terjedelme szakmai megítélés kérdése.

3.2.1 Főbb szempontok a vezetés terveinek könyvvizsgáló általi értékeléséhez

a) Az értékelés során felhasznált adatok megbízhatóságának értékelése

A működőképességre vonatkozó előrejelzés értékelésének első lépése az alapul szolgáló adatok integritásán és megbízhatóságán múlik. A könyvvizsgálónak ellenőrizni kell, hogy a belső nyilvántartásokból vagy külső forrásokból származó információk hiteles folyamaton alapulnak-e, megbízhatóak és teljeskörűek-e. Ez a lépés magában foglalja a gazdálkodó egység által előállított információk ellenőrzését annak biztosítása érdekében, hogy az előrejelzés megbízható alap legyen a gazdálkodó egység azon képességének értékeléséhez, hogy a pénzügyi kimutatások jóváhagyásától számított legalább 12 hónapig képes folytatni a működését.

b) Az alkalmazott beszámolási keretelvek megfelelősége

Ellenőrizni kell azt is, hogy az előrejelzés megfelel-e az alkalmazandó pénzügyi beszámolási keretrendszernek (IFRS, számviteli törvény),

c) Az előrejelzések véglegesek és az erre jogosult testület által jóváhagyottak

A könyvvizsgálónak meg kell győződnie arról, hogy az általa vizsgált előrejelzések azonosak azokkal, amelyeket a társaság erre jogosult vezetője vagy irányító testülete áttekintett és jóváhagyott. Ez magában foglalja annak ellenőrzését, hogy az előrejelzéseket felülvizsgálták és jóváhagyták-e az arra jogosult személyek, továbbá, hogy a jóváhagyás megfelelően dokumentált-e (például jegyzőkönyvben vagy egyéb dokumentumban). A jóváhagyás alátámasztja, hogy az előrejelzések a vezetés hivatalosan elfogadott terveit és feltételezéseit tükrözik.

d) A vezetői modellek felülvizsgálata

Ellenőrizni kell továbbá, hogy a vezetés által készített pénzügyi előrejelzési modell számításai helyesek-e, az adatok megbízhatóak-e, és a modell logikája megfelel-e a vállalkozás működésének. Ez magában foglalja a számítások tesztelését, annak biztosítását, hogy a bemeneti adatok megegyezzenek a forrásrekordokkal, és annak megerősítését, hogy a modell megbízható eszközt biztosít az előrejelzéshez.

e) Az értékelés során használt jelentős feltételezések vizsgálata

Az értékelés során használt jelentős feltételezések vizsgálata a könyvvizsgálói munka egyik kulcsfontosságú eleme, különösen a vállalkozás folytatásának megítélésekor. A könyvvizsgáló e folyamat keretében áttekinti, hogy a vezetés által alkalmazott feltételezések mennyiben megalapozottak, objektívek és összhangban állnak-e a rendelkezésre álló belső és külső információkkal.

Egy tipikus pénzügyi előrejelzés (forecast) esetében ilyen jelentős feltételezés lehet például az árbevétel jövőbeli alakulása, amely alapulhat volumen- és árváltozási várakozásokon, a vevői fizetési határidők és befolyási arányok becslése, a működési költségek alakulása (például bérköltségek, energiaárak vagy beszerzési árak növekedése), valamint a készletszintek és forgási

sebesség változása. További lényeges feltételezések lehetnek a finanszírozáshoz kapcsolódó elemek, például a meglévő hitelek megújítása, új finanszírozási források bevonása, illetve a kamatlábak alakulása.

A könyvvizsgáló külön figyelmet fordít arra, hogy ezek a feltételezések nem tartalmaznak-e indokolatlanul optimista elemeket, például túlzott árbevétel-növekedési várakozásokat vagy a vevői kintlévőségek túl gyors befolyását. A vizsgálat során a feltételezéseket összeveti a múltbeli teljesítménnyel, iparági trendekkel, valamint – ahol releváns – külső forrásokkal, például jegybanki inflációs előrejelzésekkel vagy piaci kamatlábakkal. Amennyiben a feltételezések jelentős mértékben a vezetés megítélésén alapulnak, a könyvvizsgáló kiterjesztett eljárásokat alkalmaz, például érzékenységi elemzéseket végez annak felmérésére, hogy az egyes kulcsváltozók – például az árbevétel, a költségek vagy a finanszírozás – kedvezőtlen változása milyen hatással van a likviditási helyzetre. A vizsgálat célja annak megítélése, hogy a feltételezések reális és megfelelően alátámasztott alapot biztosítanak-e a pénzügyi előrejelzésekhez, és ezáltal alkalmasak-e a vállalkozás jövőbeni működésének megbízható bemutatására.

f) A historikus adatok pontosságának ellenőrzése (visszamérés)

A könyvvizsgáló a vezetés előrejelzéseinek megbízhatóságát részben úgy értékeli, hogy összehasonlítja a korábbi időszakokra vonatkozó tervek adatait a tényleges pénzügyi teljesítménnyel. Ennek során általában több év – jellemzően legalább három év – adatait vizsgálja annak érdekében, hogy képet kapjon arról, milyen pontossággal készítette el a vezetés a korábbi előrejelzéseket. Amennyiben a múltbeli előrejelzések és a tényleges eredmények között csak kisebb eltérések mutatkoznak, ez növelheti a könyvvizsgáló bizalmát a jelenlegi időszakra vonatkozó előrejelzés megbízhatóságával kapcsolatban. Ezzel szemben jelentősebb eltérések esetén felmerülhet, hogy a vezetés előrejelzései nem kellően megalapozottak, ami további könyvvizsgálati eljárásokat tesz szükségessé.

A vizsgálat során a könyvvizsgáló figyelembe veszi azt is, hogy az adott időszakban előfordultak-e rendkívüli események, vagy jelentős szabályozási változások, amelyek torzíthatták a tényleges teljesítményt és ezáltal az összehasonlíthatóságot. Ilyen esetekben – megfelelő szakmai megítélés alkalmazásával – indokolt lehet az érintett évek részleges vagy teljes kizárása az elemzésből.

Fontos hangsúlyozni, hogy a múltbeli előrejelzések pontossága önmagában nem elegendő bizonyíték a jelenlegi előrejelzések megbízhatóságára. A könyvvizsgálónak ezért a historikus elemzés mellett további eljárásokat is el kell végeznie, különösen a jelenlegi feltételezések megalapozottságának és a felhasznált adatok megbízhatóságának értékelése érdekében.

g) Egyéb eljárások

A könyvvizsgálónak a vezetés jövőbeli intézkedésekre vonatkozó terveinek értékelését célzó eljárásai magukban foglalhatják a következőket:

- A vezetéssel készített interjú egy adott intézkedésre vonatkozóan annak indokairól és a végrehajtására való képességről,
- Azzal kapcsolatos információk szemrevételezése, hogy a vezetés mennyire hajtotta végre eddig a kinyilvánított szándékait,

- Hitelezőkkel és finanszírozókkal folytatott levelezések szemrevételezése, amelyek hatással lehetnének a vezetés további intézkedések végrehajtására vonatkozó terveinek megvalósíthatóságára,
- A pénzügyi kimutatások fordulónapját követően és a könyvvizsgálói jelentés dátumáig bekövetkező események áttekintése azoknak az eseményeknek az azonosítása céljából, amelyek akár csökkentik, akár más módon érintik a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességét.
- Harmadik felekkel vagy kapcsolt felekkel, beleértve a gazdálkodó egység tulajdonos-vezetőjét, fennálló, pénzügyi támogatás nyújtására vagy fenntartására vonatkozó megállapodások létének, jogszerűségének és érvényesíthetőségének megerősítése, és annak értékelése, hogy pénzügyileg képesek-e ezek a felek további finanszírozás nyújtására.

3.3 Harmadik felek vagy kapcsolt felek, beleértve a gazdálkodó egység tulajdonos-vezetőjét, általi pénzügyi támogatás

Szándék

Amennyiben a jövőbeli intézkedési tervek külső felek, például hitelezők vagy tulajdonosok támogatására épülnek, a könyvvizsgálónak értékelnie kell ezen felek szándékát és pénzügyi képességét a szükséges támogatás biztosítására. Ez gyakran írásos megerősítések, például támogatói nyilatkozatok beszerzésével történik és tartalmazhatja az alábbiakat:

- az adott felektől származó kötelezettségvállalás feltételei,
- ha értelmezhető, a kötelezettségvállalások jogszerűsége és érvényesíthetősége,
- az az időszak vagy konkrét dátum, amelyre a feleknek szándékában áll nyújtani a pénzügyi támogatást.

Amennyiben pl. egy pénzügyi szolgáltató (pl. hitelintézet) vonakodik írásban megerősíteni egy szervezetnek vagy annak könyvvizsgálójának, hogy a hitelkereteket megújítják, és a vezetőség jövőbeli intézkedéseire vonatkozó tervei hitelkeretek fenntartására vagy biztosítására vonatkozó megállapodásokon alapulnak, a külső megerősítés hiánya korlátozhatja a vezetőség jövőbeli intézkedéseire vonatkozó terveinek megalapozottságát igazoló bizonyítékok beszerezhetőségét.

Azt is meg kell kérdezni a vezetéstől, hogy vannak-e alternatív stratégiák vagy finanszírozási források, amelyek csökkenthetik azoknak az azonosított eseményeknek vagy körülményeknek a jelentőségét, amelyek jelentős kétséget ébreszthetnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. Ha alternatív stratégiák vagy finanszírozási források nem állnak rendelkezésre, vagy a jövőbeli intézkedéseket nem tartják elegendőnek/megvalósíthatónak, vagy a vezetésnek nincs szándékában végrehajtani azokat, akkor lényeges bizonytalanság állhat fenn.

Képesség

A könyvvizsgálónak a lehetséges támogatók pénzügyi támogatás nyújtására vonatkozó képességével kapcsolatos elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték szerzését célzó eljárásai magukban foglalhatják a következőket:

- Interjúk a pénzügyi támogatás üzleti indoklásáról és a támogatás megállapításának alapjáról (pl. a gazdálkodó egység üzleti tervei vagy egyéb előrejelzések).

- Interjúk a pénzügyi támogatás időben történő nyújtásának képességéről, hogy a gazdálkodó egység teljesíteni tudja kötelezettségeit.
- Interjú készítése másokkal, például külső vagy belső jogi tanácsadó, vagy egy vállalatcsoport részére végzett könyvvizsgálati megbízásnál egy kapcsolt fél pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálójával, akik releváns ismeretekkel és információkkal rendelkezhetnek a harmadik felek vagy kapcsolt felek, beleértve a gazdálkodó egység tulajdonos-vezetőjét is, pénzügyi támogatás nyújtására való képességéről.
- A felek által korábban nyújtott pénzügyi támogatás nyilvántartásainak ellenőrzése, amikor ilyen támogatásra volt szükség.
- Legfrissebb rendelkezésre álló auditált pénzügyi kimutatások szemrevételezése a felek pénzügyi helyzetéről, amelyek a tervek szerint a gazdálkodó egységnek a szükséges pénzügyi támogatást nyújtják.

Méretre szabhatóság

Egy gazdálkodó egység tulajdonos-vezetője általi pénzügyi támogatás gyakran fontos a kisebb vagy kevésbé összetett gazdálkodó egységek vállalkozás folytatására való képessége szempontjából. Az is fontos, hogy a tulajdonos-vezető a későbbiekben ezt a támogatást ne vonja vissza.

Példa

Egy pénzügyi nehézségekkel küzdő kisebb vagy kevésbé összetett gazdálkodó egység működésének folytatása attól függhet, hogy a tulajdonos-vezető alárendeli-e a gazdálkodó egységnek nyújtott kölcsönt bankok vagy más hitelezők javára, vagy hogy a tulajdonos-vezető kezességvállalással támogatja-e a gazdálkodó egységnek nyújtott kölcsönt, amelynek fedezete a tulajdonos-vezető személyes vagyona. Ilyen körülmények között a könyvvizsgáló szerezhet megfelelő dokumentált bizonyítékot a tulajdonos-vezető kölcsönének alárendelésére vagy a garanciára.

Ha a gazdálkodó egység a tulajdonos-vezető további támogatásától függ, a könyvvizsgáló értékeli a tulajdonos-vezetőnek a támogatási megállapodás szerinti kötelem teljesítésére való képességét. Ezen túlmenően a könyvvizsgáló írásbeli megerősítést kérhet az ilyen támogatáshoz kapcsolódó feltételekről, valamint a tulajdonos-vezető szándékáról.

FONTOS!

Önmagában egy támogató levél („comfort letter”) nem feltétlenül nyújt elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességéről. Egy jogilag kötelező érvényű megállapodás általában meggyőzőbb ellenőrzési bizonyítékot nyújt, mint egy jogilag nem kötelező érvényű, de nem szabad önmagában elegendő és megfelelő bizonyítékként tekinteni, mivel értékelnünk kell, hogy a szervezet vagy magánszemély ténylegesen képes legyen a támogatás nyújtására. Továbbá fontos, hogy a támogatói

nyilatkozatban meghatározott időszaknak legalább meg kell egyeznie a vállalkozás folytatására való képességének értékelése során vizsgált, minimum 12 hónapos időtartammal.

Milyen szempontokat kell figyelembe venni, ha a támogatói levél az anyavállalattól érkezik?

Képes-e az anyavállalat támogatást nyújtani? Rendelkezik-e az anyavállalat a szükséges pénzügyi eszközökkel ahhoz, hogy a leányvállalat vagy leányvállalatok kötelezettségeinek fedezéséhez szükséges szintű támogatást nyújtsanak? Ezen információk beszerzése kihívást jelenthet a könyvvizsgáló számára. Ha az anyavállalat közérdeklődésre számot tartó vállalkozás, vagy ugyanaz a könyvvizsgáló, könyvvizsgáló cég látja el a csoport auditot, akkor az információk beszerzése egyszerűbb lehet.

A nyilatkozat értékelése során fontos figyelembe venni többek között annak időzítését, tartalmát, időtávját, valamint azt, hogy a támogató fél több vállalatot is támogat-e párhuzamosan. Vizsgálni kell továbbá, hogy a nyilatkozat mennyire konkrét, illetve tartalmaz-e korlátozó vagy bizonytalan megfogalmazásokat. *Egyes támogató levelek („comfort letter") kijelenthetik, hogy az anyavállalat „jelenlegi politikája" vagy „jelenlegi szándéka" annak biztosítása, hogy leányvállalata eleget tudjon tenni kötelezettségeinek. Ez nem jelenti azt, hogy a támogatást nem nyújtják, de azt jelentheti, hogy kevésbé lehet a levélre könyvvizsgálati bizonyítékként támaszkodni, tekintettel arra a lehetőségre, hogy az anyavállalat fenntartja magának a jogot álláspontja megváltoztatására.*

Ha az anyavállalat auditált beszámolóját be is lehet szerezni, de ezt esetleg már hónapokkal a leányvállalat működőképességének mérlegelése előtt aláírták, akkor a támogató nyilatkozatot fokozott szakmai szkepticizmussal kell értékelni, és szükség lehet kiegészítő eljárások elvégzésére annak megítéléséhez, hogy a támogató fél pénzügyi helyzete a vizsgált időpontban is megfelelő-e a támogatói levélben („comfort letter"-ben) tett vállalással összhangban.

Milyen könyvvizsgálati eljárásokat javasolt elvégezni a szükséges információk beszerzése érdekében a leányvállalat könyvvizsgálójaként, ha nem mi könyvvizsgáljuk a támogatást nyújtó gazdálkodó egységet?

- A támogató fél legfrissebb rendelkezésre álló pénzügyi információinak (pl. auditált beszámoló) beszerzése és áttekintése a pénzügyi helyzet és likviditás értékelése céljából,
- A támogató fél eszközei likviditásának értékelése,
- A támogatói nyilatkozat („comfort letter") feltételeinek és megfogalmazásának értékelése, beleértve az esetleges korlátozásokat, feltételeket,
- Annak vizsgálata, hogy a csoporton belül megfelelő fél adta-e ki a nyilatkozatot,
- A vezetés megkérdezése arra vonatkozóan, hogy milyen alapon támaszkodnak a támogatásra, illetve történt-e korábban tényleges támogatás,
- Annak vizsgálata, hogy a támogató fél nyújt-e támogatást más csoporttagoknak, és ennek lehetséges hatása a támogatási képességre.

A könyvvizsgálati munka szintje (mélysége) attól függ, hogy a könyvvizsgáló milyen mértékben kíván támaszkodni a támogató levélre („comfort letter"-re), mint jelentős könyvvizsgálati bizonyítékra.

Milyen szempontokat kell figyelembe vennünk, ha a támogatás egy személytől származik?

Amennyiben a támogatás egy vagy több magánszemélytől függ, a könyvvizsgálónak különös körültekintéssel kell eljárnia, mivel az egyén támogatásnyújtási képességének objektív megítélése gyakran korlátozott. Nem minden könyvvizsgáló/könyvvizsgáló cég rendelkezik olyan eszközökkel, amelyek lehetővé teszik az egyén pénzügyi helyzetének teljes körű felmérését, és bizonyos esetekben ez egyáltalán nem is lehetséges.

Előfordulhat, hogy információt lehet szerezni az érintett személy vagyonáról a „vagyon forrásának" ellenőrzésén keresztül. Ez azonban gyakran csak a vagyontárgyakra terjed ki, és nem veszi figyelembe, hogy ezek mennyire likvidek, vagy milyen kötelezettségek állnak fenn. Ennek következtében ezek az információk önmagukban nem elegendőek a támogatásnyújtási képesség alátámasztására.

A könyvvizsgálónak ezért – ahol lehetséges – további audit eljárásokat kell végeznie, például:

- a rendelkezésre álló pénzügyi információk és vagyonelemek áttekintése és értékelése,
- annak vizsgálata, hogy az eszközök mennyire likvidek és rövid távon felhasználhatók,
- az egyén fennálló kötelezettségeinek feltárása,
- korábbi támogatásnyújtás vagy pénzügyi kötelezettségvállalás vizsgálata,
- valamint az egyén szándékának és képességének elkülönített értékelése.

Fontos továbbá, hogy az ilyen támogatás magasabb kockázatot hordoz, mint egy vállalati támogató esetében, ezért a könyvvizsgálónak fokozott szakmai szkepticizmussal kell eljárnia. Bizonyos esetekben – különösen, ha elegendő és megfelelő bizonyíték nem szerezhető – a támogatói nyilatkozat nem tekinthető elegendő audit bizonyítéknak, és ez hatással lehet a társaság vállalkozás folytatására való képességére vonatkozó következtetésekre is.

3.4 A megszerzett könyvvizsgálati bizonyíték értékelése és következtetés levonása

Ha a könyvvizsgáló arra a következtetésre jut, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok nem támasztják alá a vezetés által vázolt tervek megvalósíthatóságát, vagy nem állnak rendelkezésre alternatív megoldások, akkor lényeges bizonytalanság állhat fenn a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. Ebben az esetben a könyvvizsgáló köteles ezt megfelelő módon figyelembe venni a következtetései és a jelentése kialakítása során.

Példák a gyakorlatból

1. Wirecard (Vállalkozás folytatása elvének sérülése)

Amikor a pénzügyi helyzet alapja omlik össze és utólag mindenki azt kérdezi, hogy „miért nem látta a könyvvizsgáló?"

Tényállás

A Wirecard AG a 2019. évi pénzügyi kimutatásaiban jelentős készpénzállományt mutatott ki. A pénzeszközök létezésével kapcsolatban azonban bizonytalanság merült fel, és az auditor nem tudta megfelelő bizonyítékkal alátámasztani a kimutatott összegek létezését. Később a társaság elismerte, hogy a kimutatott 1,9 milliárd euró valószínűleg nem létezik, majd rövid időn belül csődöt is jelentett.

Nem az volt a kérdés, hogy a vállalat veszteséges volt-e, hanem az, hogy: „rendelkezik-e a vállalkozás azokkal az eszközökkel és pénzügyi forrásokkal, amelyekre a vállalkozás folytatásához szüksége van?”

Ha a készpénzállomány jelentős része nem létezik, akkor:

- a likviditási helyzet gyökeresen megváltozik;
- a finanszírozási szerződések sérülhetnek;
- a hitelezők bizalma elveszhet;
- a működés finanszírozása veszélybe kerülhet.

Ez már lényeges bizonytalanságot jelentő esemény vagy körülmény lehet a vállalkozás folytatásával kapcsolatban.

Mit kellett volna az auditornak megtennie ISA 570 (R2024) alapján?

- Értékelnie kellett volna a vezetés vállalkozás folytatására való képességre vonatkozó értékelését;
- Meg kellett volna vizsgálnia, hogy a pénzeszközök ténylegesen rendelkezésre állnak-e;
- Elemeznie kellett volna a finanszírozási következményeket;
- Meg kellett volna határoznia, hogy fennáll-e lényeges bizonytalanság a vállalkozás folytatásával kapcsolatban.

Ha a pénzeszközök létezése nem igazolható, akkor ez nem egyszerű audit eljárási probléma, hanem közvetlenül érintheti a vállalkozás folytatása feltételezésének a helytállóságát is.

Tanulság

A Wirecard esete jól szemlélteti, hogy a vállalkozás folytatásának értékelése nem korlátozódhat a vezetés által készített cash-flow tervek mechanikus elfogadására.

Amennyiben a vállalkozás pénzügyi helyzetének alapját képező készpénzállomány létezése nem igazolt, az olyan esemény vagy körülmény lehet, amely jelentős kétséget vet fel a vállalkozás folytatására való képességgel kapcsolatban.

A könyvvizsgálónak ilyen helyzetben az ISA 570 (R2024) előírásai szerint értékelnie kell a likviditási, finanszírozási és működési következményeket, valamint azt, hogy fennáll-e lényeges bizonytalanság a vállalkozás folytatásával kapcsolatban.

Egy mondatban összefoglalva a fentieket: A vállalkozás folytatására való képesség nem csak az eredménytől függ.

A Wirecard esetében a probléma nem elsősorban a veszteség volt, hanem hogy a vállalat által kimutatott likvid eszközök létezése vált kétségessé. Egy pillanat alatt megsérült a vállalkozás folytatása elve, ami néhány napon belül fizetésképtelenséghez vezetett.

2. Carillion plc (Könyvvizsgálati elvárási rés)

Esettanulmány

A Carillion plc az Egyesült Királyság egyik legnagyobb építőipari és szolgáltató vállalata volt.

A társaság 2018 januárjában fizetésképtelenné vált, annak ellenére, hogy a megelőző évek pénzügyi kimutatásait könyvvizsgáló ellenőrizte és a könyvvizsgáló nem adott minősített véleményt.

A vállalat összeomlását követően a közvélemény, a média és számos politikai szereplő azt a kérdést vetette fel, hogy: „Hogyan történhetett meg egy ilyen méretű vállalat összeomlása, ha a könyvvizsgáló korábban nem figyelmeztette a befektetőket?”

Ez jól szemlélteti az úgynevezett **könyvvizsgálati elvárási rés** jelenségét.

Mi volt a közvélemény elvárása?

Sokan úgy gondolták, hogy a könyvvizsgálat célja:

- a vállalat jövőbeni túlélésének garantálása;
- valamennyi csalás feltárása;
- a vállalat csődjének előrejelzése;
- a befektetők figyelmeztetése minden lehetséges üzleti kockázatra.

Ezek azonban nem a könyvvizsgálat céljai.

Mi a könyvvizsgáló tényleges feladata?

Az ISA-k szerint a könyvvizsgáló feladata annak értékelése, hogy:

- a pénzügyi kimutatások lényeges hibás állítástól mentesek-e;
- a vállalkozás folytatása feltételezés alkalmazása megfelelő-e;
- fennáll-e olyan lényeges bizonytalanság, amelyet a pénzügyi kimutatásokban közzé kell tenni.

A könyvvizsgáló nem garantálja:

- a vállalkozás jövőbeni sikerét;
- a csőd elkerülését;
- a vezetés üzleti döntéseinek helyességét.

Tanulság

A Carillion esete jól mutatja, hogy a közvélemény gyakran többet vár a könyvvizsgálótól, mint amit a könyvvizsgálati standardok előírnak.

A vállalat összeomlása után sok érintett úgy vélte, hogy a könyvvizsgáló feladata lett volna előre jelezni a csődöt. Az ISA-k azonban nem a vállalkozás jövőbeni életképességének garantálását írják elő, hanem a pénzügyi kimutatásokra és a vállalkozás folytatásával kapcsolatos rendelkezésre álló információk értékelését követelik meg.

Ezért a Carillion esete elsősorban nem a könyvvizsgálati standardok hiányosságát, hanem az audit szerepével kapcsolatos társadalmi elvárások és a könyvvizsgálói felelősség közötti eltérést szemlélteti.

Egy mondatban összefoglalva a fentieket: A közvélemény gyakran azt várja a könyvvizsgálótól, hogy előre jelezze a vállalatok összeomlását, miközben a könyvvizsgálat célja nem a jövő

garantálása, hanem a múltbeli adatokon alapuló pénzügyi kimutatások megbízhatóságának értékelése.

3.5 A közzétételek megfelelősége

A könyvvizsgáló a vállalkozás folytatásával kapcsolatos értékelés során megvizsgálja, hogy a pénzügyi kimutatások tartalmazzák-e a szükséges és megfelelő közzétételeket az azonosított kockázatokkal kapcsolatban. Amennyiben olyan események vagy körülmények merülnek fel, amelyek kétséget vethetnek fel a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban, de a könyvvizsgáló arra a következtetésre jut, hogy nem áll fenn lényeges bizonytalanság, akkor értékelnie kell, hogy ezekről a tényezőkről – valamint a vezetés ezzel kapcsolatos megítéléséről – megfelelő tájékoztatást adnak-e a pénzügyi kimutatások.

Ha azonban a könyvvizsgáló arra jut, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, akkor különösen fontos annak megítélése, hogy a beszámoló egyértelműen és teljeskörűen bemutatja-e azokat az eseményeket és körülményeket, amelyek a bizonytalanságot okozzák, valamint ismerteti-e a vezetés által tervezett intézkedéseket ezek kezelésére. Emellett a pénzügyi kimutatásoknak világosan jelezniük kell, hogy a vállalkozás folytatásával kapcsolatban lényeges bizonytalanságot okozó események vagy körülmények állnak fenn, melyek miatt fennáll annak a kockázata, hogy a társaság nem lesz képes eszközeit realizálni vagy kötelezettségeit a szokásos üzletmenet során teljesíteni. A megfelelő közzététel minden esetben elengedhetetlen annak érdekében, hogy a pénzügyi kimutatások valós képet adjanak, illetve ne vezessék félre a felhasználókat.

4 A KÖNYVVIZSGÁLÓI JELENTÉSRE GYAKOROLT HATÁSOK

Jelen oktatási anyag – terjedelmi korlátaira, valamint arra tekintettel, hogy a módosítások több könyvvizsgálati standardot (különösen az ISA 700, 701 és 705 standardokat) átfogóan érintenek – nem terjed ki a könyvvizsgálói jelentésekre gyakorolt hatások teljes körű bemutatására. Nem foglalkozunk részletesen a tőzsdén jegyzett vállalkozások jelentéstételi követelményeivel, valamint a vállalkozás folytatása és a kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések összefüggéseivel. A standard jelentésekre gyakorolt hatásának részletes feldolgozása és aktualizált kamarai jelentésminták bemutatása tehát nem képezte tárgyát a jelen oktatási anyagnak.

4.1 A könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt hatások bemutatása

1. szituáció ISA 570 (R2024) 34.	**Nem áll fenn lényeges bizonytalanság** **TISZTA VÉLEMÉNY** **Külön szakasz a jelentésben „A vállalkozás folytatása" címmel, és ki kell jelentenie:** a) a pénzügyi kimutatások egésze könyvvizsgálatának összefüggésében, és az azokra vonatkozó könyvvizsgálói vélemény kialakítása során a könyvvizsgáló arra a következtetésre jutott, hogy a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel vezetés általi alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során helyénvaló; b) a megszerzett könyvvizsgálati bizonyíték alapján a könyvvizsgáló nem azonosított lényeges bizonytalanságot olyan eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolatban, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban; és c) a könyvvizsgáló következtetései a könyvvizsgálói jelentés dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességére.

Ez az új, „**Vállalkozás folytatása"** szakasz jelentős eltérést jelent a korábbiakhoz képest. Pozitív megerősítést nyújt az olvasónak arra vonatkozóan, hogy a vállalkozás folytatásának feltételezését, azaz a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel pénzügyi beszámolókészítés során való alkalmazásának helyénvalóságát a könyvvizsgálat során célzottan ellenőrizték és megfelelőnek találták. Egy régóta fennálló elvárási rést kezel: korábban a felhasználók esetleg nem tudták, hogy a könyvvizsgálók minden könyvvizsgálatnál értékelik a vállalkozás folytatására való képességét, mert ha minden rendben volt, akkor erről nem esett szó, a könyvvizsgáló nem tett erről külön nyilatkozatot a jelentésében. Most a jelentésben egyértelmű lesz, hogy a könyvvizsgáló értékelte a beszámolókészítés számviteli alapjának helytállóságát és arról levonta a következtetését, amit a könyvvizsgálói jelentésében közöl.

Az alábbi táblázat az azonosított események és körülmények vállalkozás folytatására gyakorolt hatásának, valamint azok bekövetkezési valószínűségének szemléltető értékelését mutatja be a lényeges bizonytalanság megítéléséhez segítségképp:

Hatás	Valószínűség	Eredmény
alacsony	alacsony	nincs lényeges bizonytalanság
magas	alacsony	close-call (határeset)
magas	magas	lényeges bizonytalanság

2. szituáció ISA 570 (R2024) 34 (b). ISA701.15d	**További követelmény a tőzsdén jegyzett gazdálkodókra vonatkozóan** **Nem áll fenn lényeges bizonytalanság** **TISZTA VÉLEMÉNY** **Külön szakasz a jelentésben „A vállalkozás folytatása" címmel, és ki kell jelentenie:** Az 1. szituációban leírt i-iii pontok megegyeznek. Tőzsdén jegyzett gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálata esetében, amikor **a vezetés jelentős megítéléseket** tesz annak a következtetésnek a levonása során, hogy nem áll fenn lényeges bizonytalanság olyan eseményekkel és körülményekkel kapcsolatban, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban: (i) hivatkozást kell belefoglalnia a pénzügyi kimutatásokban lévő kapcsolódó közzététel(ek)re, ha vannak ilyenek; (ii) le kell írnia, hogyan értékelte a könyvvizsgáló a vezetésnek a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességére vonatkozó felmérését.
3. szituáció ISA 570 (R2024) 35.	**Lényeges bizonytalanság áll fenn** **A lényeges bizonytalanságot megfelelően közzéteszik a pénzügyi kimutatásokban** **TISZTA VÉLEMÉNY** **Külön szakasz a jelentésben „A vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság" címmel és:** (i) hivatkozást kell bele foglalni a pénzügyi kimutatásokban lévő kapcsolódó közzététel(ek)re és ki **kell jelentenie**, hogy (ii) ezek az események vagy körülmények azt jelzik, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, amely jelentős kétséget vethet fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban; (iii) a könyvvizsgálói vélemény a kérdés vonatkozásában nincs minősítve; (iv) a pénzügyi kimutatások egésze könyvvizsgálatának összefüggésében, és az azokra vonatkozó könyvvizsgálói vélemény kialakítása során a könyvvizsgáló arra a következtetésre jutott, hogy a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel vezetés általi alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során helyénvaló; és (v) a könyvvizsgáló következtetései a könyvvizsgálói jelentés dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességére.

4. szituáció ISA 570 (R2024) 36.	**Lényeges bizonytalanság áll fenn** **A lényeges bizonytalanságot nem teszik közzé megfelelően a pénzügyi kimutatásokban** **MINŐSÍTETT VÉLEMÉNY** i. korlátozott véleményt vagy ellenvéleményt kell kibocsátania az adott esetnek megfelelően, a 705. témaszámú (felülvizsgált) nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban; ii. a könyvvizsgálói jelentés Korlátozott vélemény (Ellenvélemény) alapja szakaszában ki kell jelentenie, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, valamint, hogy a pénzügyi kimutatások ezt a kérdést nem teszik közzé megfelelően; iii. bele kell foglalnia a könyvvizsgálói jelentésbe egy külön, „**A vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság**” című szakaszt és: fel kell hívnia a figyelmet a könyvvizsgálói jelentés Korlátozott vélemény (Ellenvélemény) alapja szakaszára, amely kijelenti, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, amelyet nem tettek közzé megfelelően a pénzügyi kimutatásokban és **ki kell jelentenie**, hogy: iv. a pénzügyi kimutatások egésze könyvvizsgálatának összefüggésében, és az azokra vonatkozó könyvvizsgálói vélemény kialakítása során a könyvvizsgáló arra a következtetésre jutott, hogy a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel vezetés általi alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során helyénvaló; és v. a könyvvizsgáló következtetései a könyvvizsgálói jelentés dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességére.
5. szituáció ISA 570 (R2024) 16., A33 és 23., A57 ISA 705 29a	**A vezetés nem hajlandó felmérni a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességét** **Vélemény nyilvánítás visszautasítása** Ha a vezetés nem hajlandó felmérni a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességét, még akkor is, ha a pénzügyi beszámolási keretelvek nem tartalmaznak erre vonatkozó kifejezett követelményt, a vezetés felmérésének hiányát a könyvvizsgáló tekintheti a könyvvizsgáló által megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékra vonatkozó korlátozásnak. A 705. témaszámú (felülvizsgált) nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban, ha az elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték szerzésére való képtelenségnek a pénzügyi kimutatásokra gyakorolt lehetséges hatásai átfogók, a könyvvizsgáló **visszautasítja a véleménynyilvánítást**. Ez esetben a jelentés nem tartalmazza „A vállalkozás folytatása”, vagy „A vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság” szakaszokat.

5 SZEMLÉLTETŐ PÉLDÁK A VÁLLALKOZÁS FOLYTATÁSÁVAL KAPCSOLATOS SZAKASZRA

Szituáció 1.

Tőzsdén jegyzettől eltérő gazdálkodó egység minősítés nélküli véleményt tartalmazó könyvvizsgálói jelentéséből kivonat, amikor a könyvvizsgáló azt a következtetést vonta le, hogy nem áll fenn lényeges bizonytalanság.

„A vállalkozás folytatása

Nincsen a vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság

A pénzügyi kimutatások egésze általunk végzett könyvvizsgálatának összefüggésében és az azokra vonatkozó véleményünk kialakítása során azt a következtetést vontuk le, hogy helyénvaló a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során. A megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok alapján nem azonosítottunk olyan eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolatos lényeges bizonytalanságot, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Következtetéseink a könyvvizsgálói jelentésünk dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességére.

Szituáció 2.

Tőzsdén jegyzett gazdálkodó egység minősítés nélküli véleményt tartalmazó könyvvizsgálói jelentéséből kivonat, amikor a könyvvizsgáló azt a következtetést vonta le, hogy nem áll fenn lényeges bizonytalanság, és megfelelő a közzététel a pénzügyi kimutatásokban a vezetés által annak a következtetésnek a levonása során tett jelentős megítélésekkel kapcsolatban, hogy nem áll fenn lényeges bizonytalanság olyan eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolatban, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

A vállalkozás folytatása

Nincsen a vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság

A pénzügyi kimutatások egésze általunk végzett könyvvizsgálatának összefüggésében és az azokra vonatkozó véleményünk kialakítása során azt a következtetést vontuk le, hogy helyénvaló a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során.

Felhívjuk a figyelmet a pénzügyi kimutatásokban lévő X. megjegyzésre, amely leírja azokat a bizonytalanságokat, amelyekkel a Társaság szembesül, a vezetés által a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességének felmérése során tett jelentős megítéléseket, valamint a Társaság üzleti tevékenységeire gyakorolt hatások kezelése céljából alkalmazott mérséklő intézkedések körét.

[Annak leírása, hogyan értékelte a könyvvizsgáló a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességének vezetés általi felmérését az 570. témaszámú (2024-ben felülvizsgált) nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban.]

Lehetséges szöveg:

Ennek keretében elvégeztük a vezetés által készített, a pénzügyi kimutatások elfogadását követő tizenkét hónapos időszakot lefedő cash flow előrejelzések és üzleti tervek értékelését, különös tekintettel az alkalmazott kulcsfontosságú feltételezések és jelentős vezetői megítélések észszerűségére és alátámasztottságára.

Elemzésünk kiterjedt a Társaság pénzügyi helyzetének, likviditásának és finanszírozási struktúrájának értékelésére, beleértve a fennálló hitelmegállapodások feltételeinek, valamint a finanszírozási források rendelkezésre állásának vizsgálatát. Megvizsgáltuk továbbá azokat a tényezőket és körülményeket, amelyek befolyásolhatják a Társaság működésének folytonosságát, valamint értékeltük, hogy a vezetés miként vette figyelembe ezeket a vállalkozás folytatásának megítélése során.

Érzékenységvizsgálatokat végeztünk a kulcsfontosságú feltételezések ésszerűen lehetséges változásainak hatására annak meghatározására, hogy ezek milyen mértékben befolyásolhatják a Társaság likviditási helyzetét és működési kilátásait.

Továbbá megvizsgáltuk, hogy a pénzügyi kimutatások kiegészítő megjegyzéseiben megfelelően bemutatják-e a vállalkozás folytatásával kapcsolatban alkalmazott megítéléseket a vonatkozó IFRS-ekkel összhangban.

A megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok alapján nem azonosítottunk olyan eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolatos lényeges bizonytalanságot, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Következtetéseink a könyvvizsgálói jelentésünk dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességére. A mi felelősségeink és a vezetés felelősségei a vállalkozás folytatására vonatkozóan a jelen jelentés releváns szakaszaiban vannak leírva.

Szituáció 3.

Tőzsdén jegyzettől eltérő gazdálkodó egység minősítés nélküli véleményt tartalmazó könyvvizsgálói jelentéséből kivonat, amikor a könyvvizsgáló azt a következtetést vonta le, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, és **a pénzügyi kimutatásokban való közzététel megfelelő.**

„A vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság

Felhívjuk a figyelmet a pénzügyi kimutatásokhoz fűzött X. megjegyzésre, amely jelzi, hogy a Társaságnak a 20X1. december 31-ével végződő évben ZZZ nettó vesztesége keletkezett, valamint, hogy ebben az időpontban a Társaság rövid lejáratú kötelezettségei YYY-nal meghaladták összes eszközeinek az értékét. Ahogyan az az X. megjegyzésben szerepel, ezek az események vagy körülmények az X. megjegyzésben szereplő egyéb kérdésekkel együtt azt jelzik, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, amely jelentős kétséget vethet fel a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Véleményünk ezen kérdés vonatkozásában nincs minősítve.

A pénzügyi kimutatások egésze általunk végzett könyvvizsgálatának összefüggésében és az azokra vonatkozó véleményünk kialakítása során azt a következtetést vontuk le, hogy helyénvaló a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során.

Következtetéseink a könyvvizsgálói jelentésünk dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességére."

Szituáció 4.

Tőzsdén jegyzettől eltérő gazdálkodó egység ellenvéleményt tartalmazó könyvvizsgálói jelentéséből kivonat, amikor a könyvvizsgáló azt a következtetést vonta le, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn **és a lényeges bizonytalanságra vonatkozó előírt közzétételeket kihagyták a pénzügyi kimutatásokból**.

Kivonat a jelentésből

„Ellenvélemény alapja

A Társaság finanszírozási megállapodásai lejártak és a fennálló összegek visszafizetése 20X1. december 31-én volt esedékes. A Társaság nem tudta a finanszírozást újratárgyalni és nem tudott helyettesítő finanszírozást szerezni. Ez a helyzet azt jelzi, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, amely jelentős kétséget vethet fel a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. A pénzügyi kimutatások ezt a tényt nem teszik közzé megfelelően."

A vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság

Ahogyan azt a jelentésünk „Ellenvélemény alapja" szakasza leírja, lényeges bizonytalanság áll fenn, amelyet nem tettek közzé a pénzügyi kimutatásokban.

A pénzügyi kimutatások egésze általunk végzett könyvvizsgálatának összefüggésében és az azokra vonatkozó véleményünk kialakítása során azt a következtetést vontuk le, hogy helyénvaló a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során.

Következtetéseink a könyvvizsgálói jelentésünk dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességére."

5.1 A vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása nem helyénvaló

A vállalkozás folytatásának elve a beszámoló készítésének alapja, kivéve, ha annak alkalmazása nem megalapozott. A könyvvizsgáló feladata annak megítélése, hogy a vezetés helyesen alkalmazta-e a vállalkozás folytatásának elvét.

A standard útmutatást ad arra az esetre, ha a pénzügyi kimutatásokat a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazásával készítették el, de a könyvvizsgáló szakmai megítélése szerint azonban a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel vezetés általi alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során nem helyénvaló. Ebben az esetben a standard 38. bekezdése alapján a könyvvizsgáló számára előírt, hogy ellenvéleményt kell kibocsátania, és ebben az esetben a könyvvizsgálónak nem szabad a vállalkozás folytatására vagy a vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanságra vonatkozó külön szakaszt belefoglalni a könyvvizsgálói jelentésbe.

A számviteli törvény 15. paragrafusa előírja, hogy a beszámoló készítése során a vállalkozás folytatásának elvéből kell kiindulni. Amennyiben azonban a rendelkezésre álló információk

alapján megállapítható, hogy a gazdálkodó egység a belátható jövőben nem képes folytatni tevékenységét, vagy azt jelentősen korlátozni kényszerül, a beszámolót nem ezen elv alapján kell elkészíteni, hanem olyan értékelési elveket alkalmazva, amelyek tükrözik a tevékenység megszüntetésének vagy lényeges korlátozásának körülményeit. Ilyen esetben a vagyonelemek és kötelezettségek értékelése során a megszűnés, felszámolás vagy eszközértékesítés várható hatásait kell figyelembe venni.

5.2 A vezetőség írásbeli nyilatkozata

A könyvvizsgáló írásbeli nyilatkozatot kér arról, hogy a vezetés felmérése teljes körű, a feltételezések megalapozottak, és minden lényeges vállalkozás folytatásával kapcsolatos kockázat megfelelően bemutatásra és kezelésre került.

A könyvvizsgálónak írásbeli nyilatkozatot kell kérnie a vezetéstől arról, hogy:

- a vállalkozás folytatása elvének alkalmazása helyénvaló a beszámoló készítése során,
- a vezetés által készített felmérés, feltételezések és adatok ésszerűek és megfelelőek,
- a vezetés minden releváns eseményt és körülményt figyelembe vett és közölt, amely jelentős kétséget vethet fel,
- a vállalkozás folytatásával kapcsolatos kérdések megfelelően közzétételre kerültek, beleértve a vezetői megítéléseket is.

Ha kockázat vagy bizonytalanság van a nyilatkozatnak ki kell térnie arra is, hogy:

- milyen intézkedéseket tervez a vezetés a helyzet kezelésére,
- ezek az intézkedések megvalósíthatók-e,
- a vezetés szándékozik és képes-e végrehajtani ezeket.

5.3 Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel

A könyvvizsgáló feladata, hogy a vállalkozás folytatásával kapcsolatos lényeges kérdéseket időben és megfelelő részletességgel kommunikálja az irányítással megbízott személyek felé, elősegítve ezzel az átlátható és megalapozott döntéshozatalt.

A felülvizsgált standard hangsúlyozza a folyamatos, strukturált és megfelelő időben történő kommunikáció fontosságát az irányítással megbízott személyekkel (pl. igazgatótanács, audit bizottság) a vállalkozás folytatásával kapcsolatos kérdések tekintetében.

Ennek keretében az irányítással megbízott személyekkel folytatott kommunikációnak ki kell terjednie különösen:

- az azonosított események és körülmények ismertetésére, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban,
- az ezekhez kapcsolódó kockázatok jellegének és súlyosságának megvitatására,
- a vezetés által alkalmazott értékelési folyamatra, feltételezésekre és megítélésekre, valamint az ezek kezelésére irányuló intézkedésekre,
- a könyvvizsgáló által tervezett és végrehajtott könyvvizsgálati eljárások jellegére, ütemezésére és kiterjedésére,

- valamint a könyvvizsgálat során levont előzetes és végleges következtetésekre.

5.4 Kommunikációs kötelezettség külső hatóságokkal (amennyiben alkalmazandó)

A vállalkozás folytatására vonatkozó kérdéseknek egy, a gazdálkodó egységen kívül álló megfelelő hatóságnak való jelentése összetett szempontokat és szakmai megítéléseket foglalhat magában. Ilyen körülmények között a könyvvizsgáló mérlegelheti a belső konzultációt (például a társaságon vagy egy hálózatba tartozó társaságon belül), vagy titoktartás melletti konzultációt egy szabályozóval vagy szakmai testülettel.

Figyelemre méltó kiegészítésként az ISA 570 (R2024) standard kiemeli a könyvvizsgáló azon kötelezettségét, hogy kommunikáljon a megfelelő külső hatóságokkal, ha törvény, szabályozás vagy etikai követelmények előírják az ilyen jelentéstételt. Ez összhangban van számos joghatóság rendelkezéseivel, ahol a könyvvizsgálóknak jelentési kötelezettségük van a szabályozó hatóságoknak.

Például nálunk a hitelintézeti törvény szerint a pénzügyi intézmény könyvvizsgálójának haladéktalanul be kell jelenti a Felügyeletnek, ha

a. fennáll a veszélye annak, hogy a pénzügyi intézmény nem tud eleget tenni a pénzügyi, kiegészítő pénzügyi szolgáltatási tevékenységből származó kötelezettségeinek, nem tud megfelelni e törvény és a felhatalmazása alapján kiadott jogszabályok, valamint a tevékenységére vonatkozó egyéb jogszabályok, valamint a devizajogszabályok előírásainak,
b. a pénzügyi intézmény nem tud eleget tenni fizetési kötelezettségeinek,
c. bekövetkezett a pénzügyi intézmény alapítási vagy tevékenységi engedélye visszavonásának a törvényben meghatározott oka.

5.5 Dokumentálás

A felülvizsgált standard megerősíti a vállalkozás folytatásával kapcsolatos dokumentációs követelményeket. Nem elég eldönteni a kérdést – a könyvvizsgálónak azt is dokumentálnia kell, hogy mi alapján vonta le következtetéseit a gazdálkodó egység vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Az ISA 230-as alapján a könyvvizsgálónak dokumentálnia kell azokat a fontos szakmai megítéléseket, amelyeket a vállalkozás folytatásával kapcsolatban hozott. Ez gyakorlatban azt jelenti, hogy a munkapapírokban szerepelnie kell annak, hogy a könyvvizsgáló milyen következtetésre jutott arról, hogy

- a vezetés által alkalmazott a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása megfelelő, valamint
- hogy fennáll-e lényeges bizonytalanság vagy sem a vállalkozás folytatásának képességével kapcsolatban,
- továbbá, hogy a pénzügyi kimutatások vállalkozás folytatásával kapcsolatos közzétételei megfelelőek-e.

5.6 Komplex esettanulmány

Komplex esettanulmány a vállalkozás folytatásának értékeléséről, különös tekintettel a bevételi előrejelzések megalapozottságára, a finanszírozási források rendelkezésre állására és a könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt hatásokra.

Jelen komplex esettanulmány célja a vállalkozás folytatásának elvéhez kapcsolódó könyvvizsgálati értékelés bemutatása egy építőipari vállalkozás példáján keresztül. Az elemzés keretében áttekintésre kerülnek a Társaság működését befolyásoló főbb tényezők, különös tekintettel a bevételi előrejelzések megalapozottságára, a likviditási helyzet alakulására, valamint a finanszírozási források rendelkezésre állására.

Az esettanulmány bemutatja a könyvvizsgálat során alkalmazott eljárásokat, valamint azt, hogy a feltárt kockázatok és bizonytalanságok miként befolyásolják a vállalkozás folytatására vonatkozó megítélést és a könyvvizsgálói jelentés tartalmát. A különböző szcenáriók elemzése révén szemlélteti, hogy a bevételi tervek megalapozottsága, a finanszírozási háttér és a közzétételek megfelelősége milyen módon hat a végső könyvvizsgálói következtetésre.

5.6.1 A mintavállalat jellemzői[4]

Alapítás, tevékenység

Az Építő Kft.-t 2006-ban alapították, tulajdonosai két magyar magánszemély egyenlő részesedéssel.

A Társaság lakó- és ipari épületek magyarországi generálkivitelezésével foglalkozik. Megrendelők által biztosított tervdokumentációk alapján az építkezési munkafolyamatok koordinálásával, szervezésével együtt valósítják meg családi házak, társasházak, ipari- és mezőgazdasági épületek szakszerű kivitelezését.

Iparági trendek és ezek hatása a Társaság teljesítményére

A Társaság a 2020-as évek elejéig folyamatos növekedést mutatott, amelyet az építőipari konjunktúra támogatott. A COVID–19 járvány nem okozott jelentős visszaesést, azonban 2022-től a makrogazdasági környezet romlása – az energiaárak emelkedése, az alapanyag-drágulás, az infláció és a kamatszint növekedése – kedvezőtlenül hatott a teljesítményére. Az építőipari alapanyagok jelentős importfüggősége tovább növelte a költségeket, miközben a fizetőképes kereslet csökkent.

A Társaság fő piaci szegmensében visszaesett a megrendelések száma, különösen a magánmegrendelők esetében. A beruházók a növekvő költségek és a bizonytalan megtérülés miatt más befektetések felé fordultak. 2024-ben egy sikeres alvállalkozói projekt hozzájárult a működés stabilizálásához.

2024–2025-ben az ágazatot továbbra is bizonytalanság és erős árverseny jellemezte. A 2025-ös évet a Társaság csökkenő árbevétellel zárta, de a jövedelmezőséget sikerült szinten tartania.

4 Felhasználtunk több jellemzőt a 2025 novemberében kiadott kisebb gazdálkodók módszertanából. Magyar Könyvvizsgálói Kamara, „A kisebb gazdálkodó egységek könyvvizsgálatáról szóló módszertani segédlet”, 2020 (a Kamara által később aktualizált és kiegészített segédanyagokkal együtt). https://mkvk.hu/hu/szervezet/bizottsagok/szakertoi/kozlemenyek/kisebb-gazdalkodo-egysegek-konyvvizsgalatarol-szolo-modszertani-segedletben-szereplo-munkalapok-elerhetok-szerkeszteto-formaban

Árbevétele 723 millió Ft volt az előző évi 745 millió Ft-hoz képest, ami 3 %-os csökkenést jelent. Adózás utáni eredménye 2025-ben 36,1 millió Ft volt, míg 2024-ben 38,7 millió Ft.

Az iparágban keresleti oldalon továbbra is tapasztalható a megrendelések hiánya, ami jelentős árversenyt eredményez. A kivitelezési piacon erős az árverseny, ezért a piaci szereplők sok esetben csak alacsony jövedelmezőség mellett tudnak megbízásokat vállalni.

A kormány lakhatást enyhítő intézkedései, mint pl. a 2025 januárjában indult vidéki otthonfelújítási program nem a Társaság által megcélzott piacnak kedvez, így ezek nem hatottak a megrendelések növekedésére a Társaságnál.

5.6.2 Megbeszélés az ügyvezető igazgatóval

Megbeszélés összefoglalása– *2025.11. xxx*

A megbeszélés célja: Az I-III negyedév eredménykimutatása alapján az üzletmenet értékelése, jövő évi kilátások, kockázatok, különös tekintettel a vállalkozás folytatása elvének érvényesülésére.

Üzletmenet

Az igazgató elmondta, hogy az árbevétel az előző év azonos időszakához képest közel 6%-kal csökkent, de a tervek szerint év végére ez a csökkenés mérséklődni fog, azonban az árbevétel nem fogja elérni a tavalyi szintet. Az alapanyagok drágulásának mértéke 5-8 % között mozgott, ami megfelel az előrejelzéseknek. A Társaság árbevétel-arányos nyeresége közelíti az előző évi és a tervezett szintet. Az igazgató tájékoztatása szerint a jelenlegi, árversenyes piaci környezetben az 5%-os nyereségtartalom elfogadhatónak tekinthető, ugyanakkor a Társaság üzleti terveiben ennél magasabb, hozzávetőleg 8%-os nyereségtartalom elérése szerepel célkitűzésként.

Az előző évhez képest a csökkenés okát továbbra is a makrogazdasági helyzet bizonytalanságában látja (infláció, magas alapanyag árak, csökkenő kereslet, szakember utánpótlás hiánya). Azt, hogy sikerült a jövedelmezőséget szinten tartani, elsősorban a projektek terv szerinti megvalósulásának és a költségek még szigorúbb ellenőrzése hatásának köszönhető az igazgató elmondása szerint.

Pénzügyi helyzet, likviditás

Az igazgató elmondta, hogy a Társaság pénzügyi helyzete most kiegyensúlyozott. A működéshez szükséges forrásokat saját bevételei és banki finanszírozás/tulajdonosi kölcsön kombinációjával biztosítja. A Társaságnak 30 millió Ft folyószámla hitele és 36 millió Ft tulajdonosi kölcsön visszafizetési kötelezettsége van az előző évekről. A folyószámlahitelből 5 millió szabad kerete maradt fent a III. negyedév végén. A tulajdonosi kölcsön visszafizetését sem 2025-ben sem 2026-ban nem tervezik.

A vevői határidőben fizetnek, kötelezettségeinek határidőben eleget tudott tenni köszönhetően a hitelkeretnek. Sem vevő követelés leírásra, sem értékvesztésre nem volt szükség 2024-ben és 2025-ben sem. 2024-ben a Társaság egyik vevője a követelését 2 lakás átadásával rendezte, és ebből egyet sikerült értékesíteni még 2024-ben minimális nyereségtartalommal. A likviditási helyzeten javítana, ha a lakást még év vége előtt sikerülne értékesíteni.

2026 évi tervek, kilátások

Az igazgató felvázolta az előrejelzéseket az építőipar kilátásaira vonatkozóan.

Az igazgató az iparági kilátások értékelése során elmondta, hogy 2026-ban az építőiparban mérsékelt, fokozatos élénkülés várható, ugyanakkor a kereslet várhatóan továbbra sem tér vissza a korábbi évek szintjére. A makrogazdasági környezetben az infláció csökkenése és a kamatkörnyezet enyhülése javíthatja a beruházási hajlandóságot, azonban a piac helyreállása elhúzódó lehet.

A Társaság 2026-ra vonatkozó üzleti tervei alapvetően konzervatív feltételezésekre épülnek. Az ügyvezető tulajdonosok elsődleges célja a működés stabilitásának megőrzése, a meglévő piaci pozíciók fenntartása, valamint az üzleti kockázatok kontroll alatt tartása. Az árbevétel tekintetében a Társaság legalább a 2025. évi szint elérését célozza meg, miközben törekszik a jövedelmezőség fokozatos javítására.

A jövedelmezőség növelését a költséggazdálkodás további szigorításával, a projektek előkészítésének és kivitelezése hatékonyságának javításával, valamint a kockázatos vagy alacsony fedezettartalmú projektek elkerülésével kívánja biztosítani.

A likviditás fenntartása érdekében a Társaság továbbra is igénybe kívánja venni a rendelkezésre álló banki hitelkeretet, és a tulajdonosi kölcsönök visszafizetését rövid távon nem tervezi. Ha a mérlegben kimutatott, még értékesítésre váró ingatlan eladása nem sikerül ebben az évben, akkor 2026-ban mindenképpen értékesíteni akarják akár könyv szerinti értéken is.

A működést érintő főbb kockázatok közé továbbra is az alacsony keresleti szint, az intenzív árverseny, az alapanyag- és munkaerőköltségek esetleges növekedése, valamint a finanszírozási feltételek változása tartoznak.

A tulajdonos ügyvezetők megítélése szerint a Társaság működésének fenntarthatósága 2026-ban jelentős mértékben függ az új megrendelések megszerzésétől, a költségek szigorú kontrolljától, valamint a finanszírozási források folyamatos rendelkezésre állásától. Figyelembe véve, hogy a beszámoló készítésének időpontjában a Társaság nem rendelkezik 2026-ra vonatkozó elfogadott megrendelésállománnyal, a működés jövőbeni alakulása fokozott bizonytalanságot hordoz.

TERVEZÉSI SZAKASZ

5.6.3 Könyvvizsgáló előzetes kockázatértékelése

A könyvvizsgálat tervezési szakaszában a társaság működésével és pénzügyi helyzetével kapcsolatban az alábbi főbb kockázati tényezők azonosíthatók, különös tekintettel a vállalkozás folytatása elvének érvényesülésére:

- A társaság árbevételének csökkenése és a piaci környezet tartós bizonytalansága, különösen az építőipari kereslet alacsony szintje;
- Az iparágban tapasztalható erős árverseny, amely a jövedelmezőségre nyomást gyakorol;
- A működés részbeni külső finanszírozási forrásoktól való függősége (folyószámlahitel, tulajdonosi kölcsön), valamint a hitelkeret korlátozott szabad része;

- A likviditás szempontjából releváns, még nem realizált eszköz (ingatlan) értékesítésének bizonytalansága;
- A makrogazdasági környezet változékonyságából eredő költség- és keresleti kockázatok.

A fenti körülmények alapján megállapítható, hogy jelentős bizonytalanság áll fenn, amely kétséget vethet fel a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban. A társaság működőképességének fenntartása nagymértékben függ a vezetés által kidolgozott intézkedések (különösen a költségkontroll, új megrendelések megszerzése, valamint az ingatlan értékesítése) sikeres megvalósításától.

A könyvvizsgálat során ezért kiemelt figyelmet szükséges fordítani a tulajdonos ügyvezetők előrejelzéseinek megalapozottságára, a cash-flow tervek realitására, valamint a finanszírozási források tényleges rendelkezésre állására. A végleges következtetés a további könyvvizsgálati eljárások eredményének függvénye lesz.

Összegzés: Előzetes kockázatfelmérése során a könyvvizsgáló a pénzügyi kimutatások szintjén az eredendő kockázatot jelentős üzleti kockázatként azonosította arra tekintettel, hogy előfordulhat, hogy a társaság az ISA 570 (R2024) standard által előírt, a beszámoló elfogadásától számított 12 hónapos időszakot nem tudja alátámasztani szerződött munkával, vagy olyan ajánlatokkal, amelyeknek megnyerése inkább biztos, mint nem. A kockázatot enyhítő intézkedések hatása ebben az időpontban még nem mérhető. Lényeges bizonytalanság állhat fent tehát a folyamatos működéssel kapcsolatban, és ez miatt sérülhet a vállalkozás folytatásának elve.

Milyen munkaprogramot alakíthatunk ki mintavállalatunkra, hogy végső következtetést vonhassunk le a társaság vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban?

Könyvvizsgálati munkaprogram

Cél: annak meghatározása, hogy fennáll-e lényeges bizonytalanság a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Cash-flow előrejelzések és pénzügyi tervek vizsgálata

Az előrejelzések időszaka lefedi-e a legalább a 12 hónapot a beszámoló tervezett jóváhagyásától?

Ha nem, kérni kell az értékelés kiterjesztését.

A módszer ellenőrzése

Megjegyzés: A társaság eddig a következő időszak üzleti tervét (eredménytervét) készítette el. Kértük, hogy a megfelelő időszakra készítse el 3 szcenárióban (pesszimista, bázis, optimista) az üzleti tervet és cash flow kimutatást is.

- Annak ellenőrzése, hogy a társaság a pesszimista, a bázis és az optimista forgatókönyv alapján elkészítette-e a megfelelő időszakra vonatkozó üzleti és pénzforgalmi terveit.

Alapadatok és feltételezések ellenőrzése

Cél: Annak megállapítása, hogy az üzleti terv alapjául szolgáló pénzügyi adatok megbízhatóak-e, és a feltételezések nem tartalmaznak-e elfogultságot és megfelelő alapot biztosítanak-e a vállalkozás folytatásának értékeléshez**.**

Bázis adatok egyeztetése: Az üzleti terv kiinduló adatainak egyeztetése a főkönyvi kivonattal, eredménykimutatással

Külső forrásból származó adatok ellenőrzése: infláció, kamat, árfolyam, építőipari alapanyagárak várható alakulása, makrogazdasági tendenciák

Kulcsfeltételezések tesztelése

Árbevétel

- Összhang a meglévő szerződésállománnyal
- A vezetés által figyelembe vett folyamatban lévő ajánlatok, benyújtott pályázatok, tárgyalás alatt álló projektek megalapozottságának és realitásának vizsgálata, különösen a projektek státuszára, a historikus sikerességi rátákra, valamint a piaci környezetre tekintettel
- Annak értékelése, hogy az új megrendelésekből származóvárható árbevételre vonatkozó feltételezések mennyiben tekinthetők alátámaszthatónak. Konzervatívitás értékelése

Költségek

✓ **Alapanyagköltségek**

- Historikus alapanyagköltségek elemzése (legalább 2 év):
- projektarányos költségszintek ellenőrzése
- Tervben szereplő árváltozások összevetése:
  - inflációs adatokkal
  - beszállítói szerződésekkel
  - Építési Vállalkozók Országos Szakszövetsége által közzétett előrejelzésekkel

✓ **Bérköltségek**

- Historikus adatok elemzése: létszám, átlagbér, bérdinamika
- Terv összevetése a jelenlegi bérszintekkel
- Létszámfeltételezések vizsgálata: illeszkedik-e a projektvolumenhez
- Munkaerőhiány hatásának értékelése: túlórák, jutalmak

✓ **Alvállalkozói költségek:**

- alvállalkozók vs. saját állomány aránya
- összevetés a historikus adatokkal

✓ **Fix és általános költségek**

- Fix költségek összevetése historikus adatokkal
- Annak ellenőrzése, hogy
  - a tervbe beépített költségek reálisak-e
  - beépítésre került-e inflációkövetés
  - az infláció mértékének összevetése a külső forrással
- Kapacitás kihasználtság vizsgálata:
  - konzisztencia vizsgálat: alacsony árbevételnél a fix költség arány nő

- ✓ **Költségfeltételezések konzisztenciája**
  - Költségek összhangja az árbevétellel:
    - % alapon
    - projektszinten
  - Margin elemzés:
    - historikus vs. terv
  - Break-even elemzés:
    - minimális árbevétel a működéshez

Retrospektív elemzés (visszamérés)

- Terv vs. tény elemzés (min. 1–2 év)
- A korábbi időszakok tervei és tényleges adatainak összevetése alapján a vezetés előrejelzéseiben megjelenő torzítások azonosítása

Szenzitivitás- és stressztesztek (kockázati tényezők fennállása esetén javasolt eljárás)

Szenzitivitási vagy stressztesztek alkalmazása nem kizárólag lényeges bizonytalanság fennállása esetén lehet indokolt; azok a vezetés által alkalmazott feltételezések megalapozottságának és a vállalkozás folytatására vonatkozó értékelés robusztusságának vizsgálatát szolgálják.

Legalább az alábbiakat javasolt vizsgálni:

- Árbevétel: -10–20%
- Új projektek elmaradása
- Költség +5–10%
- Ingatlan nem kerül értékesítésre

A fedezeti pont, valamint a folyamatos működés biztosításához szükséges minimális likviditási szint meghatározása és megfelelő dokumentálása szükséges.

Finanszírozási források vizsgálata

Banki finanszírozás

- ✓ **Hitelkeretek főbb jellemzőinek vizsgálata:** finanszírozás jogi és szerződéses kereteinek megértése
  - A hitelszerződés áttekintése, különös tekintettel:
    - a hitelkeret összegére (30 millió Ft)
    - lejárati időre és felmondási feltételekre
    - kamatozásra és egyéb költségekre
  - A hitelszerződés feltételeinek likviditásra gyakorolt hatásának vizsgálata, beleértve a pénzkiáramlásokat, valamint a feltételek nem teljesüléséhez kapcsolódó potenciális finanszírozási kockázatokat.
- ✓ **Szerződéses feltételek és esetleges kötelezettségek vizsgálata**
  - Annak vizsgálata, hogy a hitelszerződés tartalmaz-e:
    - pénzügyi mutatókhoz kötött feltételeket (kovenánsok)
    - egyéb kötelezettségvállalásokat

- Szerződésszegés esetén annak hatásának elemzése:
  - azonnali visszahívás lehetősége
  - refinanszírozási kockázat

✓ **A finanszírozás jövőbeni rendelkezésre állásának értékelése**

- A hitelkeret lejáratának és esetleges megújításának vizsgálata (a társaság számíthat-e a finanszírozás folytatására?)
- Banki kapcsolatok és múltbeli gyakorlat értékelése (pl. hosszabbítások)
- A vezetés terveinek értékelése a finanszírozás fenntartására:
  - Szükség esetén:
    - banki szándéknyilatkozat bekérése
    - refinanszírozás realitásának értékelése

Tulajdonosi támogatás

✓ **A tulajdonosi kölcsön szerződéses feltételeinek vizsgálata**

- A kölcsönszerződés beszerzése és részletes áttekintése, különös tekintettel:
  - a kölcsön összegére (36 millió Ft)
  - lejárati időre, visszafizetési ütemezésre
  - kamatozásra (piaci vagy kedvezményes)
  - alárendeltségre (ha kitér rá a szerződés)
- Annak értékelése, hogy:
  - a kölcsön rövid lejáratú kötelezettségként jelent-e likviditási nyomást
  - vagy ténylegesen hosszabb távon rendelkezésre álló forrásnak tekinthető

✓ **A visszafizetési kötelezettség reális megítélése**

- Tulajdonos ügyvezetők nyilatkozatának vizsgálata:
  - nem tervezik visszafizetni 2025–2026-ban
- Annak értékelése, hogy:
  - a kölcsön visszafizetésének hiánya ténylegesen a tulajdonos döntésén múlik-e
  - vagy szerződésileg kikényszeríthető lenne

✓ **A tulajdonosok támogatási szándékának vizsgálata**

- Írásos nyilatkozat („comfort letter”) beszerzése, amely tartalmazza:
  - a finanszírozás fenntartásának szándékát
  - az időhorizontot (min. 12 hónap a beszámoló jóváhagyásától!)
- Korábbi magatartás értékelése: korábban nyújtott finanszírozás és annak visszafizetése

✓ **A tulajdonosok pénzügyi képességének értékelése**

- A tulajdonosok pénzügyi helyzetére vonatkozó információk beszerzése:
  - a) likvid eszközök
  - b) egyéb befektetések
  - c) pénzügyi kötelezettségek

a) Likvid eszközök vizsgálata

Eljárások:

- A tulajdonosok rendelkezésére álló azonnal vagy rövid távon hozzáférhető pénzeszközök felmérése:
  - bankszámlák egyenlege
  - rövid távú lekötött bankbetétek vagy rövid lejáratú pénzügyi befektetések

b) Egyéb befektetések vizsgálata

Eljárások:

- Tulajdonosok egyéb vagyoni elemeinek áttekintése:
  - ingatlanok
  - részesedések más társaságokban
  - befektetési portfólió (értékpapírok)

Értékelési szempontok:

- mennyire likvidálhatók rövid távon
- mennyi idő alatt alakíthatók pénzzé
- van-e rajtuk teher / fedezet

c) Pénzügyi kötelezettségek feltárása

Eljárások:

- Tulajdonosok kötelezettségeinek feltérképezése:
  - hitelek
  - kezességek

Értékelési szempontok:

- milyen mértékben terhelik a likviditást
- prioritás: saját kötelezettségek vs. társaság támogatása
- strukturált vagyonösszetétel
- rendszerint vezetés/tulajdonos által adott

✓ **A kölcsön likviditási szerepének értékelése a cash-flow modellben**

- A kölcsön szerepének vizsgálata az előrejelzésekben:
  - finanszírozza-e a működést
  - fedezi-e a hiányt
- Szenzitivitás:
  - mi történik, ha nincs további tulajdonosi finanszírozás?
- Cash minimum (a működés fenntartásához szükséges minimális likviditási szint) és likviditási puffer elemzése

Kritikus kérdés: a társaság működésének fenntartása függ-e a tulajdonosi támogatástól?

Egyéb kritikus tényezők: Ingatlan értékesítés

- Piaci érték alátámasztása
- Likviditás / értékesíthetőség
- Időhorizont realitása

Vezetés megelőző intézkedéseinek értékelése

- Költségcsökkentési tervek
- Új projektszerzési stratégia
- Alternatív finanszírozás
- Végrehajthatóság és időtényező

Vállalkozás folytatására való képességre vonatkozó következtetés kialakítása

Értékelni szükséges hozzá:

- a vállalkozás folytatásán alapuló számvitel alkalmazhatóságát
- a lényeges bizonytalanság fennállását

Közzétételek vizsgálata

Ellenőrizni kell, hogy a **kiegészítő melléklet** tartalmazza-e:

- a likviditási helyzet bemutatását,
- a finanszírozási forrásokat (hitel, tulajdonosi kölcsön),
- a főbb kockázati tényezőket,
- a jövőbeni működésre vonatkozó kulcsfeltételezéseket.

5.7 Összefoglaló konklúzió – A vállalkozás folytatására való képesség értékelése – Lehetséges szcenáriók

A könyvvizsgálat során értékeltük a társaság vállalkozás folytatására való képességét, figyelembe véve a likviditási helyzetet, a bevételi előrejelzések megalapozottságát, a finanszírozási forrásokat, valamint a vezetés által alkalmazott kulcsfeltételezéseket.

Az alábbiakban bemutatunk néhány példát arra vonatkozóan, hogy a munkaprogram alapján elvégzett könyvvizsgálói eljárások eredményeként milyen eltérő következtetések adódhatnak, és ezek az egyesesetekben milyen hatással vannak a vállalkozás folytatásának megítélésére, illetve a könyvvizsgálói jelentés formájára és tartalmára.

5.7.1 Szcenárió 1: A vállalkozás folytatása elvének alkalmazása helyénvaló

Megállapítás

Az audit bizonyítékok alapján megállapítható, hogy a Társaság működése fenntartható, és nem azonosítottunk jelentős bizonytalanságot a vállalkozás folytatására való képességgel kapcsolatban.

Az értékelés során a likviditási helyzet mellett, a **bevételi terv teljesülésének megalapozottságát** is vizsgáltuk, különös tekintettel arra, hogy a Társaság a beszámoló készítésének időpontjában nem rendelkezik jelentős leszerződött megrendelésállománnyal.

A bevételi terv megalapozottságának alátámasztása

A következő tényezők alapján tekintettük a bevételi tervet reálisnak:

- ✓ **Retrospektív elemzés és piaci pozíció**
- A Társaság a korábbi évek során az eredményes működéshez szükséges rendelésállománnyal rendelkezett,
- A tervek és tényleges teljesítések között nem volt jelentős eltérés,
- A Társaság rendelkezik releváns referenciákkal és piaci jelenléttel,
- ✓ **A folyamatban lévő ajánlati állomány elemzése**

A vezetés által bemutatott folyamatban lévő ajánlati állomány valós, dokumentált ajánlatokat tartalmaz.

- Az előrejelzés:
  - nem a teljes folyamatban lévő ajánlati állományra, hanem annak **reálisan várható részére** épül,
  - figyelembe veszi a historikus nyerési arányokat

Következtetés:

a folyamatban lévő ajánlati állományra épített árbevétel **nem túlzottan optimista**

- ✓ **A feltételezések alkalmazásának ellenőrzése**
- A terv alapvetően konzervatív feltételezéseket alkalmaz:
  - nem tartalmaz agresszív növekedési feltételezéseket,
  - figyelembe veszi a piaci versenyt, a Társaság piaci pozícióját,
  - A projektindítások időzítése reális.
- ✓ **Szenzitivitási elemzések eredménye**
- A bevételi terv csökkenése esetén a Társaság likviditási helyzete továbbra is kezelhető marad,
- A modell mérsékelt feltételezési eltérések mellett is alátámasztja a Társaság működésének fenntarthatóságát.
- ✓ **Vezetés intézkedések elemzése**
- Aktív üzletszerzési tevékenység,
- Stabil partnerkapcsolatok fenntartása,
- Folyamatban lévő tárgyalások előrehaladásának nyomon követése,
- Költséggazdálkodás
  - költségek folyamatos nyomon követése és optimalizálása
  - alacsony fedezettartalmú projektek elkerülése
  - működési hatékonyság javítása

Likviditási helyzet elemzése

- A Társaság pénzeszközállományának alakulása összhangban van a vezetés által készített bevételi és cash-flow előrejelzésekkel.

- A rendelkezésre álló finanszírozási források – beleértve a banki hitelkeretet és a tulajdonosi forrásokat – elegendőek a működés rövid távú finanszírozására.
- A cash-flow előrejelzések alapján a Társaság pénzeszközállománya a vizsgált időszakban várhatóan meghaladja a működés fenntartásához szükséges minimális likviditási szintet (cash minimum).
- A Társaság likviditási puffere megfelelő szintű mozgásteret biztosít a mérsékelt kedvezőtlen eltérések kezelésére, és hozzájárul a működés folytonosságának biztosításához.

Konklúzió

A rendelkezésre álló audit bizonyítékok alapján megállapítható, hogy a Társaság vállalkozás folytatására vonatkozó értékelése megalapozott. Bár a beszámoló készítésének időpontjában a Társaság nem rendelkezik szerződéssel alátámasztott jelentős megrendelésállománnyal, azonban a bevételi terv alátámasztásául szolgáló folyamatban lévő ajánlatok állományának elemzése, a historikus teljesítményadatok és a konzervatív feltételezések alapján a tervezett árbevétel adatok észszerű előrejelzésen alapulnak.

A likviditási előrejelzések azt mutatják, hogy a Társaság képes kötelezettségeit esedékességkor teljesíteni, és nem azonosítottunk olyan eseményt vagy körülményt, amely jelentős bizonytalanságot vetne fel a vállalkozás folytatásával kapcsolatban.

Jelentésre gyakorolt hatás

- Nincsen a vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság.
- „A vállalkozás folytatása” szakasz alkalmazandó.

5.7.2 Szcenárió 2: Lényeges bizonytalanság fennáll a bevételi terv és finanszírozás miatt

Megállapítás

Az audit során megállapítottuk, hogy a Társaság működésének fenntarthatósága jelentős mértékben olyan tényezők teljesülésétől függ, amelyek bekövetkezése bizonytalan, különösen a bevételi terv teljesülése és a finanszírozási források rendelkezésre állása tekintetében.

Bevételi terv értékelése (kritikus pont)

A bevételi előrejelzés megalapozottságának vizsgálata során az alábbiakat állapítottuk meg:

- ✓ **Szerződésállomány hiánya**
- A Társaság a beszámoló készítésének időpontjában nem rendelkezik 2026-ra vonatkozóan leszerződött megrendelésállománnyal
- A jövőbeni árbevétel teljes mértékben új projektek megszerzésétől függ
- ✓ **A folyamatban lévő ajánlatok állományának korlátozott alátámasztottsága**
- A vezetés által bemutatott folyamatban lévő ajánlatok állománya
    - részben korai fázisban lévő lehetőségekre épül,
    - nem minden esetben támasztható alá előrehaladott tárgyalásokkal,
    - a konverziós arányokra vonatkozó feltételezések historikus adatokkal való alátámasztottsága korlátozott, ami növeli az árbevételi előrejelzés bizonytalanságát.

Következtetés:

A folyamatban lévő ajánlatok állományára épített árbevétel **jelentős becslési bizonytalanságot hordoz.**

Historikus előrejelzések korlátozott megbízhatósága

- A retrospektív elemzés alapján:
    - a korábbi időszakokban eltérések voltak a tervek és a tényleges teljesítések között.

Ez tovább növeli a jelenlegi tervvel kapcsolatos bizonytalanságot.

Szenzitivitási elemzés eredményei

- Már mérsékelt árbevétel-csökkenés esetén a likviditási helyzet a minimális szint alá csökken,
- A modell erősen érzékeny a bevétel alakulására.

Finanszírozási források szerepe

A Társaság működésének fenntartása nemcsak a bevételek realizálásától, hanem a finanszírozási források rendelkezésre állásától is függ:

- ✓ **Banki finanszírozás**
- A hitelkeret jelentős mértékben kihasznált
- A fennmaradó szabad keret korlátozott
- ✓ **Tulajdonosi finanszírozás**
- A működés fenntartása részben további tulajdonosi támogatást feltételez
- A támogatás:
    - szándéka fennáll,
    - azonban a tulajdonosok pénzügyi képességére vonatkozóan rendelkezésre álló információk korlátozottak, ezért nem elegendők annak alátámasztására, hogy a szükséges források megfelelő időben és mértékben rendelkezésre fognak állni.

Egyszeri likviditási tényezők

- Az ingatlan értékesítése:
    - jelentős pénzbeáramlást jelentene
    - azonban időzítése és realizálhatósága nem biztosított

Összefoglaló értékelés

A fenti tényezők alapján megállapítható, hogy:

- a bevételi terv teljesülése nem tekinthető kellőképpen alátámasztottnak,
- a likviditási helyzet érzékeny a feltételezések változására,
- a működés fenntarthatósága külső finanszírozási forrásokra támaszkodik.

Konklúzió

Az elvégzett könyvvizsgálati eljárások alapján megállapítottuk, hogy a Társaság működésének fenntarthatósága jelentős mértékben a jövőbeni árbevétel realizálásától, valamint a finanszírozási források folyamatos rendelkezésre állásától függ. Tekintettel arra, hogy a beszámoló

készítésének időpontjában a Társaság nem rendelkezik szerződéssel alátámasztott megrendelésállománnyal, és a bevételi előrejelzések nagymértékben bizonytalan feltételezésekre épülnek, továbbá a likviditási helyzet korlátozott, és nem biztosít megfelelő puffert a kedvezőtlen változások kezelésére, olyan események és körülmények állnak fenn, amelyek jelentős bizonytalanságot vetnek fel a vállalkozás folytatására való képességgel kapcsolatban.

Közzététel vizsgálata

A pénzügyi kimutatások kiegészítő melléklete:

- egyértelműen bemutatja:
  - a bevételi terv bizonytalanságát
  - a szerződésállomány hiányát
  - a finanszírozási függőséget
- ismerteti:
  - a kulcsfeltételeket
  - a kockázatok lehetséges hatását

Következtetés: a közzétételek megfelelőek és teljeskörűek

Jelentésre gyakorolt hatás

- Lényeges bizonytalanság áll fenn
- A lényeges bizonytalanságot megfelelően közzéteszik a pénzügyi kimutatásokban
- Tiszta vélemény
- Külön szakasz a jelentésben „A vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság” címmel és:
  - hivatkozást kell bele foglalni a pénzügyi kimutatásokban lévő kapcsolódó közzétételre és a könyvvizsgálónak ki kell jelentenie, hogy
  - ezek az események vagy körülmények azt jelzik, hogy lényeges bizonytalanság áll fenn, amely jelentős kétséget vethet fel a gazdálkodó egységnek a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban,
  - a könyvvizsgálói vélemény a kérdés vonatkozásában nincs minősítve.

Kivonat a jelentésből

A vállalkozás folytatására vonatkozó lényeges bizonytalanság

Felhívjuk a figyelmet a pénzügyi kimutatások kiegészítő mellékletének [X.] pontjára, amely ismerteti, hogy a Társaság a beszámoló készítésének időpontjában nem rendelkezik szerződéssel alátámasztott megrendelésállománnyal, és a jövőbeni árbevétel realizálása jelentős mértékben a még meg nem nyert projektek megszerzésétől függ. A kiegészítő melléklet továbbá bemutatja, hogy a Társaság likviditási helyzete korlátozott, és működésének fenntartása a finanszírozási források – ideértve a banki hitelkeretet és a tulajdonosi finanszírozást – folyamatos rendelkezésre állásától függ.

Ahogyan az az [X.] megjegyzésben szerepel, ezek az események vagy körülmények az [X.] megjegyzésben szereplő egyéb kérdésekkel együtt azt jelzik, hogy lényeges bizonytalanság áll

fenn, amely jelentős kétséget vethet fel a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.

Véleményünk ezen kérdés vonatkozásában nincs minősítve.

A pénzügyi kimutatások egésze általunk végzett könyvvizsgálatának összefüggésében és az azokra vonatkozó véleményünk kialakítása során azt a következtetést vontuk le, hogy helyénvaló a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során.

Következtetéseink a könyvvizsgálói jelentésünk dátumáig megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékon alapulnak, és nem jelentenek garanciát a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességére.

5.7.3 Szcenárió 3: Nem áll rendelkezésre elegendő audit bizonyíték az üzleti terv megvalósíthatóságához és a tulajdonosi támogatáshoz

Ebben az esetben a Társaság működése jelentős mértékben külső finanszírozástól függ, azonban annak megalapozottsága nem igazolt. A könyvvizsgáló nem tudott elegendő és megfelelő bizonyítékot szerezni az üzleti tervben foglalt előrejelzések megalapozottságára és a cash flow pénzáramok alátámasztására sem. A pénzügyi kimutatások a lényeges bizonytalanságot nem teszik közzé megfelelően a kiegészítő megjegyzésekben.

Megállapítások

Az audit során megállapítottuk, hogy a Társaság működésének fenntarthatósága jelentős mértékben a tulajdonosi finanszírozás rendelkezésre állásától függ, különös tekintettel a hitelszerződés megújításának, valamint a bevételi előrejelzéseknek a bizonytalanságára.

Megállapításaink alapján a Társaság a beszámoló készítésének időpontjában nem rendelkezik szerződéssel alátámasztott megrendelésállománnyal, és a bevételi előrejelzések nagymértékben bizonytalan feltételezésekre épülnek.

Likviditás és cash minimum[5]

A szenzitivitási elemzések azt mutatják, hogy a pénzeszközállomány több reális forgatókönyv esetén a működéshez szükséges minimális szint (cash minimum) alá csökken, és a likviditási puffer nem biztosít megfelelő védelmet a kedvezőtlen változásokkal szemben.

- a pénzeszközállomány a cash minimum közelében vagy az alatt alakul
- a likviditási puffer nem biztosított
- a működés fenntartása külső (nem igazolt) finanszírozást feltételez

Közzététel

A kiegészítő melléklet nem teszi megfelelően közzé a vállalkozás folytatása képességével kapcsolatos bizonytalanságokat. Az üzleti jelentés bemutatás – éves beszámoló esetén - nem elegendő, mert azt nem teszi közzé a társaság.

[5] A cash minimum (minimum készpénzállomány vagy minimum likviditási szint) az a legalacsonyabb pénzeszközszint, amelyet a vállalatnak folyamatosan fenn kell tartania ahhoz, hogy esedékes kötelezettségeit teljesíteni tudja és működése ne kerüljön veszélybe.
A vállalkozás folytatása elemzésekben és cash flow előrejelzésekben a cash minimum általában azt jelenti, hogy a vállalat vezetése meghatároz egy minimálisan szükséges készpénzegyenleget, amely alá a rendelkezésre álló likviditás nem csökkenhet.

Konklúzió

A Társaság működésének fenntartása jelentős mértékben függ a vezetés által készített üzleti terv megvalósulásától, a megfelelő likviditási helyzet biztosításától, továbbá a külső és tulajdonosi finanszírozási források rendelkezésre állásától.

A könyvvizsgálat során megállapítottuk, hogy a vezetés által készített üzleti terv elsősorban eredmény- és költségalapú előrejelzéseket tartalmaz, azonban annak egyes feltételezései – különösen az új projektek elnyerésére és az ingatlanok értékesítésére vonatkozóan – nem kellően alátámasztottak. Emiatt korlátozott mértékben állt rendelkezésünkre audit bizonyíték az üzleti terv megbízhatóságának megítéléséhez.

Ezen túlmenően a Társaság nem készített megfelelően részletezett és megalapozott cash flow előrejelzést, amely a vállalkozás folytatásának értékeléséhez elengedhetetlen. Ennek hiányában nem tudtunk elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni arra vonatkozóan, hogy a Társaság képes lesz-e a működéséhez szükséges pénzáramok biztosítására a következő üzleti évben, illetve az azt követő 5 hónapban. (Ez az időszak a standard által előírt beszámoló elfogadásától számított 12 hónapos időszakot fedi le.)

Továbbá nem állt rendelkezésünkre elegendő és megfelelő audit bizonyíték a tulajdonosok pénzügyi képességének értékeléséhez, különösen a szükséges likvid pénzeszközök rendelkezésre állása és azok mobilizálhatósága tekintetében, annak ellenére, hogy a tulajdonosok finanszírozási szándékukat kifejezték.

Ezen túlmenően a Társaság fennálló bankhitelének lejárata közeleg, és a hitel megújításának feltételei, illetve annak meghosszabbítása a könyvvizsgálat időpontjában nem biztosított, amely további jelentős bizonytalanságot eredményez a finanszírozás tekintetében.

Megállapítottuk továbbá, hogy a beszámoló kiegészítő melléklete nem tartalmaz megfelelő közzétételeket a vállalkozás folytatásával kapcsolatos lényeges bizonytalanságokra vonatkozóan.

A fentiek együttes hatása következtében nem tudtunk elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni ahhoz, hogy megítéljük, a vállalkozás folytatásának elve megfelelően alkalmazható-e. A bizonytalanságok jellege és lehetséges hatása lényeges és átfogó.

Könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt hatás

Kivonat a jelentésből:

Véleménynyilvánítás visszautasítása

…..

Nem nyilvánítunk véleményt a Társaság mellékelt pénzügyi kimutatásaira vonatkozóan. A jelentésünk Véleménynyilvánítás visszautasításának alapja szakaszában leírt kérdések jelentősége miatt nem tudtunk elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni a jelen pénzügyi kimutatásokra vonatkozó könyvvizsgálói véleményünk megalapozásához.

Véleménynyilvánítás visszautasításának alapja

A könyvvizsgálat során nem tudtunk elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni arról, hogy helyénvaló-e a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során.

A Társaság működésének fenntartása jelentős mértékben függ a vezetés által készített üzleti terv megvalósulásától, a megfelelő likviditási helyzet biztosításától, valamint a külső és tulajdonosi finanszírozási források rendelkezésre állásától. A könyvvizsgálat során megállapítottuk, hogy a vezetés üzleti terve egyes lényeges feltételezések tekintetében nem kellően alátámasztott, és a Társaság nem rendelkezik megfelelő részletezettségű és megbízható cash flow előrejelzéssel. Ennek következtében nem állt rendelkezésünkre elegendő bizonyíték a jövőre vonatkozó előrejelzések és a jövőbeni pénzáramok alakulásának megítéléséhez.

Továbbá nem tudtunk elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni a tulajdonosok által vállalt pénzügyi támogatás rendelkezésre állására, különösen annak nagyságára és időzítésére vonatkozóan, valamint arra sem, hogy a Társaság fennálló bankhitele a lejáratot követően meghosszabbításra kerül.

Megállapítottuk továbbá, hogy a beszámoló kiegészítő melléklete nem tartalmaz megfelelő közzétételeket a vállalkozás folytatásával kapcsolatos lényeges bizonytalanságokra.

Nem tudtunk arra vonatkozóan következtetést levonni, hogy helyénvaló-e a vezetés részéről a vállalkozás folytatásának elvén alapuló számvitel alkalmazása a pénzügyi kimutatások készítése során, valamint, hogy fennáll-e lényeges bizonytalanság olyan eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolatban, amelyek jelentős kétséget vethetnek fel a Társaságnak a vállalkozás folytatására való képességével kapcsolatban.[6]

[6] Kötelező elem az ISA 570 és az ISA 705 R 2024 szerint.

III ISA 240 (FELÜLVIZSGÁLT) - A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGEI A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

1 BEVEZETÉS

1.1 Az oktatás célja

A könyvvizsgáló átfogó felelőssége, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítást. Az ISA 240R ennek keretében a csalásból eredő lényeges hibás állításokkal kapcsolatos sajátos könyvvizsgálói felelősségeket határozza meg.

Jelen oktatási anyag célja az ISA 240 (felülvizsgált, továbbiakban ISA 240R) standard követelményeinek és legfontosabb változásainak rendszerezett, gyakorlati szemléletű bemutatása, valamint annak támogatása, hogy a könyvvizsgáló a csalással kapcsolatos követelményeket a könyvvizsgálat teljes folyamatába beépítve alkalmazza.

Az oktatás ennek megfelelően arra törekszik, hogy a könyvvizsgálók az ISA 240R logikai és tartalmi felépítését követve:

- felelevenítsék a csaláshoz kapcsolódó fogalmakat, valamint a csalás jellemzőit és lehetséges megnyilvánulásait;
- megismerjék a könyvvizsgáló, a vezetés és az irányítással megbízott személyek csalással kapcsolatos felelősségét;
- felismerjék a szakmai szkepticizmus jelentőségét és a csalás lehetőségére utaló körülményeket;
- képesek legyenek a kockázatfelmérési eljárások során a csalási kockázati tényezők és a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítására és felmérésére;
- megértsék, hogyan kell a felmért csalási kockázatokra megfelelő könyvvizsgálói válaszokat kialakítani, ideértve a kontrollok vezetés általi felülírásának és az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódó csalási kockázatnak a kezelését;
- áttekintsék a könyvvizsgáló teendőit csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén, valamint annak a könyvvizsgálat további menetére és a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékokra gyakorolt hatását;
- megismerjék a csalással kapcsolatos kommunikációs, jelentéstételi és dokumentációs követelményeket, valamint a könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt lehetséges hatásokat.

Az egyes részeknél számos gyakorlati esettel szemléltetjük a standard előírásainak alkalmazását, amelyeket kék háttérrel jelölünk. Bemutatunk olyan eseteket is, amelyek segítenek felismerni a tipikus módszertani és dokumentálási hiányosságokat, illetve azokat a könyvvizsgálati eljárásokat és megközelítéseket, amelyek elősegíthetik a csalásból eredő lényeges hibás állítások feltárását. Több helyen alkalmazunk táblázatos rendszerezést a könnyebb áttekinthetőség és érthetőség érdekében. Ahol indokoltnak ítéltük, piros háttérrel, kiemelt szakmai üzenetként foglaljuk össze az adott rész legfontosabb mondanivalóját.

Az oktatási anyag kiemelt célja, hogy a csalás vizsgálata ne elkülönült könyvvizsgálati feladatként jelenjen meg, hanem olyan szempontként, amely a tervezéstől és kockázatfelméréstől kezdve a könyvvizsgálói válaszokon és a bizonyítékok értékelésén keresztül a kommunikációig, jelentéstételig és dokumentációig a könyvvizsgálat teljes folyamatát áthatja.

1.2 A standard felülvizsgálatának okai és hatálya

Az elmúlt években több nagy horderejű vállalati csalás és csőd fokozta a nyilvánosság figyelmét (csak az elmúlt évekből: Wirecard 2020-ban, Theranos 2018-ban, FTX 2022-ben, BudaCash és Quaestor 2015-ben, stb) a könyvvizsgálók csalással kapcsolatos felelősségére. Bár a csalás megelőzésének és felderítésének elsődleges felelőssége a vezetést és az irányítással megbízott személyeket terheli, a könyvvizsgálók is fontos szerepet játszanak, hiszen a könyvvizsgáló felelős a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatának megtervezéséért és elvégzéséért annak érdekében, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz csalásból eredő lényeges hibás állítást.

Az IAASB felülvizsgálta és modernizálta az ISA 240-es standardot (továbbiakban ISA 240R) annak érdekében, hogy a standard jobban igazodjon a változó közvéleményi elvárásokhoz és az új csalási kockázati tényezőkhöz, valamint biztosítsa, hogy az egyre összetettebb környezetben megfeleljen a vele szemben támasztott elvárásoknak.

A projektjavaslatban meghatározottak szerint a projekt céljai a következők voltak:

- A könyvvizsgáló szerepének és felelősségének tisztázása a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata során a csalás tekintetében.
- Az egységes magatartás előmozdítása és a csalásból eredő, azonosított lényeges hibás állítás kockázataira történő hatékony válaszadás megkönnyítése az ISA 240R standard megerősítésével, amelynek keretében szigorúbb követelményeket állapítanak meg, valamint szükség szerint kiegészítik és pontosítják az alkalmazási útmutatót.
- A standard kiegészítése annak érdekében, hogy a könyvvizsgálat teljes folyamata során hangsúlyozzák a szakmai szkepticizmus megfelelő alkalmazásának fontosságát a csalással kapcsolatos audit-eljárások során.
- Adott esetben növelni az átláthatóságot a csalással kapcsolatos eljárások tekintetében, ideértve az irányítással megbízott személyekkel való kommunikáció erősítését, valamint az ISA 240R standardban és más vonatkozó nemzetközi könyvvizsgálati standardokban (ISA-kban) szereplő jelentési követelmények szigorítását.

A standard hatálya:

Az ISA 240R - a Kevésbé összetett gazdálkodó egységek pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálataira vonatkozó nemzetközi könyvvizsgálati standard (ISA for LCE) alapján végrehajtott könyvvizsgálatok kivételével7 – valamennyi gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálatára alkalmazandó, azok méretétől, típusától vagy összetettségétől függetlenül.

A felülvizsgált standard nemzetközileg a 2026. december 15-én vagy azt követően kezdődő időszakok pénzügyi kimutatásainak auditjára lép hatályba. Magyarországon ezzel

[7] Az ISA for LCE hazai adaptációjának hiánya miatt ez a mentesség a magyar könyvvizsgálati környezetben nem értelmezhető.

szemben a hazai szabályozás értelmében a 2027. január 1-jén vagy azt követően induló üzleti évek könyvvizsgálatára kell először alkalmazni.

2 FOKOZOTT KÖVETELMÉNYEK ÉS VÁLTOZÁSOK AZ ISA 240R STANDARDBAN

2.1 Az ISA 240R standard kulcsterületei és a változások irányai

Az ISA 240R standardban **7 kulcsterület** azonosítható, amelyek kapcsán többlet vagy megerősített követelményeknek kell megfelelni egy könyvvizsgálat során:

1) Szakmai szkepticizmus fokozott követelménye a csalásból eredő hibák feltárásában
2) A könyvvizsgáló felelősségeinek tisztázása és hangsúlyozása
3) A csalással kapcsolatos kérdésekről a könyvvizsgálat során a vezetéssel és az irányítással megbízott személyekkel folytatott folyamatos kommunikáció erősítése
4) A csalás szempontjának alkalmazása a kockázatok azonosítása és értékelése során
5) Szigorúbb követelmények bevezetése csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén
6) A könyvvizsgálói jelentésben a csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések (KAM-ok) átláthatóságának növelése
7) A könyvvizsgálói dokumentációs követelmények bővítése

1) Szakmai szkepticizmus fokozott követelménye a csalásból eredő hibák feltárásában

Az ISA 240R megerősíti a szakmai szkepticizmus megfelelő alkalmazásának fontosságát a könyvvizsgálat során azzal, hogy új követelményeket vezet be:

- kiemeli, hogy ébernek kell maradni a korábban fel nem tárt csalási kockázati tényezők, valamint a csalás vagy csalásgyanú jelei tekintetében, valamint
- a könyvvizsgálati eljárásokat úgy kell megtervezni és végrehajtani, hogy azok ne legyenek elfogultak olyan könyvvizsgálati bizonyítékok megszerzése iránt, amelyek vagy alátámasztják, vagy cáfolják a vezetőség állításait.

Ezen felül az IAASB eltávolította a felülvizsgált standardból azokat a megfogalmazásokat, amelyek potenciálisan aláásható a szakmai szkepticizmus gyakorlását, valamint az ISA 330-ban szereplő átfogó értékelés (stand-back) követelményre építve egy új átfogó értékelésre vonatkozó követelmény is bevezetésre került. Ez előírja, hogy a könyvvizsgálónak a könyvvizsgálat lezárása előtt értékelnie kell, hogy a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának értékelése megfelelő-e, valamint, hogy elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szereztek-e ezen kockázatra adott könyvvizsgálói válaszként.

2) A könyvvizsgáló felelősségeinek tisztázása és hangsúlyozása

Az ISA 240R standard egyértelműbbé teszi és megerősíti a könyvvizsgáló felelősségeinek bemutatását:

- hangsúlyozva a könyvvizsgáló felelősségét, ennek leírását a standard elejére helyezték át, a vezetőség és az irányítással megbízott személyek felelősségének bemutatását megelőzően.

- a könyvvizsgáló felelősségi köreinek leírását elkülönítették a könyvvizsgálatban rejlő eredendő korlátok taglalásától, biztosítva ezzel, hogy e két fogalom különállóan és egyértelműen legyen bemutatva.
- egyértelművé teszi, hogy az eredendő korlátok nem csökkentik a könyvvizsgáló felelősségét, és nem indokolják a nem meggyőző könyvvizsgálati bizonyítékok elfogadását.

3) A csalással kapcsolatos kérdésekről a könyvvizsgálat során a vezetéssel és az irányítással megbízott személyekkel folytatott folyamatos kommunikáció erősítése

Az ISA 240R új, átfogó követelményt tartalmaz, amely szerint a könyvvizsgálati megbízás során megfelelő időpontokban tájékoztatni kell a vezetést és az irányítással megbízott személyeket a csalással kapcsolatos kérdésekről. A felülvizsgált standard továbbá fokozott követelményeket tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a gazdálkodó egység megismerése során a vezetéstől és az irányítással megbízott személyektől bizonyos csalással kapcsolatos kérdésekről kell érdeklődni.

4) A csalás szempontjának alkalmazása a kockázatok azonosítása és értékelése során

Az ISA 240R új követelményeket és iránymutatásokat tartalmaz, amelyek arra ösztönzik a könyvvizsgálót, hogy kiterjedt és alapos kockázatfelmérési eljárásokat tervezzen meg és hajtson végre. Ezek a követelmények kiegészítik az ISA 315R standard vonatkozó követelményeinek a csalás szempontjából történő alkalmazását. Ezek a követelmények az ISA 315R standard vonatkozó követelményeinek az alkalmazását kibővítik a csalási szempontokkal.

Ezen felül a módosított standard az alábbiak révén erősíti a könyvvizsgáló munkáját:

- bevezeti azt a követelményt, hogy a könyvvizsgálónak meg kell ismernie a gazdálkodó egység visszaélés-bejelentési rendszerét (vagy csalás jelentésére szolgáló más programját).
- megerősíti az árbevétel megjelenítésében felmerülő csalási kockázat vélelmére vonatkozó követelményeket és kiemeli, hogy nem a csalás kockázatának cáfolata a cél, nem az, hogy a könyvvizsgáló érveket keressen a kockázat megdöntésére, azaz, hogy „kibújjon” a részletes ellenőrzés alól.
- új iránymutatás is olvasható a standardban, amely elmagyarázza a csalási kockázati tényezők, az eredendő kockázatok és a kontroll kockázatok közötti kapcsolatot.

5) Erőteljesebb követelmények bevezetése csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén

Az ISA 240R külön fejezetet vezet be azokra a könyvvizsgálati eljárásokra, amelyek csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén alkalmazandók. Előírja, hogy a könyvvizsgálónak meg kell ismernie az összes csalási vagy vélt csalási esetet, hogy meghatározhassa azok hatását a könyvvizsgálati megbízásra.

Az arányosság biztosítása érdekében a standard bevezeti az „egyértelműen jelentéktelen” fogalmát, amely a könyvvizsgáló szakmai megítélése alapján lehetővé teszi a könyvvizsgáló számára, hogy az „egyértelműen jelentéktelennek” minősített csalási vagy vélt csalási eseteket kizárja a további vizsgálatból.

A standard azt is egyértelművé teszi, hogy a megbízásért felelős partner felelős a könyvvizsgálati megközelítésre gyakorolt hatás értékeléséért, szükség szerint a megbízásért felelős munkacsoport véleményének figyelembevételével.

6) A könyvvizsgálói jelentésben a csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések (KAM-ok) átláthatóságának növelése

Az ISA 240R egy új, külön szakaszban olyan követelményeket vezet be, amelyek kiegészítik az ISA 701-et, és bővítik a könyvvizsgálónak a csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések közlésére vonatkozó követelményeit. Az alkalmazási és egyéb magyarázó anyagok iránymutatásai arra ösztönzik a könyvvizsgálót, hogy a csalással kapcsolatos ügyek kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésként jelenhetnek meg: egyértelművé teszi, hogy a csalással kapcsolatos kérdések gyakran olyan kérdések, amelyek jelentős figyelmet igényelnek a könyvvizsgálótól, valamint általában a legnagyobb jelentőségűek a tárgyidőszak pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálata során, és ezért kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdéseknek minősülnek.

7) A könyvvizsgálati dokumentációs követelmények bővítése

Az ISA 240R fokozott dokumentációs követelményeket tartalmaz. A könyvvizsgálónak például dokumentálnia kell a könyvvizsgálói megértés kulcsfontosságú elemeit, azokat az információforrásokat, amelyekből a megértés származik, valamint az elvégzett kockázatfelmérési eljárásokat. Csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén a könyvvizsgálónak dokumentálnia kell az ezzel kapcsolatban elvégzett könyvvizsgálati eljárások eredményeit, a meghozott jelentős szakmai megítéléseket, valamint a levont következtetést.

2.2 Kiegészítő módosítások

1) Kapcsolatok más ISA standardokkal

Az ISA 240R standardban megerősítették a más ISA-kkal való kapcsolódásokat. Például egy új bevezető bekezdést adtak hozzá, amely elmagyarázza az ISA 240 (felülvizsgált) és más ISA-k közötti kapcsolatot. A standard 5. sz. függelékében találhatunk egyéb olyan ISA-kra való hivatkozásokat, amelyek csalásra vagy vélt csalásra hivatkozó konkrét témákkal foglalkoznak.

A ISA 240Rstandard azt is megfogalmazza, hogy a csalás általában a törvények és szabályozások be nem tartását is magában hordozza. Ebből adódóan a könyvvizsgálónak további felelősségei lesznek, hiszen a Nemzetközi etikai kódex kamarai tag könyvvizsgálóknak (IESBA-kódex) is előírja a könyvvizsgáló számára, hogy lépéseket tegyen válaszul a jogszabályoknak és szabályozásoknak való meg nem felelés azonosított vagy vélt eseteire.

2) Válaszok a csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázataira

A csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázataira adott könyvvizsgálói válaszok tekintetében a követelmények és az alkalmazási útmutató kiterjesztésre kerültek, különös tekintettel:

- a kontrollok vezetés általi felülírása kockázatainak kezelésére,
- a számviteli becsléseknek a vezetés esetleges elfogultságára utaló jelek felderítését célzó felülvizsgálatára, valamint
- a kiszámíthatatlanság könyvvizsgálati eljárásokba történő beépítésére.

3) Állami szektorban működő gazdálkodó egységek

A standardban új tartalomként jelenik meg az állami szektorban működő gazdálkodó egységekre vonatkozó sajátosságok említése, hogy segítsék a felülvizsgált standard követelményeinek alkalmazását az ebben a szektorban működő gazdálkodó egységek pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálata során.

4) Technológia

Új alkalmazási és egyéb magyarázó anyagok is szerepelnek a standardban, amelyek kiemelik a technológia kettős hatását a csalással összefüggésben. Felhívják a könyvvizsgáló figyelmét arra, hogy a gazdálkodó egységek hogyan használhatják a technológiát csalási szándékú tevékenységek elősegítésére, és rávilágítanak arra, hogy a könyvvizsgálók hogyan tudják a technológiát kihasználni a csalással kapcsolatos eljárásaik minőségének javítására.

+1. Méretarányosság

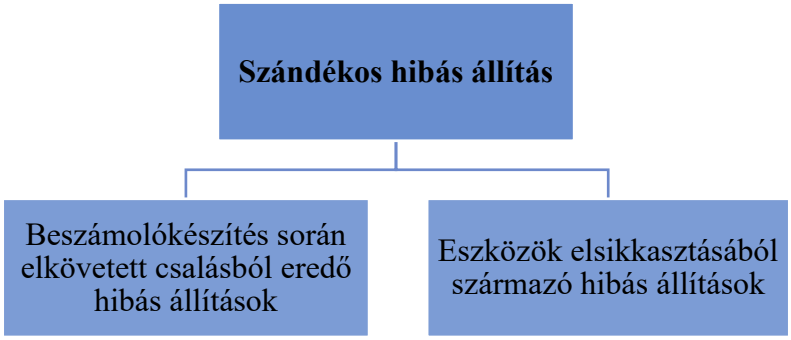
A minden méretű és összetettségű könyvvizsgálat esetében történő arányos alkalmazás támogatása érdekében a felülvizsgált standard alkalmazási és egyéb magyarázó anyagokat tartalmaz.

3 A CSALÁS ALAPFOGALMAI ÉS FELELŐSSÉGEK (ISA 240R, 2-11, 18.)

3.1 A csalás jellemzői és megnyilvánulásai

A könyvvizsgálat során a lényeges hibás állításokat keressük, amelyek eredhetnek akár csalásból, akár hibából. A csalás és a hiba közötti különbséget az határozza meg, hogy a pénzügyi kimutatások hibás állításához vezető alapul szolgáló cselekmény **szándékos volt**-e vagy sem.

Az ISA 240R 18. bekezdése szerint**: "a csalás a vezetésen, az irányítással megbízott személyeken, a munkavállalókon vagy harmadik feleken belüli egy vagy több személy által szándékosan elkövetett, a megtévesztés alkalmazásával együtt járó, egy méltánytalan vagy jogellenes előny megszerzése céljából tett cselekedet."**

A csalás kapcsolata a korrupcióval, megvesztegetéssel és pénzmosással

A csaláshoz szorosan kapcsolódó fogalmak a korrupció, megvesztegetés és pénzmosás, amelyek azontúl, hogy jogellenes és etikátlan tevékenységek, csalási cselekedeteket is rejtenek.

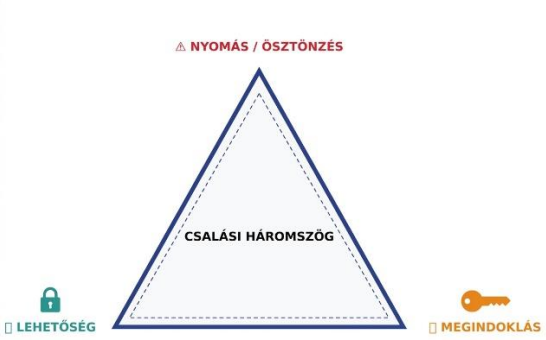
Ilyen lehet például, ha:

- a vezetés összejátszik a versenytársakkal pályázati eredmények vagy árak befolyásolása céljából (korrupció)
- a vezetés ösztönző juttatásokat kínált munkavállalóknak az eszközök vezetés általi elsikkasztásának leplezéséért (megvesztegetés)
- hamis dokumentációval alátámasztott eszköz/szolgáltatás vásárlások során kifizetett összegek által jogellenesen szerzett pénzösszegek elsikkasztása és az ellopott pénz továbbutalása vagy tisztára mosása (sikkasztás és pénzmosás)

A csalás nem feltétlenül a gazdálkodó egységen belüli tevékenységre korlátozódik, **lehet a gazdálkodó egységen kívüli felek által elkövetett** csalás vagy vélt csalás, például kapcsolt felek (túlzottan összetett vagy torzított ügyletek), harmadik felek (vevők, szállítók – fiktív ügyletek), ismeretlen személyek (IT, kibertámadások).

3.2 Csalási kockázati tényezők

A **csalási kockázati tényezők** olyan események vagy körülmények, amelyek ösztönzést vagy nyomást jeleznek csalás elkövetésére vonatkozóan, vagy alkalmat adnak csalás elkövetésére, vagy olyan hozzáállás vagy megindoklás, amely igazolja a csalási szándékú cselekvést.

A definíciót levezetve, a csalás elkövetése mögött azonosítható a csalás elkövetésére irányuló **nyomás/ösztönzés**, amely párosul az elkövetésre nyitva álló és észlelt **lehetőség**gel és kapcsolódik hozzá a cselekedet **racionalizálás**a, indoklása, miért védhető az elkövetése.

- **Nyomás/ösztönzés:** a vezetésen, irányítással megbízott személyeken vagy munkavállalókon külső vagy belső nyomás van elvárt és sokszor nem reális eredmény elérésére, ami kiegészülhet szankciókkal amennyiben az eredményt nem érik el.
- **Lehetőség:** akkor tud fennállni, ha a csalást elkövető úgy ítéli meg, hogy a kontrollok nem erősek, hiányosak vagy felülírhatóak.
- **Hozzáállás/megindoklás:** a cselekedet indoklása mögött állhat az elkövető hozzáállása, személyisége, etikai értékrendszere.

1. eset - csalási háromszög

Egy közepes méretű magyar gyártóvállalatnál a tulajdonosok teljesen megbíztak a cégnél 15 éve dolgozó főkönyvelőben, aki végül több mint 40 millió forintot utalt át a cég számlájáról a sajátjára két év alatt.

Nézzük meg az esetet a csalási háromszög elemei szerint:

- **Nyomás/ösztönzés:** A főkönyvelő magánélete válságba került: a férje elveszítette a munkáját, a svájci frank alapú lakáshitelük törlesztőrészlete a duplájára nőtt, és a gyereke egyetemi tandíját is fizetni kellett. Súlyos adósságspirálba került, és úgy érezte, nincs más kiút.
- **Lehetőség:** Mivel a cégvezető maximálisan megbízott benne, a főkönyvelő szuperfelhasználói admin joggal rendelkezett az ERP-n (vállalat irányítási rendszeren) belül is, és a banki utalásokhoz is hozzáfért. Kihasználva, hogy a cégvezető a sűrű időszakokban vakon megbízott a szakmai döntéseiben, a főkönyvelő a tényleges, jóváhagyott beszállítói kifizetések közé fiktív, de a cég profiljába tökéletesen illeszkedő számlákat és utalási csomagokat rejtett el. A cégvezető mobiltelefonjára megérkezett a push-értesítés, és ő a részletek tételes ellenőrzése nélkül jóváhagyta az egész napi utalási csomagot. Így a gyenge belső kontroll megteremtette a csalási lehetőséget.
- **Racionalizáció:** A főkönyvelő azzal nyugtatta a lelkiismeretét, hogy ő éveken át túlórázott ingyen, a cég alul fizette, így ez a pénz tulajdonképpen jár neki, ráadásul csak „kölcsön vette" a pénzt, amíg a férje talál munkát, utána mindent visszautal, a cégnek fel sem fog tűnni.

A csalás észlelése: Amikor a főkönyvelő betegség miatt két hétre kiesett a munkából, egy helyettesítő könyvelő vette át a feladatait, aki azonnal észrevette a fiktív beszállítói számlákat és a gyanús utalásokat.

2. eset – csalási háromszög (Richard Scrushy és a HealthSouth-botrány (2003))

A cég az USA egyik legnagyobb egészségügyi szolgáltatója volt, ahol a vállalat vezetése éveken át szisztematikusan hamisította a nyereségi adatokat (összesen 2,7 milliárd dollár értékben), hogy megfeleljen a Wall Street elvárásainak. Több ezer fiktív kisértékű eszközt könyveltek le, ami a könyvvizsgáló által alkalmazott lényegesség alatt maradtak, kézzel módosították a konszolidációs fájlokat és a kommunikációt korlátozták, a könyvvizsgálókkal a kapcsolatot csak két, a csalásban érintett felsővezető tarthatta.

Vizsgáljuk meg ebben az esetben is a csalási háromszög elemeit:

- **Nyomás/ösztönzés:** A cég vezérigazgatójára óriási piaci nyomás nehezedett, ha nem érték volna el a negyedéves profitcélokat, a részvények ára zuhanni kezdett volna. A vezérigazgató személyes vagyona és bónuszai közvetlenül a részvényárfolyamhoz voltak kötve.
- **Lehetőség:** A vezérigazgató és a felsővezetés szorosan kézben tartotta a pénzügyi osztályt. A független belső ellenőrzést utasította a vezérigazgató, hogy a központi irodát ne vizsgálja. A könyvvizsgálók nem alkalmaztak kellő szakmai szkepticizmust, és elmulasztották a vezetés által bemutatott, szisztematikusan manipulált adatok mélyreható ellenőrzését.
- **Racionalizáció:** A vezetők azzal igazolták a csalást, hogy ez csak egy átmeneti korrekció. Úgy vélték, hogy majd, ha valóban jobban teljesít a cég, akkor rendezik az elszámolásokat, tulajdonképpen az emberek munkahelyét és a vállalatot védik az összeomlás ellen.

A csalás észlelése: A rendszeres csalás miatti belső feszültséget a pénzügyi igazgatók már nem bírták lelkileg, így egyikük végül közvetlenül az FBI-hoz fordult és mindent feltárt.

Az ISA 240R standard **1. sz. függeléke** számos példát sorol fel a csalási kockázati tényezőkre a csalási háromszög alapján, kérjük tanulmányozza ezeket is.

3.3 A csalás lehetséges megnyilvánulásai

A csalás könyvvizsgálati aspektusból megnyilvánulhat a beszámolókészítés során elkövetett csalásból eredő, illetve az eszközök elsikkasztásából eredő hibás állítások formájában, mindkét megnyilvánulás esetében ideértve a kontrollok vezetés általi felülírását is

A csalás lehetséges megnyilvánulásai	Gyakorlati megvalósulás/Példák
A **pénzügyi kimutatások felhasználóinak megtévesztése és a kontrollok vezetés általi felülírása**	- a vezetés szándékosan olyan álláspontokat képvisel, ami csalást eredményez, például a beszámolási keretelvek szándékos hibás alkalmazásával - a számviteli nyilvántartásokkal vagy alátámasztó dokumentumokkal kapcsolatos manipuláció, hamis tényközlés, hamisítás, megváltoztatás, amelyekből a pénzügyi kimutatásokat készítik - a vezetés lényeges összeggel korrigálja az eredményt például adóminimalizálási céllal vagy finanszírozási forrás megszerzése érdekében - hibás állítás szándékos szerepeltetése - a pénzügyi kimutatásra hatást gyakorló tények szándékos leplezése - az ügyletekre vonatkozó nyilvántartások és feltételek szándékos módosítása - fiktív naplótételek, események rögzítése - a gazdasági események szándékos kihagyása vagy helytelen időszakra való megjelenítése - informatikai kontrollok szándékos kihasználása csalás érdekében (pl. hozzáférés azonosítások módosítása) - a gazdálkodó egység által elvégzett szolgáltatás kiszámlázása más, vezetőhöz személyesen kapcsolódó cégből - becslésekhez használt feltételezések és/vagy megítélések szándékosan nem szakmailag megalapozott módosítása - olyan összetett ügyletekben való szándékos részvétel, amelyek úgy vannak strukturálva, hogy a gazdálkodó egység pénzügyi helyzetét vagy pénzügyi teljesítményét hibásan mutassák be

Eszközök elsikkasztása	- pénzeszközök elsikkasztása, befolyó összegek átirányítása személyes bankszámlákra - eszközök eltulajdonítása - szellemi tulajdon eltulajdonítása versenytárssal összejátszva, technológiai adatokat átadva - kifizetések fiktív szállítóknak, munkavállalóknak - szállítók által a gazdálkodó egység beszerzőinek megnövelt árakon való fizetés jóváhagyásáért fizetett kenőpénzek - a gazdálkodó egység eszközeinek biztosítékként való használata személyi kölcsönhöz vagy egy kapcsolt félnek nyújtott kölcsönhöz

3.4 A könyvvizsgáló felelőssége a csalás kapcsán

A könyvvizsgáló átfogó felelőssége, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítást. Az ISA 240R ennek keretében a csalásból eredő lényeges hibás állításokkal kapcsolatos sajátos könyvvizsgálói felelősségeket határozza meg.

Az ISA 240R hangsúlyozza a könyvvizsgáló felelősségét a csalás azonosítása területén. A könyvvizsgáló felelőssége, hogy úgy tervezze meg és hajtsa végre a könyvvizsgálatot, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz csalásból eredő lényeges hibás állítást. Ezek a felelősségek magukban foglalják a pénzügyi kimutatásokban lévő, csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítását és felmérését, valamint a felmért kockázatok kezelését célzó válaszok kialakítását és végrehajtását. Emellett a könyvvizsgáló felelőssége az is, hogy kommunikáljon és tegyen jelentést a csalással kapcsolatos kérdésekről.

Természetesen a vezetés és az irányítással megbízott személyek szintén kiemelt felelősségekkel rendelkeznek a csalási témában; a csalás megelőzése és feltárása elsődlegesen az ő felelősségük és feladatuk. Ez magában foglalja a becsületesség és etikus viselkedés kultúrájának kialakítása és fenntartása iránti elkötelezettséget, amelyet megerősíthet az irányítással megbízott személyek által gyakorolt aktív felügyelet, például a kontrollok felülírása és a pénzügyi beszámolási folyamat terén.

A könyvvizsgálat során azonban tisztában kell lenni azzal, hogy a csalással kapcsolatos felelősség a vezetés, az irányítással megbízott személyek és a könyvvizsgáló között eltérő. A hatékony működés alapja a feladat- és felelősségkörök elhatárolása:

Szempont	A vezetés és az irányítással megbízott személyek felelőssége	A könyvvizsgáló felelőssége
Elsődleges szerep	Proaktív feladat: megelőzés és feltárás.	Ellenőrző feladat: bizonyosságszerzés és jelentéstétel.
Környezet kialakítása	Az etikus vállalati kultúra megteremtése és a kontrollok fenntartása.	Kellő szakmai szkepticizmus fenntartása a könyvvizsgálat során mindvégig.
Kockázatkezelés	Belső kontrollrendszerek kiépítése a csalások kivédésére	A csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak azonosítása és felmérése.
Válaszreakció	A belső kontrollok működtetése, gyanú esetén belső vizsgálat indítása.	Megfelelő könyvvizsgálati eljárások tervezése és végrehajtása a felmért kockázatokra.
Kommunikáció	Jelentéstétel a tulajdonosok felé a kontrollok működéséről.	Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel és jelentést tegyen a csalási kérdésekről.

Eset - felelősségek:

Hogyan működött volna a felelősség megosztása a HealthSouth-ügyben, ha mindkét fél maradéktalanul betartja az elveket?

- **A vezetés elvárt működése:** A vezérigazgatónak és a menedzsmentnek az elsődleges felelőssége körében egy olyan etikus vállalati kultúrát kellett volna fenntartania, amely elutasítja a piactól érkező nyomást. A belső kontrollok tudatos felülírása és a fiktív eszközök könyvelése helyett olyan belső ellenőrzési rendszert kellett volna működtetniük, amely azonnal jelzi és blokkolja a nyereségadatok manipulálására irányuló kísérleteket.
- **A könyvvizsgáló elvárt feladata:** A könyvvizsgálónak fel kellett volna ismernie a Wall Street-i elvárásokból fakadó rendkívüli profit-nyomást, mint kiemelt csalási kockázati tényezőt. Erre válaszul fokozott szakmai szkepticizmussal célzott eljárásokat (pl. a naplótételek és egyéb helyesbítések tételes vizsgálatát és a fizikai eszközleltár könyvvizsgálói eljárásainak kibővítését) kellett volna végrehajtania, amivel időben megszerezte volna a kellő bizonyosságot arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze tartalmaz-e lényeges hibás állítást.

A könyvvizsgáló nem nyomozó hatóság!

Fontos kiemelni, hogy ugyan **a könyvvizsgáló** a csalás kapcsán a nemzetközi könyvvizsgálati standardok szempontjából a pénzügyi kimutatásokban lévő, csalásból eredő lényeges hibás állítással foglalkozik, amely során **azonosíthatja vagy gyaníthatja a jelen nemzetközi könyvvizsgálati standard fogalma szerinti csalás előfordulását, de jogilag nem minősíti, hogy ténylegesen történt- e csalás.**

A könyvvizsgáló a csalás vagy vélt csalás azonosítása során szerezhet információkat a gazdálkodó egységen belüli vagy kívüli féltől **interjúk** keretében vagy a **gazdálkodó egység visszaélés-bejelentési rendszere** adatainak elemzésével. Jóllehet a csalási kockázati tényezők azonosítása a kezdeti szakaszban elméleti és kvalitatív alapokon nyugszik, a könyvvizsgáló a

későbbi könyvvizsgálati eljárások végrehajtásakor, valamint a kontrollok felülírásának kötelező tesztelése során már közvetlenül támaszkodhat pl. **adatelemző szoftverekre** (pl. IDEA, ACL, Power BI, AI-alapú platformok). Ekkor alkalmazhatóak az olyan **automatizált technikák**, mint statisztikai vizsgálatok, a manuális könyvelések teljes körű szűrése, vagy a gyanús tranzakciós mintázatok (például a lényegességi értékhatárok alatti tételek halmozódásának) gépi azonosítása, utólagos könyvelések szűrése, szokatlan időpontok és felhasználók elemzése, a duplikációk és hiányzó tételek ellenőrzése.

Az automatizált eszközök és technikák alkalmazása nem önálló követelmény; alkalmazásuk szükségességét és módját a megbízás körülményei, az adatok rendelkezésre állása, valamint a felmért csalási kockázatok alapján kell meghatározni.

3.5 A könyvvizsgáló felelősségét behatároló tényezők

3.5.1 A csalás és a könyvvizsgálati lényegesség összefüggései

A könyvvizsgáló felelőssége, hogy felmérje, hogy **a csalás vagy vélt csalás lényeges-e a pénzügyi kimutatások szempontjából.** A könyvvizsgálat tervezése és végrehajtása elsődlegesen a kvantitatív lényegességi küszöbökre épül, ugyanakkor a csalás megítélése pusztán a mennyiségi küszöbértékek alapján félrevezető, elfedheti magát a csalást és le nem vont vagy helytelen könyvvizsgálói következtetést eredményezhet. Önmagában az a felvetés, hogy egy csalás lehet-e egyáltalán nem lényeges, rávilágít arra, hogy **nem csak mennyiségi, hanem minőségi tényezőket is figyelembe kell venni** a csalási kockázat felmérése, azonosítása és értékelése során. A csalás speciális jellege miatt egy összegszerűen nem jelentős visszaélés nem minősíthető automatikusan jelentéktelennek. Előfordulhat, hogy a minőségi tényező súlya jelentősebb, mint a lényegességi küszöb alapján történő megítélés. Ilyen aspektusok lehetnek, hogy ki volt a csalás felbujtója és/vagy elkövetője, milyen befolyással bír a gazdálkodó egység kontrolljaira és mi volt a csalást motiváló körülmény.

Új elem az ISA 240R standardban a nem lényeges csalások kezelésében az ún. **„egyértelműen jelentéktelen”** megközelítés. Ennek lényege éppen az, hogy a könyvvizsgálónak a csalás megítélésekor mind mennyiségi, mind minőségi kritériumokat és körülményeket figyelembe kell vennie annak érdekében, hogy helyesen meg tudja ítélni, hogy a csalásból eredő hibás állítás lényeges-e. Csalás gyanúja esetén a könyvvizsgálónak különböző eljárásokat kell végrehajtania, kivéve, ha a csalás egyértelműen jelentéktelen. A standard nem ad konkrét definíciót erre, ezt a könyvvizsgálónak az ügyfél felmérése és a könyvvizsgálói stratégia eredményeképpen kell meghatároznia.

A standard felsorol példákat (A167) a mennyiségi és minőségi körülményekre, amelyek rámutathatnak arra, hogy a csalásból eredő hibás állítás lényeges-e:

- Mennyiségi körülmények a hibás állítás megítéléséhez:
  - hatás a kulcsfontosságú mutatókra, pl. egy részvényre jutó eredmény, működő tőke, nettó eredmény stb.
  - több beszámolási időszakot érintő hatások esetében lehetséges, hogy a tárgyidőszakban még nem lényeges, de következőben azzá válik a hatás.

- Minőségi körülmények a hibás állítás megítéléséhez:
  - érinti-e az irányítással megbízott személyeket, a vezetést, a kapcsolt feleket vagy a harmadik feleket, ami megkérdőjelezi az érintettek tisztességét vagy szakértelmét
  - hatással van-e a jogszabályoknak vagy szabályozásnak való megfelelésre, ami szintén a tisztességesség megítélésében játszik fontos szerepet

Eset – minőségi tényezők:

a) Az elkövető szervezeti pozíciója - ki követte el?

A felső szintű vezetés vagy egy közhivatalnok által elkövetett – egyébként számszakilag jelentéktelen – csalás rendszerint minőségileg lényegesnek minősül, függetlenül az érintett összegtől, ugyanis közvetlen aggályokat vet fel a gazdálkodó egység belső kontrollrendszeréért felelős vezetés tisztességével és integritásával kapcsolatban.

1. Eset – kisértékű lopás: Ha a raktárban dolgozó munkatárs eltulajdonít egy kisebb értékű tárgyi eszközt, akkor a csalás összege alacsony, a motiváció tisztán egyéni (saját vágyak vezérelték), és az elkövetőnek nincs ráhatása a kontrollok felülírására. A munkavállaló csupán egy egyedi alkalmat használt ki, ami nem utal a vezetés integritásának sérülésére.

A **könyvvizsgálónak ekkor is van feladata**, hiszen vizsgálnia kell az ilyen jellegű csalás gyakoriságát, az elkövetők számát, az eltulajdonított eszközök értékét, és azt, hogy a vezetés milyen lépéseket tett a lopások kockázatának minimalizálására. Értékelni kell, hogy a jelenlegi kontrollok megfelelően szabályozottak-e és hatékonyan működnek-e, és ebből eredően ez a lopás nem cégszintű kockázatra utal; kockázata alacsony maradhat, valamint „eredménye" tekinthető egyértelműen jelentéktelennek.

2. Eset – vezetői pénzügyi visszaélés: Ha egy pénzügyi vezető nem megfelelő bankszámlára történő utalást hagy jóvá, vagy túlárazott szerződésekből a saját bankszámlájára kap vissza pénzt, vagy ha a pénztár kezeléséért felelős munkatárs a pénztárból rendszeresen sikkaszt, a könyvvizsgáló pusztán az érték alapján nem alakíthat ki szakmai megítélést. Az ilyen cselekmények ugyanis rendszerszintű hibát jeleznek, és azt mutatják, hogy a belső kontrollok nem léteznek és/vagy nem működnek a pénzügyi vezetés vagy az adott terület vezetője felett.

A könyvvizsgálói szakmai megítélés mentén arra fogunk jutni, hogy az ilyen csalás bizonyosan nem minősíthető egyértelműen jelentéktelennek sem minőségi és feltételezhetően mennyiségi ismérvek mentén sem.

b) A csalás mögöttes motivációja – miért követték el?

A csalások mögötti motiváció sok esetben az, hogy a vezetés „menedzselje" a kulcsfontosságú teljesítménymutatókat (KPI-okat), ezzel a piaci elvárások teljesítését, a saját bónuszaik maximalizálását vagy az adóssághoz kapcsolódó kovenánsoknak (hitelkövetelményeknek) való megfelelést célozzák meg. Az állami szektorban a motiváció lehet a hiány elfedése vagy a költségek törvényi limiten belül tartása.

3. Eset - KPI-vezérelt vezetői manipuláció: Ha a vezetés a kitűzött teljesítménycélok vagy bónuszok elérése érdekében szándékosan torzítja a beszámoló adatait (ahogyan azt a HealthSouth-esetben is láthattuk), a könyvvizsgálót a mögöttes szándék jellege és a csalási nyomás vezeti a lényegesség megítélésében, nem a számszaki küszöbérték.

Hasonlóan az előző esethez, ez a helyzet sem eredményezheti az egyértelműen jelentéktelennek minősítést.

Összegezve: a csalás vagy annak gyanúja esetén a könyvvizsgálónak mind a mennyiségi, mind a minőségi ismérvek mentén kötelező meghoznia a szakmai megítélést, és a visszaélés csak akkor minősíthető egyértelműen jelentéktelennek, ha mindkét vizsgálati szempont alapján ez alátámasztható.

3.5.2 A könyvvizsgálat eredendő korlátai a csalások tekintetében

Az **ISA 315R szerinti eredendő kockázat** és az **ISA 240R szerinti eredendő korlátok** eltérő fogalmak, ugyanakkor lehet közöttük gyakorlati kapcsolat. Az eredendő kockázati tényezők, például az összetettség, a szubjektivitás és a bizonytalanság egyben növelhetik a csalás eltitkolásának lehetőségét, és megnehezíthetik a csalásból, illetve hibából eredő hibás állítások megkülönböztetését.

„Az eredendő kockázat egy ügyletcsoportra, számlaegyenlegre vagy közzétételre vonatkozó állítás hibás állításra való fogékonysága, amely hibás állítás lényeges lehet akár önmagában, akár egyéb hibás állításokkal együttesen, bármely kapcsolódó kontroll mérlegelése előtt.” (ISA 315R 4. bek)

Az eredendő kockázati tényezők „események és körülmények olyan jellemzői, amelyek befolyásolják egy ügyletcsoporttal, számlaegyenleggel vagy közzététellel kapcsolatos állítás akár csalásból, akár hibából eredő hibás állításra való fogékonyságát, a kontrollok figyelembevétele előtt. Az ilyen tényezők lehetnek minőségiek vagy mennyiségiek, és magukban foglalják az összetettséget, a szubjektivitást, a változást, a bizonytalanságot, vagy a hibás állításra a vezetés elfogultsága vagy egyéb csalási kockázati tényezők miatti fogékonyságot, amennyiben azok befolyásolják az eredendő kockázatot” (ISA 315R, 12 bek f. pont)

A **csalásból eredő lényeges hibás állítások fel nem tárásának kockázata nagyobb**, **mint a hibából eredőké, a tudatos eltitkolási szándék miatt. Ez azonban nem csökkenti a könyvvizsgáló kötelezettségét**, hogy a könyvvizsgálatot úgy tervezze meg és hajtsa végre, hogy kellő bizonyosságot szerezzen a pénzügyi kimutatások lényeges hibás állításoktól való mentességéről. Az elkerülhetetlen eredendő korlátok nem szolgálnak igazolásul arra, hogy a könyvvizsgáló megelégedjen a meggyőzőnél kevesebb vagy gyengébb könyvvizsgálati bizonyítékkal.

A vezetés által elkövetett csalások fel nem tárásának kockázata magasabb, mint a munkavállalói csalásoké, hiszen a vezetés pozíciójánál fogva képes közvetlenül vagy közvetve manipulálni a számviteli nyilvántartásokat, csalási szándékú pénzügyi információkat prezentálni, vagy felülírni a kontrollokat.

A könyvvizsgálat eredendő korlátait növelő tényezők, amelyek a csalás feltárását nehezítik:

- Kifinomult módszerek alkalmazása**: a strukturált eltitkolási technikák, mint az okirat-hamisítás, az ügyletek szándékos rögzítésének elmulasztása vagy a megtévesztő nyilatkozatok.**
- **Összejátszás**: a elkövetők közötti összejátszás miatt a hamis bizonyítékok is meggyőzőnek tűnhetnek, ami félrevezetheti a könyvvizsgálói megítélést.
- **Befolyásoló tényezők**: a feltárási képesség függ az elkövető ügyességétől, a manipuláció gyakoriságától és mértékétől, a konspiráció fokától, a tételek nagyságrendjétől, valamint az elkövetők szervezeti hierarchiában betöltött beosztásától.

- **Szubjektív területek**: különösen összetett a hiba és a csalás elkülönítése a jelentős vezetői megítélést igénylő területeken, például a számviteli becsléseknél.

1. Eset - összetett becslések manipulációja

Egy technológiai vállalat az elmúlt években drágán vásárolt fel leányvállalatokat, így a mérlegében hatalmas összegű goodwill szerepel, amelyet értékvesztés tesztnek vetnek alá. A teszt alapja egy jövőbeli diszkontált cash-flow (DCF) modell. A vezetés a modellben a jövőbeli piaci növekedési ütemet a realitásoktól elrugaszkodva magasabbra, a tőkeköltséget (WACC), amit diszkontrátaként alkalmaz, pedig alacsonyabbra állítja be.

A DCF kalkuláció elemei igen magas érzékenységgel bírhatnak a tényezők változását illetően, így komplex és mélyreható elemzéseket, adatpontokat kíván, hogy megbízható értéket adjon. Mivel a modell számos eleme mögött jövőbeli feltételezések állnak, az eredendő kockázatban az összetettség, szubjektivitás, változás és bizonytalanság vagy éppen a vezetés elfogultsága tényezői fennállnak, így a könyvvizsgáló számára nehéz feladat egzakt módon bebizonyítani, hogy a vezetés szándékosan csalt, vagy csupán túl optimistán ítélte meg a piac jövőjét és így hibás eredményre jutott.

2. Eset - kifinomult módszerek és az összejátszás

A cég értékesítési igazgatója és a főkönyvelő összejátszanak egy külső, külföldi partnerrel, céljuk a fiktív árbevétel-növelés és a teljesítménymutatók (KPI-ok) kozmetikázása úgy, hogy a tranzakciót valós banki pénzmozgással támasztják alá. Az év utolsó napjaiban papíron nagyösszegű szolgáltatás értékesítést könyvelnek el. A tranzakciót kifinomult módszerekkel támasztják alá: hivatalos, aláírt nemzetközi szerződésekkel (azaz a külföldi partner is tud a csalásról), a banki rendszerben átfutó, majd később visszautalt pénzmozgásokkal és hamisított teljesítési igazolásokkal.

Az audit során a könyvvizsgáló megvizsgálja a szerződést, a számlát, a bankkivonatot, sőt, még külső egyenlegközlőt is kér a partnertől (szemben a belső dokumentumokkal). Mivel a külső és a belső fél tudatosan konspirált, a könyvvizsgáló elé tárt összes bizonyíték tökéletesen egybevág és meggyőzőnek tűnik. A könyvvizsgáló elvégzett eljárásai nem azt jelentik, hogy nyomoznia kellene vagy tudna, így az e-mailek és egyéb neki be nem mutatott megállapodások nem kerülnek feltárásra, azaz a csalás rejtve marad a könyvvizsgáló előtt.

A könyvvizsgálat eredendő korlátai nem csökkentik a könyvvizsgáló azon felelősségét, hogy a könyvvizsgálat tervezése és végrehajtása révén meggyőző bizonyítékot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások nem tartalmaznak csalásból eredő lényeges hibákat.

4 SZAKMAI SZKEPTICIZMUS FOKOZOTT KÖVETELMÉNYE A CSALÁSBÓL EREDŐ HIBÁK FELTÁRÁSÁBAN (ISA 240R, 19-24.)

4.1 A szakmai szkepticizmus követelményei

„Szakmai szkepticizmus - olyan hozzáállás, amely magában foglalja a kételkedést; az olyan feltételekkel kapcsolatos éberséget, amelyek hiba vagy csalás miatti lehetséges hibás állítást jelezhetnek; valamint a könyvvizsgálati bizonyíték kritikus felmérését.” (ISA 200, 13. bek. (l). pont)

Az ISA 200. standard előírásaival összhangban a könyvvizsgálónak a vizsgálat teljes folyamata során **szakmai szkepticizmust** kell tanúsítania, tudatosítva a **csalásból eredő lényeges hibás állítások** előfordulásának reális lehetőségét. Ezen kötelezettség megköveteli, hogy **a könyvvizsgáló mindvégig éber maradjon a csalási kockázati tényezőkre**, valamint a tényleges vagy vélt csalást jelző specifikus körülményekre. A könyvvizsgáló nem feltételezheti a vezetés jóhiszeműségét, és a kapott bizonyítékokat folyamatosan meg kell kérdőjeleznie.

A szakmai szkepticizmus és a folyamatos éberség három egymásra épülő szinten – **a könyvvizsgáló hozzáállásában, a konkrét eljárásokban és az objektív megítélésben** – nyilvánul meg:

a) A kritikus és elfogulatlan hozzáállás: a könyvvizsgáló megfelelő tudással, tapasztalattal és nyitottan áll az adott témához, területhez, nem törekszik megerősítési torzításokra. Nem elégszik meg a vezetés szóbeli magyarázataival, ha azok mögött nincsenek objektív, dokumentált bizonyítékok, valamint a kapott dokumentumokat és kimutatásokat sem tekinti helyesnek és megfelelő bizonyítéknak, hanem azokat különböző audit eljárásokkal igazolja.

Eset – nagyösszegű kiszámlázás

Az audit során a könyvvizsgáló azonosítja, hogy egy alapvetően kis forgalommal bíró vevőnek az utolsó negyedévben, év végéhez közeledve, szokatlanul nagy összegű, kiugró nagyságrendű értékesítést számlázott és könyvelt a társaság. A vevőnek utána ismét kisebb összegben számláztak. A vezetés szóbeli magyarázata szerint a vevő új projektjéhez kellett a cég nagyösszegű teljesítése.

A nem megfelelő szakmai szkepticizmussal a könyvvizsgáló, mondván, hogy a cégvezetést évek óta megbízható partnernek ismeri, elfogadja ezt az indoklást, és további vizsgálat nélkül lezárja a területet.

A fokozott szakmai szkepticizmussal a könyvvizsgáló tudomásul veszi a magyarázatot, de nem kezeli tényként, nem „hiszi el” az állítást, hanem objektív bizonyítékot keres az alátámasztására. Ellenőrzi a vevőt, a vele folytatott éves forgalmat, hogy az ügylet teljesítésre került-e fordulónapig, szerződés vagy megrendelés alapú-e és azok megbízhatóan alátámasztják-e a gazdasági eseményt, hogy a számla kifizetésre került-e, valamint, hogy nem került-e stornózásra akár fordulónapot követően.

b) Elemző eljárások elvégzése és kiszámíthatatlansági elemek alkalmazása

A megbízásért felelős munkacsoport olyan célzott eljárásokat tervez, amelyek alkalmasak a rejtett ellentmondások felszínre hozására, és tudatosan kerülik a vezetés számára kiszámítható rutinellenőrzéseket.

Az **elemző eljárások**at az ISA 315R standarddal összhangban kell végrehajtani és ennek során a könyvvizsgáló olyan ingadozásokat vagy kapcsolatokat azonosíthat, amelyek ellentmondásban vannak más releváns információkkal, vagy jelentősen eltérnek a várt értékektől.

Eset – Év végi teljesítések ellenőrzése

A cég teljesítési bónuszt kap a partnerétől, ha a megfelelő mennyiségben, minőségben és határidőben leszállítja a megrendelt készleteket, mert a partner gyakran ad le extra rendeléseket, nagy mennyiségben, gyors teljesítést kérve. A pénzügyi év vége felé kiállításra került az adott teljesítésről szóló számla, valamint azt kiegészítve az adott hétre vonatkozó teljesítési bónusz elszámolása is. A cég eljárása szerint a teljesítési bónusz kiszámlázását a termelési igazgató engedélyezi és kezdeményezi, majd az ügyvezető jóváhagyja. A könyvelés mindkettőt elszámolta bevételként. A dokumentumok megfelelőek, alátámasztják a gyártott mennyiséget és a bónusz is megfelelő értékben kalkulált. Az ügyfél jelezte, hogy a teljesítési igazolás is hamarosan érkezik emailben, ez az ügyfél eljárása és sokszor csúszik vele, de a vezetés szerint minden más dokumentum alapján alátámasztható a teljesítés. Az egyenlegközlőt rendszeresen nem küldi vissza a partner.

Nem megfelelő szakmai szkepticizmus alapján a könyvvizsgáló a dokumentumok alapján rendben találja az elszámolást, elfogadva az ügyfél azon érvelését, hogy a külső teljesítési igazolás csak késedelem az adminisztrációban.

Fokozott szkepticizmussal viszont ellenőrzi a szerződést, a felek által alkalmazott Incoterms paritást.

- Ha a szerződéses paritás EXW, akkor a teljesítés abban a pillanatban megtörténik, mikor a termék a cég raktárát elhagyja. Ebben az esetben a leszállított termékek és a hozzá kapcsolódó teljesítési bónusz elszámolása helyes, a megfelelő időszakra történt.
- Ha a szerződéses paritás DAP, akkor az ügylet számvitelileg nem teljesül a cég raktárának elhagyásakor; a teljesítés és a kárveszély átszállása csak akkor valósul meg, amikor az árut a vevő által kért címre fizikailag leszállították. Ha a fuvarozó igazolása alapján a kamion csak a következő év elején érkezett meg a partnerhez, akkor sem az áruleszállítás, sem a teljesítési bónusz nem számolható el az adott évi beszámolóban.

A cég eljárásrendje – amely külső, független igazolások híján, pusztán a belső vezetők jóváhagyása alapján könyvel el év végi bevételeket – rávilágít a vezetés általi kontrollok felülírásának fokozott kockázatára, és a teljesítési határidők szándékos manipulálására a profitcélok elérése érdekében.

Az ISA 240R előírásai szerint a könyvvizsgálónak további, kiterjesztett eljárásokat kell terveznie és végrehajtania: az érintett partner felé történt teljesítéseket és bónuszelszámolást fokozottan, nagy lefedettséggel kell ellenőrizni. A külső megerősítés érdekében a könyvvizsgáló az ügyfélen keresztül „kierőlteti” a partnerrel való közvetlen, írásos egyenleg- és tranzakcióegyeztetést.

A **kiszámíthatatlansági elem** olyan tudatos könyvvizsgálati módszertani elem, amely az ellenőrzések jellegének, időzítésének vagy terjedelmének váratlan megváltoztatásával akadályozza meg, hogy a vizsgált egység vezetése és munkavállalói kiismerjék a rutinszerű audit mintázatokat, és a vizsgálati vakfoltokat kihasználva elrejtsék a csalásokat.

Eset – kiszámíthatatlansági elem – bevételek és költségek

A fenti árbevétel és teljesítési bónusz helyes elszámolási időszakának megkérdőjelezése és eredménye következtében a rutinszerű mintavételi eljárásokon túl célszerű váratlan eljárásokat is végrehajtani. A vizsgálat kiszámíthatóságának megtörése érdekében a mintavétel körét kiterjeszteni más partnerekre is, bevonni a részletes tesztelésbe olyan kisebb értékű számlákat és tranzakciókat is, amelyek a mennyiségi lényegességi határok alatt maradnának.

A szakmai szkepticizmus jegyében a könyvvizsgáló a vizsgálatot kiterjeszti az ügyfél költségoldalára is. A rendszerszintű adatelemzés során azonosításra kerülnek olyan költségtételek, amelyek egyedi értéke a lényegességi határok alatti, de rendkívül nagy számban és szisztematikus rendszerességgel fordulnak elő a főkönyvben. Ezen tételeknek az összevont értéke meghaladja az egyértelműen elhanyagolható hiba küszöbét, de nem éri el a végrehajtási lényegességet.

A fokozott szakmai szkepticizmust szem előtt tartva a könyvvizsgáló nem hivatkozhat pusztán a mennyiségi küszöbértékekre; meg kell vizsgálni az ügyféllel való kapcsolat időtartamát és jellegét, a szerződést, az abban rögzített összegeket, elszámolási gyakoriságokat, a teljesítések valódiságát, a pénzügyi rendezéseket, interjú készíthető a szolgáltatást igénybevevő egység vezetőjével stb. Mindezt nem „elfogadó” hozzáállással, hanem a „kritikus szemüveget” használva, felvetve, hogy mennyiben adódik az elaprózódott elszámolás az üzletmenetből vagy mennyiben lehet érdeke a vezetésnek a tételek tudatos feldarabolása és hogy ezáltal elrejtse a jogtalan pénzkifizetéseket vagy fiktív elszámolásokat a vizsgálati határértékek alatt.

c) Objektív szakmai megítélés

A könyvvizsgáló a megszerzett információkat nem elszigetelten, hanem összefüggéseiben, a csalásra utaló körülmények tükrében értékeli. A könyvvizsgálónak meg kell határoznia, milyen módosításokra vagy kiegészítésekre van szükség az eljárásokban az ellentmondás feloldásához

Eset – ellentmondó információk kezelése

A vezetés bemutat egy kétoldalúan aláírt szerződést, amely szerint a teljesítés a pénzügyi év végéig megtörténik és ehhez kapcsolódóan a számla is kiállításra került. Ugyanakkor a könyvvizsgáló a készletmozgásokat ellenőrizve azt látja, hogy a raktárból azon a napon nem történt fizikai árukiadás, és a külső fuvarlevél is hiányzik. A vezetés szerint a készlet kivételezésének elszámolása csak késik, a teljesítés valóban megtörtént.

A könyvvizsgáló felismeri, hogy a dokumentumok és a készletnyilvántartás adatai ellentmondásban állnak egymással, és nem fogadja el a vezetés magyarázatát, hanem az ellentmondás tisztázása érdekében további könyvvizsgálati eljárásokat végez. Megvizsgálja a szerződéses teljesítési feltételeket, a kapcsolódó teljesítésigazolásokat és szállítási dokumentumokat, valamint szükség szerint közvetlen megerősítést kér a vevőtől a tényleges teljesítés időpontjára vonatkozóan.

A könyvvizsgáló a megszerzett bizonyítékok alapján értékeli, hogy az ellentmondás megfelelően feloldható-e, és a körülmények felvetik-e csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát. Ennek alapján mérlegeli, hogy indokolt-e a könyvvizsgálati eljárások kiterjesztése más, hasonló jellemzőkkel rendelkező ügyletekre, illetve az érintett árbevételi terület szélesebb körű vizsgálata.

4.2 A szakmai szkepticizmus a gyakorlatban - a csalás lehetőségét jelző körülmények felismerése

A gyakorlati végrehajtás során kiemelt figyelmet kell fordítani az információs koherenciára: amennyiben a vezetéssel, az irányítással megbízott személyekkel, a belső audit funkcióval vagy a szervezet egyéb munkavállalóival lefolytatott interjúk során kapott válaszok között **ellentmondások** mutatkoznak, a könyvvizsgálónak kötelező azokat módszeresen kivizsgálnia.

Az ISA 500 standard alapján kötelező a dokumentumok **hitelességének mérlegelése**, azaz annak vizsgálata, hogy az információt a megfelelő forrás készítette-e el és nem módosították-e, ugyanakkor a könyvvizsgálónak nem feladata külön eljárások tervezése az ilyen esetek feltárására.

A hitelességet megkérdőjelezheti például (ISA 240R. A35 alapján):

- megmagyarázhatatlan módosítások – pl. kézírásos javítások vagy áthúzások külső forrásból származó bizonylatokon.
- sorszám hibák – pl. nem sorrendben használt, hiányzó vagy ismétlődő sorszámú számlák, szállítólevelek, szerződés azonosítók.
- nem a várakozásnak megfelelő címek és logók – pl. a partner cégtől megszokottól eltérő logók, betűtípusok, formázások vagy címek ugyanazon bizonylattípuson.
- az ugyanabból a forrásból származó, ugyanolyan típusú dokumentumtól eltérő dokumentumstílus – pl. változások a betűtípusban és a formázásban.
- hiányzó adatok – pl. akár kötelező adattartalom vagy aláírások, dátumok.
- számlahivatkozások vagy megjelölések, amelyek eltérnek a gazdálkodó egységtől kapott más számláktól.
- dátum ellentmondások – pl. szerződés – teljesítés- számlázás- raktári mozgás dátumai között vagy elektronikus dokumentumok dátumai.
- szokatlan kereskedelmi feltételek – pl. szokatlan árak, kamatlábak, garanciák, fizetési határidők
- életszerűtlen információk, adatok – pl. nagyon rövid idő alatti teljesítés, ami a könyvvizsgáló ismereteivel és tudásával ellentmondást mutat.
- felhatalmazott személy változása – pl. cégjegyzésre nem jogosult, alacsonyabb beosztású munkavállaló aláírása nagyértékű szerződésen.

Amennyiben a könyvvizsgálati eljárások során olyan körülmények merülnek fel, amelyek alapján bizonyos nyilvántartások vagy dokumentumok hitelessége megkérdőjelezhetővé válik, vagy felmerül a gyanú, hogy szerződéses feltételeket a könyvvizsgáló tájékoztatása nélkül módosítottak, a könyvvizsgálónak további vizsgálatokat kell lefolytatnia a bizonyítékok megbízhatóságának tisztázása érdekében. Ilyen eljárás lehet a vezetéssel vagy más érintett személlyel folytatott interjúk, közvetlen külső megerősítések kérése, szakértők bevonása, valamint IT technikák alkalmazása a dokumentumhitelesség vizsgálatára, valamint fel kell mérnie a könyvvizsgálati megbízásra gyakorolt hatását.

A szakmai szkepticizmus alkalmazásnak és a csalás azonosításának támogatására az ISA 240R 3. sz. függeléke számos olyan körülményt sorol fel, amelyek csalást vagy vélt csalást jelezhetnek.

A fenti esetek ezekre épültek, de kiemeljük az említett függelék főbb pontjait:

- Számviteli rendszer „sajátosságai": függőszámlák nagymértékű használata, nem a cégre szabott vagy iparági sajátosságoktól eltérő számviteli politikák, a számviteli becslések gyakori és következetlen változásai, jogosultságok nem munkakörrel összefüggő alkalmazása
- Rendellenességek a számviteli nyilvántartásokban: nem teljeskörűen vagy nem időben rögzített ügyletek, nem megfelelő időszakra való elszámolás, nem megfelelő alátámasztások, utolsó pillanatban történő helyesbítések.

Figyelemmel kell lenni a fordulónap utáni és a könyvvizsgálat zárásához közelálló gazdasági eseményekre és könyvvizsgálati eljárásokra is, mert az **időnyomás** miatt szintén nőhet annak kockázata, hogy lényeges hatású csalás vagy vélt csalás nem kerül feltárásra.

- Ellentmondásos vagy hiányzó bizonyíték: dokumentumok, jóváhagyások, aláírások, dátumok, megváltoztatott dokumentumok, meg nem magyarázott tételek, szokatlan változások tendenciákban vagy KPI-okban stb.
- Problémás vagy szokatlan kapcsolatok a könyvvizsgáló és a vezetés között: a szükséges hozzáférések megtagadása, elzárkózás a kommunikáció elől, időnyomás a vezetés részéről, jelentős késedelem az információk megadása során, tartózkodás a hibák javításától, vonakodás írásbeli nyilatkozatok aláírásától stb.
- Egyéb körülmények: belső szabályzatok nem léteznek, nem alkalmazzák azokat vagy megsértésük következmények nélküli, vagy a jövedelem és életmód közötti ellentmondás vagy szokatlan, következetlen viselkedés, csalásra vonatkozó kijelentések névtelen e-maileken stb.

Kapcsolódó standard az ISA 220R, amely példákat sorol fel (A35-37) **a szakmai szkepticizmus megbízás szintjén való gyakorlásának akadályai**ra, nem tudatos vagy tudatos elfogultságokra, amelyek befolyásolhatják a megbízásért felelős munkacsoport szakmai megítéléseit, valamint olyan intézkedésekre, amelyek megtehetők a szakmai szkepticizmus gyakorlását akadályozó tényezők csökkentése érdekében.

Ilyen körülmény lehet például a vezetés részéről az együttműködés hiánya és nem helyénvaló időnyomás, amely negatívan érintheti a megbízásért felelős munkacsoport képességét arra, hogy egy összetett és vitás ügyet átlásson és értékeljen. Hasonlóan akadályozó tényező lehet a vezetés által támasztott akadály, amely megnehezíti a megbízásért felelős munkacsoport számára a hozzáférést a nyilvántartásokhoz, létesítményekhez, bizonyos munkavállalókhoz, ügyfelekhez, szállítókhoz és másokhoz. Az ISA 220 R kiemeli az etikai követelményeket és az ezeket veszélyeztető körülmények azonosítását, értékelését is. Az ilyen helyzetek megoldása során a munkacsoporton belüli és a vezetéssel folytatott folyamatos egyeztetés és kommunikáció elengedhetetlen.

A könyvvizsgálónak véleménye kialakítása előtt a csalásból eredő lehetséges lényeges hibás állítások és a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok tekintetében fokozott szakmai szkepticizmus alkalmazásával kell a végső következtetést levonni (stand-back követelmény). A végrehajtott könyvvizsgálati eljárások és a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok alapján értékelnie kell, hogy a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak felmérései megfelelők maradnak-e és hogy elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szereztek-e a csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázataira válaszul.

4.3 A megbízás erőforrásai és végrehajtása

A szakmai szkepticizmus megfelelő alkalmazását a megbízás erőforrásainak és végrehajtásának is támogatnia kell. Az ISA 220 standard alapján a megbízásért felelős partnernek fel kell mérnie, hogy a munkacsoport tagjai együttesen rendelkeznek-e megfelelő tudással, szakértelemmel, készségekkel, amelyek szükségesek a csalási kockázatok felméréséhez, a lényeges hibás állítás kockázatainak azonosításához, a szükséges könyvvizsgálati eljárások végrehajtásához. Azt is figyelembe kell vennie, hogy a munkacsoport szakértelme mennyiben terjed ki és elegendő-e a gazdálkodó egység által használt IT-rendszerek vagy IT-alkalmazások, vagy használandó automatizált eszközök és technikák ismeretére.

A megbízásért felelős partner úgy ítélheti meg, hogy szükséges lehet szakértők bevonása is az adott csalási kockázat jellegétől függően, például csalás, pénzmosás felderítéséhez készségekkel rendelkező szakember, adószakértő, egy adott iparági működést átfogóan ismerő szakértő, pénzügyi értékelési szakértő, IT szakértő stb.

A megbízásért felelős partnernek úgy kell meghatároznia a munkacsoport irányításának, felügyeletének és munkája áttekintésének jellegét, ütemezését és terjedelmét, hogy az megfelelően reagáljon a megbízás jellegére és körülményeire. Ennek során figyelembe kell vennie különösen:

- az azonosított csalási kockázati tényezőket;
- a csalást vagy vélt csalást; valamint
- a csalás megelőzésével vagy feltárásával kapcsolatos kontrollhiányosságokat.

A könyvvizsgálat során felmerülő új események vagy körülmények miatt az irányítás, felügyelet és áttekintés módosítása is szükségessé válhat, ami eredményezheti a munkacsoport-megbeszélések terjedelmének vagy gyakoriságának növelését.

5 KOCKÁZATFELMÉRÉSI ELJÁRÁSOK A CSALÁSI KOCKÁZATOK AZONOSÍTÁSÁBAN ÉS FELMÉRÉSÉBEN[8] (ISA 240R, 26-38)

Az ISA 240R standard egyértelműen nagyobb hangsúlyt fektet arra, hogy a kockázatfelmérési eljárásokban a csalási kockázatok azonosítása és felmérése megtörténjen, sőt fókusz változás is észlelhető, hiszen a „csalás szemüvegén" keresztül kell ezeket elvégezni. Az ISA 240R standard előírásai összhangban állnak az ISA 315R standard előírásaival.

5.1 A megbízásért felelős munkacsoport megbeszélése

A csalási szemüveget rögtön a megbízásért felelős munkacsoport első megbeszélésein „fel kell venni" és meg kell, hogy jelenjen a gazdálkodó egység csalás aspektusú áttekintésével, hiszen az ezekre adott válaszok befolyásolják a könyvvizsgálói stratégiát és tervezést is. „A megbízásért felelős partnernek és a megbízásért felelős munkacsoport más kulcsfontosságú tagjainak különös hangsúlyt kell helyezniük arra, hogy hogyan és hol lehetnek fogékonyak a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásai a csalásból eredő lényeges hibás állításra, beleértve azt is, hogy hogyan merülhet fel csalás" (29. bek.)

A megbeszélések során biztosítani kell a nyílt és mély kommunikációt, a véleménycserét, amennyiben szakértők bevonása indokolt, őket is célszerű ezen megbeszélésekre meghívni.

A standard részletesen ismerteti, hogy a megbízásért felelős munkacsoport csalás vizsgálatára irányuló megbeszélésein milyen hasznos megközelítések, témák vetődhetnek fel:

a) a gazdálkodó egység vállalati kultúrájának, etikai normáinak megismerése és értékelése, a vezetés etikai normák iránti elkötelezettségének felmérése vezetőkkel folytatott beszélgetések és interjúk alapján;
b) „mi lenne, ha" forgatókönyvek: a csalási kockázati tényezők felmérése, azaz ösztönzés/nyomás a vezetésen, a csalási lehetőség fennállásának elemzése vezetői és munkavállalói
c) szinteken, a kontrollok felülírása képességének vizsgálata és annak megfontolása, hogyan következhet be a csalás;
d) milyen automatizált technikát és eszközt tud alkalmazni a megbízásért felelős munkacsoport a csalási kockázatok azonosítására a csalásból eredő lényeges hibás állításra való fogékonyságával kapcsolatos megbeszélés támogatásához;
e) a vezetésen belüli vagy a vezetés és irányítással megbízott személyek közötti kapcsolat, kommunikáció, együttműködés jellegének megfigyelése (tisztesség, egymás közötti tisztelet érvényesülése);
f) szokatlan vagy meg nem magyarázott változás a vezetés vagy a munkavállalók viselkedésében vagy életstílusában;
g) ágazati vagy földrajzi sajátosságok eredményezhetnek-e az adott gazdálkodó egységnél is csalásra utaló jeleket, akár már más gazdálkodó egységnél feltárt és pl. sajtóban publikált csalások alapján;

8 Kapcsolódó standard: ISA 315R, 13–18., 19–27., 28–37., 38. bekezdések és kapcsolódó alkalmazási anyagai.

h) a gazdálkodó egységre ható események és körülmények csalás szempontú vizsgálata, például az üzleti tevékenység vagy teljesítmény hirtelen változásai, vagy váratlan változások a felsővezetésben;

i) a kapcsolt felekkel milyen jellegű a kapcsolat, az mennyire szabályozott és formális, mennyiben nyújthat lehetőséget a vezetőségnek csalás elkövetésére;

j) a gazdálkodó egységnek milyen harmadik felekkel lévő kapcsolatai vannak és ezek vethetik-e fel a csalás kockázatát;

k) a vállalkozás folytatásának elve érvényesül-e, ha felmerülnek kétségek, azok utalhatnak-e csalásra;

l) a pénzügyi kimutatásban közzétett információk teljeskörűek-e és lényegesek-e, nincs-e szándék a nem lényeges információk bemutatásával a lényegesek elrejtésére vagy kihagyására.

A könyvvizsgálati megbízás jellege és körülményei alapján **szükséges lehet a megbeszélések terjedelmének és gyakoriságának növelése** is. Mérlegelni kell azokat a **könyvvizsgálati eljárások**at, amelyeket kiválaszthatnak a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak csalásból eredő lényeges hibás állításra való fogékonyságára való megfelelő válaszadáshoz. Ilyen eljárások lehetnek az interjúk, az elemző eljárások, a korábbi időszakok során szerzett tapasztalatok, a kiszámíthatatlansági módszer alkalmazása stb. (A könyvvizsgálati eljárásokról még a későbbiekben szót ejtünk.)

A munkacsoport megbeszélésén hangsúlyozni kell a csalásból eredő lényeges hibás állítás lehetőségével kapcsolatos szakmai szkepticizmus és éberség folyamatos fenntartásának, valamint az objektivitás és a könyvvizsgálói munka megfelelő minőségének jelentőségét.

5.2 A gazdálkodó egység és környezete, valamint a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek megismerése

Az ISA 315R standard alapján, a gazdálkodó egység és környezetének, működésének, valamint a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelveknek és a gazdálkodó egység számviteli politikáinak megismerése megfelelő kiindulási alapot teremt ahhoz, hogy a könyvvizsgáló olyan kérdéseket is felvessen, amelyek a vezetés elfogultságából vagy egyéb csalási kockázati tényezőkből eredő hibás állításra való nagyobb fogékonysághoz vezethetnek.

Ehhez érdemes az alábbiakat mérlegelni (A61-70 alapján):

Mit tekintsünk át?	Miért, mire mutathat rá?
A gazdálkodó egységnek túlzottan összetett vagy szokatlan a szervezeti felépítése?	Nagyobb lehetőséget ad egyenlegek manipulálására vagy fiktív ügyletek létrehozására egymás közötti tranzakciók esetén
Milyen a gazdálkodó egység belső társaságirányítási és ellenőrzési struktúrája?	A gyenge felépítésű vállalatirányítási vagy elszámoltathatósági rendszerek lényegesen gyengíthetik a belső felügyelet hatékonyságát, és ezzel lényegesen nagyobb lehetőséget biztosítanak a visszaélések elkövetésére.

Mit tekintsünk át?	Miért, mire mutathat rá?
Mennyire agresszív a gazdálkodó egység stratégiája és célja?	Ha a gazdálkodó egységnek nagyon agresszív növekedési stratégiája van, ez nyomást hozhat létre a gazdálkodó egységnél lévő munkatársak számára csalás elkövetésére, hogy teljesítsék a kitűzött célokat.
Milyen a gazdálkodó egység tevékenységeinek földrajzi eloszlása, folynak-e olyan helyszíneken, amelyeknél a csalási kockázat magasabb?	Gyenge jogi és szabályozási keretek, offshore központok, etikai tekintetben lazább kulturális, társadalmi normák növelhetik a csalási kockázatokat.
Olyan ágazatban működik-e a gazdálkodó egység, ahol nagyobb lehetőség van a csalás elkövetésére, vagy nagyobb a gazdasági nyomás vagy éppen fogékonyabb pénzmosási tevékenységekre?	Bizonyos iparágakban az árbevétel összetett elszámolása lehetőséget nyújthat, az árverseny vagy akár kormányzati támogatási program nyomást gyakorolhat.
Melyek a gazdálkodó egység belső vagy külső teljesítmény mérőszámai, KPI-ai és ezekhez milyen célkitűzés és vezetői anyagi juttatási rendszer társul?	Nyomást gyakorolhat a célok elérésére, így érdemes automatizált módszereket, elemzéseket elvégezni a mutatók változásának, ellenmondásainak és rendellenességeinek azonosítása céljából.
Kitett-e a gazdálkodó egység negatív médiafigyelemnek?	Ha ez fennáll, akkor a vezetés nyomásnak vagy fokozott vizsgálódásnak van kitéve, hogy válaszoljon ezekre a kérdésekre, a vezetés ösztönözve lehet a pénzügyi eredmények manipulálására.

Mit tekintsünk át?	Miért, mire mutathat rá?
Vannak-e elemzői, befektetői nem reális várakozások a gazdálkodó egység pénzügyi teljesítményére vonatkozóan?	A vezetés számára a kulcsfontosságú teljesítmény-mérőszámok manipulálására való nyomást és megindoklást jelezhetnek.
Állami szektorbeli gazdálkodó egység esetében a pénzügyi kimutatások elsődleges felhasználóinak vannak-e elvárásai külső teljesítménymérőszámokra?	Az állami szektorban működő gazdálkodó egység vezetése ösztönözve lehet a pénzügyi eredmények manipulálására.
Mennyire összetettek és változóak a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek és alkalmazott számviteli politikák?	Összetett értékelési alapok, jelentős hatású számviteli becslések és vezetői megítélések, gyakran és nem alátámasztottan változó politikák növelhetik a csalási kockázatot és az ebből eredő lényeges hibás állítás kockázatát.

A gazdálkodó egység megismerése a csalási szemüvegen át elengedhetetlen a csalás vagy csalásra utaló jelek kockázatának felméréséhez. Ez a megismerés és a levont következtetések pedig meg kell, hogy jelenjenek a megbízásért felelős munkacsoport közös megbeszélésein, közös megértést kialakítva, megvitatva ezek lehetséges kockázatait és hatásait a pénzügyi beszámolás szintjén és összekötve a tervezési feladatokkal.

5.3 A gazdálkodó egység belső kontrollrendszere komponenseinek megismerése

A gazdálkodó egység környezetének megismerésén túl és azt követően a **kontrollkörnyezet csalási szempontú megítélése** is szükséges (A71-80 alapján):

a) **A gazdálkodó egység kultúrája és a vezetés tisztesség és etikai értékek iránti elkötelezettsége:** a vezetés miként teljesíti felügyeleti felelősségeit a szervezeti kultúra, valamint a tisztesség és az etikai értékek iránti elkötelezettség terén. Ennek részeként vizsgálni kell, hogy a vezetés hogyan kommunikálja a munkatársak felé az üzleti gyakorlatokra és az etikus viselkedésre vonatkozó követelményeit.

A könyvvizsgáló ezt felmérheti a vezetéssel és a munkatársakkal készített **interjúk**on, valamint **külső forrásokból származó információk** mérlegelésén keresztül:

- milyen intézkedéseket tesz a vezetés az értékek iránti elkötelezettségének megerősítésére, képviselésére?
- az etikai értékek kommunikációja szabályozott vagy informális, létezik-e etikai kódex vagy csalásra vonatkozó politika, ezek ismeretét és érvényesülését hogyan biztosítják (pl munkavállalói tesztek kitöltése)?
- van-e csalásra vonatkozó tudatossággal kapcsolatos képzés?
- a vezetés milyen válaszokat ad, lépéseket tesz csalási szándékú tevékenység esetén, mennyire huny szemet a kisebb etikátlanságok, csalások felett?

b) **A gazdálkodó egység visszaélés-bejelentési rendszere (vagy csalás jelentésére szolgáló más programja)**: a gazdálkodó egységnél működik-e visszaélés-bejelentési rendszer vagy egyéb csalásjelentési program?

Amennyiben létezik, akkor fel kell mérni és értékelni kell, hogy a vezetés és az irányítással megbízott személyek hogyan kezelik az ezen a csatornán keresztül érkező bejelentéseket. Az ilyen jellegű rendszer felépítése és működése függ a gazdálkodó egység méretétől, kitettségeitől, nyilvános elszámoltathatóságától; lehet egy komplex rendszer formalizált folyamatokkal vagy inkább csak szóbeli kommunikáció vagy a gazdálkodó egység weboldalán tehető bejelentés alapú.

Egy nagyobb vagy komplexebb szervezeti felépítésű gazdálkodó egységeknél a visszaélés-bejelentési rendszer teljes hiánya, vagy egy meglévő, de igazolhatóan nem hatékony rendszer működtetése hiányosságot jelez a vállalat kontrollkörnyezetében.

A gazdálkodó egység visszaélés-bejelentési rendszerének – vagy a csalások bejelentésére szolgáló más belső programjának – részletes felmérése során a könyvvizsgáló három fő szakmai területen hajthat végre eljárásokat:

- a rendszer felépítésének és működési megfelelőségének értékelése: a gazdálkodó egység milyen módon fogadja és kezeli a belső vagy külső bejelentéseket és panaszokat. Ennek során felmérhető a bejelentési rendszert kezelők függetlensége, objektivitása és

szakmai felkészültsége; a belső eljárási rend megfelelőssége; a bejelentők védelmének biztosítása (pl. anonimitás, retorziómentesség).

- a meglévő bejelentési fájlok és dokumentumok áttekintése: ellenőrizhetőek a visszaélés-bejelentési rendszerben rögzített adatok és fájlok, ahol a kivizsgálatlan ügyekre is érdemes rátekinteni, valamint olyan rejtett információk is kereshetők a fájlokban, amelyek komoly szakmai kérdéseket vagy kétségeket vethetnek fel a vezetés etikus és becsületes elkötelezettségével kapcsolatban.

Amennyiben a fájlok áttekintése során a könyvvizsgáló olyan csalásra vonatkozó bejelentéseket és kijelentéseket azonosít, amelyeknek a gazdálkodó egység általi kivizsgálása jelenleg is folyamatban van, nem hagyatkozhat passzívan a belső vizsgálatra; kötelező további, célzott könyvvizsgálati eljárásokat terveznie és végrehajtania.

c) **Az irányítással megbízott személyek által gyakorolt felügyelet:** az irányítással megbízott személyek miként gyakorolnak felügyeletet a vezetés csalásazonosítási és válaszadási folyamatai, valamint az ezek kezelésére kialakított belső kontrollok felett.

Az irányítással megbízott személyek és a vezetés felelőssége joghatóságonként és szervezetenként eltérő szabályozottságú és működésű lehet, így elsőként a könyvvizsgálónak ezt meg kell ismernie. Ezt az ismeretet az **irányító testületi megbeszélések**en való részvétellel, a **jegyzőkönyvek** átolvasásával, valamint **interjúk** útján szerzi meg. Az irányítással megbízott személyek által gyakorolt felügyelet megismerése rálátást ad a könyvvizsgálónak:

- a gazdálkodó egység vezetés általi csalásokra való fogékonyságára,
- a csalást megelőző vagy feltáró belső kontrollok működésére,
- a vezetés szakértelmére és tisztességére.

Az irányítással megbízott személyek felügyeleti tevékenységének hatékonysága az objektivitásukon, valamint azon múlik, hogy mennyire ismerik a vezetés által a csalások megelőzésére és feltárására kiépített folyamatokat és kontrollokat.

A standard a **méretre szabhatóság** kapcsán megemlíti, hogy kisebb vagy kevésbé összetett gazdálkodó egységeknél az irányítással megbízott személy tulajdonképpen megegyezik a gazdálkodó egység vezetésével, így ekkor jellemzően nincs intézkedés a könyvvizsgáló részéről, mert nincs a vezetéstől elkülönült felügyelet.

d) Interjúk az irányítással megbízott személyekkel

A kontrollkörnyezet feltérképezése során a könyvvizsgáló interjúkat készíthet az irányítással megbízott személyekkel, ahol a könyvvizsgáló célja a vezetés és az irányítással megbízott személyek közötti belső kommunikáció megismerése, kifejezetten a gazdálkodó egységnél fennálló csalási kockázatok azonosítására és az azokra való válaszadásra szolgáló folyamatok tekintetében.

A **vezetés elfogultságából vagy a vezetés által elkövetett csalásból eredő hibás állításra fogékony területekre vonatkozó interjúk** felölelhetik az eredendő és ellenőrzési kockázatokat is, valamint kitérhetnek a vezetés megítélésére olyan összetett számviteli becslések vagy szokatlan, vagy összetett ügyletek elszámolásakor, beleértve az ellentmondásos vagy újonnan felmerülő területeket, amelyek fogékonyak lehetnek a beszámolókészítés során elkövetett csalásra.

Az interjúk során fel kell tárni, hogy az irányítással megbízott személyeknek:

- van-e tudomásuk a gazdálkodó egységet érintő bármilyen tényleges vagy vélt csalásról, ideértve a bizalmas információkból vagy panaszokból származó bejelentéseket is, és ha igen, miként válaszoltak ezekre.
- mi a szakmai álláspontjuk arra vonatkozóan, hogy a pénzügyi kimutatások tartalmazhatnak-e – és ha igen, miként – csalásból eredő lényeges hibás állítást, különös figyelemmel a vezetés elfogultságából vagy a vezetés által elkövetett visszaélésekből fakadó lehetséges területekre.
- van-e információjuk a belső kontrollrendszer olyan hiányosságairól, amelyek a csalás megelőzésével és feltárásával kapcsolatosak, valamint fel kell mérni az ezen hiányosságok kezelését célzó eddigi helyrehozási erőfeszítéseket.

1. Eset- a belső kontrollrendszer komponenseinek megismerése formalizált rendszereknél

Egy közepes méretű vállalat éves könyvvizsgálata során a könyvvizsgáló a kontrollkörnyezet felmérését végzi. Megállapítja, hogy létezik etikai kódex, működtet visszaélés-bejelentési rendszert, és az irányítással megbízott személyek feladatait ellátó felügyelő bizottság negyedévente ülésezik.

A könyvvizsgálói vizsgálat: A szakmai szkepticizmus jegyében a könyvvizsgáló nem elégszik meg a szabályzatok meglétével, hanem interjúkat készít a munkatársakkal és az igazgatóság tagjaival, valamint bekéri a bejelentési fájlokat.

A feltárt tények a kontroll környezet működéséről:

- Kultúra és kommunikáció: A munkatársakkal készített interjúk során kiderül, hogy az etikai kódexet senki nem ismeri. Bár a vezetés bemutatja a sikeres oktatási statisztikákat, a dolgozók megerősítik, hogy a kötelező éves csalástudatossági képzéseken a gyakorlatban nem vettek részt, a belső online oktatási felületen csupán formálisan, tényleges elolvasás nélkül kattintották végig a modulokat, hogy minél előbb visszatérhessenek a napi feladataikhoz. Az etikai értékek valós ismerete és érvényesülése így nem biztosított a szervezetben.
- A bejelentési rendszer: A rendszer fájljainak áttekintésekor a könyvvizsgáló azonosít egy három hónappal ezelőtti, folyamatban lévő bejelentést. Egy munkavállaló részletesen leírta, hogy a beszerzési igazgató túlárazott beszállítói szerződésekből kap visszaosztást. A vezetés a folyamatban lévő belső vizsgálatról nem tájékoztatta a felügyelő bizottságot.
- Az irányítással megbízott személyek felügyelete és interjúk: az interjúkból kiderül, hogy a felügyelő bizottság tagjainak nincs tudomásuk a beszerzési igazgató elleni folyamatban lévő vizsgálatról, mert a vezetés nem tájékoztatta őket. Az irányítással megbízott személyek nem ismerik a csalásmegelőző kontrollokat, és felügyeleti tevékenységük kimerül a vezetés jelentéseinek formális elfogadásában.

Könyvvizsgálói következtetés:

A feltárt körülmények alapján a könyvvizsgáló jelentős hiányosságokat azonosít a kontrollkörnyezetben, különösen az etikai elvárások érvényesülése, a visszaélés-bejelentések kezelése és az irányítással megbízott személyek felügyelete terén.

A formális etikai szabályok és képzések nem megfelelő működése miatt a könyvvizsgáló nem támaszkodhat megfelelő alátámasztás nélkül arra, hogy a kapcsolódó kontrollok időben megelőzik vagy feltárják a munkavállalói visszaéléseket.

A folyamatban lévő belső vizsgálat elhallgatása és a felügyelőbizottság tájékozatlansága további aggályokat vet fel a kontrollkörnyezet és a vezetés tisztessége tekintetében.

A könyvvizsgálónak ezért értékelnie kell a feltárt körülmények hatását a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak felmérésére, a releváns kontrollok értékelésére és a további könyvvizsgálati eljárások kialakítására. Emellett mérlegelnie kell, hogy a beszerzési területen azonosított körülmények indokolják-e a vizsgálatok kiterjesztését.

2. Eset – A kontrollkörnyezet felmérése nem formalizált rendszereknél

A könyvvizsgáló egy családi tulajdonban lévő, 30 főt foglalkoztató kereskedelmi kisvállalkozás éves beszámolójának könyvvizsgálatát végzi. A cégnél nincsenek írott szabályzatok: nincs etikai kódex, nem működik bejelentési rendszer, és az irányító testület megegyezik a cégvezetéssel, így elkülönült felügyelet sem létezik.

A könyvvizsgálói vizsgálat: Mivel nincsenek ellenőrizhető dokumentumok, a könyvvizsgáló a fokozott szakmai szkepticizmus jegyében a **személyes megfigyelésre** és a munkatársakkal, valamint a tulajdonos-vezetővel készített **célzott interjúkra** támaszkodik.

A feltárt tények a kisvállalati kontrollkörnyezet működéséről:

- Kultúra és kommunikáció: a munkatársakkal végzett beszélgetésekből kiderül, hogy a tulajdonos-vezető mindennapi magatartása példamutató, rendszeresen és személyesen beszél a dolgozókkal a tisztességről, és az elvárásait az operatív munka során, élőszóban közvetíti.
- A bejelentési rendszer hiánya: formális bejelentési rendszer nincs, de a cégvezetőt mindig meg lehet keresni jelzésekkel, amit a cégvezető el is vár. A dolgozók tudják, hogy ha bármilyen rendellenességet tapasztalnak (pl. visszaélést a raktárban), azt közvetlenül és retorzió-mentesen jelezhetik a tulajdonosnak, aki a múltban az ilyen jelzéseket azonnal, személyesen kivizsgálta.
- A kontrollok működése: írott folyamatleírások helyett a tulajdonos-vezető saját maga hagyja jóvá az összes jelentősebb banki utalást, személyesen tárgyal a legjelentősebb partnerekkel, és szúrópróba-szerűen ellenőrzi a napi értékesítési és pénzügyi kimutatásokat.

Könyvvizsgálati következtetés: Kisvállalati környezetben a formalizált szabályzatok hiánya önmagában nem minősül belső kontrollhiányosságnak. A könyvvizsgáló előzetes megismerése alapján a tulajdonos-vezető közvetlen felügyelete részben ellensúlyozhatja a formalizált kontrollok hiányát, ugyanakkor a feladatok elkülönítésének korlátai és a vezetői felülírás lehetősége továbbra is releváns kockázatot jelentenek

A belső kontrollrendszer komponenseinek megismerése során a könyvvizsgáló eljárásai nem korlátozódhatnak a formális szabályzatok puszta meglétének ellenőrzésére. A csalási kockázatok hatékony azonosításához kötelező a kvalitatív tényezők – a vállalati kultúra valós etikai szintje, a visszaélés-bejelentések kezelésének függetlensége, valamint az irányító testület tényleges, objektív felügyeleti tevékenysége – kritikus mérlegelése, mivel a formálisan

szabályozott kontroll környezet sem nyújt abszolút védelmet a vezetés pozíciójából fakadó, tudatos kontroll-felülírási tevékenységekkel szemben.

5.4 A gazdálkodó egység kockázatfelmérési folyamatának megismerése

Az ISA 315R standard alapján a könyvvizsgálónak meg kell ismernie, hogy a gazdálkodó egység kockázatfelmérési folyamata hogyan:

a) **azonosítja** az eszközök elsikkasztásával és a beszámolókészítés során elkövetett csalással kapcsolatos **csalási kockázatokat**, beleértve bármely olyan ügyletcsoportot, számlaegyenleget vagy közzétételt, amelyre vonatkozóan fennállnak csalási kockázatok;

b) **méri fel** az azonosított csalási kockázatok **jelentőségét** és bekövetkezésük valószínűségét;

c) **kezeli** a felmért csalási kockázatokat.

A könyvvizsgálónak a gazdálkodó egység és környezetének megismerése, valamint a könyvvizsgálati kockázatfelmérés során meg kell ismernie a gazdálkodó egység saját kockázatfelmérési folyamatát. A kockázatfelmérés egyik könyvvizsgálói módszere az interjú, a vezetéssel és más megfelelő személyekkel arról, hogy „van-e tudomásuk a gazdálkodó egységet érintő bármilyen csalásról vagy vélt csalásról, beleértve a csalásra vonatkozó kijelentéseket, valamint, hogyan ítélik meg, tartalmazhatnak-e és hogyan a pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állítást.” (33/b. bek.).

Az interjú nem kizárólag a vezetéssel, kell, hogy készüljön, ráadásul a velük készült interjút kellő szakmai szkepticizmussal kell kezelni és érdemes ütköztetni más személyektől és/vagy más dokumentumokból származó információkkal. Mivel ehhez releváns szakmai tapasztalat szükséges, így ezeket az interjúkat célszerű, ha a megbízásért felelős munkacsoport vezetője végzi.

A vezetés mellett javasolt csalási kockázat felmérési interjút készíteni a pénzügyi kimutatásokat készítő vezetővel, illetve a beszámolási folyamatban közvetlenül részt nem vevő operatív munkatársakkal, a jogi képviselőkkel, különböző hatáskörrel rendelkező munkavállalókkal, összetett vagy szokatlan ügyletekben résztvevő munkavállalókkal, etikai ügyekért felelős vezetővel stb.

A standard támogatja a gazdálkodó egység kockázatfelmérési folyamatának felmérését, lehetséges irányokat, témákat felsorolva:

- komplexebb és nagyvállalatoknál létezhet csalási kockázat kezelésére szolgáló program, amely felöleli a csalási kockázati irányítási politikák kialakítását, a csalási kockázat felmérésének módját, a vizsgálatok elvégzését és a program figyelemmel kísérését és értékelését;
- a gazdálkodó egység
  - hogyan méri fel az ösztönzés/nyomás - lehetőség csalási tényezőket, valamint a harmadik felek által elkövetett csalásra való fogékonyságot;
  - hogyan ismeri fel, értelmezi és kezeli a kontrollok vezetés általi felülírását, valamint a kontrollhiányosságokat;
  - hogyan mérlegeli az eszközök elsikkasztásának kockázatát;
  - hogyan méri fel és kezeli a beszámolókészítés során elkövetett csalásra vonatkozó kockázatokat;

- a csalási kockázat csökkentése érdekében a gazdálkodó egység belső kontroll rendszerében milyen komponensek vannak, és milyen intézkedések történnek csalás esetén.

Állami szektorban működő gazdálkodó egységek esetében hogyan mérlegeli a konkrét eredmények elérésére irányuló politikai nyomásokat, az elfogadott költségvetés teljesítéséből eredő nyomást.

A gazdálkodó egység különböző formákban mérheti fel a csalási kockázatokat, például a kockázatbesorolások összetett mátrixa vagy egy egyszerű szöveges leírás formájában, valamint a csalás bekövetkezésének valószínűségét is mérlegelnie kell (mely területeken valószínű, nagyságrendje, gyakorisága).

A könyvvizsgáló a gazdálkodó egység csalási kockázat felmérési folyamatára vonatkozó interjúk, valamint a kontrollok létezését és működését vizsgáló eljárások eredményeként következtetést von le. Amennyiben a könyvvizsgálat végrehajtása során csalásból eredő lényeges hibás állítás olyan kockázatait azonosítja, amelyeket a vezetés nem azonosított, akkor meg kell állapítania, hogy erre kiterjedt-e a gazdálkodó egység saját kockázat felmérési folyamat, és amennyiben igen, azt miért nem észlelte.

Itt is fontos **kiemelni a méretre szabhatóságot**, hiszen kisebb és kevésbé összetett gazdálkodó egységeknél jellemzően nincsenek formalizált folyamatok, dokumentált politikák vagy eljárások. A könyvvizsgáló ekkor sem tekinthet el a csalási kockázat és az arra vonatkozó folyamatok felmérésétől, és meg kell ismernie, hogy a vezetés/ az irányítással megbízott személyek hogyan azonosítják az eszközök elsikkasztásával és a beszámolókészítés során elkövetett csalással kapcsolatos csalási kockázatokat, mérik fel az azonosított csalási kockázatok jelentőségét és kezelik a felmért kockázatokat.

Eset – vevői bónuszok és árbevétel

Egy közepes méretű kereskedelmi társaságnál a pénzügyi vezető szerint a csalási kockázat alacsony, és a társaságnál nem történt csalásgyanús eset. A könyvvizsgáló azonban az értékesítési vezetővel készített interjú során megtudja, hogy év végén jelentős nyomás nehezedik az értékesítési csapatra az éves árbevételi célok teljesítése érdekében, és a kiemelt vevők részére utólagosan jóváírt bónuszok elszámolása nem minden esetben történik meg az év végi zárásig.

A könyvvizsgáló ennek alapján megvizsgálja, hogy a vezetés csalási kockázatfelmérése azonosította-e az árbevétel elszámolásához kapcsolódó ösztönzést és a vevői bónuszokból eredő kockázatot, hogyan mérte fel annak jelentőségét, és milyen kontrollokkal kezeli azt. Ha a vezetés ezt a kockázatot nem azonosította, a könyvvizsgálónak azt is meg kell értenie, hogy a gazdálkodó egység kockázatfelmérési folyamata miért nem tárta fel azt.

A könyvvizsgálónak meg kell ismernie, hogy a gazdálkodó egység **hogyan azonosítja, méri fel és kezeli a csalási kockázatokat**, ideértve az eszközök elsikkasztásának és a beszámolókészítés során elkövetett csalásnak a kockázatát is. Ennek során nem elegendő kizárólag a vezetés megkérdezése: a megszerzett információkat **megfelelő személyektől és más forrásokból származó információkkal is szükséges ütköztetni**, kellő szakmai szkepticizmussal. Kisebb vagy kevésbé összetett gazdálkodó egységnél a folyamat lehet informális, azonban **a formalizált kockázatfelmérés hiánya nem jelenti azt, hogy a könyvvizsgálónak ne kellene megismernie és felmérnie a vezetés csalási kockázatokra vonatkozó folyamatát**.

5.5 A gazdálkodó egységnek a belső kontrollrendszer figyelemmel kísérésére szolgáló folyamatának felmérése

Az ISA 240R hivatkozik az ISA 315R standard előírásaira, miszerint a könyvvizsgálónak meg kell ismernie, hogy a gazdálkodó egység hogyan kíséri figyelemmel a belső kontrollrendszerét, folyamatokat, amelyek biztosítják a csalás megelőzésére és feltárására szolgáló kontrollok hatékonyságának figyelemmel kísérését és értékelését, valamint az azonosított kontrollhiányosságok azonosítását és helyrehozását kezelik.

Minden gazdálkodó egység esetében a könyvvizsgálónak fel kell mérnie a folyamatos és különálló vezetői értékelések működését az alábbi szempontok szerint:

- **Kiemelt kockázatú helyszínek**: azonosított-e a vezetés olyan konkrét működési helyszíneket vagy üzleti szegmenseket, ahol a csalás kockázata nagyobb valószínűséggel fennáll, és alkalmaz-e ezeknél eltérő, szigorúbb megközelítést a figyelemmel kísérés során.
- **Komponensek felügyelete**: hogyan kíséri figyelemmel a cég a belső kontrollrendszer egyes komponenseiben a csalási kockázatokat kezelő kontrollok hatékonyságát, valamint hogyan azonosítja és javítja a felmerülő kontrollhiányosságokat.

Ha a gazdálkodó egységnél működik belső audit funkció, akkor a könyvvizsgálónak meg kell ismernie a belső audit funkciónak a csalás kockázatai feletti kontrollok figyelemmel kísérésével kapcsolatos céljait, így **kötelező interjút lefolytatnia** a belső audit megfelelő személyeivel. A belső auditorok munkájának felhasználásáról az ISA 610 standard fogalmaz meg részletes szabályokat. Jelen standard azt emeli ki, hogy az interjúk során a könyvvizsgáló célja a belső audit funkció álláspontjának megismerése a következőkről:

- hajtottak-e végre az adott időszakban a csalási kockázatokat kezelő kontrollok működésére irányuló eljárásokat?
- van-e tudomásuk a szervezetet érintő bármilyen tényleges csalásról, vélt csalásról vagy csalásra vonatkozó egyéb kijelentésről?
- azonosítottak-e a belső kontrollrendszerben olyan hiányosságokat, amelyek a csalások megelőzésével és feltárásával kapcsolatosak?

5.6 Az információs rendszer és kommunikáció megismerése

Az ISA 315R standard alkalmazása során, az információs rendszer és kommunikáció megismerésekor a könyvvizsgálónak azt is fel kell mérnie, hogy a gazdálkodó egység **hogyan hozza létre, dolgozza fel, rögzíti és javítja a naplótételeket és egyéb helyesbítéseket**. A vizsgálat célja, hogy az ellenőrzött tételeken keresztül a könyvvizsgáló ráláthasson olyan elszámolásokra, amelyek fogékonyak lehetnek jogosulatlan vagy nem helyénvaló beavatkozásra vagy manipulációra.

Eset – új ERP és manuális naplótételek

Egy közepes méretű gyártó társaság az üzleti év során új ERP-rendszert vezetett be. Az átállást követő első hónapokban **az automatikus könyvelésekben többféle feldolgozási és elszámolási hiba jelentkezett**, ezért a pénzügyi terület munkatársai számos manuális naplótétellel korrigálták a főkönyvet. A pénzügyi vezető jogosultsága lehetővé teszi számára naplótételek rögzítését és jóváhagyását is.

A könyvvizsgálónak meg kell értenie, hogyan keletkeznek, kerülnek feldolgozásra és jóváhagyásra a manuális naplótételek, illetve milyen kontrollok akadályozzák meg azok jogosulatlan vagy nem megfelelő rögzítését. Az ERP-bevezetésből eredő változások és a megnövekedett számú manuális korrekció miatt azt is mérlegelnie kell, hogy keletkeztek-e olyan új IT- vagy csalási kockázatok, amelyek további könyvvizsgálati eljárásokat vagy IT-szakértő bevonását indokolják.

A kockázatfelmérés során a könyvvizsgálónak értékelnie kell az **IT-környezet változásait**, mivel az új alkalmazások bevezetése vagy az adatbázisokat érintő infrastruktúra-fejlesztések olyan sérülékenységeket hozhatnak létre, amelyek növelik a csalás iránti fogékonyságot. A kockázat akkor is megnő, ha a társaság összetett IT-alkalmazásokat – például mesterséges intelligenciát vagy gépi tanulási algoritmusokat – használ a számviteli tételek és becslések kiszámítására, mivel ezek a komplex rendszerek felerősíthetik a vezetés elfogultságából eredő hibás állítások veszélyét. Ilyen specifikus technológiai körülmények között a könyvvizsgálónak mérlegelnie kell csalásfelderítési- és IT-szakértők, vagy tapasztaltabb személyek bevonását a megbízásba.

5.7 A naplótételek kiválasztása és vizsgálata csalási szempontból

A **naplótételek tesztelésének megtervezése előtt a könyvvizsgálónak meg kell ismernie, hogyan kerülnek az ügyletek és egyéb helyesbítések a pénzügyi kimutatásokba**. Ennek során megismeri a standard és nem standard naplótételek típusait, azok manuális vagy automatizált rögzítésének és feldolgozásának folyamatát, a kapcsolódó felelősségi és jóváhagyási rendet, az előírt alátámasztó dokumentációt, valamint a pénzügyi kimutatások zárási folyamatát. Ez a megismerés teremti meg az alapját annak, hogy a könyvvizsgáló azonosítani tudja, hol és milyen módon lehet lehetőség jogosulatlan vagy nem megfelelő beavatkozásra, és ennek megfelelően alakítsa ki a naplótételek tesztelését.

A naplótételek tesztelésre történő kiválasztása **nem mechanikus mintavétel**. A könyvvizsgáló a gazdálkodó egység és annak kontrolljai megismerése, valamint az azonosított csalási kockázatok alapján határozza meg, hogy mely naplótételek vagy egyéb helyesbítések lehetnek különösen fogékonyak a manipulációra. A kiválasztás során különösen az alábbi szempontok lehetnek relevánsak (4. sz. függelék alapján):

1. A kiválasztást megalapozó tényezők

Szempont	Mit jelent ez a gyakorlatban?	Hogyan befolyásolja a tesztelést?
Az információs rendszer és a pénzügyi zárási folyamat megismerése	Megértjük, hogyan keletkeznek, kerülnek rögzítésre, feldolgozásra és szükség esetén javításra a standard és nem standard naplótételek; kik vehetnek részt a folyamatban; milyen dokumentáció szükséges; és hogyan zajlik a pénzügyi zárás.	Segít azonosítani, hol és milyen módon van lehetőség beavatkozásra, és milyen naplótétel-populációkat, felhasználókat vagy időszakokat indokolt kiemelten vizsgálni.
A naplótételek feletti kontrollok megismerése	Megismerjük többek között a jóváhagyásokat, egyeztetéseket, feladat-elhatárolást, rendszerjogosultságokat, valamint az automatizált kontrollokat.	Segít megérteni, hogy milyen módon előzi meg vagy tárja fel a gazdálkodó egység a jogosulatlan, vagy nem megfelelő naplótételeket, és hol lehetnek sérülékeny pontok.
A kontrollok működési hatékonysága	Megvizsgáljuk, hogy a releváns kontrollok nemcsak léteznek-e, hanem ténylegesen és következetesen működnek-e.	A hatékony kontrollok – működési hatékonyságuk tesztelése esetén – befolyásolhatják a szükséges alapvető tesztelés terjedelmét.

2. Az azonosított csalási kockázatok és csalási kockázati tényezők

Mit választhatunk ki?	Miért lehet kockázatos?	Mit vizsgálunk?
Teljesítménycélokhoz kapcsolódó tételek	A bevételi, eredmény- vagy más teljesítménycél elérésére irányuló nyomás ösztönzést teremthet a beszámoló befolyásolására.	A tétel üzleti indoka, időzítése, jóváhagyása, alátámasztása és esetleges későbbi visszafordítása.
Adózási eredményt befolyásoló szokatlan tételek	Fennállhat ösztönzés a bevételek vagy költségek időzítésének nem megfelelő módosítására.	A tétel üzleti indoka, időbeli elszámolása, számviteli kezelése és alátámasztása.
Kovenánsok teljesítését befolyásoló tételek	A kovenáns teljesítésére irányuló nyomás ösztönözheti egyes eredmény- vagy mérlegtételek nem megfelelő módosítását.	A könyvelés gazdasági tartalma, számviteli kezelése, alátámasztása, valamint annak hatása a releváns kovenánsra.

Mit választhatunk ki?	Miért lehet kockázatos?	Mit vizsgálunk?
Olyan személy által könyvelt tételek, akinél a feladatok nem megfelelően elkülönítettek	Ha ugyanaz a személy például hozzáfér az eszközhöz, jóváhagyhatja az ügyletet és könyvelhet is, lehetősége lehet a csalás elkövetésére és leplezésére.	A személy feladatai és jogosultságai, az ügylet kezdeményezése és jóváhagyása, az eszközhöz való hozzáférés, valamint a tétel alátámasztása.
Ismert kontrollhiányossággal érintett tételek	A kontrollhiányosság lehetőséget teremthet jogosulatlan vagy nem megfelelő könyvelések rögzítésére, vagy azok észrevétlenül maradására.	Kapcsolódik-e a tétel az azonosított hiányossághoz, ki rögzítette és hagyta jóvá, valamint megfelelő-e az alátámasztása.
Privilegizált vagy adminisztrátori hozzáféréssel rendelkező személyek által rögzített tételek	A széles körű jogosultság lehetővé teheti a szokásos kontrollok megkerülését, különösen a zárási folyamatban.	A felhasználó jogosultsága, a privilegizált hozzáférés használatának indokoltsága, a jóváhagyás, az alátámasztás és az esetleges kontrollmegkerülés.
Számviteli becslésekhez kapcsolódó manuális vagy végfelhasználói számításokon alapuló tételek	A becslési bizonytalanság és a manuális számítás nagyobb teret biztosíthat a vezetés elfogultságának vagy manipulációnak.	A számítás forrásadatai, képletei és feltételezései, a változtatások és jóváhagyások, valamint a könyvelt összeg és a számítás összhangja.

3. Csalási szándékú naplótételekre utaló jellemzők

Mit választhatunk ki?	Miért lehet kockázatos?	Mit vizsgálunk?
Szokatlan vagy ritkán használt számlákra könyvelt tételek	Eltérnek a gazdálkodó egység szokásos könyvelési gyakorlatától, és alkalmasak lehetnek egy nem megfelelő elszámolás elrejtésére.	Az érintett számla és ellenoldal indokoltsága, az ügylet gazdasági tartalma és alátámasztása. A szokatlan könyvelési tételek legjellemzőbb vizsgálati módszere az ellenszámlák alapján végzett elemzés és tesztelés.
Olyan személy által könyvelt tételek, aki jellemzően nem rögzít naplótételeket	A szokásos folyamattól való eltérés jogosulatlan vagy nem megfelelő beavatkozásra utalhat.	Miért könyvelte az adott személy a tételt, rendelkezett-e megfelelő jogosultsággal, és megtörtént-e az előírt jóváhagyás.

Mit választhatunk ki?	Miért lehet kockázatos?	Mit vizsgálunk?
Időszak végén vagy zárást követően könyvelt, hiányosan dokumentált tételek	A zárás körüli időszak fokozott lehetőséget teremthet a pénzügyi eredmény befolyásolására.	Időzítés, üzleti indok, jóváhagyás, alátámasztás, megfelelő időszak és esetleges visszafordítás.
Kerek összegű vagy szokatlan összegmintázatot mutató tételek	A mesterségesen létrehozott tételek egyik lehetséges jellemzője lehet.	Kapcsolódik-e valós gazdasági eseményhez, hogyan határozták meg az összeget, és megfelelő-e az alátámasztás.

4. A számlák jellege és összetettsége

Mit választhatunk ki?	Miért lehet kockázatos?	Mit vizsgálunk?
Összetett vagy szokatlan ügyleteket tartalmazó számlák tételei	Az összetettség növelheti a hibás vagy szándékosan nem megfelelő számviteli kezelés lehetőségét.	Az ügylet üzleti célja, szerződéses háttere, számviteli kezelése, jóváhagyása és alátámasztása.
Jelentős becsléseket és időszak végi helyesbítéseket tartalmazó számlák tételei	Nagyobb teret biztosíthatnak a vezetés megítélésének és elfogultságának.	A kapcsolódó becslés, feltételezések, számítás, jóváhagyás és a könyvelt tétellel való összhang.
Korábban hibás állítással érintett számlák tételei	A korábbi hibák jelezhetik, hogy az adott terület továbbra is fokozottan fogékony hibás állításra.	A korábbi hiba oka, történt-e változás a folyamatban vagy kontrollokban, és a kiválasztott tétel megfelelően került-e elszámolásra.
Nem megfelelően egyeztetett számlák tételei	A rendezetlen eltérések hibás vagy nem megfelelő tételeket rejthetnek el.	Az egyeztetés, az eltérés oka, kora és rendezése, valamint a kapcsolódó naplótételek alátámasztása.
Kapcsolt felek vagy csoporton belüli ügyletekhez kapcsolódó tételek	Az ügyletek jellege és feltételei eltérhetnek a szokásos üzletmenetben alkalmazottaktól.	Üzleti cél, ellenoldal, szerződéses háttér, jóváhagyás és megfelelő számviteli kezelés.
Azonosított csalási kockázathoz kapcsolódó számlák tételei	Közvetlenül érintik azt a területet, ahol a könyvvizsgáló csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát azonosította.	A vizsgálatot az adott csalási kockázat jellegéhez és a kapcsolódó állításokhoz igazítjuk.

5. A szokásos üzletmeneten kívül feldolgozott naplótételek és egyéb helyesbítések

Mit választhatunk ki?	Miért lehet kockázatos?	Mit vizsgálunk?
Nem standard, nem ismétlődő vagy szokatlan ügyletekhez kapcsolódó naplótételek	Ezekre nem feltétlenül vonatkoznak ugyanolyan jellegű vagy terjedelmű kontrollok, mint a rutin, ismétlődő tranzakciókra.	Ki kezdeményezte, könyvelte és hagyta jóvá a tételt; mi az üzleti indoka; megfelelő-e a számviteli kezelés; és rendelkezésre áll-e megfelelő alátámasztás.

Fontos: a fenti jellemzők egyike sem jelenti önmagában azt, hogy az adott naplótétel valóban csalást takar. A könyvvizsgáló az adott gazdálkodó egység folyamatainak, kontrolljainak és csalási kockázatainak ismeretében határozza meg, **mely jellemzők relevánsak a tesztelendő tételek kiválasztásakor**.

5.8 Kontrolltevékenységek vizsgálata és kontrollhiányosságok a gazdálkodó egység belső kontrollrendszerén belül

Összhangban az ISA 315R standard előírásaival, a kockázatfelmérési folyamat megismerése után a gazdálkodó egység kontrolltevékenységeinek megismerése és felmérése a következő feladat. A könyvvizsgálónak **azonosítania kell azokat a kontrollokat, amelyek a csalásból eredő lényeges hibás állítás állítások szintjén fennálló kockázatait kezelik**. Ide tartoznak a naplótételek és egyéb helyesbítések feletti releváns kontrollok is.

A csalási kockázatok kezelésére kialakított kontrollok lehetnek **megelőző vagy feltáró kontrollok**, és egyaránt lehetnek manuálisak vagy automatizáltak. A méretre szabhatóság itt is érvényesül, hiszen minél komplexebb, nagyobb kockázatú és nagyobb méretű gazdálkodó egységről van szó, a megelőző és feltáró kontrollok is sokkal összetettebbekké válnak, és felvethetik azt is, hogy a könyvvizsgálónak szakértő segítséget kell kérni ezek megértésében és a kontrollok értékelésében.

A megelőző kontroll célja a nevéből adódóan a csalási szándékú esemény vagy ügylet bekövetkezésének megelőzése:

- a feladat és hatáskörök, jóváhagyási jogosultságok szétválasztása;
- a különböző hozzáférések korlátozása;
- naplótételek megfelelő jóváhagyása;
- az IT-rendszerek kialakítása, programozása, tesztelése és a változások migrálása feletti kontrollok
- a számviteli információs rendszer fejlesztéseinek és változásainak ellenőrzése.

A feltáró kontroll viszont a már bekövetkezett csalási esemény feltárására irányul:

- szokatlan vagy szokásos üzletmeneten kívüli tranzakció jelentések ellenőrzése;
- név nélküli vagy bizalmas bejelentési mechanizmusok a munkavállalók és harmadik felek számára az azonosított vagy vélt csalások jelzésére;
- az IT-infrastruktúrába beépített csalásfeltárási szoftverek, amelyek az ügyletadatok elemzésével vagy monitorozásával azonosítják a standardtól, szokásostól vagy várttól eltérő tevékenységeket.

A kontrollok megismerése során a könyvvizsgáló interjút, dokumentum- és rendszerinformációk vizsgálatát, megfigyelést, valamint szükség szerint végigkövetést (walkthrough-t) alkalmazhat.

Csalási kockázatok szempontjából különösen fontos annak vizsgálata, hogy a kontroll ténylegesen kezeli-e az azonosított csalási kockázatot, ki képes a kontrollt végrehajtani vagy megkerülni, milyen rendszerjogosultságok kapcsolódnak hozzá, és marad-e bizonyíték a kontroll végrehajtásáról és az azonosított kivételek kezeléséről.

A kontroll vizsgálata során a „csalási szemüveget" felvéve a könyvvizsgáló például az alábbi kérdéseket vizsgálhatja:

- Mely azonosított csalási kockázatot kezeli a kontroll?
- Megelőzi vagy feltárja a csalási lehetőséget?
- Ki tudja megkerülni vagy felülírni a kontrollt?
- Manuális vagy automatizált kontrollról van szó?
- Van-e privilegizált hozzáférés vagy olyan jogosultságkombináció, amely csökkenti a kontroll hatékonyságát?
- Hogyan kerülnek kivizsgálásra és lezárásra a kontroll által azonosított kivételek?

Amennyiben a pénzügyi beszámolási folyamat IT-rendszerekre támaszkodik, a csalás szempontjából releváns kontrollok között **általános IT-kontrollok** is lehetnek. Különösen releváns lehet:

- a privilegizált, például adminisztrátori vagy teljes körű hozzáférések kontrollja;
- a felhasználói jogosultságok kiosztásának és módosításának kontrollja;
- a nem személyhez kötött vagy általános felhasználói fiókok kezelése;
- az éles rendszerben végrehajtott változtatásokhoz való hozzáférés elkülönítése;
- a rendszer- és hozzáférési naplók felülvizsgálata, valamint a szokatlan felhasználói tevékenységek figyelemmel kísérése.

Összetettebb IT-környezetben a kontrollok megismerése és értékelése speciális IT-ismeretek bevonását is szükségessé teheti.

A könyvvizsgálónak a belső kontrollrendszer megismerése során azt is mérlegelnie kell, hogy az **azonosított kontrollhiányosságok relevánsak-e a csalás megelőzése vagy feltárása szempontjából**. Egy kontrollhiányosság önmagában nem bizonyítja csalás fennállását, azonban lehetőséget teremthet annak elkövetésére vagy arra, hogy a csalás ne kerüljön időben feltárásra. Ezért az ilyen hiányosságok hatással lehetnek a csalási kockázatok felmérésére és a további könyvvizsgálati eljárások jellegére, ütemezésére és terjedelmére.

A kontrollok értékelése során fontos annak mérlegelése is, hogy az adott kontroll milyen közvetlenül kezeli -e az azonosított csalási kockázatot. Egyes kontrollok kellően pontosak lehetnek ahhoz, hogy önmagukban vagy más kontrollokkal együtt megelőzzék, feltárják és helyesbítsék a csalásból eredő hibás állítást. Más, közvetett kontrollok elsősorban más kontrollok működését támogatják, és önmagukban nem feltétlenül elég pontosak egy konkrét, állítások szintjén fennálló csalási kockázat kezelésére. Ilyen közvetett kontroll lehet például a visszaélés-bejelentési rendszer. **A könyvvizsgálónak ezért azt is mérlegelnie kell, hogy az azonosított**

kontroll önmagában vagy más kontrollokkal együtt kellően pontos-e az adott csalási kockázat kezelésére.

Eset – kontrollok felülírásának kontrollja

A pénzügyi vezető adminisztrátori jogosultsággal rendelkezik az ERP-rendszerben, manuális naplótételeket rögzíthet és azok jóváhagyását is elvégezheti. A társaság nem készít független felülvizsgálatot az ilyen jogosultsággal rögzített tételekről.

A könyvvizsgáló mérlegeli, hogy ez a kontrollkörnyezet milyen lehetőséget teremt a kontrollok vezetés általi felülírására, hogyan befolyásolja a csalási kockázatok felmérését, és szükséges-e ennek megfelelően módosítani a további könyvvizsgálati eljárásokat.

A könyvvizsgálónak nem elegendő annak megállapítása, hogy a gazdálkodó egység rendelkezik-e a csalás megelőzését vagy feltárását szolgáló kontrollokkal. A releváns kontrollok esetében értékelnie kell azok kialakítását, és meg kell állapítania, hogy bevezették-e őket. Azonosítania kell továbbá a csalás megelőzése vagy feltárása szempontjából releváns kontrollhiányosságokat, és értékelnie kell azok hatását a csalási kockázatok felmérésére és a további könyvvizsgálati eljárásokra.

A csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázata jelentős kockázatnak minősül. A releváns kontrollok működési hatékonyságának tesztelése azonban nem minden esetben kötelező. Amennyiben a könyvvizsgáló a felmért kockázat kezelésében egy kontroll működésére kíván támaszkodni, vagy azt más standardkövetelmény előírja, a kontroll működési hatékonyságát is tesztelnie kell.

5.9 A csalási kockázati tényezők értékelése

Az oktatási anyag elején bemutatott csalási kockázati tényezők azonosítása a kockázatfelmérés kiindulópontja. Az azonosított csalási kockázati tényezők hatással lehetnek az eredendő kockázat vagy az ellenőrzési kockázat felmérésére, ezért azokat a könyvvizsgálónak az ISA 315R szerinti kockázatfelmérés részeként értékelnie kell.

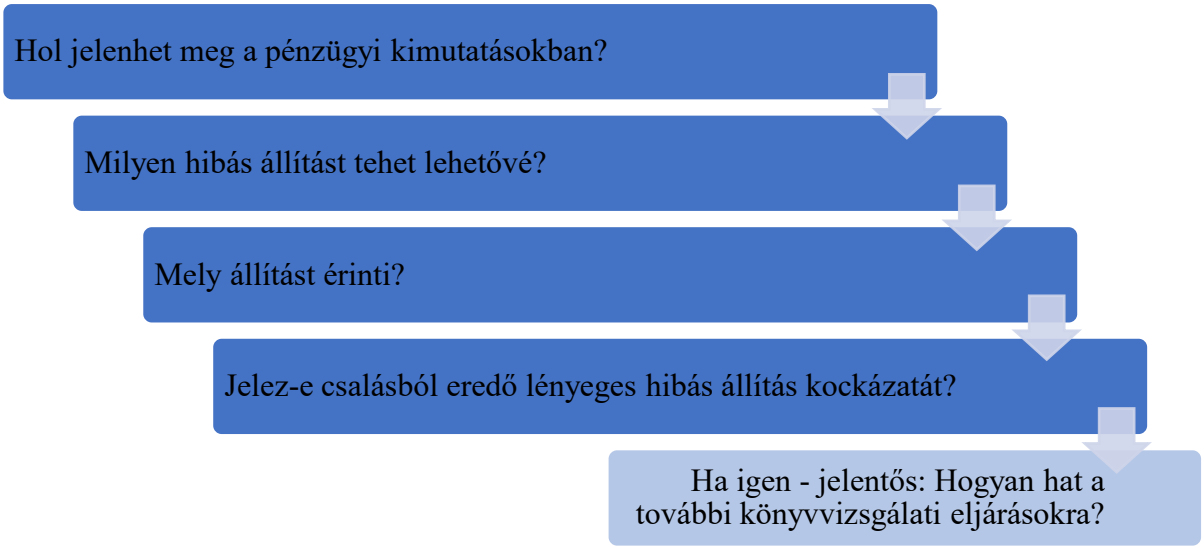
A kockázatfelmérési eljárások során azonosított csalási kockázati tényezőket a könyvvizsgálónak nem elegendő összegyűjtenie és dokumentálnia: értékelnie kell azok jelentőségét és egymással való összefüggését.

- Miért releváns az adott tényező ennél a gazdálkodó egységnél?
- Mely ügyletcsoportot, számlaegyenleget, közzétételt vagy állítást érintheti?
- Beszámolókészítés során elkövetett csalás vagy az eszközök elsikkasztásának lehetőségét jelzi?
- Önmagában vagy más tényezőkkel együtt jelez-e csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát?
- Milyen hatással van az eredendő kockázat, illetve adott esetben az ellenőrzési kockázat felmérésére?
- Befolyásolja-e a további könyvvizsgálati eljárások kialakítását?

Egy csalási kockázati tényező jelenléte önmagában nem jelenti csalás fennállását, és nem eredményez automatikusan csalási kockázatot. A könyvvizsgáló szakmai megítélés alkalmazásával és fokozott szakmai szkepticizmussal értékeli, hogy az azonosított tényezők önmagukban vagy

együttesen csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát jelzik-e, így az értékelés során fontos az **összefüggések keresése**. Egy önmagában kevésbé jelentős körülmény más tényezőkkel együtt lényegesen eltérő kockázati képet adhat.

A könyvvizsgálónak érdemes az alábbi összefüggéseket végiggondolnia a csalási kockázati tényező értékelése során:

A csalási kockázati tényezők jelentőségét befolyásolja többek között a gazdálkodó egység **mérete, összetettsége, tulajdonosi és irányítási struktúrája, kontrollkörnyezete és működési modellje**. Egy körülmény jelentősége mindig az adott gazdálkodó egység konkrét körülményeitől és az egyéb azonosított csalási kockázati tényezőktől függ.

Az azonosított csalási kockázati tényezők értékelése alapján a könyvvizsgáló **azonosítja és felméri a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatait**, és meghatározza, hogy azok:

- **a pénzügyi kimutatások egészének szintjén**, vagy
- **az állítások szintjén**, meghatározott ügyletcsoportokhoz, számlaegyenlegekhez vagy közzétételekhez kapcsolódóan

állnak-e fenn.

A felmérés során a könyvvizsgáló figyelembe veszi a lehetséges csalásból eredő hibás állítás **bekövetkezési valószínűségét és nagyságrendjét**, valamint az azonosított csalási kockázati tényezők együttes hatását. Ha több csalási kockázati tényező ugyanahhoz az ügyletcsoporthoz, számlaegyenleghez vagy közzétételhez kapcsolódik, azok együttes jelenléte jelezheti az állítások szintjén fennálló csalási kockázatot. **A csalásból eredő lényeges hibás állítás azonosított és felmért kockázatait jelentős kockázatként kell kezelni.**

Eset – A domináns vezetői szerep, mint csalási kockázati tényező

Egy közepes méretű társaságnál az ügyvezető egyben többségi tulajdonos, és jelentős szerepet játszik a pénzügyi döntésekben.

A tulajdonos-ügyvezető domináns szerepe csalási kockázati tényező lehet, mivel olyan környezetet teremthet, amely elősegíti a kontrollok vezetés általi felülírását. Ez azonban önmagában nem jelenti csalás fennállását, és nem eredményezi automatikusan konkrét csalási kockázat azonosítását.

A könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy a tényező az adott gazdálkodó egység konkrét körülményei között hol és hogyan teremthet csalásból eredő lényeges hibás állításra lehetőséget, és jelez-e konkrét csalási kockázatot. Ennek során releváns lehet például, hogy az ügyvezető milyen mértékben képes beavatkozni a számviteli elszámolásokba, felülírni a jóváhagyási folyamatokat vagy más kontrollokat, illetve működik-e felette hatékony irányítási felügyelet.

A következtetés ezért nem önmagában a vezető domináns szerepén, hanem a körülmények és az egyéb azonosított csalási kockázati tényezők együttes értékelésén alapul.

6 KIEMELT CSALÁSI TERÜLETEK[9] (ISA 240R, 39-41.)

A csalási kockázati tényezők értékelése alapján azonosított, **csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázatait a könyvvizsgálónak jelentős kockázatként kell kezelnie**. Amennyiben ezt korábban még nem tette meg, azonosítania kell az ilyen kockázatokat kezelő kontrollokat, értékelnie kell azok kialakítását, és meg kell állapítania, hogy azokat bevezették-e.

6.1 Csalási kockázatok a pénzügyi kimutatások és az állítások szintjén

Az 5.9-es részben leírt folyamatot tovább elemezve, a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata fennállhat **a pénzügyi kimutatások egészének szintjén** vagy az állítások szintjén **meghatározott ügyletcsoportokra, számlaegyenlegekre, közzétételekre vonatkozóan**.

Annak meghatározása, hogy a csalási kockázat hol jelenik meg, alapvető a megfelelő könyvvizsgálói válasz kialakításához. Állítások szintjén fennálló kockázat esetén ezért fontos annak konkrét meghatározása, hogy **mely pénzügyi kimutatási terület és mely releváns állítás fogékony a csalásból eredő hibás állításra, és milyen formában valósulhat meg a lehetséges manipuláció**.

Terület	Releváns állítás	Lehetséges csalásból eredő hibás állítás
Árbevétel	Pontosság / Értékelés	Az ellenérték összegének szándékosan nem megfelelő becslése
Ráfordítások	Előfordulás / Besorolás	Fiktív vagy személyes ráfordítások elszámolása, illetve szándékosan hibás besorolás
Pénzeszközök	Létezés	Hamisított vagy módosított banki dokumentumokkal elfedett hiány
Összetett számviteli becslések	Értékelés	A jelentős szubjektivitás vagy becslési bizonytalanság kihasználása a kívánt érték elérésére
Bevételek és ráfordítások	Besorolás	Tételek szándékos átsorolása valamely kiemelt teljesítménymutató befolyásolása érdekében

I [9] KAPCSOLÓDÓ STANDARDOK: 540., 550. ÉS 560. STANDARDOK

Terület	Releváns állítás	Lehetséges csalásból eredő hibás állítás
Közzétételek	Bemutatás / Közzététel	Függő kötelezettségek, mérlegen kívüli megállapodások, garanciák vagy kovenánsok kihagyása vagy pontatlan bemutatása

Állami szektor: az eszközök elsikkasztása, a közpénzek magáncélú felhasználása, valamint a támogatási és juttatási programokhoz vagy szerződésekhez kapcsolódó, harmadik felek által elkövetett csalás fokozott relevanciával bírhat.

6.2 A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata

Az ISA 240R a csalási kockázatok azonosítása és felmérése során kiemeli a kontrollok vezetés általi felülírásának kockázatát.

A vezetés egyedülálló helyzetben van a csalás elkövetésére, mivel képes lehet a számviteli nyilvántartások manipulálására és olyan kontrollok felülírására is, amelyek egyébként hatékonyan működnek. A felülírás módjának kiszámíthatatlansága miatt a kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata minden gazdálkodó egységnél fennáll, bár annak mértéke és megjelenési formája gazdálkodó egységenként eltérhet.

A könyvvizsgálónak ezt a kockázatot **a pénzügyi kimutatások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázataként kell kezelnie**. Emellett értékelnie kell, hogy a gazdálkodó egység konkrét körülményei alapján a kockázat **megjelenik-e az állítások szintjén is**, meghatározott ügyletcsoportok, számlaegyenlegek vagy közzétételek vonatkozásában.

Az állítások szintjén fennálló kockázatra utalhat például, ha a vezetésre jelentős nyomás nehezedik egy eredménycél vagy hitel feltételek teljesítésére, és egyúttal lehetősége van az érintett pénzügyi kimutatási területet befolyásoló elszámolások módosítására vagy kontrollok felülírására.

Ezen kockázat kezelésére adott könyvvizsgálói válaszok a 7. fejezetben kerülnek kifejtésre.

Eset – a kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata az állítások szintjén is megjelenik

Egy közepes méretű társaság év végén közel kerül a banki hitelszerződésében meghatározott pénzügyi feltételek megsértéséhez. A pénzügyi vezetés jelentős befolyással rendelkezik az év végi készletértékelésre, valamint a kötelezettségek és kapcsolódó ráfordítások elszámolására.

A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata a pénzügyi kimutatások szintjén minden esetben fennáll, azonban a konkrét körülmények alapján a könyvvizsgáló azt is mérlegeli, hogy fennáll-e csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata a készletek értékelése és a kötelezettségek teljessége állítások szintjén. A feltételek teljesítésére irányuló nyomás és a vezetés beavatkozási lehetősége együttesen indokolhatja ilyen állítások szintjén fennálló csalási kockázat azonosítását.

A kontrollok vezetés általi felülírása többféle területen és formában jelenhet meg, illetve egyes körülmények növelhetik annak kockázatát. Az alábbi példák olyan területeket, körülményeket és mintázatokat mutatnak be, amelyek a könyvvizsgáló fokozott figyelmét indokolhatják.

Terület / körülmény / mintázat	Miért releváns csalás szempontjából?	Rövid példa
Naplótételek és egyéb helyesbítések	A manuális vagy nem standard tételek lehetőséget teremthetnek a rutin ügyletfeldolgozás és az ahhoz kapcsolódó kontrollok megkerülésére.	A vezetés év végén manuális tétellel csökkenti az elhatárolt ráfordításokat az eredmény javítása érdekében.
Számviteli becslések és vezetői elfogultság	A jelentős megítélés és szubjektivitás lehetőséget teremthet a feltételezések kívánt eredményhez igazítására. Az egyes becslések önmagukban észszerűnek tűnhetnek, miközben összességük következetesen ugyanabba az irányba torzít.	A vezetés a korábbi évekhez képest indokolatlanul optimista feltételezéseket alkalmaz a készlet értékvesztésének meghatározásakor.
Szokásos üzletmeneten kívüli vagy más módon szokatlan jelentős ügyletek	A szokatlan struktúra, időzítés vagy nem egyértelmű üzleti indok elfedheti az ügylet valódi célját vagy gazdasági tartalmát.	A társaság közvetlenül év vége előtt jelentős, összetett ügyletet köt, amelynek üzleti indoka nem egyértelmű, ugyanakkor lényegesen javítja az éves eredményt.
Kapcsolt felek és kapcsolt felekkel folytatott ügyletek	A nem azonosított kapcsolatok, nem piaci feltételek vagy szokatlan ügyletek felhasználhatók a pénzügyi helyzet vagy teljesítmény befolyásolására.	Év végén jelentős értékesítés történik egy vezetéshez kapcsolódó fél részére szokatlan fizetési feltételekkel.
Teljesítmény- vagy finanszírozási kényszer	Nem önmagában manipulációs módszer, hanem ösztönzést vagy nyomást teremthet a kontrollok felülírására.	A társaság csak kis mértékben marad el az EBITDA-céltól vagy egy hitel kovenáns teljesítésétől, miközben a vezetés képes befolyásolni az év végi elszámolásokat.
Időszak végi torzítások	A beszámolási időszak vége különösen alkalmas lehet az eredmény vagy a pénzügyi helyzet rövid távú befolyásolására.	Árbevétel elszámolása teljesítés előtt, ráfordítás következő időszakra tolása vagy év végi tétel következő időszak eleji visszafordítása.
Egyéb ügyfélspecifikus mintázatok	Az üzleti modell, szerződéses konstrukciók, finanszírozás vagy IT-környezet sajátos lehetőséget teremthet a kontrollok megkerülésére.	A vezetés privilegizált ERP-hozzáféréssel olyan tranzakciót módosíthat, amely normál esetben többszintű jóváhagyáson menne keresztül.

6.3 Csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatai az árbevétel megjelenítésében

Az ISA 240R másik kiemelt témája a csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak azonosítása és felmérése az árbevétel megjelenítésében.

A csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése során a könyvvizsgálónak abból a **feltételezésből kell kiindulnia, hogy az árbevétel megjelenítésében csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata áll fenn**. A kockázat az árbevétel túlzott és alulértékelt kimutatásában egyaránt megjelenhet például a fiktív árbevétel elszámolásával, az árbevétel idő előtti megjelenítésével, illetve az árbevétel szándékosan későbbi időszakra történő elhalasztásával.

A könyvvizsgálónak ugyanakkor nem elegendő általánosan „árbevétel csalási kockázatot" azonosítania. Meg kell határoznia, hogy **az árbevétel mely típusai, mely árbevétel ügyletek és mely releváns állítások idézik elő a csalási kockázatot**, figyelembe véve a gazdálkodó egységnél azonosított csalási kockázati tényezőket.

Az oktatási anyag korábbi részeiben bemutatott csalási kockázati tényezők az árbevétel-megjelenítés kockázatának értékelésekor is irányadóak. Az egyes tényezők jelentősége gazdálkodó egységenként és árbevétel típusonként eltérhet: a teljesítménycélokhoz kapcsolódó ösztönzés vagy nyomás, a készpénzes értékesítésből adódó lehetőség, illetve az összetett vagy jelentős megítélést igénylő árbevétel-elszámolás például növelheti a csalásból eredő hibás állításra való fogékonyságot.

Mire figyeljünk az árbevétel csalási kockázatának értékelésekor?

Az árbevétel csalási kockázatának értékelésekor figyelni kell arra, hogy a kockázatot és értékelésének jelentőségét növelhetik például az alábbi körülmények:

- az árbevétel elszámolását érintő számviteli szabályozás vagy számviteli politika változása, különösen, ha az új előírások értelmezése és alkalmazása jelentős vezetői megítélést igényel;
- a gazdálkodó egység az iparágban alkalmazottól eltérő és agresszív árbevétel elszámolási elveket követ
- a gazdálkodó egység feltörekvő ágazatokban működik (pl. AI alkalmazások)
- az árbevétel vagy az eredmény teljesítménycélhoz, vezetői javadalmazáshoz vagy más elváráshoz kapcsolódik;
- az árbevétel-megjelenítés összetett szerződéses konstrukciókon, jelentős becsléseken vagy nagy becslési bizonytalanságon alapul;
- korábban jelentős helyesbítések történtek az árbevétel nem megfelelő megjelenítése miatt;
- a kockázatfelmérési eljárások során az árbevétellel kapcsolatban egymásnak ellentmondó információk merültek fel;
- a körülmények fiktív vagy idő előtt elszámolt árbevétel lehetőségére utalnak;
- az árbevételhez kapcsolódó közzétételek hiányos vagy pontatlan bemutatására utaló körülmények állnak fenn;

- az összetett szervezeti vagy tulajdonosi struktúra növeli a nem azonosított kapcsolt felekkel folytatott ügyletek lehetőségét.

Eset – Árbevétel és teljesítési fok

Egy közepes méretű projektalapon működő társaság több, éven átnyúló szerződésből származó árbevételét a projektek teljesítési foka alapján számolja el. A teljesítési fok meghatározása jelentős megítélést igényel, és többek között a projektvezetők által szolgáltatott műszaki és pénzügyi információkon alapul.

Az egyik jelentős projekt december 31-i készültségi fokát a társaság 78%-ban határozza meg. A rendelkezésre álló projektinformációk alapján ez az érték nem tűnik nyilvánvalóan ésszerűtlennek, ugyanakkor a teljesítési fok néhány százalékpontos változása is jelentős hatással lenne az elszámolt árbevételre. Az éves árbevétel-növekedés egyben a vezetői teljesítményértékelés egyik fontos mutatója.

A körülmények nem jelentik azt, hogy a készültségi fok vagy az elszámolt árbevétel hibás. A könyvvizsgáló számára ugyanakkor egy területen találkozik a jelentős megítélési lehetőség, az árbevétel érzékenysége és a vezetői ösztönzés. Értékelnie kell, hogy ezek a tényezők együttesen csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát jelzik-e, és ha igen, az árbevétel mely releváns állítását érinti a kockázat.

Az alapfeltételezés megcáfolása – csak korlátozott körülmények között: az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódó csalási kockázati tényezők jelenléte rendszerint azt jelenti, hogy nem helyénvaló megcáfolni az árbevételhez kapcsolódó csalási kockázat alapfeltételezését. A szabályozás hangsúlya áthelyeződött: a standard azokat a limitált körülményeket hangsúlyozza, amelyekre tekintettel az alapfeltételezés cáfolható. Eszerint a megcáfolás korlátozott körülmények között lehet megfelelő, amikor a kockázatfelmérési eljárások alapján az árbevételhez kapcsolódó csalási kockázati tényezők **nem jelentősek**. Ilyen helyzet lehet például egy egyszerű, kiszámítható, állandó bevételi forrás, amelyhez nem kapcsolódik jelentős vezetői ösztönzés vagy nyomás, és amelynek manipulálására a vezetésnek nincs érdemi lehetősége.

A megcáfolás következtetés, és nem kiindulópont, azaz azt a végrehajtott kockázatfelmérési eljárásoknak és az adott árbevételhez kapcsolódó csalási kockázati tényezők értékelésének kell alátámasztania.

Eset - Az árbevételre vonatkozó alapfeltételezés megcáfolása

Egy kevésbé összetett gazdálkodó egység árbevételének kisebb, elkülönült részét állandó és folyamatos éves karbantartási szerződésekből származó bevétel adja. A szerződések egységes feltételeket és előre rögzített díjat tartalmaznak, a szolgáltatást a szerződés teljes időtartama alatt egyenletesen nyújtják, és a bevételt ennek megfelelően, automatikusan, időarányosan számolják el. Az elszámolás nem igényel jelentős vezetői megítélést vagy becslést, manuális beavatkozásra csak korlátozottan van lehetőség. A bevétel nem kapcsolódik vezetői teljesítménycélhoz, és a kockázatfelmérési eljárások nem tártak fel ehhez az árbevétel típushoz kapcsolódó jelentős csalási kockázati tényezőt.

E körülmények alátámaszthatják, hogy ennél a konkrét árbevétel típusnál az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódó csalási kockázatra vonatkozó alapfeltételezés megcáfolása helyénvaló.

Az állami szektorban az árbevétel túl- vagy alulértékelésére irányuló ösztönzés egyes esetekben kevésbé jelentős lehet, ugyanakkor a kiadásokhoz – különösen jogszabályi limitekhez kötött kiadásokhoz – kapcsolódó csalási kockázatok nagyobb jelentőséggel bírhatnak.

6.4 Az eszközök elsikkasztására utaló körülmények a pénzügyi kimutatások szintjén

Az eszközök elsikkasztása a pénzeszközök, készletek vagy más eszközök eltulajdonítása, jogosulatlan felhasználása vagy kifizetések jogtalan kezdeményezése formájában is megvalósulhat. Az elsikkasztást gyakran **a számviteli nyilvántartások vagy bizonylatok manipulálásával próbálják leplezni**, ezért annak hatása a könyvvizsgálat során eltérésekben, szokatlan trendekben vagy korrekciókban is megjelenhet.

A könyvvizsgáló figyelmét felkelthetik például:

- **készleteknél:** megmagyarázatlan vagy növekvő leltárhiányok, selejtezések és készletkorrekciók; a normáktól vagy korábbi időszakoktól eltérő anyagfelhasználás;
- **pénzeszközöknél:** megmagyarázatlan pénztári vagy banki eltérések, szokatlan átvezetések vagy egyeztetési tételek;
- **beszerzéseknél és kifizetéseknél:** szokatlan szállítók, megfelelő alátámasztás nélküli vagy ismétlődő kifizetések, illetve a szokásostól eltérő jóváhagyások;
- **egyéb eszközöknél:** hiányzó eszközök, szokatlan selejtezések, kivezetések vagy értékesítések.

Az ilyen körülmények **önmagukban nem bizonyítják az eszközök elsikkasztását**. A jelentőségüket a könyvvizsgálónak az egyéb megszerzett információkkal, az érintett folyamatokkal és kontrollokkal, valamint az azonosított csalási kockázati tényezőkkel összefüggésben kell értékelnie.

Eset – növekvő készleteltérések

Egy termelő vállalkozásnál az év végi leltározás során a korábbi évekhez képest magasabb készlethiányt tártak fel mennyiségben (is). A vezetés a különbséget részben a termelés volumenének növekedésével, részben selejtezési és adminisztrációs problémákkal magyarázza. A könyvvizsgáló ugyanakkor azt is megállapítja, hogy év közben nőtt a manuális készletkorrekciók és selejtezések értéke. A termékek jellegüknél fogva könnyen eltulajdoníthatók.

A készlethiány és a korrekciók növekedése önmagában nem bizonyítja az eszközök elsikkasztását: azoknak működési, adminisztrációs vagy egyéb oka is lehet. A könyvvizsgálónak azonban értékelnie kell, hogy a körülmények együttesen jeleznek-e csalási kockázatot.

Ennek során releváns lehet többek között, hogy mely készletcsoportoknál és telephelyeken jelentkeznek az eltérések, kik férnek hozzá fizikailag a készletekhez, kik jogosultak készletkorrekciók és selejtezések kezdeményezésére és jóváhagyására, valamint változott-e az eltérések nagyságrendje vagy mintázata az előző időszakokhoz képest.

A változás oka lehet egyszerűen hiba, lehet, hogy ténylegesen magasabb volt a selejt és ez megbízhatóan alátámasztható. Ugyanakkor az is lehet, hogy a készleteket eltulajdonították és ezeket korrekciókkal/selejtezéssel fedik el.

A csalási kockázatot mindig konkretizálni kell: a könyvvizsgálónak meg kell határoznia, hogy az hol és milyen módon jelenhet meg a pénzügyi kimutatásokban, és mely releváns állításokat érinti. A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata minden gazdálkodó

egységnél fennáll a pénzügyi kimutatások szintjén, de a konkrét körülmények alapján az állítások szintjén is megjelenhet. Az árbevétel megjelenítésénél a csalási kockázat fennállásából kell kiindulni; az alapfeltételezés megcáfolása következtetés, nem kiindulópont, és azt az adott árbevételre (az egyes árbevétel típusokra külön-külön) vonatkozó kockázatfelmérési eljárásoknak kell alátámasztaniuk.

A csalásra utaló körülmények és mintázatok ugyanakkor nem jelentik önmagukban csalás fennállását: azokat az egyéb megszerzett információkkal és az adott gazdálkodó egység körülményeivel összefüggésben kell értékelni.

7 VÁLASZOK A CSALÁSBÓL EREDŐ LÉNYEGES HIBÁS ÁLLÍTÁS FELMÉRT KOCKÁZATAIRA [10] (ISA 240R 42-54.)

A csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázataira adott válaszok kialakítása és végrehajtása során a könyvvizsgálónak kellő szakmai szkepticizmussal és **elfogulatlanul** kell értékelnie a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékokat. Nem fogadhatja el „automatikusan", elemzés nélkül a vezetés magyarázatait, ugyanakkor a bizonyítékokat sem értékelheti elfogultan, valamely előzetes várakozásának alátámasztása érdekében.

7.1 Átfogó válaszok a felmért csalási kockázatokra

a) Kiszámíthatatlansági elem

A csalási kockázatokra adott válasz nem válhat teljesen rutinszerűvé és előre jelezhetővé sem. Ha a gazdálkodó egységen belüli személyek jól ismerik a könyvvizsgálat során rendszeresen alkalmazott eljárásokat, ez megkönnyítheti a csalás leplezését. Ezért a könyvvizsgálónak **kiszámíthatatlansági elem**et kell beépítenie a könyvvizsgálati eljárások jellegének, ütemezésének és terjedelmének meghatározásába. A kiszámíthatatlanság szerepét a szakmai szkepticizmus kapcsán a 4. fejezetben már bemutattuk.

A kiszámíthatatlanság a gyakorlatban például az alábbi módokon valósítható meg:

Hol építhető be kiszámíthatatlanság?	Példa
Vizsgált terület	Korábban nem tesztelt vagy nem lényegesnek ítélt terület bevonása
Eljárás jellege	Korábban alkalmazott elemző eljárás helyett részletes tesztelés
Ütemezés	Eljárás végrehajtása a megszokottól eltérő időpontban
Kiválasztás	Eltérő mintavételi vagy rétegzési módszer
Helyszín	Más telephely vagy előre be nem jelentett eljárás
Elemzés mélysége	Részletesebb elemzés vagy alacsonyabb vizsgálati küszöb

[10] Kapcsolódó standardok: ISA 315R és ISA 330., ISA 505.

Hol építhető be kiszámíthatatlanság?	Példa
Technológia	Teljes sokaság elemzése anomáliafeltárási vagy statisztikai módszerekkel

b) Átfogó válaszok

Az ISA 330 standarddal összhangban a könyvvizsgálónak **átfogó válaszok**at kell meghatároznia a pénzügyi kimutatások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázatainak kezelése céljából. Értékelnie kell azt is, hogy a számviteli politikák, különösen a szubjektív értékelésekre és összetett ügyletekre vonatkozók gazdálkodó egység általi kiválasztása és alkalmazása jelezhet-e a beszámolókészítés során elkövetett csalást.

A pénzügyi kimutatások szintjén fennálló csalási kockázat jelentős kockázatnak minősül, amely **hatással lehet a könyvvizsgálat általános megközelítésére**. Az átfogó válaszok például az alábbi területeket érinthetik:

Terület	Lehetséges átfogó válasz
Könyvvizsgálati bizonyíték	Fokozott figyelem a lényeges ügyleteket alátámasztó dokumentáció jellegére és terjedelmére; a vezetés jelentős magyarázatainak és nyilatkozatainak megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékokkal történő alátámasztása, illetve azok más forrásokból származó információkkal való összevetése
Munkacsoport	Tapasztaltabb, fejlettebb vagy speciális ismeretekkel rendelkező személyek kijelölése, valamint a tagok munkájának fokozottabb irányítása és felügyelete (terjedelem és gyakoriság), és részletesebb áttekintés
Szakértők	Szakértők nagyobb mértékű bevonása összetett vagy szubjektív területeken
Adatok	Nagyobb hangsúly az adatok tesztelésén
Adatkinyerés	Közvetlen adatkinyerési módszerek vagy technológiák alkalmazása az adatmanipuláció kockázatának kezelésére

Eset – elegendő egy célzott eljárás?

Egy társaságnál a tárgyév során jelentősen romlott a jövedelmezőség, miközben a tulajdonosok a vezetéstől az előző évi eredményszint fenntartását várják el. A könyvvizsgáló azt is megállapítja, hogy a pénzügyi vezető meghatározó szerepet tölt be az év végi zárásban, több jelentős számviteli becslés kialakításában és a nem rutin helyesbítések jóváhagyásában.

A munkacsoport az azonosított kockázatra válaszul elsőként az év végi naplótételek tesztelésének kiterjesztését tervezi.

A könyvvizsgálónak fel kell mérnie, hogy elegendő-e a felmért kockázatra kizárólag a naplótételek tesztelésének módosításával reagálni. A körülmények nem kizárólag egy konkrét állítás vagy számlaegyenleg kockázatára utalhatnak, hanem a pénzügyi kimutatások szintjén fennálló csalási kockázatot is jelezhetnek. Ebben az esetben a célzott további könyvvizsgálati eljárások mellett azt is mérlegelni kell, hogyan szükséges-e módosítani a könyvvizsgálat általános megközelítését.

7.2 Az állítások szintjén felmért csalási kockázatokra adott válaszok

Az állítások szintjén azonosított, csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázataira a könyvvizsgálónak olyan további könyvvizsgálati eljárásokat kell kialakítania és végrehajtania, amelyek **jellegükben, ütemezésükben és terjedelmükben válaszolnak az adott kockázatra**.

Mivel a csalásból eredő lényeges hibás állítás felmért kockázatai jelentős kockázatok, a könyvvizsgálónak **meggyőzőbb könyvvizsgálati bizonyítékot kell szereznie**. Ez megvalósulhat a bizonyíték mennyiségének növelésével, illetve relevánsabb és megbízhatóbb bizonyíték megszerzésével – például független harmadik féltől vagy több, egymástól független forrásból származó bizonyíték felhasználásával.

A válasz dimenziója	Mit jelent csalási kockázat esetén?	Gyakorlati példa
Jelleg	Olyan eljárás vagy bizonyíték választása, amely közvetlenebbül és megbízhatóbban válaszol az azonosított csalási kockázatra	Árbevétel-manipuláció kockázatánál nemcsak a vevőegyenleg, hanem a szerződés dátumának, szállítási feltételeinek, visszaküldési jogának vagy kiegészítő megállapodásoknak a külső megerősítése
Ütemezés	Az eljárás időpontjának igazítása ahhoz, amikor a manipuláció kockázata fennállhat	Év végi manipuláció kockázatánál a tesztelés időpontja közelebb kerül az év végéhez; ha a kockázat az év során is fennállhatott, az eljárás időbeli ütemezésére vonatkozó terv az időszak egészére kiterjedhet
Terjedelem	A vizsgálat kiterjesztése vagy a populáció célzottabb vizsgálata	Nagyobb minta, több releváns tétel vagy automatizált eszközökkel akár teljes populáció vizsgálata; a sokaság csalás szempontból releváns jellemzők szerinti csoportosítása

Külső megerősítési eljárások

Csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának fennállásakor a külső megerősítés meggyőzőbb, a gazdálkodó egységtől független könyvvizsgálati bizonyíték megszerzésének egyik eszköze lehet. A megerősítés nemcsak egy számlaegyenlegre vagy ügylet összegére irányulhat, hanem a mögöttes szerződéses feltételekre és megállapodásokra is. A megerősítést a könyvvizsgáló kezdeményezi, folyamatát ő kontrollálja, a megerősítésre vonatkozó kérések tőle indulnak és hozzá érkeznek közvetlenül.

Árbevétel ügyletek esetében például megerősíthető az árazás, a fizetési és engedményfeltételek, a garanciák, valamint kiegészítő megállapodások megléte vagy hiánya. Ez különösen akkor lehet releváns, ha éppen ezek a feltételek befolyásolják az ügylet megfelelő számviteli elszámolását.

Az ISA 505 standarddal összhangban jelen standard is megemlíti, hogy a megerősítési folyamat során felmerülő körülmények maguk is csalás szempontból releváns jelzések lehetnek. Ilyen lehet például:

- ha a vezetés megfelelő indok nélkül akadályozza a megerősítés kiküldését;
- ha a könyvvizsgáló nem tudja fenntartani az ellenőrzést a megerősítési folyamat felett;
- ha a válasz fel nem ismert e-mail-címről érkezik;
- ha nem állapítható meg egyértelműen, hogy a válasz a könyvvizsgáló eredeti kérésére érkezett;
- ha a válasz szokatlan korlátozásokat vagy felelősségkorlátozó nyilatkozatokat tartalmaz.

Csalási kockázat esetén az egyenleg visszaigazolásán túlmenően át kell tekinteni azt is, hogy a szokásos területeken túl mit érdemes megerősíttetni, hogyan zajlott a megerősítési folyamat, és a visszaérkezett válasz vagy a válaszadás körülményei alátámasztják-e annak megbízhatóságát.

Példák a felmért csalási kockázatokra adott könyvvizsgálati eljárásokra

Az ISA 240R **2. sz. függeléke** példákat tartalmaz a beszámolókészítés során elkövetett csalásból, valamint az eszközök elsikkasztásából eredő lényeges hibás állítás felmért kockázatainak kezelésére alkalmazható könyvvizsgálati eljárásokra. **Az alábbi példák nem teljeskörű és nem kötelező eljáráslistát jelentenek:** a megfelelő könyvvizsgálói választ az azonosított csalási kockázathoz, valamint az érintett ügyletcsoporthoz, számlaegyenleghez, közzétételhez és állításhoz kell igazítani.

Felmért kockázat / terület	Lehetséges könyvvizsgálati eljárások
Árbevétel manipulációja	▪ árbevétel elemzése havi-, termékcsoport- vagy üzleti szegmens szerinti bontásban; ▪ releváns szerződéses feltételek és kiegészítő megállapodások megerősítése a vevőkkel; ▪ értékesítési-, marketing- vagy jogi munkatársak megkérdezése az időszak végéhez közeli ügyletekről; ▪ cut-off eljárások; ▪ vevői levelezés és az év vége után röviddel jelentkező visszáruk vizsgálata.
Készletmennyiség manipulációja	▪ kockázatos helyszínek vagy készlettételek azonosítása; ▪ be nem jelentett leltármegfigyelés vagy valamennyi helyszín azonos napon történő leltározása; ▪ a készletmennyiségek összehasonlítása a folyamatos nyilvántartással és korábbi időszakokkal; ▪ automatizált eszközök alkalmazása például kihagyások vagy duplikációk azonosítására; ▪ szükség esetén szakértő bevonása.

Felmért kockázat / terület	Lehetséges könyvvizsgálati eljárások
Eszközök elsikkasztása	▪ pénzeszközök vagy értékpapírok leltározása az év végén vagy ahhoz közel; készlethiányok elemzése helyszín vagy terméktípus szerint; ▪ kulcsfontosságú készletmutatók összehasonlítása ágazati normákkal; ▪ készletcsökkenések alátámasztó dokumentációjának vizsgálata; ▪ értékesítési engedmények és visszáruk elemzése szokatlan mintázatok szempontjából.
Fiktív szállítók / jogosulatlan kifizetések	▪ a szállítói és munkavállalói listák összevetése például azonos címek vagy telefonszámok keresésével; ▪ nagy és szokatlan ráfordítások megalapozottságának vizsgálata; ▪ konkrét szerződéses feltételek harmadik féllel történő megerősítése; ▪ annak vizsgálata, hogy a szerződéseket ténylegesen a feltételeiknek megfelelően hajtották-e végre.
Bérszámfejtési visszaélések	▪ bérszámfejtési adatok szűrése duplikált címek, munkavállalói azonosítók, adószámok vagy bankszámlák azonosítására; ▪ olyan munkavállalói dossziék vizsgálata, amelyekben nincs, vagy csak kevés bizonyíték található tényleges tevékenységre, például hiányoznak a teljesítményértékelések.
Vezetőkhöz és kapcsolt felekhez kapcsolódó visszaélések	▪ jelentős és szokatlan ügyleteknél a kapcsolt felek lehetséges érintettségének és az ügyletet támogató pénzügyi források eredetének vizsgálata; ▪ a felső vezetésnek és kapcsolt feleknek nyújtott kölcsönök jóváhagyásának és könyv szerinti értékének vizsgálata; ▪ a felső vezetés által benyújtott költségelszámolások szintjének és megalapozottságának áttekintése.

7.3 A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázatára adott válaszok

a) Naplótételek és egyéb helyesbítések

Függetlenül a kontrollok vezetés általi felülírása kockázatának a könyvvizsgáló általi felmérésétől, a könyvvizsgálónak ki kell alakítania és végre kell hajtania könyvvizsgálati eljárásokat a következő területekre:

- a naplótételekre és egyéb helyesbítésekre,
- a számviteli becslésekre
- a szokásos üzletmeneten kívüli vagy más módon szokatlannak tűnő jelentős ügyletekre

A vizsgálatok eredményét elemezve meg kell állapítani, hogy szükség van-e más könyvvizsgálati eljárásokra a válaszadás érdekében.

A naplótételek és egyéb helyesbítések tesztelése azért kiemelt jelentőségű, mert a pénzügyi beszámolási folyamat manipulálása **nemcsak a főkönyvben rögzített naplótételeken keresztül**, hanem a pénzügyi kimutatások készítése során közvetlenül végrehajtott egyéb – például konszolidációs vagy átsorolási – helyesbítésekkel is megvalósulhat.

Az automatizált könyvelési folyamatok és kontrollok sem szüntetik meg a kontrollok vezetés általi felülírásának kockázatát: a vezetés az automatizált folyamatokba vagy az automatikusan feladott összegekbe is beavatkozhat, és az ilyen beavatkozásnak akár kevés látható nyoma maradhat.

A tesztelendő naplótételek kiválasztásának kockázatalapú szempontjait az 5.7 fejezet részletesen bemutatta. Az alábbiak ezért már a tesztelés végrehajtásának kötelező elemeire és további szempontjaira fókuszálnak.

Könyvvizsgálati eljárások	Könyvvizsgálói fókusz
Interjú készítés	A pénzügyi beszámolási folyamatban részt vevő személyek megkérdezése a naplótételek és helyesbítések feldolgozásához kapcsolódó nem megfelelő vagy szokatlan tevékenységekről. Komplexebb és az ellentmondásokra jobban rávilágító képet kapunk, ha az interjúkat az érintettekkel külön folytatjuk le, például a főkönyvelővel nem a pénzügyi vezetővel együtt beszélünk.
A populáció teljességének ellenőrzése	Bizonyíték szerzése arról, hogy a tesztelés alapjául szolgáló populáció teljes. Ennek során figyelemmel kell lenni az egyéb, például közvetlenül a pénzügyi kimutatásokban végrehajtott helyesbítésekre is. A populációból kimaradó manuális vagy közvetlenül a pénzügyi kimutatásokban végrehajtott helyesbítések éppen olyan tételeket zárhatnak ki a vizsgálatból, amelyek a kontrollok vezetés általi felülírására különösen fogékonyak lehetnek.
Időszak végi tételek ellenőrzése	Az időszak végén végrehajtott naplótételekből és egyéb helyesbítésekből tételeket kell kiválasztani és tesztelni.
Az időszak egészének értékelése	Mérlegelni kell, hogy szükséges-e az időszak más részeiben végrehajtott naplótételek és helyesbítések tesztelése is. A csalási szándékú tételek ugyanis nem szükségszerűen az év végén keletkeznek.
A kiválasztott tételek vizsgálata	Az alátámasztó dokumentáció alapján értékelhető többek között a tétel üzleti indoka, gazdasági tartalma és a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek szerinti elszámolása.

A populáció teljességének vizsgálatát és a tesztelendő tételek kiválasztását automatizált eszközök és technikák is támogathatják.

b) Számviteli becslések

A számviteli becslések a vezetés számára jelentős **megítélési lehetőséget** biztosíthatnak, ezért a beszámolókészítés során **elkövetett csalás megvalósulhat a becslések szándékos torzításán keresztül is**. Ilyen lehet például a céltartalékok vagy más becsült összegek szándékos alul- vagy túlértékelése az eredmény manipulatív célú alakítása érdekében.

A könyvvizsgáló feladata annak értékelése, hogy vannak-e a vezetés lehetséges elfogultságára, annak szándékosságára utaló jelzések, és azok csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát testesíthetik-e meg.

Könyvvizsgálati eljárás	Könyvvizsgálói fókusz
Lehetséges vezetői elfogultság azonosítása	Figyelmet igényelhet például a becslési módszer, jelentős feltételezés vagy felhasznált adat olyan változtatása, amelyet nem támaszt alá új körülmény vagy új információ, illetve a modell eredményének nem megfelelő utólagos módosítása.
Csalás szempontú értékelés	Ha a könyvvizsgáló lehetséges vezetői elfogultságra utaló jelzést azonosít, értékeli, hogy az csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát testesítheti-e meg.
Visszamenőleges áttekintés	Az értékelés során figyelembe kell venni a korábbi számviteli becslések visszamenőleges áttekintéséből megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékokat is.
Szakértők bevonása	Amennyiben a számviteli becsléshez alkalmazott a társaság szakértőt, akkor annak könyvvizsgálói felülvizsgálata szükséges a lehetséges vezetői elfogultság létezésétől függetlenül is, de annak azonosítása esetén célszerű újabb vélemény kérése, az eredeti és az új szakértői anyagok összevetése, felülvizsgálása. Ha a társaság nem alkalmazott a becsléshez szakértőt a becslés jellege miatt, de a vezetés elfogultsága felmerül, akkor megfontolandó a szakértő bevonása.
A becslések egészének újraértékelése	Ha vezetői elfogultságra utaló jelzést azonosítanak, a könyvvizsgálónak nem elegendő kizárólag az érintett becslést vizsgálnia: újra kell értékelnie a számviteli becslések egészét.

Jelzések a vezetői elfogultságra:

- új információval vagy körülménnyel nem indokolható módszerváltás;
- jelentős feltételezés vagy felhasznált adat indokolatlan megváltoztatása;
- a modell által előállított eredmény nem megfelelő utólagos módosítása.

Az egyes becsléseken túl az összkép is releváns lehet: figyelmet érdemelhet, ha több számviteli becslésben alkalmazott vezetői megítélés következetesen azonos irányba hat.

A vezetői elfogultságra utaló mintázatok azonosítását automatizált elemzések is támogathatják, például a becslések időbeli változásának vagy az alkalmazott feltételezéseknek az összehasonlításával.

Ha az azonosított elfogultság szándékos lehet, mérlegelhető csalásfelderítési készségekkel rendelkező személy bevonása az értékelésbe.

Eset – külön-külön észszerű, összességében mégis figyelemre méltó

Egy társaság több jelentős számviteli becslést alkalmaz a pénzügyi kimutatásokban. A könyvvizsgáló megállapítja, hogy a készlet értékvesztésének, egy céltartaléknak és egy eszköz hasznos élettartamának meghatározása során alkalmazott vezetői megítélések egyenként az észszerűnek tekinthető tartományon belül helyezkednek el. Mindhárom megítélés ugyanakkor a tárgyévi eredményre kedvezőbb hatást eredményez, mint az ugyancsak észszerűnek tekinthető alternatívák.

A könyvvizsgálónak az elvégzett könyvvizsgálati eljárások és a megszerzett bizonyítékok alapján értékelnie kell, hogy az azonosított vezetői megítélések és feltételezések mutatnak-e vezetői elfogultságra utaló jeleket. Amennyiben az egyedi becslések ugyan észszerűnek tekinthetők, de összességükben a vezetés számára kedvező irányba hatnak, a könyvvizsgálónak mérlegelnie kell, hogy ez a körülmény a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának lehetséges indikátora-e.

c) A szokásos üzletmeneten kívüli vagy más módon szokatlannak tűnő jelentős ügyletek

A szokásos üzletmeneten kívüli vagy más módon szokatlannak tűnő jelentős ügyletek esetén kiemelten fontos a gazdálkodó egység környezetének megismerése, majd erre és egyéb könyvvizsgálati eljárásokra építve feltérképezhető az ilyen irányú események köre. A könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy az ügyletek üzleti indoka (vagy annak hiánya) azt sugallja-e, hogy azokat a beszámolókészítés során elkövetett csalás vagy eszközök elsikkasztásának leplezése céljából köthették meg.

E témánál csalásra utaló jelek lehetnek:

Jelzés	Könyvvizsgálói fókusz
Az ügylet formája túlságosan összetett	A könyvvizsgálónak mérlegelnie kell, hogy az összetett struktúrának van-e érthető üzleti indoka és összhangban áll-e az ügylet gazdasági tartalmával. Ilyen összetettség megjelenhet például több gazdálkodó egység vagy több harmadik fél bevonásában.
Hiányos dokumentáció és/vagy egyeztetés	A vezetés nem egyeztette megfelelően az ügylet jellegét és elszámolását az irányítással megbízott személyekkel, vagy az ügylet dokumentációja nem megfelelő.
A számviteli kezelés kerül előtérbe	A vezetés nagyobb hangsúlyt helyez egy kívánt számviteli kezelés elérésére, mint az ügylet mögöttes gazdasági tartalmára és a kettő összhangjára
Kapcsolt felet érintő ügylet megfelelő felülvizsgálat nélkül	Konszolidációba be nem vont kapcsolt féllel vagy speciális célú gazdálkodó egységgel kötött ügyleteket felülvizsgálták-e és jóváhagyták-e az erre jogosult személyek vagy testületek.
Nincs logikus üzleti indok	Az ügylet gazdasági racionalitása nem világos vagy nem áll összhangban a gazdálkodó egység működésével.

Jelzés	Könyvvizsgálói fókusz
Korábban nem azonosított vagy pénzügyileg gyenge ellenoldal	Az ügylet olyan korábban nem azonosított kapcsolt felet vagy más felet érint, amely önállóan nem rendelkezik az ügylet fenntartásához szükséges vagyonnal vagy pénzügyi erővel.

Eset – pusztán a dokumentáció létezése nem elegendő

Egy társaság decemberben értékesíti egyik, működéséhez már nem szükséges ingatlanát egy ingatlanbefektető társaságnak. Az ügylet jelentős, az adásvételi szerződés rendelkezésre áll, a vételár megfelel egy független értékbecslésben szereplő piaci érték tartománynak, és a tulajdonjog átvezetése az év végéig megtörtént. A tranzakcióból származó eredmény jelentősen javítja a társaság tárgyévi eredményét.

A könyvvizsgálat során ugyanakkor kiderül, hogy a vevő társaságot néhány hónappal korábban alapították, és nyilvánosan csak korlátozott információ érhető el róla. A vételár jelentős részének megfizetése a következő üzleti évben esedékes.

A rendelkezésre álló dokumentumok alapján az ügylet nem tekinthető automatikusan hibásnak vagy csalási szándékúnak. Ugyanakkor annak jelentősége, időzítése és a vevőre vonatkozó korlátozott információk miatt a könyvvizsgáló mérlegeli, hogy a már megszerzett bizonyíték elegendő és megfelelő-e.

A további eljárások irányát befolyásolhatja például:

- mi az ügylet üzleti indoka, és összhangban áll-e a társaság üzleti körülményeivel;
- fennáll-e korábban nem azonosított kapcsolat a vevő, a vezetés, a tulajdonosok vagy más kapcsolt felek között;
- milyen forrásból történik a vevő részéről az ügylet finanszírozása;
- vannak-e a szerződésen kívüli vagy kiegészítő megállapodások, amelyek módosítják az ügylet gazdasági tartalmát;
- az év vége után a felek a szerződés feltételeinek megfelelően teljesítenek-e.

A csalás szempontú könyvvizsgálói megítélés itt nem elsődlegesen a hibakeresést jelenti, hanem arra irányul, hogy a körülmények alapján a csalási kockázatra vonatkozó következtetés levonásához elegendők-e a már megszerzett bizonyítékok, vagy szükségesek-e további eljárások, amelyekből megszerzett új információk befolyásolhatják-e a korábban felmért csalási kockázatokat.

d) A könyvvizsgálat vége felé – a csalási kockázatértékelés visszamérése

A könyvvizsgálat végéhez közeli időpontban végrehajtott elemző eljárások nemcsak a pénzügyi kimutatásokra vonatkozó átfogó következtetés kialakítását szolgálják. Magasabb kockázatú ügyletcsoportok, számlaegyenlegek vagy közzétételek esetében indokolt lehet az elemző eljárásokat részletesebb szinten végrehajtani.

A könyvvizsgálónak kellő szakmai szkepticizmussal és szakmai megítélés alkalmazásával azt is értékelnie kell, hogy az elemző eljárások során azonosított szokatlan tendenciák vagy kapcsolatok jeleznek-e csalásból eredő lényeges hibás állítás korábban fel nem ismert kockázatát.

Csalás szempontjából figyelmet érdemelhet például:

- a beszámolási időszak utolsó heteiben jelentkező szokatlanul magas bevétel;
- szokatlan ügyletek;
- a működési cash flow tendenciáival ellentmondó bevétel- vagy ráfordításalakulás;
- a következő időszak elején szokatlanul alacsony bevétel vagy ráfordítás;
- a következő időszak elején szokatlanul magas visszatérítések vagy jóváírások.

A szokatlan vagy következetlen ügylet-könyvelési mintázatok azonosítását automatizált eszközök és technikák is támogathatják.

A könyvvizsgálat végén azonban nem elegendő annak értékelése, hogy az előre megtervezett eljárásokat végrehajtották-e. A végrehajtott könyvvizsgálati eljárások és a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok alapján a könyvvizsgálónak vissza kell mérnie, értékelnie kell, hogy:

- **a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak korábbi felmérése továbbra is megfelelő-e; és**
- **elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerzett-e a felmért csalási kockázatokra adott válaszként.**

Eset – a csalási kockázatértékelés visszamérése

A könyvvizsgálat tervezésekor és végrehajtása során az egyik üzletág árbevételéhez kapcsolódóan nem merült fel a korábban azonosítottakon túl további csalási kockázat. A könyvvizsgálat végéhez közeli elemző eljárások során azonban a könyvvizsgáló azt észleli, hogy az üzletág decemberi árbevétele jelentősen meghaladja az év korábbi hónapjainak szintjét, miközben a működési cash flow-ban nem figyelhető meg hasonló változás.

A következő év első hetei adatainak áttekintése során emellett a könyvvizsgáló a korábbi időszakokhoz képest magasabb összegű jóváírásokat azonosít.

A könyvvizsgáló szakmai megítélése mentén megállapítja, hogy a szokatlan tendencia önmagában nem bizonyítja, hogy az árbevételt szándékosan hibásan mutatták ki, de olyan új információt jelenthet, amelyet össze kell vetnie a korábbi kockázatfelmérésével. Értékelnie javasolt többek között:

- mi magyarázza a decemberi árbevétel növekedését;
- mi okozza a következő időszak eleji jóváírások magasabb szintjét, és kapcsolódnak-e azok az év végén elszámolt értékesítésekhez;
- az új információk alapján továbbra is megfelelő-e a csalási kockázatok korábbi felmérése;
- szükséges-e további könyvvizsgálati eljárások végrehajtása; és
- az addig megszerzett bizonyíték továbbra is elegendő és megfelelő-e a felmért csalási kockázatokra adott válasz szempontjából.

A visszamérés lényege tehát nem kizárólag annak ellenőrzése, hogy a tervezett munkaprogram valamennyi lépése végrehajtásra került-e. A könyvvizsgálat végén megszerzett információk alapján azt is újra kell értékelni, hogy a korábbi kockázatfelmérés alapján kialakított kockázati kép továbbra is megfelelő-e, és az arra épülő könyvvizsgálói eljárások elegendő és megfelelő bizonyítékot szolgáltattak-e.

A csalási kockázatokra adott könyvvizsgálói válaszokat mindig a felmért kockázat jellegéhez és szintjéhez kell igazítani. A pénzügyi kimutatások szintjén fennálló kockázatok a könyvvizsgálat **általános megközelítését és az átfogó válaszokat** befolyásolják, míg az állítások szintjén fennálló kockázatokra a könyvvizsgáló a további eljárások **jellegének, ütemezésének és terjedelmének** megfelelő kialakításával és kellően meggyőző bizonyíték megszerzésével válaszol. A könyvvizsgálói válaszok kialakításába **kiszámíthatatlansági elemet** is be kell építeni.

A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata külön figyelmet igényel: a könyvvizsgálónak a kockázat saját felmérésétől függetlenül eljárásokat kell végrehajtania a **naplótételek és egyéb helyesbítések, a számviteli becslések, valamint a szokásos üzletmeneten kívüli vagy más módon szokatlan jelentős ügyletek** tekintetében, és az eredmények alapján mérlegelnie kell további eljárások szükségességét.

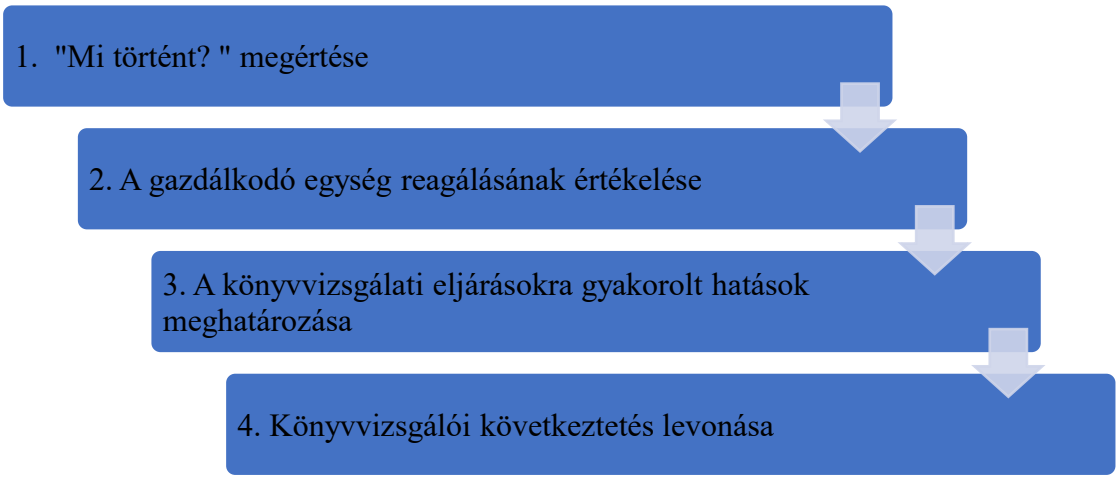
A könyvvizsgálat végén a végrehajtott eljárások eredményei és a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok alapján vissza kell mérni a csalási kockázatok korábbi felmérésének megfelelőségét. A könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy a csalási kockázatok korábbi felmérése az időközben megszerzett információk fényében továbbra is megfelelő-e, illetve felmerült-e korábban fel nem ismert csalási kockázat. Ezzel együtt azt is értékelnie kell, hogy **elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerzett-e a felmért csalási kockázatokra adott válaszok révén**, és szükséges-e további vagy módosított könyvvizsgálati eljárás.

8 TEENDŐK CSALÁS VAGY VÉLT CSALÁS AZONOSÍTÁSA ESETÉN (ISA 240R, 55-59.)[11]

Csalás vagy vélt csalás azonosításakor a könyvvizsgálat fókusza megváltozik. Már nem kizárólag azt kell értékelni, hogy hol állhat fenn csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata, hanem meg kell érteni, mi történt, kik és milyen területek lehetnek érintettek, hogyan reagált a gazdálkodó egység, és mindez hogyan befolyásolja a könyvvizsgálat további menetét, a megszerzett bizonyítékok megbízhatóságát és a könyvvizsgálói jelentést.

Csalás vagy vélt csalás azonosításakor a könyvvizsgálati megbízásra gyakorolt hatás megállapítása érdekében a könyvvizsgálónak a következő teendői vannak:

[11] Kapcsolódó standardok: ISA 220, 250, 265, 330, 450, 700, 705

1) „Mi történt" megértése

Ha a könyvvizsgáló csalást vagy vélt csalást azonosít, nagyon alaposan és részletekbe menően meg kell értenie az adott kérdést, hiszen ez elengedhetetlen a könyvvizsgálati megbízásra gyakorolt hatás megállapításához. Ennek során vizsgálja az ügy jellegét, körülményeit, lehetséges terjedelmét, átfogó hatását. A szükséges információk megszerzését szolgálhatják például a releváns személyekkel készített interjúk, a belső visszaélés-bejelentési rendszerből származó információk, illetve az adott körülményektől függően szakmai vagy jogi konzultáció.

2) A gazdálkodó egység reagálásának értékelése

Az adott helyzet, esemény megértését követően a könyvvizsgálónak értékelni kell a vezetés reagálását, annak megfelelőségét és hatékonyságát, aminek keretét a gazdálkodó egység saját politikáinak és eljárásainak betartása, vagy a szükséges jogi lépések megtétele jelenti.

Ha a gazdálkodó egység belső kivizsgálást folytat, a könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy annak eredményei mennyire megbízhatók és felhasználhatók a saját következtetéseihez. Ebben jelentősége van annak, hogy a vizsgálatot megfelelő szakértelemmel rendelkező és kellően objektív személyek végzik-e, valamint, hogy a vizsgálat jellege, ütemezése és terjedelme alkalmas-e az ügy tényleges körülményeinek és – ahol releváns – gyökérokainak feltárására.

A könyvvizsgáló értékelése nem állhat meg annál, hogy a gazdálkodó egység tett-e valamilyen intézkedést az azonosított vagy vélt csalásra, hanem azt is mérlegelnie kell, hogy **a megtett intézkedések megfelelően és hatékonyan kezelik-e a feltárt probléma gyökérokát**, továbbá arányban állnak-e a csalás súlyosságával és kiterjedtségével, és kellő időben történtek-e meg. Ennek keretében a könyvvizsgálónak kiemelten értékelnie kell a vezetés reakcióit az alábbi három területen:

- **válaszadás a hibás állításokra**: hogyan reagált a vezetés a csalással vagy vélt csalással összefüggésben konkrétan azonosított hibás állításokra, különös tekintettel arra, hogy milyen időszerűséggel hajtotta végre azok számszaki vagy könyvelési kijavítását.
- **válaszadás magára a csalásra**: milyen intézkedéseket hozott a vezetés az elkövetésben érintett személyekkel szemben, beleértve a belső fegyelmi vagy a külső jogi szankciók kiszabását.

- **a kontrollhiányosságok kezelése**: hogyan kezelte és milyen helyrehozó intézkedéseket tett a vezetés a korábban azonosított és visszaélésre lehetőséget adó belső kontrollhiányosságok elhárítása, a csalás jövőbeni megelőzése vagy feltárása érdekében.

Eset – gyökérokok:

Egy munkavállaló jogosulatlan kifizetéseket kezdeményezett, amelyeket a társaság feltárt és visszakövetelt, a munkavállaló munkaviszonyát pedig megszüntette. Ezzel a társaság részéről lezárult a probléma megoldása.

A könyvvizsgáló arra a szakmai megítélésre jutott, hogy ez nem feltétlenül jelent megfelelő helyrehozást, ha a társaság nem vizsgálta meg, hogyan tudta a munkavállaló a jóváhagyási kontrollokat megkerülni, érintettek-e más ügyletek vagy személyek, illetve szükséges-e a kontrollok módosítása.

A könyvvizsgáló tehát nem pusztán azt értékeli, hogy intézkedett-e a vezetés, hanem azt, hogy az intézkedés kezeli-e az eset következményeit és az azt lehetővé tevő gyökérokokat is.

3) A könyvvizsgálati eljárásokra gyakorolt hatások meghatározása

A csalás vagy vélt csalás azonosítása **új információt jelent a könyvvizsgálat szempontjából**, ezért a könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy az addigi kockázatfelmérés és az arra épülő könyvvizsgálati megközelítés és az alkalmazott eljárások továbbra is megfelelőek és elegendőek-e:

- **Az átfogó könyvvizsgálati stratégia felülvizsgálata:** ha a csalásról megszerzett információk jelentősen eltérnek azoktól, amelyek a stratégia kialakításakor rendelkezésre álltak, a megbízásért felelős partnernek mérlegelnie kell, hogy szükséges-e az átfogó könyvvizsgálati stratégia módosítása. Ennek során a munkacsoport más tagjaitól – például komponens-könyvvizsgálóktól – származó releváns információkat is figyelembe kell venni.
- **A kockázatfelmérés módosítása:** szükséges-e további kockázatfelmérési eljárásokat végrehajtani, illetve az új információk alapján módosul-e a csalásból eredő lényeges hibás állítás korábban azonosított kockázatainak köre vagy felmérése?
- **A további könyvvizsgálati eljárások módosítása: s**zükséges-e újabb könyvvizsgálati eljárásokat kialakítani vagy a már megtervezett eljárásokat módosítani annak érdekében, hogy azok megfelelően válaszoljanak az új információk alapán felmért csalási kockázatokra?

Az azonosított csalásra adott könyvvizsgálói válasz tehát nem csak egy adott eljárás, pl. tesztelés elvégzését vagy kibővítését jelenti, hanem a teljes könyvvizsgálat folyamatára gyakorolt hatások felmérését és szükség esetén annak módosítását.

További könyvvizsgálati következmény lehet, amit a körülményektől függően értékelni kell, hogy a feltárt ügy:

- érinthet-e **korábbi beszámolási időszakokat**;
- eredményez-e további felelősséget **jogszabályi vagy szabályozási meg nem felelés** miatt;
- befolyásolja-e a **könyvvizsgálati jelentéstétel tervezett időzítését**. Ha a szükséges további munka miatt a jelentéstételi határidő módosítása merül fel, annak lehetőségét a vonatkozó jogszabályi és szabályozási keretek között kell értékelni.

Egyértelműen jelentéktelen csalás vagy vélt csalás esetén nem feltétlenül szükséges a fenti részletes mérlegelést ugyanolyan terjedelemben végrehajtani. Annak megítéléséhez, hogy az

ügy egyértelműen jelentéktelen-e, a könyvvizsgáló felhasználhatja többek között a gazdálkodó egység visszaélés-bejelentési rendszerének és a bejelentések kivizsgálására, valamint helyrehozására szolgáló folyamatának megismeréséből szerzett információkat.

4) Könyvvizsgálói következtetések levonása

A csalás vagy vélt csalás megismerése és a szükséges további könyvvizsgálati eljárások végrehajtása után a könyvvizsgálónak nemcsak az azonosított hibás állítás számszerű hatásáról kell következtetést levonnia. Értékelnie kell az ügy minőségi jelentőségét, a kapcsolódó kontrollhiányosságokat, a már megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok megbízhatóságára gyakorolt hatást, valamint végső soron a könyvvizsgálói véleményre és – kivételes körülmények között – a megbízás folytathatóságára gyakorolt következményeket.

a) A hibás állítás lényegességének értékelése

Csalásból eredő hibás állítás azonosításakor a könyvvizsgálónak értékelnie kell annak lényegességét. **Az értékelés során a hibás állítás számszerű nagysága mellett annak jellegét és azokat a körülményeket is figyelembe kell venni, amelyek között a hibás állítás keletkezett.** Ez csalás esetén különösen fontos, mert egy összegében kisebb hibás állításnak is lehet jelentősége annak jellege vagy körülményei miatt.

Mennyiségi szempontok: a könyvvizsgáló nemcsak a hibás állítás önmagában vett összegét értékeli, hanem annak **számszerű hatását és időbeli kiterjedését** is. Releváns lehet például:

- hogyan viszonyul a hibás állítás összege a lényegességhez;
- milyen hatást gyakorol a kulcsfontosságú pénzügyi mutatókra – például az egy részvényre jutó nyereségre, a nettó jövedelemre vagy a működő tőkére –, és ezen keresztül például a felső vezetés javadalmazására;
- a hibás állítás több beszámolási időszakot érint-e, illetve előfordulhat-e, hogy a tárgyidőszakban még nem lényeges számszerű hatás egy későbbi időszakban már lényegessé válik.

Minőségi szempontok: a hibás állítás összege önmagában nem határozza meg annak jelentőségét. A könyvvizsgálónak mérlegelnie kell többek között:

- **kik érintettek:** érinti-e az irányítással megbízott személyeket, a vezetést, kapcsolt feleket vagy harmadik feleket;
- **jogszabályi és szabályozási következmények:** hatással van-e a jogszabályoknak vagy szabályozásoknak való megfelelésre;
- **szerződéses következmények:** befolyásolja-e például az adóssághoz kapcsolódó kovenánsok vagy más szerződéses követelmények teljesítését.

Ha egy adott üzletágnál vagy földrajzi helyszínen nagyszámú hibás állítást azonosít a könyvvizsgáló, az önmagában is csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát jelezheti, még akkor is, ha ezen hibák halmozott, számszerűsített hatása egyébként nem érné el a lényegességi küszöböt.

Az állami szektorban működő gazdálkodó egységek ellenőrzése során speciális minőségi- és mennyiségi körülmények érvényesülnek. Ezen a területen a hibás állítás lényegességének megítélésekor kiemelten kell mérlegelni, hogy az adott hiba hatással van-e az időszakra vonatkozóan bemutatott költségvetési többletre vagy hiányra, valamint, hogy az állami szerv teljesítette

vagy túllépte-e az elfogadott költségvetését, és hogy a ráfordításai a jogszabályilag rögzített limiteken belül maradtak-e.

A mennyiségi és minőségi értékelés együtt adja a teljes képet. Egy hibás állítás attól, hogy számszerűen nem éri el a lényegességi küszöböt, csalás esetén még nem tekinthető automatikusan jelentéktelennek; annak jellege és körülményei önmagukban is jelentősek lehetnek a könyvvizsgálói következtetések szempontjából.

b) Belső kontrollhiányosságok értékelése

A következtetések levonása során értékelni kell azt is, hogy fennállnak-e belső kontrollhiányosságok a csalással kapcsolatban, különös tekintettel a megelőzési és feltárási funkciókra, majd mérlegelni kell a kapcsolódó eszközök vagy kötelezettségek csalásból eredő veszteségre való fogékonyságát, valamint az érintett kontrollok fontosságát a pénzügyi beszámolási folyamat egésze szempontjából.

A belső kontrollrendszer jelentős hiányosságára utaló, egyértelmű jelzésnek minősülnek az alábbi körülmények:

- a kontrollkörnyezet nem hatékony működése;
- a kivizsgálási folyamatok hiánya vagy azok dokumentáltságának hiánya;
- a helyrehozó intézkedések elmaradása vagy a bevezetett intézkedések nem hatékony működése.

Amennyiben felmerül a vezetés érintettsége, akkor a könyvvizsgálónak felül kell vizsgálnia és újra kell értékelnie a vezetés korábbi nyilatkozatainak és a már megszerzett bizonyítékoknak a megbízhatóságát. Ez a felülvizsgálat különösen kritikus, ha a körülmények a munkavállalók, a vezetés vagy harmadik felek közötti összejátszásra utalnak.

c) A könyvvizsgálati bizonyítékok megbízhatósága

A bizonyítékok megbízhatósága és a csalások „mintázata” szintén releváns könyvvizsgálati aspektus. A könyvvizsgálati bizonyíték megbízhatóságát minden esetben az adott ügyre és egyedileg kell értelmezni, figyelembe véve az összes körülményt és tényt, valamint, hogy a csalás (vélt csalás) jellemzően nem elszigetelten jelenik meg.

Ahogy már az előzőekben is említettük; ha a felső szintű vezetést érinti a csalás vagy vélt csalás, akkor a korábban megszerzett bizonyítékok megbízhatósága teljes mértékben megkérdőjelezhetővé válhat.

d) A könyvvizsgálói véleményre gyakorolt hatás megítélése

Amennyiben a könyvvizsgáló megállapítja, hogy a pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állítást tartalmaznak, vagy ha a korlátozások miatt nem képes elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni arra vonatkozó következtetés levonásához, hogy a pénzügyi kimutatások tartalmaznak-e csalásból eredő lényeges hibás állítást, határozott lépéseket kell tennie. Az ISA 705-ös standarddal összhangban meg kell határoznia a helyzet könyvvizsgálatra, valamint a kibocsátandó könyvvizsgálói véleményre gyakorolt hatásait, valamint szükség lehet a jogi képviselő bevonása a könyvvizsgálói felelősség és a lehetséges jogi lépéseknek a tisztázása érdekében.

Ha a könyvvizsgáló nem tudja folytatni a könyvvizsgálati megbízást

A csalásból vagy vélt csalásból eredő hibás állítások következtében a könyvvizsgáló olyan kivételes körülményekkel szembesülhet, amelyek kérdésessé teszik a megbízás folytatását. Ilyen körülmény lehet, például, ha:

- a gazdálkodó egység nem teszi meg a csalással kapcsolatban azokat a megfelelő intézkedéseket, amelyeket a könyvvizsgáló az adott helyzetben szükségesnek tart, még akkor sem, ha a szóban forgó csalás (vélt csalás) a pénzügyi kimutatások szempontjából egyébként nem lényeges;
- a csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak mérlegelése, vagy a már végrehajtott könyvvizsgálati eljárások eredményei lényeges és egyben átfogó csalást jeleznek a szervezetnél;
- a könyvvizsgálónak jelentős szakmai aggálya merül fel a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek szakértelmével, illetve tisztességével kapcsolatban.

A standard kiemeli, hogy a körülmények sokfélesége miatt minden esetben egyedileg kell a megbízás folytatásától való visszalépést mérlegelni, indokolni és dokumentálni.

Amennyiben a könyvvizsgáló úgy ítéli meg, hogy megbízása nem folytatható, úgy tisztáznia szükséges jogi és szakmai felelősségét, kötelező-e szakmai szervnek vagy szabályozó hatóságnak jelentést tennie, valamint meg kell beszélnie a visszalépés tényét és annak pontos okait a vezetés megfelelő szintjével, valamint az irányítással megbízott személyekkel.

Abban az esetben, ha a hatályos **jogszabályok vagy szabályozások kifejezetten megtiltják a könyvvizsgáló számára a megbízástól való visszalépést**, a könyvvizsgálónak mérlegelnie kell, hogy a fennálló kivételes körülmények a pénzügyi kimutatásokra vonatkozó véleménynyilvánítás visszautasítását eredményezik-e.

Az állami szektorban működő gazdálkodó egységek ellenőrzése során a visszalépés kérdése speciális korlátokba ütközik. Sok esetben az állami szférát vizsgáló könyvvizsgálónak a megbízás egyedi jogi jellege miatt, valamint a kiemelt közérdeket érintő megfontolások alapján nincs törvényes lehetősége arra, hogy visszalépjen a könyvvizsgálati megbízástól. Ilyenkor a helyzetet és a korlátozásokat szintén a véleménynyilvánítás kialakításakor kell mérlegelni.

Eset 1. – konszolidációs kör

Egy nemzetközi nagyvállalat konszolidált pénzügyi kimutatásának ellenőrzése során a könyvvizsgáló feltárta, hogy jelentős külföldi gazdálkodó egység, amely leányvállalatnak minősül, nem került bevonásra. A vezetés szerint ennek oka, hogy a rendelkezésükre álló szakmai állásfoglalás alapján a gazdálkodó egység nem leányvállalati státuszú. A könyvvizsgáló megvizsgálta a konszolidálás hiányának hatásait és azokat lényegesnek ítélte, különösen arra tekintettel, hogy az adott gazdálkodó egység jelentős, külső felek által jegyzett kötvénykibocsátásból származó kötelezettséggel és tárgyi eszköz állománnyal rendelkezik.

A könyvvizsgálónak meg kell értenie a hiba felmerülésének körülményeit és értékelnie kell, hogy felmerül-e a konszolidációs kör szándékos befolyásolásának lehetősége. Ennek keretében a következőkre érdemes kitérni:

- minden társaság szerepel-e a konszolidációban, valamint, hogy helyes módszerrel került-e konszolidálásra?

- a vezetés és az irányítással megbízott személyek miért nem tárták fel ezt a helyzetet a könyvvizsgálati munka tervezése során, rendelkezésre bocsátottak-e minden, a megítéléshez szükséges dokumentumot, a rendelkezésre álló dokumentumok megbízhatóak-e, és hogyan befolyásolja az eset a vezetés korábbi nyilatkozatainak és más megszerzett bizonyítékoknak a megbízhatóságát?
- szükséges-e a könyvvizsgálati stratégia, kockázatfelmérés- és értékelés, és a könyvvizsgálati eljárások megváltoztatása?
- hogyan hat a konszolidált szintű lényegességre és a komponensekre allokált lényegességi értékekre?
- befolyásolja- e a konszolidált KPI-okat és esetleges szerződéses követelmények teljesítését?
- van-e következménye a helyzetnek a kibocsátandó könyvvizsgálói jelentésre, ha a társaság nem javítja a hibát?

Azt kiemelten hangsúlyozni kell, hogy önmagában a fenti helyzet nem utal csalásra. A könyvvizsgálónak a hiba keletkezésének körülményei, a megszerzett bizonyítékok és a további könyvvizsgálati eljárások eredményei alapján kell értékelnie, hogy egyszerű hibáról vagy szándékos hibás állításról van-e szó. A feltárt körülmény ugyanakkor új információt jelenthet, ezért annak hatását a korábbi kockázatfelmérésre, a könyvvizsgálati eljárásokra és a levonandó következtetésekre is értékelni kell.

Eset 2. – értékbecslői vagyonértékelés

Egy kisebb társaság pénzügyi kimutatásaiban jelentős értéken szerepel egy ingatlan. A vezetés az ingatlan könyv szerinti értékének alátámasztására külső értékbecslő által készített értékbecslést bocsát a könyvvizsgáló rendelkezésére. A társaság az ingatlant a magyar számviteli szabályok szerint, értékhelyesbítés alkalmazásával mutatja ki, amelynek alátámasztására külső értékbecslést használ.

A könyvvizsgáló az értékbecslés körülményeinek megismerése során azonban olyan információkat szerez, amelyek alapján felmerül, hogy az értékbecslés elkészítésének célja, valamint a vezetés által átadott hiányos vagy nem megfelelő információk és adatok befolyásolhatták az értékbecslő által megállapított értéket.

A körülményből nem lehet egyértelműen levonni azt, hogy a vezetés szándékosan befolyásolta az értékbecslést. A könyvvizsgálónak a következő kérdéseket javasolt körbejárni, megvizsgálni:

- hogyan és miért kerültek nem megfelelő adatok vagy információk az értékbecslőhöz, valamint, hogy kik vettek részt azok összeállításában és átadásában, és a körülmények felvetik-e szándékos hibás állítás lehetőségét?
- milyen számszaki hatást gyakorol a megfelelő adatok és információk alkalmazása? A könyvvizsgálónak mérlegelnie kell, hogy ennek megállapításához szükséges-e saját szakértő bevonása, és az alkalmazott megközelítést megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékkal kell alátámasztania.
- elegendők és megfelelőek-e az addig végrehajtott eljárások, vagy szükséges az értékbecslés és annak inputjai tekintetében további eljárás?

- az eset módosítja-e a vezetői elfogultsággal vagy csalásból eredő lényeges hibás állítással kapcsolatos korábbi kockázatfelmérést?
- mennyiben megbízhatóak a vezetés által nyújtott egyéb adatok, információk?
- amennyiben a piaci érték eltérése lényeges, és a társaság nem korrigálja pénzügyi kimutatásait, annak milyen hatása lesz a könyvvizsgálói véleményre?

Itt is kiemeljük, hogy önmagában a helyzet nem utal csalásra; az előző esethez hasonlóan a könyvvizsgálónak értékelni kell a körülményeket, bizonyítékokat, hogy miért nem támasztja alá megfelelően az értékbecslés a pénzügyi kimutatásokban szereplő értéket, és ez mit jelent a vezetés által szolgáltatott információk megbízhatóságára nézve, és az azonosított körülmény hatása korlátozódik-e erre az egy becslésre.

Csalás vagy vélt csalás azonosítása a könyvvizsgálat újraértékelését teszi szükségessé. A könyvvizsgálónak először meg kell értenie, mi történt, majd értékelnie kell, hogy a gazdálkodó egység kivizsgálási folyamata és helyrehozó intézkedései megfelelőek-e.

A megszerzett új információk alapján vissza kell térni a korábbi kockázatfelméréshez és könyvvizsgálati megközelítéshez: mérlegelni kell, hogy továbbra is megfelelőek és elegendőek-e a tervezett vagy végrehajtott eljárások, illetve szükséges-e azok módosítása, kiterjesztése vagy akár az átfogó könyvvizsgálati stratégia felülvizsgálata.

A következtetés során értékelni kell az ügy mennyiségi és minőségi jelentőségét, a kapcsolódó kontrollhiányosságokat, a korábban megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok megbízhatóságát, valamint azt, hogy az eset elszigetelt-e vagy szélesebb problémára utalhat. Mindezek eredménye végső soron hatással lehet a könyvvizsgálói véleményre, kivételes körülmények között pedig akár a megbízás folytathatóságára is.

9 ÍRÁSBELI NYILATKOZATOK (ISA 240R, 63.)

Az ISA 240R 63. bekezdése szerint: “A könyvvizsgálónak írásbeli nyilatkozatokat kell szereznie a vezetéstől és adott esetben az irányítással megbízott személyektől arra vonatkozóan, hogy:

a) **elismerik felelősségüket** a csalás megelőzését vagy feltárását szolgáló belső kontroll kialakításáért, bevezetéséért és fenntartásáért, és ezeket a felelősségeiket megfelelően teljesítették;

b) **közölték a könyvvizsgálóval a vezetés arra a kockázatra vonatkozó felmérésének az eredményeit**, hogy a pénzügyi kimutatások csalás következtében hibás állítást tartalmazhatnak;

c) **közölték** a könyvvizsgálóval a gazdálkodó egységet érintő, az alábbiak részvételével elkövetett bármilyen **csalással vagy vélt csalással kapcsolatos ismereteiket**, beleértve a csalásra vonatkozó kijelentéseket:
   - a vezetés;
   - a belső kontrollban fontos feladatköröket betöltő munkavállalók; vagy
   - mások, ahol a csalás lényeges hatással lehetett a pénzügyi kimutatásokra; továbbá

d) közölték a könyvvizsgálóval a munkavállalók, korábbi munkavállalók, elemzők, szabályozók vagy mások által kommunikált, a pénzügyi kimutatásokat érintő vélt csalással kapcsolatos ismereteiket, beleértve a csalásra vonatkozó kijelentéseket."

A fenti megerősítéseket a vezetés és/vagy az irányítással megbízott személyek alapvetően a **teljességi nyilatkozat**ban teszik meg, amelyek a könyvvizsgálati bizonyíték fontos forrását jelentik, **önmagukban azonban nem nyújtanak elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot**.

Az ISA 580 alapján az írásbeli nyilatkozatok dátumának a pénzügyi kimutatásokra vonatkozó könyvvizsgálói jelentés dátumához lehető legközelebb eső, de nem azt követő időpontnak kell lennie. Az írásbeli nyilatkozatoknak a könyvvizsgálói jelentésben megjelölt valamennyi pénzügyi kimutatásra és időszakra vonatkozniuk kell.

Ha a **könyvvizsgálónak kételyei vannak** a vezetés szakértelme, tisztessége, etikai értékei vagy gondossága, vagy mindezek iránti elkötelezettsége vagy ezek betartatása tekintetében - akár a könyvvizsgálati munka során szerzett tapasztalatai alapján, akár azért, mert a vezetés egy vagy több írásbeli nyilatkozatot nem adott meg - akkor a könyvvizsgálónak meg kell határoznia, hogy milyen hatással lehetnek ezek a kételyek a (szóbeli vagy írásbeli) nyilatkozatok megbízhatóságára és általában a könyvvizsgálati bizonyítékokra.

Ha a könyvvizsgáló arra a következtetésre jut, hogy az írásbeli nyilatkozatok nem megbízhatóak vagy nem állnak rendelkezésre, meg kell tennie a megfelelő lépéseket, beleértve a könyvvizsgálói jelentésben lévő véleményre gyakorolt lehetséges hatásának mérlegelését. **A könyvvizsgálónak vissza kell utasítania a véleménynyilvánítást a pénzügyi kimutatásokra vonatkozóan, ha arra a következtetésre jut, hogy a vezetés tisztességével kapcsolatos kétely elegendő mértékű ahhoz, hogy az írásbeli nyilatkozatok ne legyenek megbízhatóak, vagy a vezetés nem adja meg ezen előírt írásbeli nyilatkozatokat.**

10 A KÖNYVVIZSGÁLÓI JELENTÉS (ISA 240R, 60-62.)

10.1 A könyvvizsgálói jelentés módosulása

Az ISA 240R egyik lényegi változása a csalással kapcsolatos kérdések nagyobb láthatósága a könyvvizsgálói jelentésben. A standard hangsúlya az érintettek tájékoztatásán, a transzparencia erősítésén van, mivel a pénzügyi kimutatások felhasználói fokozott érdeklődést mutatnak azon csalással kapcsolatos kérdések iránt, amelyekről a könyvvizsgáló kiterjedt párbeszédet folytatott az irányítással megbízott személyekkel.

Ennek következtében az ISA 240R standardban **módosul a könyvvizsgálói jelentés kommunikációra vonatkozó részének tartalma**, miután a standard előírásokat fogalmaz meg a csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések meghatározására és ennek kommunikálásának módjára.

Az ISA 240R alkalmazásával összefüggésben az ISA 700 standard könyvvizsgálói jelentés mintájának könyvvizsgálói felelősségeket bemutató része is módosul. Az ISA 240R standardhoz kapcsolódó jelentésminta ide vonatkozó része szerint:

„Kommunikáljuk az irányítással megbízott személyek felé – egyéb kérdések mellett – a könyvvizsgálat tervezett hatókörét és ütemezését, valamint a könyvvizsgálat azon jelentős megállapításait, amelyeket könyvvizsgálatunk során azonosítunk, beleértve bármilyen:

a) jelentős hiányosságot a belső kontrollban;

b) azonosított csalást vagy vélt csalást; és

c) **csalással kapcsolatos egyéb kérdést, amely megítélésünk szerint releváns az irányítással megbízott személyek felelősségei szempontjából**."

10.2 A csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések meghatározása

A következő követelmények azoknál a megbízásoknál relevánsak, amelyeknél az ISA 701 alapján kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdéseket kell vagy önkéntesen kívánnak kommunikálni.

Az ISA 240R és 701. standardok alapján a könyvvizsgálónak az irányítással megbízott személyek felé kommunikált, **csalással kapcsolatos kérdések közül meg kell határoznia azokat a kérdéseket, amelyek jelentős könyvvizsgálói figyelmet igényeltek** a könyvvizsgálat végrehajtása során. A meghatározás során a könyvvizsgálónak a következőket kell figyelembe vennie:

a) a csalásból eredő lényeges hibás állítás azonosított és felmért kockázatai;

b) csalás vagy vélt csalás azonosítása; és

c) a belső kontrollban lévő, a csalás megelőzése és feltárása szempontjából releváns jelentős hiányosságok azonosítása.

Lehetséges kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések csalással kapcsolatban:

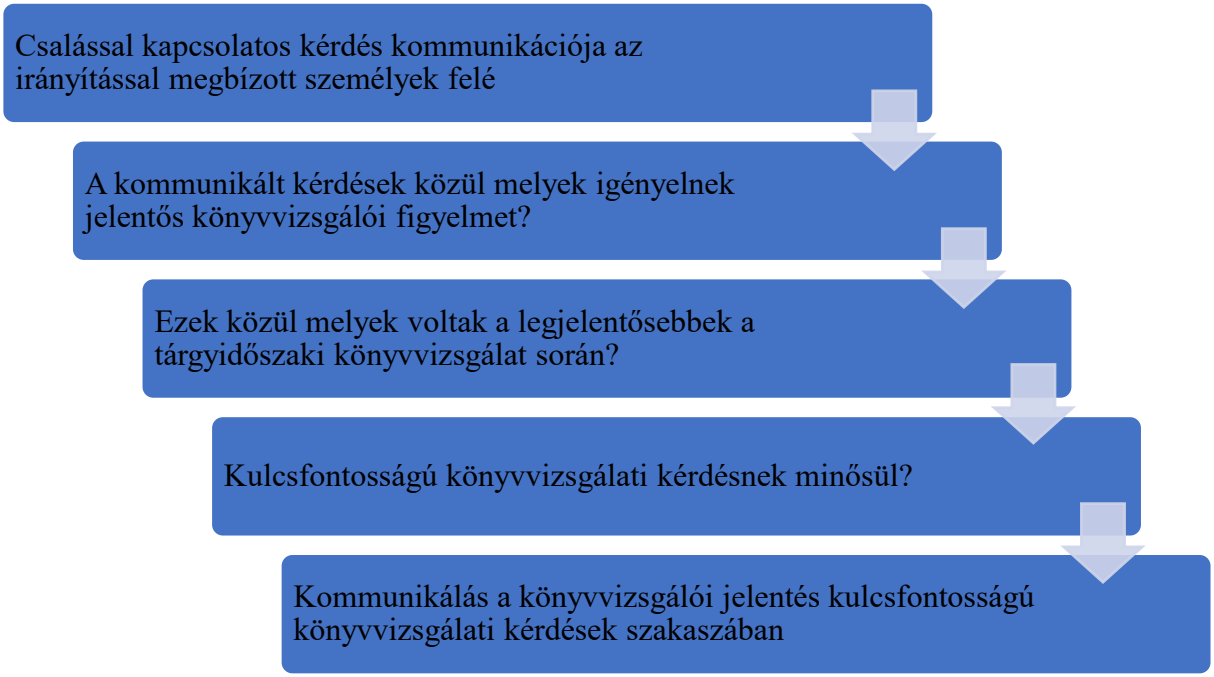
- A **számviteli becslések** számos területen lehetnek összetettek, becslési bizonytalanságuk jelentős, és a vezetés megítélésétől függenek, így szubjektivitásnak vannak kitéve. Ilyen kiemelt könyvvizsgálói figyelmet érintő becslési terület lehet a különböző eszközök valós értékének, értékvesztésének, valamint a céltartaléknak a meghatározása, a halasztott adókövetelés kimutathatósága stb.
- A **belső kontrollrendszerben és/vagy a kontrollok működésében azonosított jelentős hiányosságok** szintén kulcsfontosságú kérdésnek minősülhetnek, hiszen a hiányosságok létezése és ki nem javítása jelentősen növeli a csalási kockázatot, még akkor is, ha a könyvvizsgáló ehhez kapcsolódóan konkrét hibás állítást nem azonosított.
- Az ISA 240R standard előírja, hogy a **kontrollok vezetés általi felülírását csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázataként kell kezelni és abból az alapfeltételezésből kell kiindulni, hogy az árbevétel-megjelenítése során felmerül a** csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata. **Ugyanakkor előfordulhat az is, hogy a csalásból eredő lényeges hibás állítás bizonyos kockázatai az adott megbízás egyedi környezetében nem igényelnek jelentős könyvvizsgálói fókuszt,** amely indokolná a kiemelt kezelését és bemutatását a jelentésben. Ez a szabályozás azonos az ISA 701-es standard A21. bekezdésében megfogalmazott gondolattal.

A kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések tényleges kiválasztása a könyvvizsgáló szakmai megítélésén alapszik, **amely során a könyvvizsgáló azt mérlegeli, hogy mely kérdések voltak a legjelentősebbek a könyvvizsgálat során.** A „legjelentősebb" meghatározásához

mennyiségi és minőségi tényezőket egyaránt figyelembe kell venni, és kiemelten értékelni kell a vizsgált terület viszonylagos nagyságát, egyedi jellegét, a vizsgálat tárgyára gyakorolt közvetlen hatását, valamint a pénzügyi kimutatások célzott felhasználóinak vagy címzettjeinek kifejezett és elvárt érdekeit.

Tőzsdén jegyzett gazdálkodó esetében ritkán fordulhat elő, hogy a könyvvizsgáló ne határozna meg legalább egy kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdést, amely a csaláshoz kapcsolódik. Bizonyos korlátozott körülmények között azonban a könyvvizsgáló arra a megállapításra is juthat, hogy nincsenek olyan csalással kapcsolatos kérdések, amelyek kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésnek minősülnének.

A csalással kapcsolatos kérdések megítélése

10.3 A csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések kommunikálása

Amennyiben a könyvvizsgáló kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdéseket állapított meg, úgy a könyvvizsgálói jelentésben külön szakasz szól erről és abban is **megfelelő alcímet kell használni**, amely egyértelműen leírja, hogy az adott kérdés csalással kapcsolatos.

Amennyiben egy csalással kapcsolatos kérdést kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésként határoznak meg, és több különálló, de egymáshoz kapcsolódó olyan mérlegelési szempont van, amelyek a legjelentősebbek voltak a könyvvizsgálat során, **a könyvvizsgáló kommunikálhatja együtt a kérdéseket a könyvvizsgálói jelentésben**. Például, egy társaságnál az árbevétel megjelenítése kiemelt könyvvizsgálói figyelmet igényelhet, és az árbevétel megjelenítése is csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázataként jelenik meg. A könyvvizsgálói jelentésben szerepelhet egy árbevétel-megjelenítéssel kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdés egy megfelelő alcímmel, amely egyértelműen leírja a kérdést, beleértve, hogy az csaláshoz is kapcsolódik.

A jelentés megfogalmazása során kerülni kell a sablonos, túlzottan standardizált és általános leírásokat. Annak bemutatásakor, hogy miért volt a kérdés az egyik legjelentősebb, és hogyan kezelte a könyvvizsgáló ennek kockázatait, az adott gazdálkodó egység és tárgyidőszak

konkrét körülményeit célszerű kiemelni. Ez az „egyedivé tétel” különösen fontossá válik az olyan kulcsfontosságú kérdéseknél, amelyek több időszakon keresztül, visszatérően jelen vannak a jelentésben.

A csalással kapcsolatos kulcsfontosságú kérdések kommunikálásakor a könyvvizsgálónak figyelemmel kell lennie az ISA 701-es standard iránymutatásaira; az olyan, a gazdálkodó egységről szerzett „eredeti” adatok és tények esetében, amelyeket a társaság egyébként magától nem tett nyilvánosan hozzáférhetővé, figyelemmel kell lenni arra, hogy ezek közlése a csalási ügyek érzékenysége miatt kiemelt szakmai mérlegelést követel meg a könyvvizsgálótól.

Annak ismeretében, hogy egy adott kérdést a könyvvizsgáló kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésként kommunikál a könyvvizsgálói jelentésben, **a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek dönthetnek úgy, hogy a kérdésre vonatkozóan új vagy szélesebb körű közzétételeket szerepeltetnek** a pénzügyi kimutatásokban vagy éves jelentésben. Ilyen közzététel bemutatható, például annak érdekében, hogy kiterjedtebb információt nyújtson az azonosított csalásra vagy vélt csalásra, vagy a belső kontrollban lévő, a csalás megelőzése és feltárása szempontjából releváns azonosított hiányosságokra vonatkozóan.

Bár a meghatározott kulcsfontosságú kérdések nyilvános közlése alapvető elvárás, az ISA 701-es standard rögzíti, hogy **léteznek olyan rendkívül ritka körülmények, amikor egy ennek minősített kérdést a könyvvizsgáló mégsem kommunikálhat a jelentésében**, például jogszabály tilalom, vagy negatív következmények mérlegelése eredményeképpen.

A könyvvizsgálónak minden esetben **mérlegelnie kell a csalással kapcsolatos kulcsfontosságú kérdés nyilvános kommunikációjának lehetséges hatásait** a releváns szakmai-etikai követelmények fényében is. Ezzel párhuzamosan figyelemmel kell lenni arra a kötelezettségre is, hogy a jogszabályok vagy szabályozások előírhatják a megfelelő szabályozási, jogérvényesítő vagy felügyeleti hatóságok közvetlen tájékoztatását az adott ügyről – függetlenül attól, hogy a kérdés végül bekerül-e a nyilvános könyvvizsgálói jelentésbe kulcsfontosságú kérdésként vagy sem.

Eset 1. – árbevételhez kapcsolódó csalási kockázat mindenképpen kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdés?

Egy gazdálkodó egység árbevétele nagy számú, homogén értékesítési tranzakcióból származik. A szerződéses feltételek egységesek, az árbevétel elszámolása nem igényel jelentős vezetői megítélést, és a tranzakciók feldolgozása nagyrészt standardizált folyamatokon keresztül történik.

A könyvvizsgáló az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódóan csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát azonosít, és ennek megfelelő könyvvizsgálati eljárásokat tervez és hajt végre.

A könyvvizsgálat során a releváns kontrollok megismerése és tesztelése nem tár fel olyan körülményt, amely a kockázat értékelésének módosítását indokolná. Az árbevételhez kapcsolódó alapvető eljárások végrehajtása nem igényel szokatlanul összetett könyvvizsgálói megítélést, jelentős többlet-erőforrást vagy az eredetileg tervezett könyvvizsgálati megközelítés lényeges módosítását. Az eljárások eredményei alapján a könyvvizsgáló **csalásból eredő lényeges hibás állítást sem azonosít**.

A könyvvizsgálónak meg kell fontolnia azt is, hogy az árbevétel-megjelenítést csalással kapcsolatos **kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdés**ként kezeli-e és mutatja be a jelentésben?

Az árbevételhez kapcsolódó csalási kockázat fennállása önmagában még nem jelenti azt, hogy a kérdés kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésnek minősül, hanem azt is értékelni kell, hogy a kérdés jelentős könyvvizsgálói figyelmet igényelt-e.

A könyvvizsgáló megállapítja, hogy a társaság esetében az árbevétel megjelenítése nem összetett, nem igényel jelentős megítélést, a kockázatra adott könyvvizsgálói válasz eredménye nem járt az eredetileg tervezett megközelítés módosításával vagy szokatlanul jelentős könyvvizsgálói erőforrás-ráfordítással. Ez alapján **úgy ítéli meg, hogy ennek a kérdésnek a csalási kockázata és az arra adott válaszok meghatározása (jellege, kiterjedtsége stb.) nem igényelt jelentős könyvvizsgálói figyelmet, így nem minősíti kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésnek.**

Eset 2. – csalási kockázat miatt kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdés

Egy gazdálkodó egység jelentős volumenű hosszú távú szolgáltatási szerződésekkel rendelkezik. A tervezett költségek és a teljesítési fok a projektet vezető személyek által elfogadott becsléseken alapulnak, valamint az árbevétel elszámolása a teljesítés előrehaladásának becslésén alapul. A bevétel elszámolás komplex, jelentős megítéléseket tartalmaz, a társaságnál többféle szerződéses konstrukció létezik. A társaság eredménye egyben a javadalmazás egyik meghatározó eleme.

A könyvvizsgáló az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódóan csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát azonosít. Az év végén azt tapasztalja, hogy egyes jelentős projektek várható költségeire és teljesítési fokára vonatkozó becslések év közben módosultak, és ezek a változások az árbevétel és az eredmény növekedését eredményezték.

Az árbevétel megjelenítésének vizsgálata jelentős könyvvizsgálói figyelmet igényel. A könyvvizsgáló többek között részletesen vizsgálja a módosítások alátámasztását és jóváhagyását, interjúkat készít a projektgazdákkal, valamint összeveti a projektek pénzügyi adatait a rendelkezésre álló nem pénzügyi információkkal. A kérdésről az irányítással megbízott személyekkel is kommunikál. A végrehajtott eljárások alapján a könyvvizsgáló **nem azonosít csalást vagy lényeges hibás állítást**.

A könyvvizsgálónak meg kell vizsgálnia azt is, hogy megjelenhet-e a kérdés csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésként a könyvvizsgálói jelentésben. A csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának fennállása és a területre fordított jelentős könyvvizsgálói figyelem alapján a kérdés **bekerül a kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésként történő meghatározás mérlegelésébe**, azaz szakmai megítélés alapján értékelni kell, hogy a kérdés a tárgyidőszaki pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata során **a legjelentősebb kérdések közé tartozott-e**. Ha igen, a kérdést csalással kapcsolatos **kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésként** kell meghatározni.

Az ISA 240R a csalással kapcsolatos kérdések nagyobb láthatóságát erősíti a könyvvizsgálói jelentésben. Ennek egyik „eszköze” a kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések megjelenítése a könyvvizsgálói jelentésben. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a csalási kockázat és a kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésként való minősítés két külön szakmai megítélés; a csalási kockázat fennállása önmagában nem teszi az adott területet kulcsfontosságú

könyvvizsgálati kérdéssé, hanem szakmai megítélés alapján minősíteni kell, hogy a kérdés jelentős könyvvizsgálói figyelmet igényelt-e és a tárgyidőszak legjelentősebb kérdései közé tartozott-e.

Az, hogy a végrehajtott eljárások nem tártak fel csalást vagy lényeges hibás állítást, önmagában nem zárja ki a kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdéssé minősítést.

Ha a kérdés kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésnek minősül, a jelentésben a csalással való kapcsolatot egyértelműen, a gazdálkodó egység konkrét körülményeire szabva kell kommunikálni.

11 A CSALÁSSAL KAPCSOLATOS KOMMUNIKÁCIÓ A GAZDÁLKODÓ EGYSÉGEN BELÜL ÉS KÍVÜL (ISA 240R, 64-67.)

11.1 Kommunikáció a vezetéssel és az irányítással megbízott személyekkel

Ha a könyvvizsgáló csalást vagy vélt csalást azonosít, a jogszabályi vagy szabályozási tilalmak hiányában köteles azt kellő időben kommunikálni a vezetés megfelelő szintje felé, hogy tájékoztassa a csalás megelőzéséért és feltárásáért elsődlegesen felelős személyeket. A standard kiemeli (25. bek.), hogy a csalással kapcsolatos **kommunikációt nem kizárólag a könyvvizsgálat lezárásához kapcsolódó feladatként kell kezelni**, hanem a könyvvizsgálónak a csalással kapcsolatos kérdésekről **a könyvvizsgálat során mindvégig**, megfelelő időben kell kommunikálnia a vezetéssel és az irányítással megbízott személyekkel.

Amennyiben a csalásban vagy annak gyanújában a vezetés, a belső kontrollban fontos feladatkört betöltő munkatársak, vagy – az egyértelműen jelentéktelen eseteket kivéve – mások érintettek, a kérdést **kellő időben jelenteni kell az irányítással megbízott személyek felé is**.

Ha a könyvvizsgáló kifejezetten a vezetés részvételével elkövetett vélt csalást azonosít, akkor meg kell beszélni az irányítással megbízott személyekkel a könyvvizsgálat befejezéséhez szükséges könyvvizsgálati eljárások jellegét, ütemezését és terjedelmét is.

A könyvvizsgálónak ezen túlmenően minden olyan egyéb, csalással kapcsolatos kérdést is kommunikálnia kell az irányítással megbízott személyek felé, amely megítélése szerint releváns lehet azok felelőssége szempontjából. A kommunikáció történhet **szóban vagy írásban**, mérlegelve az ISA 260-as standardban meghatározott tényezőket. A felső vezetést érintő vagy lényeges hibás állítást eredményező csalások érzékenysége indokolhatja a **kellő időben történő, szükség szerint írásban is rögzített kommunikációt**. A hatékony kommunikáció érdekében célszerű már a könyvvizsgálat korai szakaszában egyeztetni annak jellegét és terjedelmét.

Az irányítással megbízott személyekkel **megbeszélendő egyéb, csalással kapcsolatos kérdések** körébe tartoznak:

- a vezetés csalási kockázatfelmérésével és a kapcsolódó kontrollokkal kapcsolatos aggályok, ideértve a kockázatfelmérés jellegét, terjedelmét és gyakoriságát;
- a kontrollkörnyezetet érintő kérdések, különösen a vezetés szakértelmével és tisztességével kapcsolatos aggályok, illetve a jelentős kontrollhiányosságokra adott nem megfelelő válasz;
- a beszámolókészítés során elkövetett csalásra utaló vezetői magatartás, például az eredmény befolyásolását célzó számviteli politikák kiválasztása és alkalmazása;

- a szokásos üzletmeneten kívüli ügyletek jóváhagyásának megfelelőségével és teljességével kapcsolatos aggályok.

A vezetéssel és az irányítással megbízott személyekkel történő kommunikáció során **figyelembe kell venni a jogszabályi korlátozásokat**, amelyek kifejezetten tilthatják az olyan kommunikációt vagy egyéb lépéseket, amelyek hátrányosan érinthetik a megfelelő hatóság által valamely tényleges vagy vélt törvénytelen cselekedet vonatkozásában végzett vizsgálatot. Ilyen a gazdálkodó egység figyelmeztetése is, amikor a könyvvizsgálónak a pénzmosás elleni jogszabályok alapján pénzmosásra vagy terrorizmusfinanszírozásra utaló adatot, tényt vagy körülményt kell bejelentenie az illetékes hatóságnak. Mivel az ilyen esetekben mérlegelt ügyek rendkívül összetettek, a könyvvizsgáló számára indokolt és megfelelő lehet jogi tanács kérése.

11.2 Jelentés a gazdálkodó egységen kívül álló megfelelő hatóságnak

Csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén felmerülhet a **gazdálkodó egységen kívüli megfelelő hatóság felé történő jelentéstétel** iránti könyvvizsgálói felelősség is (a továbbiakban: külső jelentéstétel). Annak meghatározásakor, hogy a külső jelentéstétel az adott körülmények között kötelező vagy helyénvaló-e, figyelembe kell venni a vonatkozó jogszabályi és szabályozási követelményeket, az ISA 250 (felülvizsgált) standard előírásait, valamint a könyvvizsgálóra vonatkozó **titoktartási kötelezettséget**, valamint az is mérlegelésre kerülhet, hogy mi az érintett szabályozó, jogérvényesítő vagy felügyeleti hatóság kifejezett álláspontja és hogy **az eset jelentése a köz érdekében való eljárást szolgálná-e**.

A külső jelentéstétel összetett szakmai és jogi mérlegelést igényelhet, ezért a könyvvizsgáló szükség szerint **belső szakmai konzultációt vagy külső jogi tanácsot** vehet igénybe, illetve – amennyiben azt jogszabály nem tiltja és a titoktartási követelmények lehetővé teszik – egyeztethet az illetékes szabályozóval vagy szakmai testülettel.

Állami szektor: a csalások külső jelentésére további, a megbízás jellegéből vagy speciális jogszabályi és szabályozási előírásokból eredő követelmények vonatkozhatnak.

Eset 1. – gazdálkodó egységen belüli és kívüli kommunikáció

Egy pénzügyi szolgáltató könyvvizsgálata során a könyvvizsgáló olyan információt szerez, amely alapján felmerül, hogy a társaság egyik vezetője szándékosan módosíttatott bizonyos, a felügyeleti adatszolgáltatás alapjául is szolgáló pénzügyi adatokat. A módosítások a pénzügyi kimutatások egyes tételeire is hatással vannak.

A könyvvizsgáló értékelte a körülményeket és a vélt csalás könyvvizsgálatra gyakorolt hatását. Mivel a vezetés egyik tagjának érintettsége merül fel, így azt időben kommunikálni kell az irányítással megbízott személyek felé is.

Ugyanakkor a kérdés szabályozási meg nem felelést is felvethet, ezért azt is meg kell állapítani, hogy fennáll-e a gazdálkodó egységen kívüli megfelelő hatóság felé (mint pl. a felügyeleti hatóság felé) történő jelentéstételi kötelezettség vagy annak helyénvalósága. Ennek megítélésekor figyelembe kell venni a vonatkozó jogszabályokat és szabályozásokat, az ISA 250 (felülvizsgált) előírásait és a titoktartási követelményeket; szükség esetén szakmai vagy jogi konzultáció is indokolt lehet.

Eset 2. – amikor a külső jelentéstétel korlátozhatja a belső kommunikációt

Egy gazdálkodó egység könyvvizsgálata során a könyvvizsgáló több, gazdasági tartalmuk alapján szokatlan és jelentős összegű pénzmozgást azonosít, gazdasági tartalmuk nem alátámasztható, és több közvetítőn keresztül történnek.

A könyvvizsgáló készített a vezetéssel interjúkat, megvizsgálta a kapcsolódó dokumentumokat, a pénzmozgásokhoz kapcsolódó partnereket és közvetítőket, a gazdálkodó egységnek a velük fennálló kapcsolatát. A megszerzett információk alapján pénzmosás gyanúja merül fel, amelyhez a vonatkozó jogszabályok alapján külső jelentéstételi kötelezettség merül fel.

A könyvvizsgáló úgy ítélte meg, hogy a belső kommunikáció megtétele tekintetében figyelembe veszi azokat a jogszabályi korlátozásokat, amelyek megtilthatják a gazdálkodó egység tájékoztatását abban az esetben például, ha az veszélyeztetné a megfelelő hatóság eljárását.

A könyvvizsgáló megvizsgálja azt is, hogy a pénzmosás gyanújára tekintettel fennáll-e a megfelelő külső hatóság felé történő jelentéstételi kötelezettség.

Előzőek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a belső kommunikáció megtétele és a külső jelentéstétel ebben a helyzetben nem kezelhető egymástól függetlenül, és a helyzet összetettségére és kockázatára tekintettel indokoltnak látja szakmai- és jogi konzultáció igénybevételét a következő lépések meghatározásához.

A gazdálkodó egységen belüli kommunikáció és a külső jelentéstétel két külön kötelezettség lehet. Az, hogy a könyvvizsgáló a csalással kapcsolatos kérdést a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek felé kommunikálta, önmagában nem rendezi az esetleges külső jelentéstételi kötelezettséget; ugyanakkor a külső jelentéstételhez kapcsolódó jogszabályi előírások korlátozhatják a standard belső kommunikációra vonatkozó követelményeinek teljesíthetőségét.

12 DOKUMENTÁCIÓS KÖVETELMÉNYEK (ISA 240R, 68.)

Az **ISA 230 standard** előírásai alapján a **könyvvizsgálati dokumentáció**nak olyan részletességűnek kell lennie, hogy egy, az adott könyvvizsgálattal korábban kapcsolatban nem álló tapasztalt könyvvizsgáló megértse:

- milyen könyvvizsgálati eljárásokat, mikor és milyen terjedelemben hajtottak végre;
- milyen eredmények és könyvvizsgálati bizonyítékok születtek;
- melyek voltak a jelentős kérdések, milyen következtetéseket vontak le, és
- milyen jelentős szakmai megítéléseket alkalmaztak ezek során.

A dokumentációból azonosíthatónak kell lennie a tesztelt konkrét tételeknek és kérdéseknek, a munkát végző és áttekintő személyeknek, valamint a végrehajtás és az áttekintés időpontjának és terjedelmének. A jelentős kérdésekről a vezetéssel, az irányítással megbízott személyekkel és másokkal folytatott megbeszéléseknél azt is dokumentálni kell, hogy miről, mikor és kivel történt a kommunikáció.

A dokumentáció szükséges formája és részletessége könyvvizsgálati megbízásonként eltéréseket mutathat, mivel befolyásolja többek között a gazdálkodó egység mérete és összetettsége, a

végrehajtott eljárások jellege, az azonosított kockázatok, a megszerzett bizonyíték jelentősége, valamint az alkalmazott könyvvizsgálati módszerek és eszközök.

Nem szükséges minden mérlegelt kérdést és szakmai megítélést külön dokumentálni, de a jelentős szakmai megítéléseknél a dokumentációnak érthetővé kell tennie a könyvvizsgáló következtetésének alapját. Ez különösen fontos, amikor a standard mérlegelést követel meg, jelentős vezetői megítélést tartalmazó területet értékelünk, vagy például egy dokumentum hitelességével kapcsolatban további vizsgálatra volt szükség. A szóbeli magyarázat önmagában nem helyettesíti a megfelelő könyvvizsgálati dokumentációt, ugyanakkor felhasználható a dokumentációban szereplő információk magyarázatára vagy tisztázására.

Ha a könyvvizsgáló olyan információt azonosít, amely nincs összhangban valamely jelentős kérdésre vonatkozó végső következtetésével, dokumentálnia kell, hogyan kezelte ezt az ellentmondást.

Az **ISA 315R standard a kockázatfelmérés dokumentációját** szabályozza, amely szerint ennek ki kell terjednie többek között:

- a megbízásért felelős munkacsoport megbeszélésére és az ott meghozott jelentős döntésekre;
- a gazdálkodó egység és környezetének, a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelveknek és a belső kontrollrendszernek a megismeréséből származó **kulcsfontosságú elemekre, az információforrásokra és a végrehajtott kockázatfelmérési eljárásokra**;
- az azonosított kontrollok kialakításának értékelésére és annak meghatározására, hogy azokat bevezették-e;
- a pénzügyi kimutatások és az állítások szintjén azonosított és felmért lényeges hibás állítás kockázataira – beleértve a jelentős kockázatokat és azokat a kockázatokat, amelyeknél az alapvető vizsgálati eljárások önmagukban nem elegendők –,
- valamint **az alkalmazott jelentős szakmai megítélések indoklására**.

Az ISA 240R a fenti dokumentációs követelményeket csalási szempontból tovább konkretizálja. A dokumentációnak követhetővé kell tennie, hogyan jutott el a könyvvizsgáló a gazdálkodó egység csalásból eredő lényeges hibás állításra való fogékonyságának megismerésétől és a csalási kockázatok felmérésétől az azokra adott könyvvizsgálói válaszokon keresztül a végső következtetésekig.

A vizsgált területen a dokumentációnak kötelezően tartalmaznia kell a következő összefüggő elemeket:

A munkacsoport csalással kapcsolatos egyeztetései: rögzíteni kell a tervezési és végrehajtási szakaszokban a csalással kapcsolatosan lefolytatott megbeszélések tartalmát, amelyek a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak csalásból eredő lényeges hibás állításra való fogékonyságára vonatkoznak.

- **A kockázatfelmérés módszerei és eredményei:** dokumentálni kell a szerzett ismeretek kulcsfontosságú elemeit, a felhasznált információforrásokat, valamint a végrehajtott kockázatfelmérési eljárások jellegét. Ezen felül be kell mutatni a csalásból eredő lényeges hibás állítás azonosított és felmért kockázatait – mind a pénzügyi kimutatások szintjén, mind az egyes állítások szintjén –, részletesen indokolva az alkalmazott jelentős könyvvizsgálói

megítéléseket. Ennek során a dokumentációnak tükröznie kell a kockázatfelmérés alapjául szolgáló releváns mennyiségi és minőségi szempontokat is.

- **Az árbevételhez kapcsolódó feltevés cáfolata:** az ISA standardok alapértelmezett vélelme szerint az árbevétel-megjelenítésnél feltételezhető a csalás kockázata. Amennyiben a könyvvizsgáló arra a következtetésre jut, hogy a megbízás körülményei között nem értelmezhető az a feltevés, hogy az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódóan csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata áll fenn, dokumentálnia kell ennek a következtetésnek az okait.
- **A kontrollok vezetés általi felülírása kockázatának kezelése:** dokumentálni kell a kontrollok vezetés általi felülírása kockázatainak kezelésére kialakított és végrehajtott specifikus könyvvizsgálati eljárások eredményeit, az ezek során alkalmazott szakmai megítéléseket, valamint a levont záró következtetéseket.
- **Azonosított vagy vélt csalások kezelése:** a dokumentációnak tartalmaznia kell a végrehajtott könyvvizsgálati eljárások eredményeit, a szakmai megítéléseket és a következtetéseket. Ezzel szoros összefüggésben rögzíteni kell a vezetés, az irányítással megbízott személyek, illetve a szabályozó és végrehajtó hatóságok felé kommunikált kérdéseket, valamint az erre kapott válaszokat is.

13 GYAKORLATI TAPASZTALATOK ÉS TANULSÁGOK A CSALÁSI KOCKÁZATOK KÖNYVVIZSGÁLATA SORÁN

Az előző fejezetekben számos esetet mutattunk be arra, hogy a csalással kapcsolatban a könyvvizsgálónak hogyan kell a standardot alkalmazva eljárni. Így ebben a részben más aspektusból említenénk eseteket és kapcsolódó könyvvizsgálói megnyilvánulásokat.

Az alábbi esetekben bemutatott helyes könyvvizsgálói megközelítések egy-egy konkrét eset körülményeire vonatkoznak; nem értelmezendők minden könyvvizsgálati megbízásra általánosan alkalmazandó kötelező eljárásokként.

13.1 Amikor a csalási kockázatot a könyvvizsgáló nem tárta fel – tipikus könyvvizsgálati hiányosságok

Elsőként olyan aspektusból vázolunk fel eseteket, amelyek jellemző módszertani és/vagy dokumentálási hibák a könyvvizsgálatok során.

Eset	Mit rontott el a könyvvizsgáló?	Mi lett volna a helyes könyvvizsgálói megközelítés?
Nem létező több milliárd összegű pénzösszegek hamis bankszámlákon és fiktív árbevétel Motiváció: magasabb árbevétel és EBITDA kimutatása, tulajdonosi elvárások miatt	▪ A vezetés által rendelkezésre bocsátott banki dokumentumokra támaszkodott, és nem szerzett közvetlenül a banktól megfelelő külső megerősítést. ▪ Elfogadta a vezetés magyarázatait. ▪ Nem kezelte fokozott szakmai szkepticizmussal annak lehetőségét, hogy a rendelkezésére bocsátott dokumentáció nem hiteles. ▪ Nem vizsgálta a szokatlan tranzakciókat.	▪ A külső megerősítési folyamat feletti kontrollt a könyvvizsgálónak kellett volna fenntartania, és a banki információkat közvetlenül, megbízható forrásból megszereznie. ▪ Ha a bizonyíték hitelességével kapcsolatban kétség merül fel, további könyvvizsgálati eljárásokat kellett volna végrehajtania.
Kapcsolt felek és nem szokványos kapcsolt tranzakciók hiányos felügyelete, adósság elrejtése Motiváció: adósságállomány és veszteségek elrejtése a beszámolóban, ezáltal kovenáns sértés elkerülése és a tényszámok elrejtése a tulajdonosok elől	▪ Nem vizsgálta kellő mélységben a kapcsolt felek körét, a vezetői érdekeltségeket, és az összetett struktúrák gazdasági tartalmát. ▪ Túlzottan a vezetés által rendelkezésre bocsátott információkra és becslésekre támaszkodott, azokat elfogadta. ▪ Nem vizsgálta megfelelően a konszolidációs kör teljességét, így nem tárta fel, hogy gazdálkodó egységek kimaradtak a konszolidációból, és az azokban kimutatott kötelezettségek és veszteségek nem jelentek meg a konszolidált pénzügyi kimutatásokban.	▪ A kapcsolt felek és a konszolidációs kör teljességét a vezetéstől független információforrások felhasználásával is vizsgálni kellett volna. ▪ Az összetett struktúráknál értékelni kellett volna azok gazdasági tartalmát és üzleti indokát. ▪ Meg kellett volna vizsgálni, hogy valamennyi releváns gazdálkodó egység megfelelően szerepel-e a konszolidált pénzügyi kimutatásokban.

Eset	Mit rontott el a könyvvizsgáló?	Mi lett volna a helyes könyvvizsgálói megközelítés?
Vezetői becslések elfogadása - túlértékelt szerződések, fiktív árbevétel és elhatárolás kimutatása Motiváció: Magasabb árbevétel kimutatása és így magasabb EBITDA kimutatása, tulajdonosi elvárások miatt	▪ Nem kérdőjelezte meg a hosszú távú szerződésekhez kapcsolódó vezetői becslések megfelelőségét, ▪ Nem volt kellőképpen szkeptikus az esetleges vezetői elfogultság, vagy az elvárt teljesítmények miatti nyomás lehetősége iránt ▪ Nem vizsgálta kellően a szerződések tényleges teljesítését.	▪ Meg kellett volna ismerni a becslések kialakításának folyamatát és a felhasznált adatok forrását, ▪ Vizsgálni kellett volna a jelentős feltételezéseket és az esetleges vezetői elfogultságot, vagy a teljesítményelvárások miatti nyomás jelenlétét ▪ A becsléseket össze kellett volna vetni a tényleges teljesítéssel. ▪ A korábbi becslések utólagos visszamérésével is értékelni kellett volna azok megbízhatóságát.
Vezetői becslések elfogadása – El nem számolt goodwill értékvesztés Motiváció: a tárgyévi eredmény, az eszközállomány és a saját tőke magasabb összegben történő kimutatása, valamint a kedvezőtlen piaci jelzések elkerülése	▪ Nem értékelte kellő szakmai szkepticizmussal a goodwill értékvesztési vizsgálatához felhasznált üzleti terveket és feltételezéseket. ▪ Nem tulajdonított megfelelő jelentőséget annak, hogy a korábbi időszakok tényleges eredményei sem támasztották alá a vezetés korábbi feltételezéseit.	▪ Értékelni kellett volna az alkalmazott becslési módszert, a jelentős feltételezéseket és az azok alapjául szolgáló adatokat. ▪ Fel kellett volna használni iparági adatokat, elemzéseket. ▪ A vezetésétől eltérő és reális alternatív feltételezések mentén kellett volna az üzleti terveket kiértékelni. ▪ Össze kellett volna vetni a korábbi üzleti terveket és becsléseket a tényleges teljesítéssel. ▪ Az eltérések alapján értékelni kellett volna, hogy mennyire megalapozottak a jelenlegi becslés feltételezései, és felmerültek-e a vezetői elfogultságra utaló jelek.

Eset	Mit rontott el a könyvvizsgáló?	Mi lett volna a helyes könyvvizsgálói megközelítés?
Érdemi tartalom nélküli munkacsoport-megbeszélés a csalási kockázatokról	▪ A megbeszélés az előző évi dokumentációból átvett, általános megállapításokra épült, és nem tért ki arra, hogy az adott gazdálkodó egységnél hol és hogyan következhetne be csalás.	▪ A megbeszélést, és azon belül a csalási kockázatok feltérképezését a gazdálkodó egység konkrét körülményeire kellett volna szabni. ▪ Meg kellett volna vitatni a csalásból eredő lényeges hibás állításra való fogékonyságot, a lehetséges csalási mechanizmusokat és az érintett területeket, továbbá ezek hatását a tervezett könyvvizsgálati eljárásokra.
Gyengén alátámasztott szakmai megítélés	▪ A munkapapír csak a következtetést tartalmazta; nem volt követhető, milyen mennyiségi és minőségi szempontok, illetve ellentmondó információk alapján jutott arra a könyvvizsgáló.	▪ Dokumentálni kellett volna a jelentős szakmai megítélés alapját, a mérlegelt releváns információkat és az ellentmondó információk kezelését. ▪ Ezek alapján kellett volna megfogalmazni a könyvvizsgálói következtetést.
Elégtelen kommunikáció az azonosított vagy vélt csalásról	▪ Csalásra utaló körülmény merült fel, és nem történt megfelelő és kellő időbeni kommunikáció a vezetés megfelelő szintje, illetve az irányítással megbízott személyek felé. ▪ A dokumentációból nem volt egyértelmű, hogy mit, mikor és kivel kommunikáltak, illetve milyen választ kaptak.	▪ Meg kellett volna határozni a kommunikáció megfelelő címzettjét és időzítését. ▪ Dokumentálni a kommunikált kérdéseket, az időpontot, a résztvevőket és a kapott válaszokat.

Eset	Mit rontott el a könyvvizsgáló?	Mi lett volna a helyes könyvvizsgálói megközelítés?
Felszínes naplótétel-vizsgálat	▪ A naplótételek vizsgálatának kiválasztási kritériumai általánosak voltak, és nem kapcsolódtak megfelelően a gazdálkodó egység csalási kockázataihoz. ▪ A vizsgálat elsősorban a könyvelési bizonylatok meglétére koncentrált. ▪ Nem kapott megfelelő figyelmet például az év végi, manuális, szokatlan számlakapcsolatokat érintő könyvelése, köztük az eredményt kedvezően befolyásoló tételek gazdasági tartalma.	▪ A naplótételek kiválasztási szempontjait a gazdálkodó egység konkrét csalási kockázatai és a kontrollok vezetés általi felülírásának lehetősége alapján kellett volna kialakítani. ▪ A kiválasztott tételeknél a dokumentumok megléte mellett vizsgálni kellett volna a könyvelés gazdasági tartalmát, indokoltságát és alátámasztását, valamint mérlegelni kellett volna, hogy szükséges-e az időszak egészében rögzített naplótételek vizsgálata.

13.2 Amikor a könyvvizsgálati eljárások feltártak csalásokat – miben segítettek az eljárások?

Itt olyan könyvvizsgálati eljárásokat említünk, amelyek megtörtént esetekben támogatták, tették lehetővé a csalás azonosítását.

Könyvvizsgálati eljárás	Miért volt hatékony?
Külső megerősítések (bank, vevő)	Független könyvvizsgálati bizonyítékot biztosítottak, így a könyvvizsgáló nem kizárólag a vezetés által rendelkezésre bocsátott információkra támaszkodott. A visszaigazolás egyeztetése során feltárásra kerültek a meghamisított papíralapú bankszámlakivonatok, és hogy azokkal nem létező pénzeszközt támasztottak alá.
Vezetői becslések megkérdőjelezése	A beszállítói kedvezményekből származó bevételek esetében a könyvvizsgáló megkérdőjelezte az elszámolási modellt, vizsgálta a mögöttes tartalmat és fény derült rá, hogy a modell alapját képező szállítói forgalmakat fiktív tételekkel egészítették ki. A könyvvizsgáló speciálisan erre a tranzakcióra kért egy forgalmi megerősítést, hogy alátámassza a modell megfelelőségét és növelte a kedvezmények vizsgálatának terjedelmét.
Naplótételek ellenőrzése, tesztelése	Lehetővé tette a szokatlan vagy manuális könyvelések azonosítását. A konkrét esetben jelentős összegű működési költséget aktiváltak beruházásként az év végén, ezáltal szándékosan magasabb eredményt mutattak ki.

Könyvvizsgálati eljárás	Miért volt hatékony?
Cut-off tesztek	Lehetővé tette az idő előtti vagy késleltetett bevétel-elszámolás azonosítását. A konkrét esetben az év végén elszámolt értékesítést a következő időszakban visszafordították – a partner visszaszámlázta –, ami rámutatott arra, hogy a bevételt jogtalanul számolták el az előző időszakban.
Helyszíni szemle	Bizonyítékot szolgáltatott, hogy a projektek vagy készletek valóban léteznek. A konkrét esetben kiderült, hogy a bemutatott épületek nem azok voltak, amelyeken a társaság dolgozott, és több projekt teljesen fiktív volt.

13.3 Amikor látszólag minden rendben van – a mögöttes tartalom vizsgálatának jelentősége

Ezen eset mentén pedig arra mutatunk rá, hogy nem minden csalási kockázat jelenik meg hibásan működő folyamat vagy kontroll formájában; a formailag szabályos tranzakció mögöttes tartalma is lehet problémás.

Eset:

Egy pénzügyi intézmény alkalmazottai széles körben nyitottak ügyfelek nevében jogosulatlan betéti és hitelkártyaszámlákat. A gyakorlat hátterében a magas értékesítési célok és az azok teljesítéséhez kapcsolódó kompenzációs ösztönzők álltak.

Miért nehéz felismerni?

Audit szempontból a magas értékesítési célok és az azokhoz kapcsolódó javadalmazási rendszer jelentős csalási kockázati tényezőt jelenthet. Az alkalmazottak a célok teljesítése érdekében jogosulatlan számlákat nyitottak, amelyek növelték az értékesítési darabszámot és kedvezően befolyásolták a kapcsolódó teljesítménymutatókat. A számlanyitási folyamat ugyanakkor formailag megfelelőnek tűnhetett, miközben a tranzakciók mögött nem állt valós ügyféligény vagy megfelelő felhatalmazás.

Mi a csalási kockázat?

Az egyes számlanyitások formailag szabályos tranzakciónak tűnhetnek, és a folyamatba épített kontrollok végrehajtása is megfelelőnek látszhat. A probléma a tranzakciók mögöttes tartalmában rejlik: a számlanyitás nem az ügyfél valós igényén vagy megfelelő felhatalmazásán alapul. A kontrollok formális működésének vizsgálata ezért önmagában nem feltétlenül elegendő a visszaélés feltárásához.

Mit tehet a könyvvizsgáló?

A könyvvizsgáló a csalási kockázati tényezők – különösen az értékesítési célokból és kompenzációs rendszerből eredő nyomás – figyelembevételével anomáliákat és szokatlan mintázatokat kereshet az adatállományokban, például ügyfél- vagy ügyintézői szinten. Az auditba beépített kiszámíthatatlanság részeként olyan célzott eljárások is alkalmazhatók, amelyek eltérnek a gazdálkodó egység által előre jelezhető, rutinszerű könyvvizsgálati eljárásoktól.

14 ÖSSZEFOGLALÁS ÉS ALKALMAZÁSI FÓKUSZ

Az ISA 240 felülvizsgált standard egyértelműbb és több területen fokozott követelményeket támaszt arra vonatkozóan, hogy a könyvvizsgáló hogyan vegye figyelembe a csalás lehetőségét a könyvvizsgálat teljes folyamata során. A csalással kapcsolatos szemlélet és a könyvvizsgálati megközelítés megerősítése áll a változások középpontjában: a csalási szempontoknak a tervezéstől és a kockázatfelméréstől kezdve a könyvvizsgálói válaszokon és a bizonyítékok értékelésén keresztül a kommunikációig, jelentéstételig és dokumentációig következetesen végig kell kísérniük a könyvvizsgálatot.

Az oktatási anyag elején bemutatott hét kulcsterület mentén a legfontosabb változások és azok gyakorlati hatásai az alábbiak szerint foglalhatók össze.

1. A szakmai szkepticizmus fokozott követelménye

A felülvizsgált standard megerősíti a szakmai szkepticizmus következetes alkalmazását a könyvvizsgálat teljes folyamata során, és részletesebb iránymutatást ad annak csalási környezetben történő gyakorlati alkalmazásához.

A könyvvizsgálónak fokozott figyelmet kell fordítania az egymásnak ellentmondó információkra és a dokumentumok hitelességét megkérdőjelező körülményekre, valamint arra, hogy a megszerzett bizonyítékok összességükben összhangban vannak-e egymással. A különböző forrásokból – például interjúkból, dokumentumokból vagy más könyvvizsgálati bizonyítékokból – származó információk közötti ellentmondásokat ki kell vizsgálnia.

A könyvvizsgálónak tehát a csalási kockázatok azonosításakor, a megszerzett információk és bizonyítékok értékelése során és az ellentmondások kezelésekor is fenn kell tartania a szakmai szkepticizmust.

2. A könyvvizsgáló felelősségeinek tisztázása és hangsúlyozása

Az ISA 240R egyértelműbben elhatárolja a vezetés és az irányítással megbízott személyek, illetve a könyvvizsgáló csalással kapcsolatos felelősségét. A csalás megelőzésének és feltárásának elsődleges felelőssége nem helyeződik át a könyvvizsgálóra, ugyanakkor a könyvvizsgálónak a könyvvizsgálatot úgy kell megterveznie és végrehajtania, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz csalásból eredő lényeges hibás állítást.

A standard egyértelműbbé teszi azt is, hogy a csalás fel nem tárásának magasabb kockázata és a könyvvizsgálat eredendő korlátai nem indokolják a meggyőzőnél gyengébb könyvvizsgálati bizonyíték elfogadását. Ehhez kapcsolódóan megerősödik a megbízás megfelelő erőforrásaira, valamint a munkacsoport irányítására, felügyeletére és munkájának áttekintésére vonatkozó követelmény is.

3. A folyamatos kommunikáció erősítése

Az ISA 240R önálló követelményként jeleníti meg a vezetéssel és az irányítással megbízott személyekkel folytatott kommunikáció folyamatos jellegét. Csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén a könyvvizsgálónak kellő időben kommunikálnia kell a vezetés megfelelő szintjével, meghatározott esetekben pedig az irányítással megbízott személyekkel is. Emellett az irányítással megbízott személyek felé kommunikálni kell azokat az egyéb, csalással kapcsolatos

kérdéseket is, amelyek a könyvvizsgáló megítélése szerint relevánsak azok felelőssége szempontjából.

4. A csalási kockázatok azonosításának és felmérésének megerősítése

Ez a felülvizsgálat egyik legjelentősebb gyakorlati területe. A standard részletesebben kapcsolja össze a csalási kockázatok felmérését a gazdálkodó egység és környezete, a beszámolási keretelvek és a belső kontrollrendszer megismerésével.

A könyvvizsgálónak értékelnie kell a megszerzett információk alapján az azonosított csalási kockázati tényezőket, majd azonosítania és felmérnie kell a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatait a pénzügyi kimutatások és az állítások szintjén.

A kontrollok vezetés általi felülírásának kockázatát a pénzügyi kimutatások szintjén fennálló csalási kockázatként kell kezelni, és értékelni kell annak állítások szintjén való megjelenését is. Az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódó csalási kockázat vélelme fennmarad, annak megcáfolása pedig a konkrét árbevétel-típus és a megbízás körülményeinek értékelését igényli megfelelően alátámasztott indoklással.

5. Szigorúbb követelmények csalás vagy vélt csalás azonosítása esetén

A felülvizsgált standard jelentősen részletesebb keretet ad arra, mit kell tennie a könyvvizsgálónak, ha a kockázatból ténylegesen azonosított vagy vélt csalási ügy lesz.

A könyvvizsgálónak meg kell ismernie az ügyet, értékelnie kell az ügy gazdálkodó egység általi kivizsgálását és helyrehozó intézkedéseit, valamint vissza kell térnie a korábbi könyvvizsgálói megítélésekhez. Értékelni kell többek között a kapcsolódó kontrollhiányosságokat, a vezetés nyilatkozatainak és a korábban megszerzett bizonyítékoknak a megbízhatóságát. Az új információk alapján felül kell vizsgálni a korábbi kockázatfelmérést és azt, hogy szükséges-e a tervezett vagy már végrehajtott eljárások, illetve az átfogó könyvvizsgálati stratégia módosítása. Kivételes körülmények esetén a könyvvizsgálónak a megbízás folytathatóságát is mérlegelnie kell.

6. A csalással kapcsolatos kérdések nagyobb láthatósága a könyvvizsgálói jelentésben

Az ISA 240R új követelményei a csalással kapcsolatos kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdések meghatározását és kommunikálását is érintik, ezzel növelve e kérdések láthatóságát a könyvvizsgálói jelentésben.

A változás ugyanakkor nem jelenti azt, hogy minden csalási kockázat automatikusan kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdés. A könyvvizsgálónak először azt kell meghatároznia, hogy mely csalással kapcsolatos kérdések igényeltek jelentős könyvvizsgálói figyelmet, majd ezek közül melyek tartoztak a tárgyidőszaki könyvvizsgálat legjelentősebb kérdései közé.

Ha egy csalással kapcsolatos kérdés kulcsfontosságú könyvvizsgálati kérdésnek minősül, annak csalással való kapcsolatát egyértelműen, a gazdálkodó egység konkrét körülményeire szabva kell kommunikálni a jelentésben.

7. A dokumentációs követelmények megerősítése

Az ISA 240R részletesebben meghatározza, hogy a könyvvizsgálati dokumentációnak milyen csalással kapcsolatos információkat, szakmai megítéléseket és következtetéseket kell követhetővé tennie.

A dokumentációnak követhetővé kell tennie a csalási kockázatok azonosításának és felmérésének folyamatát, beleértve a munkacsoport megbeszéléseit, a megszerzett ismereteket és információforrásokat, valamint az azonosított és felmért kockázatokat és a jelentős szakmai megítélések indoklását.

Külön dokumentálni kell az árbevétel-megjelenítéshez kapcsolódó csalási kockázat vélelmének (korlátozott körülmények között lehetővé tett) megcáfolását, valamint a kontrollok vezetés általi felülírásának kockázatára adott válaszok eredményeit, a jelentős szakmai megítéléseket és a levont következtetéseket.

Azonosított vagy vélt csalás esetén a dokumentációnak ki kell terjednie a végrehajtott eljárások eredményeire, a jelentős szakmai megítélésekre és következtetésekre, továbbá a kapcsolódó kommunikációra és az arra kapott válaszokra.

Összességében az ISA 240R a csalással kapcsolatos könyvvizsgálói munka több pontján egyértelműbb, részletesebb és megerősített követelményeket fogalmaz meg.

A könyvvizsgálói megközelítést továbbra is az adott megbízás körülményei és az azonosított és felmért csalási kockázatok határozzák meg. A változás abban jelent többletet, hogy a könyvvizsgálónak egyértelműbben kell tudnia alátámasztani, hogyan azonosította és mérte fel a csalási kockázatokat, hogyan reagált azokra, hogyan értékelte a könyvvizsgálat során szerzett új vagy ellentmondó információkat, és milyen következtetésre jutott. Ennek megfelelően a felülvizsgált standard alkalmazásában meghatározó a megbízás-specifikus kockázatfelmérés, a kockázatok és a könyvvizsgálói válaszok közötti kapcsolat, a szakmai szkepticizmus következetes alkalmazása, valamint a jelentős szakmai megítélések megfelelő dokumentálása.

A csalási kockázatok megfelelő kezelése így nem egy elkülönült könyvvizsgálati feladat, hanem a könyvvizsgálat egészét végigkísérő szakmai szempont.

Szakirodalom

ISA 240 felülvizsgált: A könyvvizsgáló csalással összefüggő felelőssége a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatánál

Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardok (ISA-k) - az oktatási anyagban hivatkozott kapcsolódó standardok.

IAASB: The Auditor’s Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements – ISA 240 R, Fact Sheet, 2025. Július

Mesterséges intelligencia alkalmazása

Az oktatási anyag készítése során a szerzők generatív mesterséges intelligenciát (OpenAI ChatGPT) is igénybe vettek a forrásanyag strukturálásának, szöveges feldolgozásának és az oktatási szemléltetés kialakításának támogatására. Az AI alkalmazásával támogatott tartalmak szakmai felülvizsgálatát és véglegesítését a szerzők végezték; az anyag szakmai tartalmáért a szerzők felelnek.

IV A PÉNZMOSÁS GYAKORLATI KÉRDÉSEI – A KÖNYVVIZSGÁLÓI TEVÉKENYSÉG SZEMSZÖGÉBŐL

1 BEVEZETÉS

1.1 A pénzmosás jelentősége a gazdasági életben

A pénzmosás napjaink egyik legsúlyosabb, határokon átnyúló gazdasági és pénzügyi problémája. Jelentőségének megítélését nehezíti, hogy természetéből adódóan rejtett jelenségről van szó, így annak tényleges volumenére vonatkozóan pontos adatok nem állnak rendelkezésre. A nemzetközi szakirodalomban ugyanakkor széles körben hivatkozott becslés szerint a pénzmosás éves volumene a világ bruttó hazai termékének mintegy 2–5%-át is elérheti. A becslés bizonytalansága ellenére ez a nagyságrend jól érzékelteti, hogy a pénzmosás nem pusztán egyes bűncselekmények elkövetőinek vagyonkezelési módszere, hanem a világgazdaság működésére is érdemi hatást gyakorló jelenség.[12]

A pénzmosás célja a bűncselekményből, illegális tevékenységből származó vagyon eredetének, tulajdonosának, helyének vagy mozgásának leplezése, illetve annak a legális gazdaságba történő beépítése. A pénzmosás ezért szorosan összekapcsolja a bűnözői és a legális gazdaságot: a jogellenesen megszerzett vagyon vállalkozásokon, pénzügyi intézményeken, befektetéseken, ingatlanokon és különböző gazdasági ügyleteken keresztül jelenhet meg a törvényes gazdasági forgalomban.

A jelenség gazdasági veszélyességének egyik meghatározó eleme annak piactorzító hatása. A bűncselekményből származó tőke befektetése során ugyanis a pénzmosó elsődleges célja nem feltétlenül a befektetett vagyon hozamának vagy az adott vállalkozás nyereségének maximalizálása. Sok esetben ennél fontosabb szempont a vagyon eredetének elfedése, biztonságos elhelyezése, illetve olyan látszat megteremtése, amely szerint az jogszerű gazdasági tevékenységből származik. A pénzmosó ezért olyan alacsony megtérülést, veszteséget vagy gazdaságilag egyébként irracionális tranzakciót is elfogadhat, amelyet egy kizárólag piaci szempontok szerint működő vállalkozás nem vállalna.

Ez jelentős versenytorzuláshoz vezethet. A bűncselekményből finanszírozott vállalkozás például tartósan alkalmazhat **a piaci szintnél alacsonyabb árakat** viselhet el **veszteséges működést, juthat külső finanszírozási igény nélkül jelentős tőkéhez**, illetve **vásárolhat eszközöket azok reális gazdasági megtérülésétől függetlenül.** A jogszerűen működő vállalkozások ezzel olyan szereplőkkel kerülhetnek versenyhelyzetbe, amelyek működését nem ugyanazok a gazdasági korlátok határozzák meg. A pénzmosás ilyen módon torzíthatja a versenyt, az árakat, a beruházási döntéseket és végső soron a gazdasági erőforrások hatékony elosztását.

A pénzmosás ezen túlmenően veszélyezteti a pénzügyi rendszer integritását és stabilitását, **növelheti egyes eszközök – különösen az ingatlanok – árát,** hozzájárulhat az adóbevételek

[12] European Commission: *Money laundering*. Migration and Home Affairs. Az Európai Bizottság az UNODC becslésére hivatkozva a világszerte évente tisztára mosott összeget 715 milliárd–1,87 billió euróra, a globális GDP 2–5%-ára teszi. Lásd továbbá: Europol: *Criminal finances and money laundering*; FATF: *FATF steps up the fight against money laundering and terrorist financing*, 16 February 2012.

csökkenéséhez, és a termelékeny beruházások helyett gazdaságilag kevésbé hatékony területekre irányíthatja a tőkét. A jelentős mennyiségű, gyorsan mozgatható illegális eredetű vagyon továbbá növelheti a pénzügyi és tőkemozgások kiszámíthatatlanságát. A pénzmosás széles körű elterjedése emellett erősítheti a korrupciót és a szervezett bűnözést, gyengítheti a jogállami intézményeket, valamint csökkentheti a pénzügyi és gazdasági rendszerbe vetett közbizalmat.

Mindezek miatt a pénzmosás elleni fellépés nem kizárólag bűnüldözési érdek. A pénzügyi rendszer stabilitásának, a tisztességes gazdasági versenynek és a piacgazdaság megfelelő működésének védelme egyaránt indokolja, hogy a legális gazdaság szereplői – közöttük a könyvvizsgálók – megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek a pénzmosás felismeréséről és az ahhoz kapcsolódó kockázatokról. Zéman és Hegedűs (2023) kutatásának eredménye is megerősítette, „hogy az Európai Unióban és Magyarországon hatályos jogszabályok nem állnak készen az internetes pénzmosási módszerek szabályozására, a szabályozások és törvénykezések egy lépéssel mindig le vannak maradva a virtuális módszerekkel elköve-tett pénzmosással szemben. A pénzmosás elleni hatékony védekezés érdekében, a jogszabályi háttér változtatása és a monitoringozási tevékenységek fejlesztése kiemelten jelentős feladatoknak tekinthetők.”[13]

1.2 A könyvvizsgáló szerepe a pénzmosás megelőzésében és felismerésében

A könyvvizsgálók sajátos és kiemelt helyet foglalnak el a pénzmosás elleni fellépés rendszerében. Ennek oka egyrészt a könyvvizsgálói tevékenység természetéből fakadó információs helyzetük, másrészt az, hogy a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény (Pmt.) a könyvvizsgálói tevékenységet végzőket a törvény hatálya alá tartozó szolgáltatók körébe sorolja.

A könyvvizsgáló tehát a pénzmosás elleni rendszerben nem pusztán olyan szakember, akinek munkája során lehetősége nyílhat valamely rendellenesség felismerésére. A Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltatóként konkrét pénzmosás-megelőzési kötelezettségek terhelik, amelyek közül kiemelkedő jelentőségű a bejelentési kötelezettség.

A Pmt. alapján pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy dolog büntetendő cselekményből való származására utaló adat, tény vagy körülmény felmerülése esetén bejelentést kell tenni. Lényeges hangsúlyozni, hogy a bejelentési kötelezettség teljesítéséhez nem szükséges annak megállapítása vagy bizonyítása, hogy ténylegesen pénzmosás történt. A könyvvizsgálónak nem büntetőjogi minősítést kell adnia a feltárt eseményeknek, hanem azt kell felismernie, hogy az általa észlelt körülmények között van-e olyan, amely pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy büntetendő cselekményből származó vagyonra utalhat.

Ebből következően a Pmt. szerinti bejelentési kötelezettséget nem helyes kizárólag „gyanús tranzakciók” észlelésére szűkíteni. A könyvvizsgáló munkája során a pénzmosási kockázatot nem csupán egy konkrét pénzügyi művelet, hanem például a tulajdonosi struktúra átláthatatlansága, a gazdasági racionalitást nélkülöző szerződéses kapcsolat, a pénzeszközök eredetének

[13] Zéman Z.; Hegedűs, M. (2023): Pénzmosás mint negatív gazdasági tényező az Európai Unióban. BELÜGYI SZEMLE / ACADEMIC JOURNAL OF INTERNAL AFFAIRS: A BELÜGYMINISZTÉRIUM SZAKMAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA (2010-) 71 : 5 pp. 885-904. , 20 p.

tisztázatlansága, szokatlan tagi kölcsön, indokolatlan készpénzmozgás vagy egymással összefüggő ügyletek sorozata is jelezheti.

A könyvvizsgálói tevékenység ebből a szempontból különösen jelentős. A könyvvizsgáló ugyanis olyan pénzügyi, számviteli és gazdasági információkhoz fér hozzá, amelyek alapján nem csupán egy-egy tranzakciót, hanem a gazdálkodó szervezet működésének egészét is értékelheti. Ismeri vagy megismerheti annak tulajdonosi szerkezetét, finanszírozását, pénzforgalmát, szerződéses kapcsolatait, bevételeinek és kiadásainak szerkezetét, valamint vagyoni helyzetét. Ez lehetővé teszi olyan összefüggések felismerését is, amelyek egyetlen ügylet vizsgálatakor esetleg nem lennének észlelhetők.

A könyvvizsgáló ugyanakkor nem nyomozó hatóság. Nem feladata annak bizonyítása, hogy az ügyfél vagy más személy pénzmosást követett el, és nem várható el tőle az alapul szolgáló bűncselekmény teljes körű feltárása sem. Feladata a szakmai tevékenysége során tudomására jutott körülmények kockázati szemléletű értékelése, a pénzmosásra utaló figyelmeztető jelek felismerése, valamint a Pmt.-ben előírt intézkedések megtétele.

A könyvvizsgáló ennek megfelelően a pénzmosás elleni rendszer egyik fontos „kapuőre”: olyan ponton találkozik a vállalkozás gazdasági folyamataival, ahol a bűncselekményből származó vagyon és a legális gazdaság közötti kapcsolat felismerhetővé válhat.

2 A PÉNZMOSÁS BÜNTETŐJOGI HÁTTERE ÉS GYAKORLATI MEGVALÓSULÁSI FORMÁI

2.1 A pénzmosás büntetőjogi szabályozása és a törvényi tényállás főbb elemei

A pénzmosás büntetőjogi szabályait a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) XL. Fejezete tartalmazza. A szándékosan elkövetett pénzmosás különböző alakzatait a Btk. 399. §-a, míg a gondatlan pénzmosást a Btk. 400. §-a szabályozza.

A jelenleg hatályos pénzmosási tényállás 2021. január 1-jétől jelentősen eltér a korábbi szabályozástól. A módosítás egyik legfontosabb célja az volt, hogy a törvény világosabban különítse el a pénzmosás különböző megjelenési formáit, egyúttal megfeleljen az európai uniós büntetőjogi követelményeknek. A változások eredményeként az elkövetési tárgy korábbi, „dolog” fogalmánál szélesebb „vagyon” fogalma került előtérbe, generálisan büntetendővé vált a pénzmosás előkészülete, továbbá a korábbi orgazdaság egyes magatartásai is beépültek a pénzmosás tényállásába.[14]

A pénzmosás bűncselekmény által védett jogi tárgy

A pénzmosás büntetendővé nyilvánításával a jogalkotó több, egymással szorosan összefüggő társadalmi érdeket véd. Egyrészt a bűncselekményből származó vagyon felhasználhatósága alapvetően meghatározza a szervezett és más haszonszerzésre irányuló bűnözés működőképességét. Ha ugyanis a bűncselekményből megszerzett vagyon nem használható fel biztonságosan a legális gazdaságban, maga a bűnözői tevékenység is kevésbé válik jövedelmezővé.

[14] Karsai Krisztina (szerk.): Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, a Btk. 399. §-ához fűzött magyarázat, Jogtár, hatály: 2026. I. 2.

Másrészt a pénzmosás büntetőjogi tilalma a pénzügyi és gazdasági rendszer tisztaságának, illetve az abba vetett bizalomnak a védelmét is szolgálja. A bűncselekményből származó vagyon ellenőrizetlen megjelenése a legális gazdaságban – ahogyan arra a korábbi fejezetben már utaltunk – torzíthatja a piaci versenyt és a gazdasági folyamatokat.

A pénzmosás védett jogi tárgya ennek megfelelően kettős: egyrészt a szervezett bűnözés elleni hatékony fellépéshez, másrészt a pénzügyi rendszer működésébe vetett bizalom megőrzéséhez fűződő társadalmi érdek.

Az elkövetési tárgy: a bűncselekményből származó vagyon

A pénzmosás központi eleme a büntetendő cselekményből származó **vagyon**. A hatályos szabályozás e tekintetben lényegesen szélesebb a korábbinál: míg korábban a törvény „dologról" rendelkezett, ma már valamennyi olyan vagyonelem a pénzmosás tárgya lehet, amely pénzben kifejezhető értékkel rendelkezik.

Ennek megfelelően nem csupán készpénz, ingó vagy ingatlan vagyon képezheti pénzmosás tárgyát. Ide tartozhat valamely vagyoni értékű jog, követelés, a vagyon haszna vagy egyéb pénzben kifejezhető gazdasági előny is. A fogalom alkalmas arra is, hogy a pénzmosás tárgyaként olyan új vagyoni formák jelenjenek meg, mint például a kriptoeszközök.

A könyvvizsgálói gyakorlat szempontjából ennek különös jelentősége van. A pénzmosás tárgyát tehát nem kizárólag az ügyfél számláján megjelenő „gyanús pénzösszegként" kell elképzelni. Bűncselekményből származó vagyon jelenhet meg például követelésként, tagi kölcsönként, vállalkozási részesedésként, ingatlanban, értékpapírban vagy más gazdasági eszközben is.

Az alapbűncselekmény és a pénzmosás kapcsolata

Btk. 399. § (1) Aki a büntetendő cselekményből származó vagyon eredetét, a vagyonon fennálló jogot, a vagyon helyét, ezek változását elfedi vagy elleplezi, pénzmosást követ el.

A pénzmosás szükségképpen valamilyen korábbi büntetendő cselekményhez kapcsolódik. A szakirodalom ezért bűnkapcsolati, illetve – különösen más személy által elkövetett alapcselekmény esetében – utólagos bűnkapcsolati bűncselekményként is jellemzi.

A pénzmosás megállapításának objektív feltétele, hogy a kérdéses vagyon valamely büntetendő cselekményből származzon. A vagyon származhat közvetlenül a bűncselekményből – például csalással megszerzett pénzösszegből –, de abból közvetettebb módon is létrejöhet. Bűnös eredetű vagyonnak tekinthető például a bűncselekmény elkövetéséért kapott ellenszolgáltatás vagy a jogtalanul megszerzett költségvetési támogatás, illetve visszaigényelt adóösszeg is.

Fontos, hogy a pénzmosás miatti büntetőjogi felelősség megállapításához nem feltétlenül szükséges, hogy az alapbűncselekmény elkövetőjét korábban jogerősen elítéljék. Az alapcselekmény megtörténtét és a vagyon abból való származását azonban a büntetőeljárásban bizonyítani kell. A pénzmosás megállapítását az sem zárja ki önmagában, ha az alapcselekmény elkövetője például valamely büntethetőségi akadály miatt nem vonható felelősségre.

A pénzmosás alapjául külföldön elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyon is szolgálhat. Ennek különös jelentősége van a határokon átnyúló gazdasági kapcsolatok, nemzetközi céghálózatok és külföldi pénzmozgások vizsgálata során.

A pénzmosás szándékos alakzatai

A Btk. a szándékos pénzmosás négy alapvető formáját különbözteti meg.

Az első a pénzmosás klasszikus vagy – a szakirodalomban korábban használatos elnevezéssel – „dinamikus" formája. Ennek lényege a büntetendő cselekményből származó vagyon eredetének, a vagyonon fennálló jognak, a vagyon helyének vagy ezek változásának elfedése vagy elleplezése.

Az **elfedés** azt eredményezi, hogy a vagyon bűncselekményből származó eredete a kívülálló számára már nem vagy lényegesen nehezebben ismerhető fel. Az **elleplezés** ennél többet jelent: a bűnös eredet elrejtése mellett a vagyon jogszerű eredetének látszata is kialakul.

Ez utóbbi a pénzmosás gyakorlati megértése szempontjából különösen fontos. Tipikus pénzmosási konstrukció lehet például, amikor a bűncselekményből megszerzett pénz számára fiktív kölcsönszerződés, valótlan számla, nem létező szolgáltatás vagy más mesterséges jogcím teremt látszólag törvényes eredetet.

Btk. 399. § (2) Pénzmosást követ el az is, aki a büntetendő cselekményből származó vagyon eredetének, a vagyonon fennálló jognak, a vagyon helyének, ezek változásának elfedése vagy elleplezése céljából a vagyont mástól átveszi, elrejti, átalakítja, átruházza, elidegenítésében közreműködik, felhasználja, azzal összefüggésben pénzügyi tevékenységet végez, pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe, vagy arról rendelkezik.

A második alakzat az előző pénzmosási cselekményhez kapcsolódó, előrehozott büntetőjogi felelősséget megvalósító forma. Ide tartozhat többek között a vagyon átvétele, elrejtése, átalakítása, átruházása, elidegenítésében való közreműködés vagy felhasználása, illetve azzal összefüggő pénzügyi tevékenység végzése vagy pénzügyi szolgáltatás igénybevétele, amennyiben mindez a vagyon eredetének vagy más lényeges jellemzőjének elfedését, illetve elleplezését szolgálja.

A **célzat** ebben az esetben meghatározó jelentőségű. Önmagában ugyanis az, hogy valaki a bűncselekményből származó vagyonát felhasználja, még nem minden esetben jelent automatikusan pénzmosást. A törvényi tényállás megvalósulásához az szükséges, hogy a magatartás a bűnös eredet vagy más releváns körülmény elfedésére, elleplezésére irányuljon.

399. §. (3) Pénzmosást követ el az is, aki a büntetendő cselekményből származó vagyon mástól való átvételével, elrejtésével, átalakításával, átruházásával, elidegenítésében való közreműködéssel, felhasználásával, az azzal összefüggésben végzett pénzügyi tevékenységgel, pénzügyi szolgáltatás igénybevételével, vagy az arról való rendelkezéssel

a) közreműködik a mással szembeni vagyonelkobzás, illetve vagyonvisszaszerzés meghiúsításában, vagy

b) a mással szembeni vagyonelkobzás, illetve vagyonvisszaszerzés meghiúsítására törekszik.

A harmadik szándékos alakzat középpontjában a bűncselekményből származó vagyon elvonásának megakadályozása áll. A pénzmosás ezen formája elsősorban akkor valósulhat meg, amikor az elkövető olyan magatartást tanúsít, amely a vagyonelkobzás, illetve a vagyon visszaszerzésének meghiúsítását szolgálja. E szabályozás szorosan kapcsolódik ahhoz a modern büntetőpolitikai törekvéshez, amely szerint a bűncselekményből származó vagyont az elkövetőtől vagy az azt megszerző személytől ténylegesen el kell vonni.

Btk. 399. § (4) Pénzmosást követ el az is, aki a más által elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyont

a) megszerzi, felette rendelkezési jogosultságot szerez, vagy

b) megőrzi, elrejti, kezeli, használja, felhasználja, átalakítja, átruházza, elidegenítésében közreműködik.

A negyedik szándékos alakzat az úgynevezett **orgazda jellegű pénzmosás**. A korábbi önálló orgazdaság tényállásának megszüntetésével annak meghatározott elkövetési magatartásai a pénzmosás körébe kerültek. Ez az alakzat kizárólag más személy által elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyon tekintetében valósítható meg.

Ilyen eset lehet például, ha valaki annak tudatában szerez meg vagyont saját maga vagy más részére, illetve rendelkezik felette, hogy az valamely más személy által elkövetett bűncselekményből származik. Ennél az alakzatnál nem szükséges az eredet elfedésére irányuló külön célzat: elegendő, ha az elkövető tudata kiterjed arra, hogy a vagyon büntetendő cselekményből származik.

Lényeges ugyanakkor, hogy az elkövetőnek nem kell pontosan ismernie az alapbűncselekmény valamennyi részletét, annak elkövetőjét vagy pontos jogi minősítését. A büntetőjogi felelősség szempontjából annak felismerése bír jelentőséggel, hogy a vagyon és valamely büntetendő cselekmény között kapcsolat áll fenn.

Saját pénz mosása

A hatályos szabályozás alapján pénzmosás nemcsak más személy által elkövetett bűncselekményből származó vagyonra, hanem bizonyos esetekben az elkövető **saját korábbi bűncselekményéből származó vagyonára** is megvalósítható.

Ez az úgynevezett saját pénz mosása vagy önpénzmosás.

A lényeges elhatárolási kérdés ilyenkor az, hogy az alapbűncselekményt követő magatartás hordoz-e olyan önálló többlettartalmat, amely már a vagyon bűnös eredetének elfedésére vagy elleplezésére irányul. Nem minden, a saját bűncselekménnyel megszerzett pénz elköltése tekinthető tehát automatikusan külön pénzmosási bűncselekménynek.

Más a helyzet például akkor, ha az elkövető a csalással megszerzett pénzt olyan gazdasági vagy pénzügyi konstrukción keresztül mozgatja, amelynek célja az eredeti forrás eltüntetése vagy a jogszerű eredet látszatának megteremtése. Ilyenkor az alapbűncselekmény mellett önálló pénzmosás megállapításának is helye lehet.

A gondatlan pénzmosás

Btk. 400. § (1) Aki a más által elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyont elrejti, átalakítja, átruházza, elidegenítésében közreműködik, felhasználja, azzal összefüggésben pénzügyi tevékenységet végez, pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe vagy arról rendelkezik, és gondatlanságból nem tud a vagyon eredetéről, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Btk. nemcsak a szándékos, hanem meghatározott esetekben a **gondatlan pénzmosást** is bünteti.

A gondatlan alakzat sajátossága, hogy az elkövető a konkrét gazdasági vagy pénzügyi cselekményt – például valamely vagyon gazdasági tevékenységben való felhasználását – tudatosan hajtja végre, gondatlansága azonban a vagyon bűncselekményből származó eredetének felismerésében áll.

Tipikus eset lehet, amikor az elkövető az adott körülmények között kellő körültekintés mellett felismerhette volna a vagyon bűnös eredetét, ezt azonban elmulasztotta. A gondatlan pénzmosás ezért a pénzügyi és gazdasági szakemberek szempontjából különösen figyelemre méltó: a

büntetőjogi felelősség bizonyos esetekben nem kizárólag akkor merülhet fel, amikor valaki bizonyíthatóan tud a vagyon bűnös eredetéről.

A pénzmosás minősített esetei és a szakmai tevékenység jelentősége

Btk. 399. § (7) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a pénzmosást

a) különösen jelentős értékre, vagy

b) különösen nagy értékre

ba) üzletszerűen,

bb) a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvényben meghatározott szolgáltatóként, annak tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként a szolgáltató tevékenységével összefüggésben, vagy

bc) hivatalos személyként

követik el.

A pénzmosás súlyosabban minősülhet többek között az érintett vagyon értéke, az üzletszerű elkövetés, illetve az elkövető speciális személyi minősége alapján.

A jelen tananyag szempontjából különösen fontos, hogy súlyosabb megítélés alá eshet a cselekmény akkor, ha azt a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltató a szakmai tevékenysége keretében követi el. Ez a szabály közvetlenül összekapcsolja a pénzmosás büntetőjogi tényállását a pénzmosás megelőzésére létrehozott intézményrendszerrel.

A könyvvizsgálói tevékenységet végző személy a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltatónak minősül. Ebből következően a könyvvizsgálónál a pénzmosás felismerése nem pusztán szakmai-etikai kérdés: a következő fejezetekben bemutatott pénzmosás-megelőzési, ügyfél-átvilágítási és bejelentési kötelezettségek mellett a büntetőjogi szabályozás is különös jelentőséget tulajdonít annak, ha a pénzmosás a szakmai tevékenység keretében valósul meg.

A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása

Btk. 401. § Aki a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos, törvényben előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A pénzmosás elleni fellépés büntetőjogi rendszeréhez nemcsak maga a pénzmosás bűncselekménye tartozik. A Btk. önállóan büntetni rendeli azt az esetet is, amikor a jogszabály alapján bejelentésre köteles személy a pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy büntetendő cselekményből származó dologra utaló körülmény észlelése ellenére nem teszi meg az előírt bejelentést.[15]

E bűncselekmény sajátossága, hogy a büntetőjogi tényállás tartalmát részben a Pmt. rendelkezései határozzák meg. A büntetőjogi felelősség szempontjából ezért annak van jelentősége, hogy az érintett személyt a Pmt. alapján terhelte-e bejelentési kötelezettség, és fennálltak-e azok a körülmények, amelyek a bejelentés megtételét szükségessé tették. A puszta ügyfél-

[15] Karsai Krisztina (szerk.): Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, a Btk. 401. §-ához fűzött magyarázat, Jogtár, hatály: 2026. I. 2.

átvilágítási kötelezettség elmulasztása ettől elkülönül: az önmagában nem valósítja meg a Btk. 401. § szerinti bűncselekményt.[16]

A büntetőjogi felelősséghez szándékosság szükséges. Nem elegendő tehát, hogy valamely gyanús körülményt a szolgáltató tévedésből vagy figyelmetlenségből nem ismert fel. Az elkövetőnek tudnia kell arról, hogy őt bejelentési kötelezettség terheli, fel kell ismernie a bejelentést megalapozó körülményt, és ennek ellenére tudatosan kell elmulasztania a bejelentést.[17]

A bűncselekmény a bejelentés elmulasztásával befejezetté válik; nem feltétel, hogy később tényleges pénzmosás is bizonyítható legyen. Ez különösen jól mutatja a szabályozás megelőző jellegét: a jogalkotó már annak a jelzőrendszernek a tudatos kikapcsolását is büntetni rendeli, amelynek feladata a pénzmosásgyanús körülmények hatóság elé juttatása.

A könyvvizsgálók szempontjából ennek különös jelentősége van. A könyvvizsgálói tevékenységet végző személy a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltató, ezért a szakmai tevékenysége során felmerülő, bejelentést megalapozó körülmények tudatos figyelmen kívül hagyása nem pusztán szakmai vagy kamarai kérdés lehet, hanem – a törvényi feltételek fennállása esetén – büntetőjogi felelősséget is felvethet. Ugyanakkor a büntetőjogi felelősséghez szándékosság szükséges: önmagában egy szakmai tévedés vagy valamely kockázati körülmény gondatlan fel nem ismerése a Btk. 401. § alapján nem elegendő.

A büntetőjogi és a pénzmosás-megelőzési szemlélet elhatárolása

A Btk. pénzmosási tényállásának ismerete a könyvvizsgáló számára fontos, ugyanakkor ismételten hangsúlyozni szükséges, hogy a könyvvizsgálónak nem feladata a büntetőjogi felelősség megállapítása.

A Btk. alkalmazása során a büntetőeljárásban bizonyítani kell többek között a vagyon bűncselekményből való származását, a konkrét elkövetési magatartást, valamint az adott tényállástól függően az elkövető tudattartalmát vagy célzatát is. A Pmt. szerinti könyvvizsgálói kötelezettségek teljesítéséhez azonban nincs szükség arra, hogy mindezek fennállását a könyvvizsgáló bizonyítsa.

A két rendszer között tehát lényeges különbség van: míg a büntetőjog arra a kérdésre keresi a választ, hogy **megvalósult-e a pénzmosás bűncselekménye és ezért kit terhel büntetőjogi felelősség**, addig a pénzmosás-megelőzési rendszer szempontjából az a kérdés, hogy **felmerült-e olyan adat, tény vagy körülmény, amely a pénzmosás lehetőségére utal, és ezért a szolgáltató további intézkedése indokolt**.

2.2 A pénzmosás gyakorlati megvalósulása

A pénzmosás kriminológiai és gyakorlati fogalma

A pénzmosás büntetőjogi fogalmának bemutatása mellett indokolt a jelenség kriminológiai és gazdasági megközelítése is. A büntetőjogi tényállás ugyanis azokat a magatartásokat határozza meg, amelyek megvalósítása büntetőjogi felelősséget alapozhat meg, míg a kriminológiai

[16] Karsai Krisztina (szerk.): Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, a Btk. 401. §-ához fűzött magyarázat, Jogtár, hatály: 2026. I. 2.
[17] Karsai Krisztina (szerk.): Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, a Btk. 401. §-ához fűzött magyarázat, Jogtár, hatály: 2026. I. 2.

megközelítés elsősorban annak megértésében segít, hogy **mi történik a bűncselekményből származó vagyonnal a gyakorlatban, és milyen célt követnek az elkövetők**.

Gál István László kriminológiai meghatározása szerint a pénzmosás olyan, legális gazdasági műveletek leple alatt folytatott illegális gazdasági szolgáltatás, amelynek eredményeként a bűncselekménnyel szerzett vagyon eredete igazolhatóvá válik, és megszabadul felismerhetően jogellenes jellegétől. Gál egyúttal hangsúlyozza a kriminológiai és a büntetőjogi fogalom különbségét is: míg a kriminológiai értelemben vett pénzmosás rendszerint folyamatként értelmezhető, büntetőjogi értelemben e folyamat egyes részmozzanatai önmagukban is tényállásszerűek lehetnek.[18]

A meghatározás egyik legfontosabb eleme az, hogy a pénzmosás célja nem egyszerűen a vagyon fizikai elrejtése. A professzionális pénzmosás ennél többre törekszik: **hihető és lehetőség szerint dokumentumokkal is igazolható legális történetet kíván teremteni a bűncselekményből származó vagyon mögé**. A vagyon bűnös eredete ezáltal fokozatosan eltávolodik az alapbűncselekménytől, miközben helyette egy látszólag jogszerű gazdasági eredet jelenik meg.

A nemzetközi szakirodalom hasonlóan a jogellenes jövedelem legális eredetűnek feltüntetésére irányuló folyamatként írja le a pénzmosást. A pénzmosó magatartás középpontjában a bűncselekményből származó vagyon eredetének elrejtése, illetve annak olyan átalakítása és mozgatása áll, amely után egyre nehezebbé válik a legális és az illegális vagyon elkülönítése.

Ez a megközelítés a könyvvizsgálói gyakorlat szempontjából különösen fontos. A pénzmosás ugyanis sok esetben **nem kirívóan illegálisnak látszó műveletként**, hanem formálisan szabályos gazdasági eseményként jelenik meg. Szerződés, számla, kölcsön, társasági részesedés, ingatlanügylet, tanácsadási díj vagy más számviteli bizonylat állhat mögötte. A szakember számára ezért nemcsak annak van jelentősége, hogy egy ügylet formai szempontból dokumentált-e, hanem annak is, hogy a dokumentumok mögött **valós gazdasági tartalom és ésszerű üzleti cél** azonosítható-e.

2.3 A pénzmosás klasszikus szakaszai

A szakirodalom a pénzmosás folyamatát hagyományosan három szakaszra bontja: **elhelyezésre (placement), rétegzésre (layering) és integrálásra (integration)**. Teichmann[19]összefoglalása szerint az első fázisban a bűncselekményből származó vagyon eltávolítása történik annak legnyilvánvalóbb illegális eredetétől; ezt követően a rétegzés során különböző tranzakciók és gazdasági konstrukciók révén egyre nehezebben követhetővé válik a vagyon útja, végül pedig az integráció során a vagyon már látszólag legális forrásból kerül vissza a gazdaságba.

Az elhelyezés (placement) során a bűncselekményből közvetlenül származó vagyon bekerül a pénzügyi vagy a legális gazdasági rendszerbe. A klasszikus példa a jelentős mennyiségű készpénz bankszámlán történő elhelyezése, de az elhelyezés megvalósulhat például nagy

[18] Gál István László: Dogmatikai problémák a pénzmosás hatályos magyar szabályozásával kapcsolatban. *Belügyi Szemle*, 2023/5., 741–763. DOI: 10.38146/BSZ.2023.5.1.

[19] Teichmann, Fabian Maximilian Johannes: Twelve methods of money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 20, No. 2, 2017, 130–137. DOI: 10.1108/JMLC-05-2016-0018.

értékű vagyontárgyak vásárlásával, készpénzintenzív vállalkozások bevételei közé történő bekeveréssel vagy más gazdasági tranzakció révén is.

A készpénz különösen fontos szerepet játszik ebben a fázisban. Az Europol rámutat arra, hogy bár egyes bűncselekmények – például a kábítószer-kereskedelem vagy az emberkereskedelem – természetüknél fogva jelentős készpénzjövedelmet termelhetnek, más bűncselekményekből származó számlapénzt is gyakran rövid időn belül készpénzzé alakítják. A készpénzfelvétel ugyanis megszakíthatja vagy legalábbis jelentősen nehezítheti a pénzeszköz elektronikus útjának követését.

A rétegzés (layering) során az elkövető célja a vagyon és az alapbűncselekmény közötti kapcsolat további gyengítése. Ennek érdekében egymást követő pénzügyi és gazdasági tranzakciókat hajthatnak végre, számlák és társaságok között mozgathatják a vagyont, külföldi joghatóságokat iktathatnak be, vagy különböző vagyoni formák között végezhetnek átalakításokat.

A rétegzés lényegét ezért nem feltétlenül az egyes tranzakciók önmagukban vett rendkívülisége adja. Sokkal inkább az, hogy **a tranzakciók összessége indokolatlanul összetetté teszi a vagyon útját**. A több társaságon, több bankszámlán vagy több országon keresztül vezetett pénzmozgás mögött lehet legitim gazdasági indok, de annak hiánya már fontos kockázati jel.

Az integrálás (integration) a pénzmosási folyamat azon szakasza, amelyben a vagyon már látszólag jogszerű forrásból tér vissza a legális gazdaságba. Megjelenhet például vállalkozási bevételként, ingatlan értékesítéséből származó jövedelemként, kölcsön visszafizetéseként, osztalékként vagy más, formailag igazolható gazdasági jogcímen.

A háromszakaszos modellt azonban nem szabad merev sémaként értelmezni. A valóságban az egyes fázisok **összeolvadhatnak, ismétlődhetnek vagy részben ki is maradhatnak**. Egyetlen ügylet több funkciót is betölthet, és kisebb összegű bűnös vagyon esetében akár jóval egyszerűbb módszerekkel is találkozhatunk. Büntetőjogi szempontból pedig – ahogyan Gál is hangsúlyozza – nem követelmény egy teljes, háromfázisú pénzmosási folyamat megvalósítása; annak valamely önálló részmozzanata is megalapozhatja a felelősséget.[20]

2.4 A pénzmosást megelőző tipikus bűncselekmények

Pénzmosás csak akkor képzelhető el, ha létezik olyan korábbi büntetendő cselekmény, amelyből a tisztára mosandó vagyon származik. A pénzmosási szakirodalom ezt rendszerint **alap- vagy előcselekménynek (predicate offence)** nevezi.

A pénzmosás történetileg elsősorban a kábítószer-kereskedelemhez kapcsolódott, a modern szabályozás azonban ennél lényegesen szélesebb körből indul ki. A bűncselekményből származó vagyon eredhet csalásból, korrupcióból, költségvetést károsító bűncselekményből, vagyon elleni bűncselekményből, emberkereskedelemből, illegális szerencsejátékból, kábítószer-kereskedelemből és számos más haszonszerző bűncselekményből. Gál is többek között a kábítószerrel, prostitúcióval, emberkereskedelemmel, illegális szerencsejátékkal, korrupcióval és

[20] Gál István László: Dogmatikai problémák a pénzmosás hatályos magyar szabályozásával kapcsolatban. *Belügyi Szemle*, 2023/5., 741–763. DOI: 10.38146/BSZ.2023.5.1.

az állami költségvetések megkárosításával kapcsolatos bűncselekményeket említi a jelentős illegális jövedelmek tipikus forrásai között.[21]

Az Europol készpénzhasználatról készített elemzése ugyancsak rendkívül széles előcselekményi kört mutat: többek között korrupciót, kábítószer-kereskedelmet, csalást, emberkereskedelmet és embercsempészést, szellemi tulajdon elleni bűncselekményeket, zsarolást, adó- és áfacsalást, lopást, környezeti bűnözést és kiberbűncselekményeket kapcsol össze a pénzmosással.[22]

A könyvvizsgáló szempontjából különösen azok az alapbűncselekmények lehetnek jelentősek, amelyeknek **lenyomata a vállalkozás számviteli, szerződéses vagy pénzügyi rendszerében is megjelenhet**. Ilyen lehet például a költségvetési csalás, a gazdasági csalás, a hűtlen kezelés vagy a korrupció, de olyan vagyon is bekerülhet a gazdasági társaság működésébe, amely eredetileg teljesen más – akár a vállalkozás tevékenységétől független – bűncselekményből származott.

Fontos ebből következően, hogy a pénzmosás gyanúja esetén nem feltétlenül kell azonnal azonosíthatónak lennie annak, **pontosan milyen alapbűncselekményből** származott a vagyon. Könyvvizsgálói szempontból sokkal inkább annak felismerése a döntő, hogy a vagyon ismert vagy előadott eredete, valamint a rendelkezésre álló gazdasági adatok között fennáll-e olyan ellentmondás, amely további vizsgálatot vagy a Pmt. szerinti intézkedést indokolhat.

2.5 A pénzmosás legfontosabb gyakorlati módszerei

A pénzmosásnak nincs egyetlen tipikus módszere. Az alkalmazott technika nagymértékben függ az alapbűncselekmény jellegétől, a vagyon formájától és nagyságától, az elkövető rendelkezésére álló gazdasági kapcsolatoktól, valamint attól is, hogy milyen pénzügyi vagy nem pénzügyi szolgáltatásokhoz fér hozzá.

Teichmann empirikus kutatása tizenkét különösen alkalmas pénzmosási területet azonosított: az aranyat, ékszereket, nyers gyémántot, régiségeket, műalkotásokat, ingatlanprojekteket, tanácsadó cégeket, vállalatfelvásárlásokat és egyesüléseket, bizonyos külföldi banki szolgáltatásokat, széfeket, magán készpénzes ügyleteket és pénzváltókat. A kutatás egyik fontos tanulsága, hogy a pénzmosási kockázat **nem korlátozódik a klasszikus pénzügyi szektorra**; a nem pénzügyi gazdasági tevékenységek is jelentős lehetőséget biztosíthatnak a bűnös vagyon eredetének elrejtésére.[23]

Készpénz és készpénzintenzív vállalkozások

A készpénz továbbra is az egyik legfontosabb pénzmosási eszköz. Anonimitása, nehéz visszakövethetősége és könnyű átruházhatósága miatt különösen alkalmas arra, hogy megszakítsa a vagyon és az alapbűncselekmény közötti pénzügyi nyomot.

---

[21] Gál István László: Dogmatikai problémák a pénzmosás hatályos magyar szabályozásával kapcsolatban. *Belügyi Szemle*, 2023/5., 741–763. DOI: 10.38146/BSZ.2023.5.1.

[22] Europol: Why is Cash Still King? A Strategic Report on the Use of Cash by Criminal Groups as a Facilitator for Money Laundering. European Police Office, 2015.

[23] Teichmann, Fabian Maximilian Johannes: Twelve methods of money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 20, No. 2, 2017, 130–137. DOI: 10.1108/JMLC-05-2016-0018.

A készpénz azonban önmagában nem feltétlenül jelenti a pénzmosási folyamat végét. Az Europol hangsúlyozza, hogy a készpénzt ezt követően is be kell építeni a legális gazdaságba, például bankszámlára történő elhelyezéssel, külföldre szállítással, ingatlanba vagy más nagy értékű vagyontárgyba történő befektetéssel. A készpénz mindhárom klasszikus pénzmosási szakaszban megjelenhet, jóllehet különösen az elhelyezés fázisára jellemző.

Klasszikus módszer a nagy készpénzforgalmú vállalkozások felhasználása. Ilyen esetben az illegális pénzt a tényleges vállalkozási bevételek közé keverik, és később már legális üzleti bevételként mutatják ki. Könyvvizsgálói szempontból ezért különösen fontos lehet a bevételek és a vállalkozás tényleges kapacitása, ügyfélforgalma, készletei és költségei közötti összhang vizsgálata.

Fedővállalkozások, céghálók és a tényleges tulajdonos elrejtése

A pénzmosás egyik alapvető eszköze lehet gazdasági társaságok létrehozása vagy már működő vállalkozások felhasználása. A társaság önmagában legitimitást biztosít a pénzügyi műveleteknek: bankszámlát nyithat, szerződést köthet, számlát állíthat ki, követelést tarthat nyilván, kölcsönt adhat vagy fogadhat, illetve más társaságokban részesedést szerezhet.

A konstrukció összetettségét növelheti több társaság, több ország vagy névleges tulajdonosok és vezetők alkalmazása. Teichmann kutatása szerint a pénzmosók gyakran alkalmaznak nominee – névleges – vezetőket, offshore társasági hálózatokat és már létező vállalkozásokat, hogy elfedjék a tényleges tulajdonost és hihetőbbé tegyék a vagyon eredetére vonatkozó magyarázatot. A pénzmosás módszerei ezért nemcsak a pénz mozgására, hanem **a tulajdonosi és rendelkezési viszonyok elrejtésére** is irányulhatnak.[24]

Fiktív számlák, szerződések és szolgáltatások

A könyvvizsgálói tevékenység szempontjából az egyik legfontosabb pénzmosási módszer a valós gazdasági tartalom nélküli szerződések és számlák alkalmazása.

A módszer lényege, hogy a bűncselekményből származó pénzhez **látszólag jogszerű jogcímet** teremtenek. Tanácsadási, közvetítői, marketing-, licenc-, kölcsön- vagy más szolgáltatási szerződés szolgálhat annak magyarázatául, miért került egyik társaságtól a másikhoz jelentős pénzösszeg.

Különösen alkalmasak lehetnek erre azok a szolgáltatások, amelyek teljesítése nehezebben mérhető vagy fizikailag nem jelenik meg. A szolgáltatásról rendelkezésre állhat szerződés és számla, mégsem feltétlenül bizonyítható egyszerűen, hogy a szolgáltatás ténylegesen megtörtént, a szerződéses partner valóban képes volt azt nyújtani, illetve az ellenérték arányban állt-e a teljesítéssel.

A könyvvizsgáló számára ezért önmagában a megfelelő alakban kiállított számla vagy szerződés megléte nem feltétlenül zárja ki a pénzmosási kockázatot.

Nemesfémek, ékszerek, műtárgyak és más nagy értékű javak

A nagy értékű, viszonylag könnyen mozgatható vagy nehezen objektivizálható értékű eszközök hagyományosan alkalmasak a vagyon eredetének elfedésére.

---

[24] Teichmann, Fabian Maximilian Johannes: Twelve methods of money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 20, No. 2, 2017, 130–137. DOI: 10.1108/JMLC-05-2016-0018.

Teichmann vizsgálata az aranyat, ékszereket, nyers gyémántokat, régiségeket és műalkotásokat egyaránt a pénzmosásra alkalmas eszközök között azonosította. Az ékszerek és műtárgyak esetében különösen jelentős tényező lehet az objektív piaci ár meghatározásának nehézsége, míg az arany és a drágakövek nagy értéket képesek kis fizikai térfogatban megtestesíteni.

A módszer része lehet az eszköz készpénzes megvásárlása, későbbi értékesítése vagy olyan eredettörténet kialakítása, amely szerint a vagyontárgy öröklésből vagy régebbi szerzésből származik. Teichmann példái jól mutatják, hogy a pénzmosás során nem egyszerűen a vagyontárgy megszerzése, hanem **annak eredetét alátámasztó hihető dokumentáció létrehozása** jelenti az egyik legfontosabb feladatot.

Ingatlanok és beruházások

Az ingatlan különösen alkalmas lehet az illegális vagyon integrálására, mivel jelentős érték befektetésére ad lehetőséget, az ingatlan értéke idővel változhat, felújítható, bérbe adható és továbbértékesíthető.

A pénzmosási konstrukcióban offshore társaságok, névleges vezetők, részben készpénzes finanszírozás, felújítási költségek vagy későbbi bérbeadás egyaránt szerepet kaphat. Teichmann olyan modellt is ismertet, amelyben a problémás állapotú ingatlant névleges vezetővel működő társaság vásárolja meg, offshore vállalkozások finanszírozzák, majd a felújítás során további illegális eredetű pénzt juttatnak az ingatlanba.

Az Europol egy másik konstrukcióra is rámutat: bűnözői ellenőrzés alatt álló építőipari vállalkozás illegális készpénzből fizethet munkabéreket, miközben fiktív számlákkal dokumentálja a beruházás költségeit; az elkészült ingatlan későbbi értékesítéséből viszont már formálisan legális bevétel keletkezik.[25]

Pénzváltás, széfek és a pénz fizikai mozgatása

A vagyon fizikai mozgatása és más pénznemre váltása szintén alkalmas lehet a nyomon követhetőség csökkentésére. Pénzfutárok, széfek, készpénzváltások és több, kisebb összegű tranzakció alkalmazása mind azt szolgálhatja, hogy az egyes pénzmozgások kevésbé legyenek feltűnőek.

Teichmann a széfeket, a közvetlen készpénzcserét és a pénzváltókat is az azonosított módszerek közé sorolja. A pénzváltóknál a sok kisebb ügylet, illetve a valós és fiktív ügyfélforgalom keveredése csökkentheti a műveletek átláthatóságát.

2.6 A szakmai közreműködők és „kapuőrök” szerepe

A modern pénzmosás egyik fontos sajátossága a professzionalizálódás. A nagyobb értékű vagy összetettebb konstrukciók végrehajtása gyakran olyan jogi, számviteli, társasági vagy pénzügyi ismeretet igényel, amellyel az alapbűncselekmény elkövetője önmagában nem feltétlenül rendelkezik.

Az Europol ezért külön foglalkozik az úgynevezett **professional enablers vagy gatekeepers**, vagyis szakmai közreműködők és „kapuőrök” szerepével. A jelentés példaként könyvelőket, ügyvédeket, közjegyzőket és más szakembereket említ, akiknek szolgáltatásai különösen

[25] Europol: Why is Cash Still King? A Strategic Report on the Use of Cash by Criminal Groups as a Facilitator for Money Laundering. European Police Office, 2015.

ingatlanbefektetések, offshore társaságok vagy trustok létrehozása esetén adhatnak professzionális megjelenést és legitimitást a pénzmosási konstrukciónak.

A szakember szerepe természetesen alapvetően legitim. A probléma akkor merül fel, ha valaki tudatosan közreműködik a vagyon eredetének elfedésében, vagy a pénzmosási kockázatokkal szemben olyan mértékben marad közömbös, amely már jogi felelősséget is felvethet.

A könyvvizsgáló helyzete ebből a szempontból különösen sajátos. Egyrészt szakmai tevékenysége, az általa ellenőrzött beszámoló és az általa végzett vizsgálatok jelentős **hitelességet biztosítanak a vállalkozás gazdasági működésének**. Másrészt éppen tevékenysége révén kerülhet olyan információs helyzetbe, amelyben felismerhetővé válnak a pénzmosásra jellemző ellentmondások.

Ezért különösen fontos lehet számára például annak vizsgálata, hogy:

- a társaság tényleges gazdasági tevékenysége összhangban áll-e bevételeivel és pénzforgalmával;
- a szerződések mögött azonosítható-e valós teljesítés;
- a szolgáltatás ellenértéke gazdaságilag indokolható-e;
- a pénzmozgások megfelelnek-e az ügyfél szokásos üzleti tevékenységének;
- a tulajdonosi struktúra indokolatlanul összetett-e;
- és rendelkezésre áll-e ésszerű, dokumentálható magyarázat a vagyon vagy finanszírozás eredetére.

Ezek egyike sem bizonyítja önmagában a pénzmosást. Több, egymással összefüggő szokatlan körülmény együttes jelenléte azonban már olyan kockázati képet alkothat, amelyet a könyvvizsgáló nem hagyhat figyelmen kívül.

Ez vezet át a pénzmosás gyakorlati felismerésének következő kérdéséhez: azokhoz a **figyelmeztető jelekhez (red flags)**, amelyek a könyvvizsgálói munka során pénzmosási kockázatra utalhatnak.

3 A KÖNYVVIZSGÁLÓ GYAKORLATI KÖTELEZETTSÉGEI A PMT. ALAPJÁN

A pénzmosás megelőzésének rendszerében a könyvvizsgáló szerepe nem merül ki a gyanús körülmények felismerésében. A könyvvizsgálói tevékenységet végző szolgáltató a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény (Pmt.) hatálya alá tartozik, ezért tevékenysége során konkrét ügyfél-átvilágítási, kockázatértékelési, monitoring-, bejelentési, dokumentálási és belső szabályozási kötelezettségeket kell teljesítenie.

E kötelezettségek alapvető célja nem az, hogy a könyvvizsgáló bűnügyi nyomozást folytasson. A Pmt. olyan megelőző rendszert hoz létre, amelynek lényege, hogy a szolgáltató megismerje ügyfelét és annak tényleges tulajdonosát, értékelje a kapcsolat pénzmosási és terrorizmus-finanszírozási kockázatát, a kapcsolat fennállása alatt figyelemmel kísérje annak alakulását, és a megfelelő ponton felismerje azokat a körülményeket, amelyek hatósági bejelentést indokolnak.

3.1 Ügyfél-átvilágítás és kockázati szemlélet

A Pmt. egyik központi eleme az ügyfél-átvilágítás. A szolgáltató főszabály szerint az üzleti kapcsolat létesítésekor köteles ügyfél-átvilágítást végezni. A törvény emellett más esetekben is előírja az átvilágítást, így például akkor, ha pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény vagy körülmény merül fel, és korábban megfelelő átvilágításra nem került sor, továbbá akkor is, ha kétség merül fel a korábban rögzített ügyfélazonosító adatok valódiságával vagy megfelelőségével kapcsolatban[26].

Az ügyfél-átvilágítás nem azonos az ügyfél adatainak egyszeri rögzítésével. Magában foglalja többek között az ügyfél, képviselője, meghatalmazottja vagy rendelkezésre jogosultja azonosítását és személyazonosságának ellenőrzését, a tényleges tulajdonos azonosítását, az üzleti kapcsolat céljának és jellegének megismerését, valamint a kapcsolat folyamatos figyelemmel kísérését.[27]

A hatályos szabályozás hangsúlyosan **kockázati alapú megközelítést** alkalmaz. Üzleti kapcsolat létesítésekor a szolgáltató köteles az ügyfelet kockázati szintbe sorolni, és ezt írásban rögzíteni. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az ügyfeleket nem lehet automatikusan azonos kockázatúnak tekinteni: figyelembe kell venni többek között az ügyfél tevékenységét, tulajdonosi struktúráját, földrajzi kapcsolatait, az alkalmazott gazdasági konstrukciókat és az üzleti kapcsolat sajátosságait.[28]

A könyvvizsgálói tevékenységben ennek különös jelentősége lehet. Más kockázati megítélés alá eshet például egy egyszerű, átlátható tulajdonosi szerkezetű, kizárólag belföldön működő társaság, mint egy többszintű nemzetközi céghálózat részeként működő vállalkozás, amely jelentős készpénzforgalmat bonyolít vagy magas kockázatú országokkal áll gazdasági kapcsolatban.

A kockázati besorolás tehát nem egyszerű adminisztratív kategória. Meghatározza azt is, hogy a szolgáltató milyen mélységű ügyfél-átvilágítást alkalmaz, milyen gyakorisággal vizsgálja felül az adatokat, és milyen körülményekre fordít kiemelt figyelmet.

3.2 A tényleges tulajdonos azonosítása

A pénzmosás egyik gyakori célja a vagyon tényleges tulajdonosának vagy a vagyon felett tényleges ellenőrzést gyakorló személynek az elrejtése. Ezért a Pmt. rendszerében kiemelkedő jelentőségű a tényleges tulajdonos azonosítása.

A könyvvizsgáló számára nem elegendő kizárólag annak megállapítása, hogy a gazdasági társaság cégjegyzék szerinti tulajdonosa vagy vezető tisztségviselője ki. A szolgáltatónak meg kell győződnie arról, hogy ki az a természetes személy, aki végső soron tulajdonolja vagy ellenőrzi az ügyfelet. Ennek során a Pmt. kifejezetten megköveteli a tulajdonosi és irányítási

[26] **Pmt. 6. § (1) bek.** – az ügyfél-átvilágítás esetei. A hatályos szabály szerint az üzleti kapcsolat létesítése mellett többek között gyanú felmerülésekor és az azonosító adatokkal kapcsolatos kétség esetén is átvilágítás szükséges. (NJT)

[27] **Pmt. 7–11. §.** – az ügyfél-átvilágítási intézkedések tartalma. (NJT)

[28] **Pmt. 6/A. §.** – az ügyfél kockázati szintbe sorolása és annak írásbeli rögzítése. (NJT)

rendszer megértését is, és a szolgáltatónak további intézkedéseket kell tennie mindaddig, amíg megfelelően meg nem bizonyosodik a tényleges tulajdonos személyéről.[29]

A tényleges tulajdonosra vonatkozó adatokat nem elegendő mechanikusan elfogadni. A szolgáltató azokat okiratok, nyilvánosan hozzáférhető nyilvántartások, valamint a jogszabály alapján hozzáférhető más nyilvántartások alapján is ellenőrzi, és dokumentálja az azonosítás érdekében megtett intézkedéseket.[30]

A könyvvizsgálói gyakorlat szempontjából különös figyelmet érdemelhet például, ha a tulajdonosi láncolat indokolatlanul többszintű, a társaság tulajdonosai több különböző joghatóságban találhatók, a tulajdonosi struktúra gazdasági indoka nehezen értelmezhető, vagy a formálisan tulajdonosként szereplő személy láthatóan nem gyakorol tényleges döntési jogkört.

Ilyen körülmény önmagában nem bizonyítja a pénzmosást, de indokolhatja a fokozottabb ügyfél-átvilágítást és az ügyfél által adott információk részletesebb ellenőrzését.

A tényleges tulajdonos azonosítása során azt is vizsgálni kell, hogy az érintett személy kiemelt közszereplőnek minősül-e. Ennek keretében a szolgáltató az ügyféltől nyilatkozatot köteles kérni arra vonatkozóan is, hogy a tényleges tulajdonos kiemelt közszereplőnek minősül-e. A kiemelt közszereplői minőség önmagában nem jelent pénzmosási gyanút, ugyanakkor magasabb pénzmosási és korrupciós kockázatot jelezhet. A Pmt. ezért ilyen esetben fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedések alkalmazását írja elő. Könyvvizsgálói szempontból ezért a tényleges tulajdonos személyének azonosítása mellett e minőség felismerése és megfelelő dokumentálása is lényeges.[31]

3.3 Folyamatos figyelemmel kísérés és fokozott ügyfél-átvilágítás

Az ügyfél-átvilágítás nem ér véget az üzleti kapcsolat létrejöttével. A Pmt. alapján a szolgáltatónak az üzleti kapcsolatot **folyamatosan figyelemmel kell kísérnie**, és értékelnie kell, hogy az ügyfél tényleges működése, ügyletei és pénzügyi magatartása összhangban áll-e azokkal az információkkal, amelyekkel a szolgáltató az ügyfélről és annak kockázati besorolásáról rendelkezik.[32]

Ez a könyvvizsgálói tevékenység természetével különösen jól összeegyeztethető. A könyvvizsgáló ugyanis az egymást követő beszámolási időszakokon keresztül észlelheti, ha az ügyfél működése lényegesen megváltozik: új tevékenységi kör jelenik meg, jelentősen megváltozik a tulajdonosi struktúra, szokatlan finanszírozási források keletkeznek, jelentős készpénzforgalom indul meg vagy korábban nem jellemző nemzetközi tranzakciók jelennek meg.

Magasabb kockázat esetén a szolgáltató fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedéseket köteles alkalmazni. Ennek keretében további információkat kérhet többek között az ügyfélről, a tényleges tulajdonosról, az üzleti kapcsolatról, a pénzeszközök és a vagyon forrásáról, illetve az

---

[29] **Pmt. 9. § (4) bek.** – a tényleges tulajdonos személyéről való megbizonyosodás, a tulajdonosi és irányítási rendszer megértése. (NJT)

[30] **Pmt. 9. § (4)–(7) bek.** – ellenőrzés és a megtett intézkedések nyilvántartása. (NJT)

[31] Kálmán, G. B.; Bárczi, J.; Hegedűs, M.; Hoang, A. T.; Zéman, Z. (2025): A pénzmosás és a korrupció érzékelése. BELÜGYI SZEMLE / ACADEMIC JOURNAL OF INTERNAL AFFAIRS: A BELÜGYMINISZTÉRIUM SZAKMAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA (2010-) 73 : 2 pp. 339-362. , 24 p.

[32] **Pmt. 11–12. §.** – az üzleti kapcsolat folyamatos figyelemmel kísérése. A Pmt. rendszerében a monitoring az ügyfél kockázati szintjének változására is kiterjed. (NJT)

egyes ügyletek indokairól. A kapcsolat létesítése vagy valamely ügylet teljesítése a szolgáltató kijelölt felelős vezetőjének jóváhagyásához kötött, és megerősített monitoringot kell alkalmazni.[33]

A kockázatalapú működés lényege tehát nem az, hogy a magasabb kockázatú ügyfelet automatikusan elutasítsák, hanem az, hogy **a magasabb kockázathoz magasabb ellenőrzési intenzitás társuljon**.

3.4 A bejelentési kötelezettség

A Pmt. szerinti megelőző rendszer egyik legfontosabb eleme a bejelentési kötelezettség.

A szolgáltató vezetője, foglalkoztatottja köteles haladéktalanul bejelentést tenni, ha pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy dolog büntetendő cselekményből való származására utaló adat, tény vagy körülmény merül fel. A Magyar Könyvvizsgálói Kamara útmutatója külön is hangsúlyozza, hogy ezek tényleges bekövetkezésének vizsgálata és bizonyítása **nem a könyvvizsgáló feladata**; a kötelezettség már akkor felmerül, amikor ilyen adat, tény vagy körülmény lehetősége észlelhető.[34]

Ez a szabály gyakorlati szempontból alapvető jelentőségű.

A könyvvizsgálónak nem kell bizonyítania a pénzmosást. Nem kell azonosítania az alapbűncselekményt, nem kell feltárnia az elkövetőt, és nem kell büntetőjogi minősítést adnia az észlelt eseményeknek.

A kérdés az, hogy szakmai tevékenysége során találkozott-e olyan körülménnyel, amely objektíve pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy bűncselekményből származó vagyonra utalhat.

Ilyen körülmény lehet például a gazdaságilag nehezen indokolható pénzmozgás, a tényleges teljesítés nélküli szerződés, a tisztázatlan eredetű jelentős tagi kölcsön, a nehezen azonosítható tényleges tulajdonos, a társaság tevékenységével össze nem egyeztethető készpénzforgalom vagy egymással összefüggő, gazdasági racionalitás nélküli tranzakciók sorozata.

Szervezeten belül a bejelentés a kijelölt személyhez kerül, aki azt a szolgáltató nevében továbbítja a pénzügyi információs egység részére. A pénzügyi információs egység a NAV szervezetén belül működik.[35] A bejelentés elektronikus úton történik; 2026. június 5-től a NAV PEI bejelentési rendszere az Online Nyomtatványkitöltő Alkalmazásban (ONYA) működik, a korábbi ÁNYK-alapú beküldés helyett.[36]

---

[33] **Pmt. fokozott ügyfél-átvilágításra vonatkozó rendelkezései** – további információt kell kérni az ügyfélről, tényleges tulajdonosról, vagyon/pénzeszköz forrásáról és az ügyletek indokairól, továbbá a szolgáltató kijelölt felelős vezetőjének jóváhagyást és megerősített monitoringot kell alkalmazni. (NJT)

[34] **Pmt. 30. §; Magyar Könyvvizsgálói Kamara Pmt. és Kit. Útmutatóhoz kapcsolódó tájékoztatása.** A Kamara külön kiemeli, hogy a pénzmosás tényleges bekövetkezésének megállapítása nem a könyvvizsgáló feladata; a bejelentési kötelezettség már az arra utaló körülmények lehetséges felmerülésekor keletkezhet. (MKVK)

[35] **Pmt. 31. §; 38. § (2) bek.** – kijelölt személy, illetve a NAV szervezetén belül működő pénzügyi információs egység. (NJT)

[36] **NAV, „Holnaptól megújul a NAV PEI bejelentési felülete", 2026. június 4.** A bejelentéseket 2026. június 5-től az ONYA fogadja. (Nemzeti Adó- és Vámhivatal)

Fontos garanciális szabály, hogy a jóhiszeműen megtett bejelentés akkor sem eredményez polgári vagy büntetőjogi felelősséget, ha később kiderül, hogy az nem volt megalapozott.[37] Ez is azt erősíti, hogy a szolgáltatótól nem büntetőjogi bizonyosságot, hanem megfelelő szakmai éberséget vár el a jogalkotó.

3.5 Az ügylet teljesítésének korlátozása és felfüggesztése

A Pmt. bizonyos esetekben az ügylet végrehajtásához is jogkövetkezményeket kapcsol.

A bejelentés továbbításáig főszabály szerint az érintett ügylet nem teljesíthető. Ha azonban az ügylet nem teljesítése nem lehetséges, vagy az előzetes bejelentés veszélyeztetné a kedvezményezett nyomon követését, a bejelentés az ügylet végrehajtása után is továbbítható.[38]

Külön intézmény az ügylet **felfüggesztése**. Ha az ügylettel kapcsolatban olyan, bejelentést megalapozó adat, tény vagy körülmény merül fel, amelynek ellenőrzéséhez a szolgáltató szerint a pénzügyi információs egység azonnali intézkedése szükséges, a szolgáltató felfüggeszti az ügylet teljesítését és haladéktalanul bejelentést tesz.[39]

Könyvvizsgálói tevékenységnél e rendelkezések gyakorlati jelentősége természetesen eltérhet például egy banki vagy pénzforgalmi szolgáltatóétól, mivel a könyvvizsgáló rendszerint nem maga hajtja végre az ügyfél pénzügyi tranzakcióit. A szabályozás ismerete mégis fontos, mert jól érzékelteti, hogy a Pmt. a bejelentési rendszerhez adott esetben azonnali vagyonvédelmi intézkedést is kapcsol.

3.6 A felfedés tilalma

A bejelentési rendszer működésének egyik alapfeltétele, hogy az érintett személy ne szerezzen tudomást idő előtt a bejelentésről vagy az esetleges hatósági intézkedésről.

A Pmt. ezért úgynevezett **felfedési tilalmat** ír elő. A bejelentés megtételéről, annak tartalmáról, az elemző-értékelő tevékenységről, az ügylet felfüggesztéséről, a bejelentő személyéről, illetve arról, hogy az ügyféllel szemben indult-e büntetőeljárás, az ügyfélnek vagy más harmadik személynek főszabály szerint tájékoztatás nem adható.[40]

Ennek gyakorlati jelentősége a könyvvizsgáló számára jelentős. Ha bejelentést tesz, nem közölheti például az ügyfél vezetőjével, hogy „az ügyletet pénzmosásgyanúsnak találta és ezért jelentette a NAV-nak”. A tiltott tájékoztatás ugyanis meghiúsíthatná a pénzügyi információs egység vagy a bűnüldöző szervek későbbi intézkedéseit.

A felfedési tilalom ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a könyvvizsgáló a szakmai munkája során semmilyen kérdést nem tehet fel az ügyfélnek. Az ügyfél-átvilágításhoz, a könyvvizsgálathoz vagy a gazdasági események megértéséhez szükséges információk bekérése továbbra is a feladat része. A lényeg az, hogy a kérdezés és az ügyféllel folytatott kommunikáció során **nem fedhető fel a Pmt. szerinti bejelentés ténye vagy az ahhoz kapcsolódó hatósági folyamat**.

---

[37] **Pmt. 33. § (1) bek.** – a jóhiszemű bejelentés felelősségi védelme. (NJT)
[38] **Pmt. 32. §.** – a bejelentés továbbításáig az ügylet főszabály szerint nem teljesíthető. (NJT)
[39] **Pmt. 34. §.** – az ügylet felfüggesztése. (NJT)
[40] **Pmt. 54. §.** – a felfedés tilalma. (NJT)

3.7 Dokumentálás, belső szabályozás és a döntések visszakövethetősége

A pénzmosás-megelőzési kötelezettségek teljesítése során a dokumentálásnak önálló jelentősége van. Nem elegendő ugyanis megfelelően eljárni; később annak is igazolhatónak kell lennie, hogy a könyvvizsgáló milyen információk alapján, milyen kockázati értékeléssel és milyen intézkedésekkel járt el.

Dokumentálni kell többek között az ügyfél-átvilágítás során rögzített adatokat, a tényleges tulajdonos azonosítására tett intézkedéseket, a kockázati besorolást és annak változását, valamint azokat a körülményeket, amelyek alapján valamely fokozott intézkedés vagy bejelentés szükségessége felmerült.

A Pmt. a szolgáltatókat belső szabályzat készítésére is kötelezi. A felügyeleti szerv a szabályzat kidolgozásához kötelező útmutatót ad ki, és a szolgáltatónak a jogszabályi, felügyeleti vagy belső kockázatértékelési környezet változása esetén a belső szabályzatot harminc napon belül felül kell vizsgálnia, és szükség esetén módosítania kell.[41] A Magyar Könyvvizsgálói Kamara a könyvvizsgálók számára külön Pmt. és kapcsolódó útmutatót, egységes belső szabályzatot, ügyfél-átvilágítási segédleteket és ellenőrzési anyagokat is közzétesz.[42]

A dokumentálás nem pusztán adminisztratív teher. A megfelelően vezetett dokumentáció egyrészt biztosítja a pénzmosás-megelőzési intézkedések következetes alkalmazását, másrészt egy későbbi kamarai, felügyeleti vagy hatósági vizsgálat során igazolhatja, hogy a könyvvizsgáló a rendelkezésére álló információk alapján megfelelő szakmai gondossággal járt el.

4 ÖSSZEGZÉS - A KÖNYVVIZSGÁLÓ FELADATÁNAK HATÁRAI

A Pmt. szerinti kötelezettségek értelmezésekor végül ismételten hangsúlyozni szükséges a könyvvizsgáló szerepének határait.

A könyvvizsgáló **nem pénzügyi nyomozó és nem bűnüldöző hatóság**. Nem feladata az alapbűncselekmény bizonyítása, az elkövető személyének azonosítása, a vagyon teljes útjának rekonstruálása vagy a büntetőjogi felelősség eldöntése.

Ugyanakkor a könyvvizsgáló nem is hagyhatja figyelmen kívül azokat a körülményeket, amelyek szakmai tevékenysége során pénzmosási kockázatra utalnak. A Pmt. által elvárt magatartás lényege az ügyfél megfelelő megismerése, a kockázat folyamatos értékelése, a szokatlan körülmények felismerése, azok megfelelő dokumentálása és – ha a törvényi feltételek fennállnak – a bejelentési kötelezettség teljesítése.

A könyvvizsgálói gyakorlat szempontjából ezért a legfontosabb kérdés nem az, hogy:

[41] **Pmt. 65. §.** – belső szabályzat és annak felülvizsgálata. (NJT)

[42] Magyar Könyvvizsgálói Kamara: A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos kamarai szabályozás, aktualizált oldal: 2026. május 15. (MKVK)

„Bizonyítható-e, hogy pénzmosás történt?”

hanem az, hogy:

„Van-e olyan adat, tény vagy körülmény, amely a rendelkezésemre álló információk alapján pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy büntetendő cselekményből származó vagyonra utalhat?”

Ha erre a kérdésre igenlő válasz adható, a Pmt. szerinti kötelezettségek alkalmazása már nem mellőzhető.

Felhasznált irodalom

Jogforrások

- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)
- 2017. évi LIII. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról (Pmt.)

Szakirodalom

- Europol: Why is Cash Still King? A Strategic Report on the Use of Cash by Criminal Groups as a Facilitator for Money Laundering. European Police Office, 2015.
- Gál István László: Dogmatikai problémák a pénzmosás hatályos magyar szabályozásával kapcsolatban. Belügyi Szemle, 2023/5., 741–763. DOI: 10.38146/BSZ.2023.5.1.
- Karsai Krisztina (szerk.): Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, a Btk. 399. és 401. §-ához fűzött magyarázat, Jogtár, hatály: 2026. I. 2.
- Teichmann, Fabian Maximilian Johannes: Twelve methods of money laundering. Journal of Money Laundering Control, Vol. 20, No. 2, 2017, 130–137. DOI: 10.1108/JMLC-05-2016-0018.

Intézményi és szakmai források

- Magyar Könyvvizsgálói Kamara: A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzésével és megakadályozásával, valamint a korlátozó intézkedések végrehajtásával kapcsolatos kamarai szabályozás, különösen a Pmt. és Kit. útmutató, 2026. május 15-i állapot.
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal: Holnaptól megújul a NAV PEI bejelentési felülete, 2026. június 4.